

GLATTFELDER GYULA

SZENTEK ÉS HŐSÖK

SZEGED, 1938.

JUHÁSZ ISTVÁN SZEGED, GIZELLA-TÉR 4.

Szóhoz előszót fűzni túlzásnak látszik s mivel e kötetben részben elmondott, részben elmondásra szánt beszédek közre úgy tűnik fel, szükség-telen elüljáróban bármit is mondani. Mégis egészen röviden jelezni kívánom az alkalmat, mely a papírra vetett gondolatok publikálását magyarázza s a vezéreszmét, mely a beszédsorozaton érvényesül.

Az a ritka nemzeti ünnep, mely Szent István királyunk megdicsőülésének kilencszázados fordulójával ránk köszönt, bizonyára sok kegyeletes megemlékezésnek lesz alkalma. Érthető, hogy a tisztelet és lelkesedés gyakran fog szót keresni megfelelő megnyilatkozásra. Úgy vélem, használhat bárki, ha ünnepi hangulatának virágait leteszi a nemzeti kegyelet oltárára, hogy minél változatosabb színekben pompázzon az a koszorú, amellyel a magyar keresztény múlt legnagyobb alakjának kíván hódolni a késő nemzedék s egyik-másik elhullott virágszál vagy szírom esetleg termékenyítőleg is hathat a képzeletre és gondolatra, amely e szent év során bizonyára gyakran fog vállalkozni az ország- és egyház-építő szent király nagyságának és dicsőségének szónoki magasztalására.

Szent István király élete s nagysága azonban nemcsak egyéniségében hanem a hozzátartozók nagyságában is ragyog, akiknek mindegyike egy-egy típus is a keresztény tökéletesség útján. Célszerűnek láttam tehát, hogy azokról, akik vele egy szent sorsközösségben éltek és alkottak, szintén megemlékezés történjék és figyelmeztetés szóljon belőle papok és nemzetnevelők oktatására, hogy a szent király mű-

vét és főleg szellemét akkor értjük meg teljesen, ha mindazok erőfeszítéseivel együtt méltányoljuk, akik az Ő oldalán fejtettek ki a legkülönbözőbb emberi helyzetekben emberfölötti heroizmust s ezzel nemcsak példát mutattak de indítást is szolgáltatottak annak az új keresztény nemzeti rendnek kialakulásához, mely 900 év előtt volt a magyar nagyság alapkövetétele s 900 év után is revindikációjának feltétele.

Szent István áldott jobb keze, ez a páratlan dicsőségű nemzeti ereklye, e jubiláris év során útra fog kelni s Magyarország minden tájékát meglátogatni és áldani. Ez ünnepi országlátogatás során bizonyára bekövetkező ájtatosságok tömege fog mindenféle hódolni a szent király személyének és eszményének. Talán lesz az itt közölt gondolatok között néhány, amelyet haszonnal tehetnek magukévá saját felfogásukban azok, akik a szentistváni művet és gondolatot magyar népünk lelkéhez közelebb hozni s számára gyümölcsözővé tenni kívánják s akkor ez az elmélkedés és lelki elmélyülés áldásain túl gyakorlati lehetőséget is fog biztosítani e soroknak.

A lelkipásztori vagy szónoki szempontokon felülemelkedő elgondolás pedig az, hogy megértsük és megértessük a heroizmus értelmét és szükségességét a történelemben és az életben. Azt mondja Carlyle: „Az a bizonyosság, hogy számunkra hősök teremnek, az a szükségesség s az a bennünk rejlő tehetség, hogy előttük meghódolunk: sarkcsillagként ragyog a füstfellegen, a porfelhőn, a sokféle omladékon és tűzvészen át.”*) E szavakban mély igazság rejlik. Az átlag és emberi méreteket túlhaladó erőfeszítés példái szükségesek, hogy a mindent niveláló hétköznapióság elsorvasztó hatását ellensúlyozni

*) Carlyle: Hősökről.

s a kicsinységbe beletörődő profán szellemet az emberiség nagy hivatására emlékeztetni lehessen.

Ezt a hivatást azonban még a hősoknél is inkább szolgálják azok a ritka egyéniségek, akik nemcsak hatványra emelik magukban, ami értéként az emberi tehetségben rejtőzik, hanem ennél sokkal többet kapcsolnak bele az életbe, mert az égből hoznak le szent tüzet, nem hogy azt meglopják, hanem hogy vele a földet égbe segítsék s az emberi törekvés számára a legmerészebb de egyúttal legtermékenyebb energiák birtokát biztosítsák. Azt mondja a magyar politikai irodalom kiváló reprezentánsa, hogy „a nagy politikai egyéniségben rejlő misztikus vonás az oka annak, hogy hatalmas tömegeket sugalmazni tud, a néplélek már életében legendákat sző alakja köré, halála után pedig a történelmi távlat köde egyre jobban idealizálja.”¹⁾ Ez a szugesztív erő, mely az életben magával ragad de a halál után még inkább nő, sokkal nagyobb mértékben van meg a szentekben, akik természetfölötti erőforrásokból nyernek ihletet s hatnak alakitólag minden korlátozáson túl az életre.

Kívánatos volna ha jelentőségüket a dolgok rendes menetére s az emberi életszint méltóságának biztosítására minél tisztább öntudatra lehetne hozni. Akkor az élet elprofanizálása s erkölcsi tartalmából kivetkőzése nem menne végbe oly vészes gyorsasággal, mint az napjainkban történik. Mert ha Carlyle arról panaszkodik, hogy a forradalom után „nincs semmi hódolat a nagy emberek iránt; nincs semmi remény, hit avagy óhaj is arra nézve, hogy a nagyemberek ismét megjelenjenek a világon, mint ha a géppé átidomított természet kimerült volna s nem bírna többé nagy embereket létre hozni úgy,

¹⁾ Kornis Gyula: Az államférfi. 250.

hogy szinte azt kell mondani, akkor adja be a kulcsot, mert semmire sem megyünk nagy emberek nélkül” akkor mi, a nagyságot hittel mérő és néző emberek, kénytelenek vagyunk azt hirdetni, hogy a nagysággal szemben az érzék elsorvadt, mert a legnagyobb, a szakrális, nagysággal szemben való érzék elhomályosult.

„Ahol Isten embereit nem becsülik, ott a történelmi kiválóságok is csakhamar elveszítik értéküket. Ha a legújabb korban a nagyság tisztelete lehányatlott, annak legfőbb magyarázata, hogy az Isten küldötteivel szemben köteles gyermeki kegyeletet diszkreditáltak. A hősök kultusza együtt jár a lelki élet, a szentek, hőseinek megbecsülésével. S nem misztika vagy vallásos buzgalom kielégítésének követelménye csak, hogy a szentek gloriolája újból fényesen ragyogjon, hanem a nemes értelemben vett emberi méltóság megbecsülése.

A természetfölötti értékszemplélet a megértetésének alkalmául kínálkozik a Szent István centenárium az ő gigantikus vezéregyéniségével s vele együtt a nagyság szolgálatában állott családtagjaival és munkatársaival, amire egyetlen nép történetében sincs példa, s azt szeretném s azért adtam közzé e néhány gondolattal kibővített ünnepi beszédeket, hogy történelmünk ez emelkedett értékelésére sikerüljön minden papnak és minden népnevelőnek elvezetni a nemzetet s a múlt kegyelemben született hősi szent erőfeszítéseinek megkedveltetésével nagy elhatározásokra lelkesíteni az utódokat.

GLATTFELDER GYULA
csanádi püspök.

A SZENT KIRÁLY.

Nagyság előtt hódolni nem ünnepi ürügykeresés, hanem erkölcsi messzilátás, mely a pillanat és hétköznapi fölé emel s közel hozza az életet gazdagító igazi értékeket. Szent István király történelem fölé emelkedő egyénisége pedig nem csak a múltból felénk sugárzó fényforrás, hanem a borús jelen óráján a szebb jövő legbiztosabb Ígérete. Értethető hát ha ünnepre hi a harang zengő szava s beszél királyi dicsőségről, államszervező ügyességről, nyert csatákról, új társadalmi és gazdasági rend megalapozásáról, s történészek és jogászok nem győzik magyarázni mindazt a nagy gondolatot, mely egy nagy király, a magyar állam alapítója, sokoldalú tevékenységéből élénk tárul. S ha a költő elragadtatással szemlélve a nemzet őstörténetét sorban felvonultatja a hódító magyarság kiválóságait, kik keleten és nyugaton, északon vagy délen tiszteltté vagy félelmetessé tették a magyar nevet s habozva teszi föl a kérdést, ki volt dicsőbb, ki volt nagyobb s kinek nyújtsa a győzelmi babért, azon hősvélték közül, kik a magyar erőt a világ

minden tájékán megragyogtatták: a történelemnek épúgy mint a bölcseletnek nagy feladat lenne megállapítani, az államszervező István király volt-e nagyobb, vagy az ország integritásáért lesből reánk törő külső ellenséggel megküzdő vezért illeti-e a pálma, avagy a törvényalkotások terén kell-e keresni azt a bölcs előrelátást, amely első szent királyunkat az átlag és hétköznap fölé emeli.

Bizonyára nehéz feladat megoldására vállalkoznak jogászok és kultúrbölcselők, akik az elsőbbséget megállapítani kívánják s egy nagy lélek sokoldalú tevékenységében búvárkodva rámutatni törekszenek arra, ami egyéniségében a legkiemelkedőbb s alkotásaiban a legmaradandóbb. S én mégsem habozom kijelenteni, hogy az összes tudomány-szakaszok művelői téves utón járnak amikor e kivételes lélek analízisét adva ott sejtik a rendkívüli siker kulcsát és a történelmi nagyság magyarázatát, ahol lángelme vagy szokottnál gazdagabb energia érvényesül. Mert kétségtelenül szobrot kell állítani annak, ki győzelmes csatákon vívta ki nemzete igazát vagy Solon bölcsességével írta meg hazája törvénykönyvét, mint annak is ki káoszban rendet teremtett s a széteső birodalmat egységgé és nagyvá tette kiépítve gazdasági és társadalmi „rendjét és összeforrasztva széteső erőket: de nem fér kétség hozzá, hogy az a lüktető erő, mely nem emberi mélységekből, hanem isteni ihletből meríti elhatározásait és nyomja rá bélyeget a földi dolgokra, hogy azok az örökkévalóságot ragyogtassák, minden nagyságnál és hősi ki-

válóságnál dicsőbben ragyog s maradandóbb sikert magyaráz.

Magyarország első nagy királya megörökítette volna nevét mint államszervező, törvényalkotó, rendszerző, országvédő, iskolaépítő és még sok más csodamű létrehozója, de tulajdonképeni lenyűgöző hatása az ő egyéniségének, mely sem életével sem a századok multával el nem halványul, az a krisztusi ihlet, mely minden munkakörben és minden hivatásrenden és minden lehetőség között szünet nélkül hat és hajt s a monumentális alkotásoknak és kezdeményezéseknek supermonumentális, mert isteni jelleget biztosít. Nagy hadvezérek, világhírű tudósok, társadalomujítók nimbusza csodálatot kelt s elismerésre kötelez, de ha ahhoz a szentség gloriolája járul s koronát, kardot, tudós könyvet az isteni küldetés dicsfénye ragyog körül, akkor nemcsak néhány kiválasztott lélek, hanem az egész nép, ez a csalhatatlan ösztönnel ítélő vagy legalább a nagyságot megérző bíró, tesz tanúságot, hogy itt egy ország vagy az emberiség életébe a legnagyobb tényező lépett bele, akinek az élet és történelem alakítására a Gondviselés szánt szerepet.

Bármennyire érthető és jogosult tehát, hogy az első magyar király tevékenysége és műve lebilincseli az emberiség és hazánk legnagyobb gondolkozóit s annak sokoldalú megnyilvánulásában folyton új értékeket fedeznek fel: nemcsak a hit és vallásos kegyelet, hanem a dolgok értékskáláját higgadtan mérlegelő belátás dönti el, hogy minden nagyságnak, mely őt díszítette, koronája, hogy

az Úr szentei közé tartozott, sőt minden más tevékenységének igazi értékét és azt biztosította, hogy e kiválasztottak dicső seregét gazdagította.

*

A magyarok első királyának igazi nagyságát senki sem fejezte ki jobban mint az apostoli jelzõt használó Szilveszter pápa, kinek udvarában a királyi követség megjelent a történekrõl beszámolni, annak jóváhagyását sürgetni s mindennek ünnepléses manifesztálásául királyi koronát kérni. Tudni kell, hogy amikor az esemény lejátszódott, az elsõ és második keresztény ezredév fordulóján, a katolikus egyház nem volt virágzó állapotban. Az elsõ századoknak vértanúk és egyházatyák buzgalma által mozgatott hatalmas lendületére a barbár népek körében a hit ellanyhulása következett. Akkor is, mint a történelem során ismételt, nagyobb gondot fordítottak a népek sorsának irányítói hódító hadjáratokra és vakmerõ kalandokra mint a lelkiélet horizontjának kitágítására. Nagy Károly, az elsõ nyugatrómai keresztény császár, alatt még történt kísérlet Krisztus országa határainak elõretolására, de utána örökösödési háborúk és újabb népvándorlások során egészen lehanyatlott a hit-térítés és krisztusi foglalás nagy mûve. Úgy látszott már mintha az a világhódító parancs, melyet az Úr szent örökségül hagyott s amelynek célkitûzése az összes népek megkeresztelése volt hogy megvalósuljon a zsoldáros szó a Krisztus király számolyául szolgáló

népekről, utópiának bizonyult volna és a Földközi-tenger környékének egy keskeny sávján túl a diadalmas kereszt meg nem jelenhet már.

A vérmes remény helyett az a nyomasztó érzés töltötte el a X. század keresztény népeit, hogy a történelem színpadára felvonult egy szilaj nép, mely bekalandozza és letarolja Európa keresztény országait az északi- és déli tengerig el egészen az Atlanti-óceánig s felidézi Attila félelmes emlékét, kinek seregei előtt római légiók és szövetséges népek seregei nem tudnak megállani s csak Nagy Szent Leó pápa csodálatos közbenjárása tudott a pusztulásnak gátat vetni. Az új veszedelem híre is megremegtette a népeket s litániába foglalták a reszkető könyörgést: „A magyarok nyilaitól ments meg Úram minket- „ Az egyház mintha megdermedt volna s vele szemben kelet titkos hatalmi és pusztító erői a pogány hit félelmes mezében magyar vezényszavak hangoztatásával jelentkeztek és dörömböltek nyugat kapuján. Néhány véletlen csatavesztés pillanatnyi szünetet biztosított ugyan, de azért a nyugati népek állandó bizonytalanságban éltek s nem tudták, mikor indul meg újra a fergegeteg.

A legnagyobb aggodalmakkal teli lelkiállapotban, — amikor a belső zűr-zavar és lehanyaglott keresztény erkölcs miatt ép oly nyomasztó érzés töltötte el a kereszténység atyjának szívét mint a veszedelem miatt, mely kelet felől fenyegetett s Romát bármely nap a kapui előtt megjelenő magyar ellenség rémképével ijesztgette, — jelentkezett István ve-

zér követsége. Elképzélhető minő érzelmekkel fogadták a keleti barbárokat. Anyák új rémhírekkel ijesztgették gyermekeiket, férfiak a közalgó pusztulás eshetőségeit mérlegelték s a pápa is bizonyára azon töprengett, sikerül-e majd neki oly ékesen szólni s oly hatást kifejteni mint szent elődjének, amikor Attilát pusztító diadalútján megállította.

De íme az ismeretlen pogány nép követői nem fenyegetőznek s nem követelőznek, ellenkezőleg harc és pusztulás helyett lelki hódításról és erkölcsi megújulásról, egy népnek Krisztushoz fordulásáról s a kereszténység határainak meglepő kiterjedéséről regéinek. S ami legmelegőbb nem azt újságolják, hogy Róma küldöttei érték el a sikert, akik annyi hősi lendülettel lobogtatták s fogják még késő évszázadokon keresztül is meghordozni Krisztus Király zászlaját a világ mind a négy tája felé, sem kényszer nem kegyetlenkedett, hogy régi nyers pogányságról és ősi harcos szokásokról egy nép a szelíd Isten Báránya követőjévé szegődjék, hanem amit másutt pápai követek vagy fegyveres erők érték el s térítettek meg vagy kényszerítettek át nemzeteket, azt a Duna-Tisza táján Istennek szent szertartások között föl nem szentelt világi apostola végezte el soha nem látott buzgalommal s terelt egy egész nemzetet Krisztus hitének áldásos befolyása alá, megvalósítva, amit ezer év múlva egy másik nagy pápa a világiak apostolkodásáról az Actio Catholicával kapcsolatban megálmodott.

II. Szilveszter pápa álmélgodva hallgatta,

amit István király küldöttei neki előadtak s ha azt talán eleinte fantasztikus regének gondolta is, a tények és sikerek beszédes nyelvét nem lehetett meg nem értenie s az Isten kegyelmének csodálatraméltó közvetlen hatásáról tudomást nem vennie. A kegyelem működésének nem egyszer voltak hirtelen sikerei. A damaszkus úton a Krisztust üldöző Saulból egy pillanat alatt nemzetek apostola lesz, vagy a milanói cellában, a tévúton járó Ágoston egy titkos szó hatása alatt világtörténelmi hivatása tudatára ébred s a legnagyobb szentatya lesz, mert kétségtelen, hogy a Lélek nemcsak ott árasztja kegyelmét, ahol neki tetszik, hanem úgy is ahogy azt jónak látja s ha nagy cél érdekében szükségesnek véli földrengésszerű hirtelenséggel hat és hódít. Ilyesmit sejthetett a pápa amikor a magyar király tetteinek hírét vette s tudomást szerzett róla, hogy ami száz papnak és hit hirdetőnek nem sikerült, az a harcra és világi kormányzatra hivatott fejedelemnek megadatott: a magyarok keresztények lettek, az egyház ellenségei annak védőserege közé állottak, az európai civilizáció rombolói annak hordozására jelentkeztek s Isten országa igen-igen sok mérföldkövel tolhatta előbbre kelet felé határait.

Amikor a szentatya e hihetetlen eredményeket lelkében mérlegelte és látva a nehézségeket, melyeket legyőzni kellett s az eszközöket melyeket laikus léleknek alkalmazni lehetett, akkor nem töprengett azon, félre fogják-e érteni s hatásköri sérelmet fognak-e szavaiban fölfedezhetni, hanem isteni

látomás sugallatának parancsként tört ki szívéből a vallomás és dicséret: „én csak apostoli vagyok, de a ti királytok valósággal apostol;” engem apostoli címmel illetnek és annak megfelelő külső dísszel vesznek körül, én Krisztus ezen legmonumentálisabb intézményének szellemét őrzöm és fényét hordozom, de a ti királytok, aki szentelés és kánoni küldetés nélkül ezt a csodát véghezvitte valóságos apostolként tevékenykedett, mert ezt az eredményt csak a Szent Péterek szikla hite s a Szent Pálok eget ostromló buzgalma biztosíthatta. És Szilveszter pápa e látnoki szavai fejezi ki első királyunk egyéniségének legmélyebb értelmét, mely a szentek hivatástudatában, az apostoli lelkület e jellegzetes sajátságában tündököl.

A szenteknek, akárcsak az angyaloknak, különböző kategóriái vannak, s ha kétségtelenül mindannyian az isteni kegyelem csodálatos eszközei, mégis van közöttük bizonyos differenciáltság, amely jelleget kölcsönöz mindannyiuknak s eszerint foglalják el a történelemben különleges helyüket. Szent Pál is azt írja, hogy: „*az Úr megtett némelyeket apostoloknak, némelyeket prófétáknak, másokat meg evangélistáknak, másokat meg pásztoroknak és tanítóknak, hogy alkalmassá tegye a szenteket a szolgálat munkájára Krisztus testének kiépítése végett,*”¹⁾ ki-ki más vértzetben és dicsőségben jelentkezik. S ha Mindenszentek napján föltárulna előttünk az égi pantheon, amelyben Krisztus körül megrendítő sanctust intonálnak a megdicsőült

¹⁾ Eph. IV. 11.

lelkek, akkor oly változatos nagyság színei bontakoznának ki álmélkodó szemünk előtt, hogy sem költők sem bölcselők sem pedagógusok nem találnának eléggé megfelelő jelzőket annak a kiváltságnak ábrázolására, melyet e hős lelkek ragyogtatnak.

De ha kétségtelen tény is, hogy a szentek mint csillagok és példaképek ragyognak az emberiség egén, mégis van a szenteknek egy kategóriája, kikben a hódi tó erő különös-kép lüktet s kikben a karizma, az isteni erő különösen diadalmas formát ölt magára. Az a tizenkét galileai halász halad ez elitcsapat élén, akik szinte mosolyt keltő vállalkozásra indultak el s kiknek utódaik következetesen az emberi lehetőségekkel arányban nem álló gigantikus művek megvalósítására vállalkoznak. Az első tizenkettő mezítláb és rongyosan kelt útra, hogy a világot meghódítsák; vadorbot volt a fegyverük, pusztá szó az erejük s a római imperátorokat és keleti despotákat azzal készültek térdre kényszeríteni. S ha a világnak bolondságot is jelentett vállalkozásuk, a történelem minden hódító hadjáratánál és fegyveres vállalkozásánál döntőbb a győzelmük és maradandóbb a dicsőségük.

Ily vakmerőségre azóta sokan vállalkoztak. Olyanok is akik erre a pap- vagy püspök-szentelés jogán küldetést nyertek, de olyanok is akiknek lelkében nem az egyházi-rend kiváltságos kegyelme gyújtott tüzet és hatványozta meg az erőt, hanem laikus sorban Krisztustól hivatást nyertek, hogy mint királyok vagy koldusok, mint katonák vagy

néptanítók, mint édesanyák vagy zárdaszüzek, emberfeletti feladatra vállalkozzanak s szentelés nélkül emberileg meg nem érthető hódításokat végezzenek. A Lélek ott lehel ahol akar s a kegyelem ott formál hősokeket és hódítókat ahol a hétköznapi ember nem is sejtí, s amint a kozmikus ösköd kavargó zúr-zavara fölött az Úr lelke lebegett s egy legyen szava a világnak minden gyönyörűségét és örömét életre hívta, épúgy a lelkek forrongó és tévelygő világában a Krisztus hívó szava világvégezetéig szól biztatólag: „*Jöjjetek utánam és emberhalászokká teszek titeket*”¹⁾) s előszólítja és hőstettekre serkenti a legszen- tebb és legáldásosabb hódítás vezéreit.

Szent István szentsége is igen külön- böző címen igényel babért. Egyéni buzgalma, családi erénye, hithűsége és irgalmas szíve egyaránt helyet biztosít neki a mennyei hősoke csarnokában, ahol nem elporló márvány- szobor, hanem Isten erejét és dicsőségét az időközön túl a végtelenségig ragyogtató lelki kiválóság dicséri az igazi nagyságot. De a szentek hősolelkűségének legjellegzetesebb vonása Szent Istvánban, hogy apostol volt. Szilveszter pápa azon ünnepélyes alkalom- mal amikor e szót kimondotta — akár csal- hatatlan tanítótisztét gyakorolta akár isteni látomás alapján nyilatkozott — a világnak, de főkép a magyar nemzetnek öntudatára hozta, hogy apostoli erő és hódító készség a leg- nagyobb történelmet formáló tényező. Mert Szent István szerepe nem csak azért ember- fölötti mivel őt mint az imádság és Krisztus-

¹⁾ Máté IV. 19.

követés hősét oltárra lehet emelni, hanem főleg azért mivel népe egész életéből oltárt és szentélyt formált s e cél szolgálatában oly erőt revelált, melyre emberi mérték nincs sőt a szentek körében is ritkaság.

Az apostolban a küldetéstudat a nagyság bélyege. Ő részletsikerrel meg nem elégszik s alkuvásra sohasem hajlandó. Azért Szent István sem elégedett meg azzal, hogy papi jelleg nélkül is hirdette az ígét s biztatta népét Krisztus aklába, hanem a krisztusi gondolatot az egész magyar élet alaptételévé avatta. A szentek, de főleg az apostoli lelkek mindent alaposan és egészen törekszenek megvalósítani. Emlékezzünk az Apostol szavára: „*Mindent meg tudok tenni abban, aki nekem erőt ad.*¹⁾” S ha ez csak harc és válság árán lehetséges annak kockázatát is vállalják. Szent Pál az areopagon és Szent Péter Nero udvarában nem félt sem a gunyakajtól sem a feléje meredő legionáriusok lándzsáitól. Mosolyogtak rajtuk amikor a halottak föltámadásáról vagy Krisztus királyságáról szóltak, vagy vértörvényszéket ültek felettük amikor a hazugság és erkölcsi alacsonyosság előtt térdet hajtani nem tudtak, de oly parancsoló következetességgel hirdették a non possumus-t, vagyis az igazság és szentség alkut nem ismerő büszke vétőjét, hop ennek a küldetéstudatnak lehettek fájdalmas stációi és keserves áldozatai, de nagy sikere és az egész világot érintő győzelme nem lehetett kétséges.

¹⁾ Fil. IV. 13.

Ez a hódító és teljes lelki átalakulást igénylő vonás Szent István munkáját is jellemzi. A törvénykönyv, melynek első paragrafusa a hit védelme, a gazdasági berendezkedés, melynek centruma a templom vagy kolostor, a hadvezetés, melynek célja minden magyart s az egész nemzetet Krisztus életévé avatni, az államhatalmi koncepció, melynek betetőzése a szent korona s annak vallásos misztikuma, mind azt bizonyítja, hogy apostol vette kezébe az egész magyar életet s formálta azt úgy, hogy benne nemcsak ünnepi elmélyülés legyen a hit és krisztusi életrend, hanem magán és közéletünk színe, íze és ereje, ami tipikus apostoli elgondolás.

Bájos, de rendkívüli stílszerű megkoronázása ennek az apostoli elgondolásnak a szent király lelkének utolsó nagy sóhajtása, amikor élte alkonyán a Szent Szűz oltára elé viteti magát s országának védelmet, művének szilárdságot esdvén, Isten Anyjának ajánl föl mindent, amit rendelt és alkotott. Mintha csak hallaná aggódó lelke hősi küzdelmekkel és kockázatokkal teli útjának végén a kereszten diadalmaskodó Mester biztató szavát: István ne félj „*íme a te Anyád.*”¹⁾ A Regnum Marianum gondolata Szent István apostoli lelkének legragyogóbb sugárzása. Nem kép és nem költői látomás, nem álmom vagy rajongás ez a beállítás, amelyben Isten Anyja mint országunk védasszonya és örökös királynéja szerepel, hanem küldetés-tudatáról minden kétséget kizáró módon

¹⁾ Ján. XIX. 27.

biztos apostoli királyunknak az a gondolata és akarata, hogy ne emberek karja és kardja biztosítsa a keresztény kormányrend fennmaradását, hanem a leghatalmasabb uralkodói jogar lehanyatlása után is idők végezetéig érvényesüljön a koncepció, amelyet a magyarok apostola kigondolt s amelynek lényege, hogy e hazai földön Krisztusnak kell uralkodónak maradni.

Amint ősi hagyományaink szerint szent koronánkat angyalok emelik a magyar címer fölé s ebben is kifejezésre jut, hogy hazánk élete semmi vonatkozásban sem lehet profán és bűnnel megalkuvó, úgy a Patrona Hungariae alakja is címereinkben, pénzeinken, egyetemi jogarainkon, keresztutaknál és magánházakban azt hirdeti, hogy Szent István a keresztény lelkiség legkedvesebb virágait és legmisztikusabb erényeit fonta bele a magyar életbe s azt egészen természetfölötti glóriával vette körül, hogy jog és hatalom, tudomány és gazdaság, magán és közélet földi célkitűzésekben is mindig kegyeletes célt szolgáljon, Isten szolgálatává váljon az Ő szent Anyjának örökdő szemei alatt s ez által egész társadalmi rendünk oly vallásos jelleget nyerjen, mely értékét mindennél jobban biztosítja. Merész, de szent királyhoz méltó gondolat, mely népünket a folytonos emelkedés útjára vezette s míg ezt az eszményt ápolta, méltóságát biztosította. Hódolat jár annak aki ezt a gondolatot a magyar lélekbe beoltotta.

A forrás, amelyből a szent király a magyar élet és királyság eszközeit merítette, az a legtisztább lelkiesség, mely a keresztény élet eszményi tűzhelyein, a kolostorokban, fakadt. Amint ismételtén mondtam Szent István a szentek s főleg az apostolok példája szerint nem tűrt félmegoldást, nem állt meg az út közepén s nem ismert oly kereszténységet, mely tessék-lássék tökéletességgel inkább kápráztat mint célhoz juttat. Öneki szent életelve volt az apostol utasítása: „*Újuljatok meg és szülessetek újjá lelketekben a Krisztus kegyelme által, mely gazdagon ömlött ki mindenkire.*”¹⁾ s ezt az utasítást legkomolyabb életprogramjának ismerte. Vallotta, „*mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is lelkének pedig kárát vallja.*”²⁾ Ez a szellem az anyaszentegyház szószékein és iskoláiban szünet nélkül ragyog, egyházatyák és hittudósok könyveiben számtalan formában kínálja magát, de sehol oly tisztán és minden földi salaktól menten nem jelentkezik, mint azokon a szent helyeken, ahol az emberi vágyakkal teljesen szakított lelkek kizárólag Isten szolgálatának élnek s példát mutatnak, hogyan lehet a krisztusi eszményt legtökéletesebben megvalósítani.

Ezekről a szent helyekről hitta Szent István király az ő munkatársait s onnan merítette az ihletet, amellyel pogány népét nem lát-szatra kapcsolta bele Krisztus evangéliumába, hanem egészen átalakítja hogy házi,

¹⁾ Eph. IV. 23.

²⁾ Márk VIII. 36.

egyéni és gazdasági életében egyaránt azt keresse ami Krisztusé s ne ahhoz ragaszkodják ami a földi szenvedélyé. A X. század vallási megújulásának gócpontja volt a clunyi bencés kolostor, amelyben a keresztény tökéletesség elveit a legeszményibb módon valósították meg s onnan oly lelki-reform indult el a keresztény szellemnek Európa-szerte elmélyítésére, amelynek hatása lett tulajdonkép végeredményben az egész európai élet átszellemülése és megnemesbedése. Innen hitta és nyerte a magyarok apostola az ő apostoltársait. Ezeknek emelte az ország különböző vidékein a kolostorokat, amelyek nemcsak mindmennyi őrhely emelkedtek a magyar rónák fölé erősségekül, hanem amelyekből állandóan ömlött a igazság és kegyelem árja a hétköznapi életre. A szent király valósággal művész volt a szent papok fölkeresésében és munkábaállítása terén. Szent Adalbert, Szent Gellért, Asztrik, Szent Mór és tanítványaik oly vezérkart alkottak, amelynek gondolatköréből minden kicsinyesség és megalkuvás ki volt zárva s ez felelt meg annak a hódító hévnek, amely egy népet Krisztus föltétlen szolgálatára kívánt megnyerni. Hogy a magyar nemzet oly aránylag rövid idő alatt a katolikus egyház legragaszkodóbb népe lett, annak magyarázata nem annyira a hittérítő király fegyelmi intézkedései mint inkább az a körülmény, hogy ily szentek és hősök, kik szóval és vérrel egyaránt álltak az Ige szolgálatába s keltek a magyar kereszténység ügye védelmére, működtek a szent király ol-

dalán. De működésük sikerét elsősorban az magyarázza, hogy nem annyira kongeniális szellemiség mint inkább a szentség hevületében jelentkező nagy célratörékvés fűzte őket egybe. „*Nem ti vagytok, akik beszéltek, hanem Atyátok lelke az, mely szól belőletek.*”¹⁾

Szent István apostoli heve azonban nem volt zélotá buzgalom. A lelkikép, amelyet róla krónikásai nyújtanak, egyáltalán nem mutatja a türelmetlenség vonásait sőt inkább a komoly, lehiggadt és céltudatos páter familiasra emlékeztetnek. Nem a forma s nem is az apró részletek voltak előtte fontosak, hanem hogy az élet új irányt nyerjen s minden nyilvánulása és erőfeszítése a krisztusi gondolatot szolgálja, ez volt apostoli lelkének ambíciója. Mily áldás volna, ha a késő utódok is megértenék, hogy nem külsőséges kereszténységre, nem formák és jelszavak fitogtatására van szükség, hanem lelki újjászületésre Krisztusban! Mennyit nyerne a polgári rend és fegyelem, mennyire gazdagodnék a szellem és igazi műveltség, mily könnyű feladat lenne a népek kormányzása és szociális problémák megoldása, ha az amit Szent István elgondolt állandó törekvése lenne a nemzet vezéreinek.

Történelmünkön végigtekintve azt látjuk, hogy a szentistváni gondolat, mely egész kereszténységet kíván s mely az evangélium szellemét nemcsak a templomban hirdette, hanem hétköznapon és a közélettel szemben is reklamálta, emelő és termékenyítő erőnek bizonyult. A nemzet fénykora mindig akkor

¹⁾ Máté X. 20.

következett be amikor az erkölcsi komolyság hitből táplálkozva magasztos célok felé irányította családok s az egész nép lépteit. Viszont amikor a magyar megfeledkezett a szentistváni nagy örökségről s engedte az életet magán és hivatalos vonatkozásaiban profanizálni s túrta, hogy népünk lelkébe az ősi keresztény eszméktől idegen áramlatok szívárognak be, a hanyatlás korszakai következtek szegény hazánkra.

Ha megért a magyar sok gyászos bukást, mely nem egyszer a sir szélére sodorta és Szent István öröksége legnagyobb részének elvesztésére vezetett, komoly lelkiismeret-vizsgálat meg fog győzni mindenkit, hogy előbb elvesztegettük Szent István komoly vallás-erkölcsi és fegyelmezett szellemét s azután csakhamar veszendőbe ment az ország földje is. Nem is szükséges a történelem régmúlt eseményei közé visszatérnünk elég ha arra gondolunk, hogy a XIX. század magyarja mennyire kérkedett kereszténytelenségével s minden kegyeletes és magasztos szempontot kicsinylő közömbösségével; mennyire divatba jött társaságban épúgy mint sajtóban kipellengérezni a múlt hagyományait s kacérkodni szabados és romlott újabbkori eszmeáramlatokkal — s ha ennek következtében úgy az ellenálló mint az összetartó erő meglazult, akkor nem kell csodálkozni, hogy Szent István világnézetének megtagadása folytán a mohácsi vereségek megismétlődnek s a trianoni börtönök megnyílnak, mert Nagymagyarország csak nagy és szent lelkeken épül fel s Szent István birodalma

csak az ő szellemének összefogó erejével marad együtt.

A szentek minden élet-vonatkozásban azok s megvalósítják az Apostol szavát: „*adjátok testeteket élő, szent és Istennek tartozó áldozatul s ez legyen a ti észszerű istentiszteletetek.*”¹⁾ Ha bármily helyzetben következetlenek volnának vagy hazudnának, az egész mű, melyet elgondoltak és fölépítettek, megrendülne és összeomlana. Talán semmi irányban sem áll ez annyira mint a házi életre nézve. A szentek feladata nemcsak a fórumon tündökölni, hanem a családi élet intimitásában is mintaképet ragyogtatni. Nagy királyok és államférfiak ebben a vonatkozásban nem egyszer következetlenek s más mértéket alkalmaznak idegenekkel mint önmagukkal szemben. De ez a hamisság előbb-utóbb megbosszulja magát s ha a példa, amely a trón vagy a társadalom magaslatain jobban szembeötlik, felemelőleg hat, még sokkal inkább romlásnak is lesz forrása ha ráillenek az Üdvözítőnek a szentély védelmében eldörgött, de bizonyára a családi szentély méltóságát is reklamáló szavai: „*Az én házam imádság háza, ti, pedig azt latrok barlangjává tettétek.*”²⁾ Évezredekre szóló vigasztalás, hogy ha volt valami, ami a magyart meggyőzhette, hogy apostolában nincs semmi következetlenség, az a szent családi otthon volt, amelybe Szent István minden alattvalója úgy

¹⁾ Rom. XII. 1.

²⁾ Luk. XIX. 46

tekinthetett bele, hogy onnan buzdulást és bátoritást merítsen. Szent férj, szent hitves, szent gyermek, szent nevelő, a pogány erkölcsöt keresztény komolyságra fölcserélő apostoli király fölséges elgondolása, s a magyarság legdrágább erkölcsi öröksége. Nemcsak pihenő hely az emberi szenvedélyek rombolása közt eltévedt lelkeknek, hanem ragyogó minta, melyben talán jobban mint bármi másban tündöklük a küldetés tudata.

Az apostolok jellegzetes vonása ép az, hogy nemcsak szólnak és buzdítanak, hanem példát adnak, s nagy kérdés, a kettő közül melyik hat áldásosabban. A tisztos magyar családi élet, amelynek szentélyébe oly gyakran volt kénytelen a nemzeti fájdalom visszahúzódni s amelyből kedvező pillanatban oly sokszor indult el nagy visszahódítási művelet, Szent István egyik legdrágább hagyománya. S végtelenül súlyos felelősséget vállaltak azok, akik a keresztény család rendjét és fegyelmét idegenből jött eszmék hatása alatt kikezdték, valamint mindazok akik téves politikai elgondolásból megakadályozták, hogy a meglazult családi kötelék újból megerősítessék, a kereszténység nem külsőségek formájában, hanem a maga egész komolyságával és hűségével a bölcső mellé visszavarázsoltassék, s ezzel a nemzeti élet forrása megtisztuljon s új reménnyel kecsegtessen.

Szent István jubileumát nyugodt lélekkel alig ünnepelehetik azok, akik ma is túrik, hogy azok az eszmeáramlatok, amelyek az ősi keresztény családi arányt sorvasztják,

szabadon garázdálkodhassanak s azok a törvények, melyek a családi köteléket valósággal megsemmisítik, továbbra is érintetlenül érvényben maradjanak. Ha a szentistváni gondolatot nemcsak szavakban akarjuk magasztalni, hanem annak újból aktualitást biztosítani, akkor a magyar nemzetnek el kell szánnia magát, hogy mindazt ami lazaság, profánság és pizsok, a családi élet szomszéd-ságából eltávolítja, az ezekkel kufárkodó szellemi árusokat értelmetlenné teszi, mert ha a magyar család romlása úgy foly tovább mint ahogy a XIX. század végén megkezdődött s a XX. században tart, Szent István öröksége csak rege marad s az ő dicsőségéről ábrándozhatunk vagy dalolhatunk, de valóság az csak az általa ragyogtatott példa utánzása esetén lesz.

Akik a szentek lélektanával nincsenek tisztában azok rendszerint külön könknek tekintik őket s oly ferde életcél t tulajdonítanak nekik, amely az ő egyéniségüktől teljesen idegen. Törpe lelkek a hősök csarnokában rendszerint ügyetlenül tapogatóznak és botorkálnak s ez a szentekkel kapcsolatban is megvalósul. Úgy vélik, hogy azok a természetes életrend követelményeivel szemben egy idegen világ rajongó hírnökei. Nem ismerik a keresztény bölcsélet alapvető igazságát, mely úgy szól, hogy a kegyelem föltételezi a természeti rendet s csodás eredményeit a normális emberi alapokon építi fel; nem utópiát hajszol s nem egy képzelt vagy irreális világrend útvesztőjébe csábit, hanem ezt a földet s annak vándorát kívánja át-

alakítani és fölemelni, vagyis felfokozott igények kielégítésével az embert az örökkévalóság méreteivel valamiképp megbarátkoztatni s annak bátor képviselőjévé avatni. Akik bele tudnak merülni a szentek lelkébe s az ő szokatlan életnyilvánulásai, önmegtagadásuk és áldozatkészségük között is a nagyságra való törekvést föllelni, azok ráfognak eszmélni, hogy a legmerészebb törtetésben is emberi vonás nyilatkozik — de igen magas hatványon — amelyre Isten különös kegyelme képesít kivételes feladatra hitt lelkeket. A Magnificat győzelmes ujjongása ez „*quia fecit mihi magna, qui potens est, nagy dolgot cselekedet velem a Hatalmas, kinek szent az ő neve*”¹⁾ ki a kicsinyeket fölemeli s hőstettekre képesíti, nem hogy zavarba ejtsen vagy elszédítsen, hanem uralkodó jogcímét a földi életre is igazolja.

Szent István lelkétől is távol állt az idegenszerűség rajongó hajhászása. Sem magát, sem népét, sem az ifjú magyar kereszténységet nem kívánta szertelen és különc gondolat szolgálatába állítani. Ellenkezőleg ép abban nyilvánul meg hamisítatlan kereszténysége s a katolikumot teljesen megértő lelke, hogy minden önkényes eszme-játékkal szemben az ősi, hamisítatlan hit és hagyomány alapján maradt meg s legszentebb kötelességének azt ismerte, hogy újításoktól és kalandos elgondolásoktól a maga, családja és népe életét érintetlenül megőrizze.

Pedig az a kor, amelyben a szent király a magyar kereszténység fáját elültette, egyike

¹⁾ Luk. I. 49.

volt az egyháztörténelem legválságosabb szakaszainak. Az évszázadokon keresztül dúló harcok és belviszályok, melyek között bizonytalanná vált minden polgári rend és erkölcsi érték, a legfantasztikusabb elgondolások befogadására tették képessé a népeket. Az volt az az idő amikor a Titkos Jelenések Könyvének félreértett nyilatkozata nyomán a Krisztus utáni ezredik évre a világ végét várták sokan s ennek a beteg lelkületnek rémületét felhasználták rajongók torz vallási gondolatok *elterjesztésére*, a lelki ellenállás leszerelésére s ezen keresztül az általános társadalmi felfordulás bevezetésére. A római egyház nem győzte eléggé cáfolni és ostorozni ezt a balvéleményt, de a tévhit úgy terjedt mint a száraz avarban a tűz s a titkos társaságok és káros szekták sáskahada vetette magát a lelki járvány igézete alatt álló keresztény társadalomra.

Szent István munkatársaival együtt sohasem habozott Krisztus helytartója mellé állani s az élet igényeit és törvényeit az Istentől rendelt egyház kormányánál keresni. Tudta, hogy Rómában van a szikla, amelyen a viharzó tenger hullámai megtörnek s amelyhez a szellemi és erkölcsi alacsonyság föl nem ér. A szent király országa törvénytárának első lapjára a szent hit alapvető jogát s a téveszmék visszautasításának köteleességét állította. Egy pillanatig sem kételkedett, hogy más fundamentumot senkisem adhat mint ami vettetett, mely az Úr Jézus Krisztus, s hogy az Ő igéinek és törvényeinek csalahatatlan magyarázójául Szent Pétert és utó-

dait rendelte. Bárki bármikor kétségbe volna afelől, helyes úton jár-e, csak azt nézze, Rómából indult-e el és oda tér-e vissza s ha igen, úgy biztos lehet benne, hogy a szentek útján jár s nincs oka aggodalommal nézni akár a földi akár a túlvilági problémákkal szembe.

Szent Istvánnak ez a nyugodt, nem habozó római és katolikus hite volt az ő ereje s ez lett népe felséges nyugalma. A magyarnak az a biztonságérzete, amely eltölti egész valóját s kiül arcára amikor az apostoli egyház Credoját rebegi ezeréves történelmünk szikla alapja, újítk és népámítók kísérleteivel szemben a lelki egyensúly biztosítóka, kalandok kockázatai között a józan-ság és tisztesség végső győzelmének feltétele. Mintha csak Szent Pál viharedzett istenes önbizalma szólalna meg szűkszavú ajkán: „*Nem szégyenkezem, mert tudom kinek hittem s biztos vagyok*”¹⁾ dolgomban. Ez Szent Istvántól nyert egyik legértékesebb nemzeti kincsünk.

Kilencszáz év óta a keresztény világ ismételten nagy válságokon esett át. Történelmi megrázkódtatások a népek lelkét nem egyszer fogékonyrá tették rajongók és felelőtlen igehirdetők újdonságainak befogadására s az ezredik év fordulóján jelentkezett nagy csodavárás és nem hitetlen, de beteges képzelődéssel hirdetett Mesiás-látás megújult nem egyszer sőt félelmetes valóságban jelentkezik ép napjainkban is. Most ha valamikor úgy ma érvényesül az Úr szava: „*Támadnak*

¹⁾ II. Tim. 1. 12.

majd hamis Krisztusok és hamis próféták; és nagy jeleket s csodákat tesznek, hogy tévedésbe ejtsék, ha lehet, még a választottakat is."¹) Egész népek, hatalmas nemzetek kábulatba esnek s szörnyű lelki láz hatalma alá kerülnek. Forradalmak nyugaton úgy mint keleten mindent megingatnak s a lelkeket úgy megalázzák, hogy szinte már ez emberméltség is feledésbe ment. A vallástalanságból vallást, az Isten-tagadásból hitet, az erkölcsi nihilizmusból ételszabályt formálnak s amiről rémképeket ismerünk, a világvége, nem Isten rendeléséből, de emberi gonoszságból már-már bekövetkezett és állandón fenyeget.

Azt mondják, a magyart e szörnyűségekől nyugodt természete őrizte meg. Lehet, hogy ebben van valami igazság; de attól az általános lelki fertőzéstől, mely ellen védekezni a leghatalmasabb birodalmak sem voltak képesek, ezt a maroknyi népet csak felsőbb erőtényező óvhatta meg. Szellemi felkészültség terén szerencsésebb múlttal dicsekvő népek bizonyára sokkal gazdagabb erőforrásokkal rendelkeztek mint a magyar, az anyagi források tekintetében pedig arany- és vas-bálványok elkészítésére sokkal gazdagabb eszközök állottak nagy nemzetek rendelkezésére mint a mi szegénységünk. S ha a mi népünk lelkét mégis meg tudta őrizni a kábulattól, annak természetfölötti magyarázata van s ez az a szentistváni szellem, mely a nemzeti boldogulás útját a hamisítatlan keresztény hagyományok irányában jelölte meg s azzal minden túlzástól, szertelenségtől

¹)Máté XXIV. 24.

és különködéstől immunizálta a magyar lelket, úgy hogy sokkal nagyobbak és erősebbekkel szemben benső függetlenségét és szabadságát meg tudta őrizni.

Hallja meg mindenki a komoly krisztusi szót, mely álprófétáktól és hamis messiásoktól óv: „*Ha tehát mondják nektek, íme a pusztában vagyok, ki ne menjetez; íme a rejtékhelyeken ne higgyétek*”¹⁾) hanem csak a szentjeiben jelentkező örök Krisztusra hallgassatok. S ha Szent István országa is a szent király hagyományát mindig híven őrzi, abban irányítást fog találni a történelem legzavarosabb viszonyai között is s nem fog önfeledten sem jobb sem baloldalon tátongó örvénybe zuhanni, hanem azon nyugodt realitással, melyet Krisztus tana és komoly életelve biztosít, világválságok közepette is előbbre fog jutni s a bajt kiheverni, mert a szentek lelke mindig áldást és erőt jelent s az államszervező szent királynak ez az öröksége, mely rendületlen sziklán nyugszik, a magyar reménynek legbiztosabb alapja.

*

Zengjen hát az Örömdal és zúgjon a harangszó hegyen-völgyön át, mert nagy királyt s egyben nagy szentet adott a Gondviselés hazánknak. Keljen fel a nép aprajagyja ünnepli kilencszáz éves fordulóját az ő megdicsőülésének. Szóljon a Te Deum, hogy e mérhetetlen kincs elnyerésére méltónak találtattunk s a legnagyobb nemzetek legkiválóbb uralkodói közül is messze kimagaslik a mi első királyunk. De ne feledjük

¹⁾Máté XXIV. 26.

egy percig sem, hogy az öröm és dicsőség csak azért a részünk, mert az uralkodói erényeket a szentség glóriája övezi s a nemzet is addig lesz nagy, míg a földi és égi erőnek ez együvvé tartozását megérti. Ha ezt a szent harmóniát a magán- és közéletben híven fogja ápolni a népek családjában is erőt fog jelenteni.

Ahányszor csak megcsendül az ősi ének és hirdeti a szent királyról: Téged magyar kivan, legyen az mindannyiszor vallomás, hogy nemcsak történelmi emléket ápolunk, hanem lelki nagyságra törekszünk egyéni családi és közéletünkben s akkor a szent király műve megelevenedik s nemcsak himnuszok, kőépítmények és ércszobrok fognak róla szólni, hanem az ő szent energiáinak ihlete által magasabb életszintre emelt nemzet hősei erőfeszítése, mely minden emberi rosszindulat és téves történelmi ítélet fölött diadalt ül s az erkölcsi fölényt megillető győzelmi babért biztosítja.

A JÓ KIRÁLY.

Száll az ige szájról-szájra s regél hatalmas uralkodókról kik úgy élnek népük emlékezetében mint a legmerészebb nemzeti álmok megszemélyesítői. Hatalmasok és dicsők voltak életükben, de a nép képzelete még fényesebb glóriával övezi emléküket s nem úgy tekint fel rájuk mint az ősidők harcainak letűnt hőseire, hanem érzi, hogy ma is ható erőt jelent az, ami kortársaik képzeletét megragadta s késő századokra mint nagy és el nem múló lelkesítő emlék maradt. A tárgyilagos történelem okmányok és alkotások nyomán nem tud oly monumentális rajzot papírra vetni mint aminő tiszteletparancsoló formában jeleníti meg a nép fantáziája régi korok hőseit, nagyjait és kiválóságait. Lehet ez emlékezésben meseszűrűség is, amely a hideg kritika előtt meg nem áll, de a kiválóság, a hétköznapi fölé emelkedő emberi nagyság, mely az életben is megragadta a képzeletet, a halál után is nemzedékeken keresztül termékenyítőleg és lelkesítőleg hat és nagy elhatározásoknak, győzelmeknek, vagy főlemelkedéseknek sugalmazója.

De bármily színesen él is a nép emlékében történelmi sorsfordulatok döntő tényezőinek képe s bármily lelkesedéssel és ragyogó nyelven énekelnek is a költők letűnt korok hőseiről, az emberi érzelemhez s a nép lelkéhez mégis legközelebb azok a kimagasló egyéniségek állanak, akik nem karddal és parancsal szereztek maguknak dicsőséget, hanem akik a trón magaslatán s a bíbor ragyogásában is megőrizték emberméltóságukat, érvényre juttatták a lélek finomságát s emberi bajokon nem annyira hatalmi eszközökkel mint inkább a szívhez szóló s az életet szeretettel legyőző keresztény életművészettel tudtak segíteni.

A diadém és hermelin velejárója a fenségnek, de kiegészítője és föltétlen hódolatot biztosító kiváltságlevele a szívjóság, mely által a királyok nemcsak az államoké, hanem a népeké lesznek s mely dicsőségüket nemcsak okleveleken, törvények lapjain és köemlékekben örökíti meg, hanem milliók hódolatában és vallásos kegyeletében. S ha Szent István nagyságát a győzelmek jelzik, melyeket az igazság ellenségein aratott, vagy a törvényes intézkedések, melyekkel a magyar állam rendjét évezredekre megszilárdította és biztosította, a lelkek szentélyébe leginkább azért vonult be s az iskolák mellett minden kunyhóban emléke azért él, mert a bölcs király a jó király címevel is ékeskedett. Jó-sága, emberséges gondolkozása, irgalmas szamaritánus segítő készsége minden fényes külsőségnél jobban juttatta kifejezésre, hogy a krisztusi vonás nála nemcsak máz és gesz-

tus volt, hanem életet formáló és mások életét boldogító lelki gazdagság. S ha magasztalnunk kell első szent királyunkat azért mert a kereszténységet hazánkban apostolként meghonosította és Isten dicsőségére fényes templomokat emelt s még ragyogóbb lelkeket nevelt, nem kevésbé illő hódolat vele szemben a hála, amelyet bajok megszüntetéséért, nyomorúság enyhítéséért, az emberséges sors meghonosításáért, szegények fölemeléséért nyert millióktól jutalmául.

*

A zsoltáros az Úr dicsőségét hirdetve éneкли: „*Irgalmasságot és igazságot szeret*”¹⁾ s a történelem is az igazságosságot kéri számon nagy uralkodóktól. Legendák szólnak róla, hogy nagy királyok álruhában jártak csakhogy fölfedjék az igazságtalanság cselvetéseit s megvédjék népüket annak támadásaival szemben, dicsőségüket abban keresték, hogy az igazság bajnokainak bizonyuljanak alattvalóik szemében. Mátyás király emléke azért él és azért szólnak róla népdalok, mert ő is legfőbb feladatának ismerte a hatalmasok túlkapásaival szemben a kicsinyek és gyengék jogának érvényesítését s ott volt ahol önkényt megtorolni vagy az üldözött igazságot védelembe venni kellett. Élet és történelem igazolja az ősi mondást: *iustitia regnorum fundamentum*. S én mégsem merném habozás nélkül azt állítani, hogy az igazságszeretet és az igazság szolgálata legnagyobb biztosítéka a királyi

¹⁾TXXXII. zs. 5.

tekintélynek. Mert bármennyire vágyik is az élet alsó lépcsőfokán robotoló ember hatalmas kéz után, mely védőleg nyúlik föléje, van valami ami jobban megragad és százszor inkább megnyer mint a legünnepélyesebb igazságszolgáltatás s ez a szeretet, mely ha a hatalom részéről megnyilvánul, annak nem annyira erejét hirdeti mint inkább azt érteti meg a legkisebekkel s legegyszerűbb lelkekkel is, hogy hordozója értük él s az ő boldogságukért áll őrt helyén s e tudat minden erőnél nagyobb biztonságot nyújt.

Hasznos munkát végeznének a föld hatalmasai, a népek kormányzói ha gyakran elolvasnák a századik zsoltárt, amelyben egy királyi lélek fenséges képet rajzol az igazi királyi útról, amelyen járva népek bizalmát és ragaszkodását meg lehet nyerni. *„Figyelni fogok a szeplőtelen útra, — ez a jámbor uralkodó szava — nem fog ragaszkodni hozzám az álnok szív, a tőlem elhajló gonosz terveinek nem leszek ismerője, kinek a szeme kevély, szíve telhetetlen azzal nem eszem, szemeim a föld hívein lesznek, hogy velem üljenek, ki szeplőtelen utón jár az fog szolgálni nekem.”*¹⁾ Ez fejedelmi Program, mely hódít, leszerel s hatalmat biztosít a szívek felett mivel szívjóságból vezeti le jogcímét s azért nagyobb erőt jelent minden más emberi elgondolásnál.

Ezt az uralkodó stílt, mely a felséget Isten tervei eszközévé s az emberi boldogság varázsvesszejévé avatja, a szentek élő hite diktálja, amelynek semmisenem oly isteni, hogy

¹⁾ C. zs. 2-7.

az élet megnevelésére ne szolgálhatna sem oly emberi, hogy az éggel kapcsolatot ne találhasson. Ez az az élő hit, amelynek legillatosabb virága a kegyelemből fakadó jószág. Erről szól tulajdonképp Szent Jakab, amikor oly nyomatékosan hangsúlyozza, hogy „*a hit cselekedetek nélkül holt*¹⁾” vagyis üres keret merev forma, melyben sem vigasztalás sem üdvösség nem kínálkozik. Erről a kegyes jószágról, mely nélkül angyali szó is „zengő érc és pengő cimbalom,” éneklí a nemzetek Apostola nála is páratlan hévvel a szeretet himnuszát s festi meg benne azt a gazdag aranykoszorút, amely a kegyelem által formált életnek dicsósége s egyben áldása.

Amit költők, próféták és apostolok ajka hirdetett, hogy a kegyes jószág nem csak mennyek országát népesíti be, hanem a földet is boldogítja, arról a világot meggyőzni a szenteknek lett hivatása. Ők a világmegváltó szeretet élő dokumentumai, az emberi bilincset összetörő jószág hősei. A szent királyoknak pedig s köztük talán első sorban Szent Istvánnak jutott a feladat bizonyítani, hogy a kegyelemből merítő jószág, a Krisztus-követésnek legmeghatóbb gyakorlata, nemcsak a magánéletet ragyogja be glóriájával, hanem közhatalmi téren is oly áldásként jelentkezik, mellyel semmi kormányzati ténykedés és erény föl nem ér.

A kegyes királyok az emberiség emlékében úgy élnek mint Isten küldöttei s áldásának földi osztogatói Szent István képe is ebben a formában vésődik be legjobban a

¹⁾ Jak. 11. 26.

magyar nép lelkébe. A keresztes hadak élén a hitet karddal védő Szent László előtt a hitet kegyességgel és jótétellel diadalra segítő Szent István dicső alakja vonul fel a magyar vallásos lelkület egén. Kérdhetné bárki, miként lehetséges, hogy a dicsőséges hadvezér helyett a kegyes uralkodó szelíd képe ragadta meg a figyelmet. A válasz csak az lehet: mert ez az „egy szükséges” koldusnak és királynak egyaránt, hogy a jóságos Krisztus szemébe tudjon nézni s az majdan rámutasson mert szintén megértette s megsegítette őt.

A Krisztuslátásnak és megértésnek természetfölötti kormányzati bölcsessége érteti meg, hogy Szent István a keresztény embereszményt az uralkodó jogcímek közt is első helyre teszi. A fejedelmi jogokról igen sok törvény intézkedik, Szent István inkább a fejedelmi erényekről rendelkezik. Törvénytárunk első lapján ma is ott ragyog Imre fiához intézett intelmének mint a jóságos és kegyes uralkodás magna chartájának komoly szava: *„Legyen a király kegyes és irgalmas és a többi erényekkel megtelt és értékes. A kegyetlenséggel és rosszasággal fertőzött király hiába követeli magának a király nevet zsarnoknak kell őt mondani. Ezért édes fiam, szívem gyönyörűsége, jövő nemzedékek reménye, kérlek sőt parancsolom, hogy mindenkor és mindenben kegyességgel eltelve légy jóindulatú mindenki iránt, aki hozzád fordul mert kegyesség műve visz a legtöbb boldogságra.”*

A jóságot kegyességből vagyis isteni ihlet-

bői gyakorló Szent István király vallásos szolgálatot látott ez erény-gyakorlásban. Őneki kórházak és szegényházak emelése, zárándokotthonok létesítése nem kormányzói opportunités által diktált államérendek volt, hanem annak belátása, hogy a keresztény uralom nem annyira a rend fönntartásában és hatalom igényének érvényesítésében mint inkább az emberi sors megkönnyítésében és a bajok megszüntetésében bizonyítja fenséges rendeltetését. Hogy pillanatnyilag mi szükségesebb — a iustitia vagy a charitas — arról lehet vitatkozni, de hogy a keresztény kormányzat eszménye a lélek fölemelése s az emberiség megsegítése, az az evangéliumnak oly alapvető követelménye, hogy előre igazi keresztény uralkodó és államférfiú el nem zárkozhat. Ez a felfogás nyilvánul meg Szent Ágostonnak az Isten országáról irt hatalmas munkájában, amelyben a királyokat a lelki élet legfőbb őreiről mutatja be s az ő feladatukat és tisztüket elsősorban abban látja, hogy az istenes szellem elterjesztéséről s az országnak Krisztusban megújulásáról kell gondoskodni.

Ha szó lehet Isten kegyelméből való uralomról, annak komoly jogcíme ez a küldetés. A természetfölötti szentesítés és kegyet nem külsőség, hanem lelki jogosítvány s csak annak igézete nyer meg tömegeket belső hódolatra. A középkori uralkodók közül Szent István valósította meg talán a legjobban e keresztény uralkodó eszményt, mely vallásos meggyőződésből táplálkozó kegyességet jelent. Hogy jószágot kell ragyog-

tatni s embereket nem leigázni hanem engedelmességüket lélekkel megnyerni, az bibliai király fogalom. A jó királyok már az Ószövetségben is mint jó pásztorok, Istentől a nyájnak nemcsak őrzésére, hanem védelmére és szeretetére küldött vezetők, szerepelnek s a kegyes, jó pásztornak képe lebeg még inkább Krisztus lelke előtt amikor a keresztény királyról szól. Ez volt Szent István uralkodó ambíciója. Keleti deszpoták lehetnek zsarnokok. Babilóniai és perzsa királyok lehetnek rabszolgatartók és népek ostorai. Római imperátorok uralkodhattak kizárólag a fegyver és törvény jogán. Hódító barbár fejedelmek céltalan küzdelembe küldhettek népeket s a zsákmány biztosítására használhatták föl seregeiket. Ez a hatalmak pogány, egyéni önzésben és érdekekben gyökerező elgondolásából szükségképen folyt. Egészen más gondolat lebeg a keresztény világ szeme előtt, amikor a Isten kegyelméből való uralkodó képét megrajzolja. Teljesen új kapcsolatok azok, melyek a nép-milliókat a hatalom hordozójához fűzik s köztük valami bensőséges, meleg családi köteléket alakítanak ki, melyben a király vagy császár mint páter familias áll népe élén s él inkább azért mitsem ,hogy -az haljon érte. Amíg ez a természetfölötti koncepció a népek sorsának intézésénél érvényesült, addig a békés együttélés, megértés és kölcsönös segítség oly természetes volt mint apa és gyermeke között. Ámde ez a viszony föltételezte és föltételezi azt a lelki beállítottságot, amelyben az uralkodó leginkább

kegyességével, isteni küldetésével, a mennyei jósnak a földi viszontagságok közé átültetésével nyer hódolatot és tart össze milliókat a legnemesebb erkölcsi befolyás erejével.

Minő más volt a parancsolás joga s az engedelmség készsége addig míg ez a keresztény felfogás érvényesült trónon és kunyhóban egyaránt! Mily biztonságban érezhették magukat a népek vezetői egyrészt, de a szeretet sugallta védelem tudatában mily nyugodtan élhettek hivatásuknak a milliók másrészt, míg a kegyes uralkodók gondolata dominált! Szent István reformjaiban az újítás nem annyira jogiformulázás volt mint inkább lelki kapcsolat átalakulása. A magyar nemzet egész életrendje megváltozott amikor a zsákmányért induló törzsfő riadója helyett a békét biztosító és polgári munkát szerető gonddal irányító királyi kegyesség kezdett őr állani a keresztény otthon fölött. Nem csak egyes alapítványokról, gazdag jótékonyági intézmények létesítéséről van szó e lelkület ragyogtatásánál, amellyel hatalmasok nem egyszer inkább feltűnést kelteni kívannak mint érdemleges intézkedést tenni, hanem annak manifesztálásáról, hogy az új korban lélek dominál.

Amikor a megszilárdult központi hatalom ugyanolyan figyelmet fordított a népjóléti intézkedésekre mint a pénzügyi törvények vagy a hadsereg szervezésére, akkor egészen más kapcsolatok létesülnek alattvalók és uralkodó között, a jogot kiegészítő kegyesség a hatalmat megkedvelteti, a trónon helyet foglaló felebaráti szeretet a függést és szolgálatot érthetővé teszi, a gondoskodás,

amellyel a keresztény uralkodó a kegyes Krisztus nyomdokain járva mindene kíván lenne mindenkinek, a lelkeket összeforrasztja s megteremti azt a nemzeti egységet, amelynek jelképe lesz a szent király koronája de egybefoglaló ereje az ő áldott szelleme.

*

Az a jóság mely a szentkirály lelkét betöltötte s őt egyetemes érvényű kormányintézkedéseiben a szeretet jogának érvényesítésére hangolta, az egyesek bajaival szemben még hathatósabb segítségnek bizonyult. A jó király irgalmas király is volt s ebben szintén példát adott korának és az utókorának. Országos alaptörvényül szánt intelmeiben fiához írja: *„Légy irgalmas minden erőszakot szenvedőkhöz mindig szívedbe fogadva az Úr szavát: irgalmasságot akarok és nem áldozatot”* Hogy e felséges buzdítás Szent Istvánnál nemcsak parainesis volt, amellyel szent fiát példaadásra ösztönözte s a rendkívüli helyzetekkel szemben való fogékony-ságot benne keltegette, hanem életelv, melyet hősök módjára vallott és gyakorolt, arról a krónikások nem győznek eleget regélni. S ha volt valami Szent István tündöklő érényei között, amit nemzete hosszú századok után is emleget és énekel, az az irgalmas samaritánus lelkület, amellyel a szent király a nyomortanyákra eltalált, a szükségét szenvedőkkel a leggyengédebb módon segítő kezének simogatását érezte s szinte tündéri találékonysággal gondoskodott, hogy ne legyen senki aki egészen magárahagyottan

és az élet által kifosztott helyzetben sorsa ellen joggal lázadozhatott volna.

Kezdetlegesek és tökéletlenek a XI. századbeli krónikák írásai, de annál közvetlenebbek és beszédesebbek. S amikor meghatározható módon rajzolják, hogy ülteti asztalához a szent király a koldusokat, megmosván lábukat és sajátkezűleg szolgálván nekik, s miként indul el éjnek idején felkeresni a szegények otthonát, sajátkezűleg kiosztani közöttük adományait, sőt amint arról is beszámolnak, hogy a sokszor türelmetlen és igazságtalan nyomorgók körében hogy ráncigálják meg a hatalmas uralkodónak nemcsak köppenyejét hanem szakállát is, oly képek, amelyek néhány ecsetvonásban a legnagyobb lelki mélységeket tárják az ámuló világ elé. Az emberi szív keserű rejtelmek között járatlan formakeresők e felségsértések láttára talán botránkoznak és presztízs-sérelmet emlegetnek. IV. Henrik francia királyt is a velencei követ egy alkalommal a padlón találva játszadozó gyermekei között meghökkenő csodálkozásának adott kifejezést mire az uralkodótól azt a felvilágosítást nyerte: Uram látszik hogy nem apa. Szent István az álmélkodóknak valószínűleg azt felelte volna: Nem tudjátok, mit jelent ha valaki egy nép atyja, de én tisztában vagyok vele s aszerint teljesítem hivatásom kötelmeit. Akik úgy vélik, hogy fölényes alamizsnanyújtással a nyomor alkalmatlankodását le lehet rázni s ezzel a szegénység problémáját meg lehet oldani, ezen a heroizmuson mosolyognak vagy megütköznek. De aki tudja, hogy a

szociális kérdések nem számszerű tételek, s emberek és társadalmi osztályok valamint kormányzók és kormányzottak viszonyát is nem mechanikus szabályok érvényesítésével, hanem irgalommal, az útszélien vérében hagyott szerencsétlen ember fölemelésével, saját barmukra helyezésével és gondos ápolásával vagyis a krisztusi jóság szamaritánus lelkével lehet csak megoldani: azok tisztában vannak vele, hogy azok a szentek akik fölolvadtak Isten szeretetében s- amikor erre a hősi fokra eljutottak meglátták, hogy ugyanazzal az indulattal kell helytállani a szenvedő embertárs szolgálatában, azok az igazi szociológusok s nem azok, akik csak tudós könyveket írnak és bölcs törvényeket elgondolnak, melyeket az élet meghazudtol.

Elemi tévedés azt hinni, hogy a jó királynak ez a képe, melyet a krisztusi lelkület vetített az élet vásznára csak oltárok fölé való vallási tisztelet tárgyául. Amint egyáltalán téves megítélése a szentek hősiességének az az ítélet, mely az ő szokatlan és hétköznapi mértékkel nem mérhető áldozatukat és önzetlenségüket csak a hitbuzgóság titkos szentélyébe kívánná száműzni. Amit ők tesznek és amivel a szokás rabságában sínylődő gondolatot nyárspolgári kényelméből fölriasztják, nagy figyelmeztetések és lapidáris prédikációk a krisztusi szeretet legmélyebb értelméről. A szegény-tanyákat járó, koldusok által magát lökdösni és meg-ráncigálni hagyó Szent István is egy önző kényelembe merült társadalom emlékébe idézi, hogy csak nagy lélekkel és sablonnal

szakító személyes áldozatossággal lehet nemcsak pillanatnyi éhséget csillapítani s kegyként nyújtott alamizsnát juttatni, hanem lelkeket megbékíteni, ellentéteket elsimítani s az oly sokszor emlegetett és mindig távolabb ködébe tűnő társadalmi harmóniát megvalósítani. A szentistváni gondolat a különbség nélkül való segítésnek szelleme.

A szentistváni példa az irgalmas szamaritánus alakjának barbár viszonyok között való szerepeltetésével a XX. századnak is szóló figyelmeztetés, mely külső megjelenési formáiban lehet tetszetősebb, de elfogult önzésében még vadabb mint a X. század primitív magyarsága volt s amint a vészhang szava kongatja a nagy igazságot, úgy figyelmeztet az egünkre minden oldalról tornyosuló viharfelhőkre mutatva, hogy a bennük rejlő veszedelmet csak a szentek irgalmasságával, a Szent Istvánok királyi szamaritánusságával lehet elhárítani. „*Boldogok az irgalmasok* — mondja a hegyi beszédben isteni Üdvözítőnk — *mert ők irgalmasságot nyernek.*”¹⁾ Ez a jutalom nemcsak az a babér, melyet az örökkévalóságban nyújt az Örökbíró, mert éhezett és ennie adtak, meztelen volt és felruházták: hanem a történelem és élet irgalmas ítélete is, mely azokat akik a jóttevés művészetét a szentek lendületével gyakorolták, minden idők legnagyobb hőseiként tiszteli s hirdeti róluk, hogy az emberi boldogulás nagymesterei, korszakok felvirágzásának, népek lelki összeforradásának és ezzel a világbéke reményének isteni küldetés jogán hordozói,

¹⁾ Málé V. 7.

Értsük meg tehát mi is, dicsőségesnek mondott század gyermekei, amelyben az anyagi javak és technikai vívmányok szédítő tömege alatt annyi szív kesereg, annyi könny csorog s annyi nyomor vergődik, hogy túl gépeken, mozdonyokon, bűvárhajókon és aeroplánokon, rádión és televízión, a Krisztust látó és jóságos szellemét az életbe visszavarázsló szentek dicső serege s hazánkban elsősorban Szent István van hivatva az élet csatáján győzni és békét szerezni, hogy a XX. században sincs más menedék mint az az út, melyet az ő — sok jótett jutalmaként sértetlenül megmaradt — szentjobbja a késő századoknak mutat.

A jó király áldást szerzett azzal a megbocsátó készséggel is, mely szent életének egyik legdicsőbb vonása. Mintha csak állandóan visszhangzanék lelkében menyei dallamként az Úr szava: *„Tanuljátok meg, mit tesz az: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot”*¹⁾ Az egykorú Titmár írja róla, hogy a legyőzettekkel kegyesebben, kíméletesebben és szelídebben senkisé is bánt el mint Szent István. Megható példája ennek amikor az élete és műve ellen irányuló összeesküvés felbérelt orgyilkosának reszkető kezéből kihullott törzaja felriasztja álmából s a veszedelem tudatára ébreszti, és a jó királynak a merénylővel — pártos szenvedély nyomorult áldozatával — szemben nincs egyetlen zokszava még kevésbé

¹⁾ Máté IX. 12.

bosszúálló intézkedése, jelezve hogy az uralkodói nagyság leginkább érvényesül a megbocsátásban s a keresztény hitnek nemcsak dicsősége de ereje is a szelídség erénye.

Ennek a megállapításnak ugyan ellenmondanak azok, akik pártos szemmel csak azt látják benne, ami az ő rajongó politikai elgondolásuknak megfelel s egyoldalú színezésben idézik Koppánynak s a többi elitelt pártütőnek kegyetlen végzetét. Ámde a megbocsátó irgalom nem gyengeség s a keresztény uralkodótól nem lehet igényelni a tétlen engedékenységet a rend és fegyelem ellenségeivel szemben, mert jaj volna annak a népnek, melynek királya nem volna elég erős a bűnösöket büntetni s az önkénykedőket jogos kötelmeik korlátai közé szorítani.

Szent István szigorú is tudott lenni, de csak a lázadókkal szemben, akik azt a művet, mely a magyar nemzet nagyságát és jövőjét volt hivatva hordozni, féktelen ösztönök kielégítése céljából rövidlátó módon veszélyeztették. A Koppányok, Gyulák és Ajtonyok, magyar egység és dicsőség helyett kiskirályságot áhítottak maguk számára s azért az ország biztonságaért és boldogságáért reszkető király velük szemben csak irgalmatlan szigort alkalmazhatott. De a cinkosok ártalmatlanná tétele után a félrevezetett népnek pusztító hadjárattól nem kellett tartani s vérfürdőktől, aminőket keleti és nyugati kény urak krónikásai jegyeznek föl, Szent Istvánról nem regélhetnek ellenségei sem. Ha a harc elült, a jó király csak a béke olaját lebegtette s a legyőzöttek

benne ép oly gondviselő atyát találtak mint akik hozzá kezdettől hűek maradtak.

Keleti deszpoták és a hatalom részegítő italát áhító zsarnokok vezettek és vezethetnek csak irtó- és pusztító-hadjáratot. Akiknek a büntetés öncél és a megtorolás a legnagyobb emberi gyönyörűség, azok álmodznak éjjel-nappal békés városok felrobbantásáról, ártatlan gyermekek és asszonyok lemészárlásáról, más gondolkozásúak megsemmisítéséről s egyáltalán minden ellenvélemény és szabadság megfőj tásáról. A mi jószágos Szent István királyunktól ez az elgondolás távolállt. Ő nem véres harcterekről és néma temetőkről ábrándozott mikor a magyar nagyságot szolgálta, hanem megnyert szívek millióiról, megbékélt ellenségek testvériességéről, arról a vízióról, amelyről próféták jövendöltek s amelynek beteljesedését Krisztus tette lehetővé, hogy a bárány vére eloltsa a gyűlölet tüzét s a kereszt jele egyesítse az ellentéteket s Krisztus helytartója által adott szent korona abroncsai között békés szent egységben nemcsak jogilag, de lélekben összeforrva éljenek harmonikus életet mindazok, akik a kereszténység emlőjén nevelkedve az ezeréves határok között kivannak a magyar élet gazdagításán fáradni.

Fenséges vízió a hatalmas trónszékből mindenki felé szeretetet és segítséget sugárzó uralkodó képe. Ebben szinte az a mennyei dicsőség ragyog, melyet Rafael örökített meg azon grandiózus festményen, amelyen Krisztus Király körül a szenteknek minden élethivatásban hősen küzdő serege, a földön

trónoló Oltáriszentség körül pedig a legkülönbözőbb osztályok és társadalmi rendek képviselője találkozik a hódolatban s annak visszfénye minden arcon a boldogság és öröm, mely a Krisztus jóságát ragyogtató választottak páratlan szépsége. S ha utcán és társasgyülekezetekben, beszédben vagy lapok hasábjain, szűk körben vagy nemzetközi érintkezésben ma mindenütt a gyűlölet szavát halljuk sőt — ellenmondás még leírni is — annak dala döbrent, s ha az általános nagy meghasonlás következményeként világválság rémit s egyetemes szörnyű összeomlás veszedelme fenyeget, s ha azt látjuk, hogy a gyűlölet e szerencsétlen korszakában senkisé megelégedett és nem találja helyét, sőt mintha mindenki menekülni kívánna, akkor értsük meg, nincs másban semmiben menedék csak a szentek hősi módon gyakorolt jóságában.

*

Sokkal szegényebb és primitívebb századok mint a miénk, megtalálták a szív nyugalját s a család és társadalom megelégedését. Pedig nem ismerték úgy az élet titkait mint mi s nem is rendelkeztek csodaszerekkel. De eltaláltak oda ahol üdülést és enyhülést nyer az élet minden fáradt és terhek alatt görnyedő vándora. Föllelték a jóság csodaforrását, mely Krisztus szívéből csörgedez s melyből a nagy szentek annyi optimizmussal merítették mindig s amely első szent királynak is annyi enyhülést nyújtott s a mostoha élet viszontagságai közt is megma-

radó üdeséget biztosított. Ennek a forrásnak drága nedvével regenerálta Szent István a magyar életet: értsük meg azért hogy nekünk sem lehet más vezérünk mint ő és más életbölcseletünk mint az övé s tegyünk szent fogadást, hogy az ő példáját ebben a gyűlölködő korban is követjük s krisztusi jósággal fogunk több örömet és megelégedést belevarázsolni a szomorú magyar jelenbe.

A BÖLCS KIRÁLY.

Kisfiút vitt édesanyja az iskolába beiratásra s amikor elfogódott lélekkel első ízben lépte át a küszöböt, amelyen túl annyi titkot sejtett, de még több kérdésre magyarázatot is várt, a jó szülő elolvasta neki az előcsarnok felett aranybetűkkel tündöklő szentírási idézetet: „Az Úr félelme a bölcsesség kezdete.”¹⁾ Rejtély volt számára a rövid mondat talán azért is, mert addig az okosság megtestesülését atyjában sejtette, de jó anyja szavára s mivel az élet következetlenségeit még nem ismerte, elhitte az írás megállapítását. Majd a gyermeksereg templomba vonult, ahol a diadaliven az oltár fölött ugyanaz a rövid figyelmeztetés ragyogott s a tisztelendő úr is erről szólt lelket lenyűgöző módon és a mi kis pajtásunk sejtteni kezdte a nagy összefüggést az élet és örökkévalóság között.

Később a tapasztalat mintha nem egyszer rácáfolt volna a hittel elfogadott isteni szóra s okosabbaknak gyakran azok látszóttak, vagy legalább azoknak lett igazuk, akik

¹⁾Péld. I. 7.

emancipálták magukat az Úr félelme alól — de az út végéről visszatekintve, látszatok és a kétségtelen sikerek felett szemlét tartva, az őszbehajló férfi előtt mint csalhatatlan igazság felcsillan a gyermekemlék s minden elfogulatlan felebarátjával együtt vallja: nincs más életbölcesség mint amely Isten tervének megvalósítását ismeri emberi feladatának.

Ez a céltudatosság ad értelmet egyesek és nemzetek küzdelmének. Ez a meglátás pórok és királyok élet-művének mértéke. S ha a hétköznapi terhet istenes lélekkel hordó napszámos égi koronára számíthat, úgy a földi koronák viselői akkor bizonyítják be, hogy hivatásuk magaslatán állanak, ha fölséges tisztükben az Úr által sugárolt bölcességet ragyogtatják. E nélkül győzhetnek népek csatáin, de nem vívhatják ki a történelem s az örökkévalóság elismerését. Ennek megértése vezet rá annak belátására, hogy Szent István királyunk örökké fénylő dicsősége nemcsak a szentek glóriolája, hanem királyi bölcessége is, mellyel háza és országa dolgait Isten tervéhez alkalmazta.

Hite és életszentsége nemcsak káprázatos magasságokba ragadja, ahol emlék vagy ereklyeként tündököl de az életre kihatása nincs, hanem áldást szerző és nagy elhatározásokra indít annál a kimeríthetetlen szellemi gazdagságnál fogva, amely egyéniségét és intézkedéseit jellemzi. S ha a haza bölcének tiszteleti címe ezer éves történelmünk során többeknek kijár is, mégis legteljesebb és legmaradandóbb eredmények által kiérdemelt módon első szent királyunkat illeti, de

egyúttal figyelmeztet, hogy ha fönmaradni és a történelem útvesztőjében eligazodni kívánunk, az ő útján kell járnunk, komolyságban, igazságkeresésben, határozottságban és nagyvonalúságban az ő példáját szabad csak követnünk.

*

A szentekről mondja az írás, hogy *„bölcességük változatlanul ragyog mint a nap, míg a balgák gondolata változik mint a hold”*¹⁾ aminek értelme, hogy amíg a köznapi lelkek a pillanat rabjai s haszonlesésben többnyire célt tévesztenek, addig Isten választottai minden látszólagos kudarc dacára eredményes életet élnek, mert nem csapongnak szerte, hanem meglátják az élet igazi értelmét s azt szolgálják. A bethaniai jelenet, Márta sürgölődése és Mária Krisztuskereső elragadtatása, ismétlődik szüntelen az evilági gondolkodás szolgálói s a lelki élet igényeit első helyre illesztő szentek ambíciója között. Amint az Úr abban a kedves körben oly megnyugtató módon hirdette az igazságot, hogy *„egy a szükséges”* — s ez az a jobb rész, amelyet Mária választott, ép úgy a szentek életszemlélete azért áldásos és gyümölcsöző, mert a lelkiség igényeit elégíti ki elsősorban, de mindig a földi élet megszentelésének gondolatával.

A szentek tudományának alaptétele is azt számtalanszor ismétlik a krisztusi szót: *Keressétek előbb az Isten országát és az Ő igazságát s a többi mind hozzáadatik nek-*

¹⁾ Eccl. XXV11. 12.

tek”¹⁾) Nem feledkeznek meg ők a hétköznap-i igényekről. Nem szakadnak el a mindennapi élet követelményeitől. Sőt ellenkezőleg minél szentebb valaki annál inkább fárad, hogy a földi élet is áldásteljes és jól rendezett legyen. A legnagyobb szentek, akik a kegyelmi elragadtatás szédítő magaslataira emelkedtek s akikről általában úgy vélik, hogy már életükben az égben éltek, a legnagyobb életbölcsséget állandóan ragyogtatják amikor az emberiség közszükségleteivel szemben való érzéket is hősi módon kifejezésre juttatják.

Nincs talán senki, aki a testi igényekről annyira lemondott volna, mint assisii Szent Ferenc s ő mégis a társadalmi igazságosság és emberszeretet apostolává lett s a földtől elszakadt hősi lélek oly befolyást gyakorolt a méltányos emberi igények kielégítése irányában, hogy hatásával a legnagyobb közgazdászok gondoskodása sem ér fel. S az ő egykorú nagylelkű tanítványa, a mi első királyi családunk dicső sarja, Szent Erzsébet is annyi megértéssel viseltetett az emberi bajokkal szemben s oly együttérzéssel tudott belekapcsolódni kicsinyek és nagyok gondjaiba és igényeibe, hogy szociálisabb, megértőbb tehát okosabb lelkület mint az övé volt, évszázadok során nem ragyogott.

E példákon érezzük, hogy az a gyakorlati érzék, amely a szentség által irányított életbölcesség követelménye, lehetne az a csodaszere, mely a társadalmi ellentétet kiegyenlíteni s a katasztrófával fenyegető gazdasági válságot

¹⁾ Máté VI. 33.

megszüntetni képes volna. Nagyobb bölcsesség ez vastag fóliánsok minden merész gondolatánál. Csak, hogy minden emberbaráti és gyakorlati életfelfogás mellett, e választott lelkék sohasem feledték el az Üdvözítő szavát: „*Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is lelkének pedig kárát vallja?*” *) A földön éltek, de itt az ég számára dolgoztak. Koruk gyermekei voltak, de a lélek szárnyain az örökkévalóság magaslataiba emelkedtek. Emberek lévén ők sem tudtak elszakadni a halandó étellel együttjáró bajjoktól és fogyatkozásoktól, de nem engedték azok által magukat legyőzetni, hanem minden helyzetben és minden emberi sorsban fölismerték az Isten gondolatának érvényesítésére a lehetőséget s ezért sikerült nekik ezzel az áldott életszemlélettel a siralmak-völgyében is rendet teremteni s az élet minden mostohasága között is a reményt és optimizmust fönntartani. Óh dicső mesterei a legtermékenyebb életbölcsességnek!

Szent István életbölcsélete is abban tündöklött, hogy a lelkiélet igényeit magán- és köz vonatkozásban első helyre tette. *Minde- nek előtt parancsolom, tanácsolom és javalom édes fiam, — rendeli utódjának — hogy a katolikus és apostoli hitet oly módon és figyelemmel tartsd meg, hogy Istentől rendelt minden alattvalódnak példát nyújts. Mert ha a hit pajzsát megőrzöd, tied lesz az üdvösség sisakja is. E fegyverzetben kellően küzd- hetsz minden ellenség ellen.*” Olyan szavak ezek törvénykönyvünk homlokán, amelyek

1) Máté XVI. 26.

mutatják azt a komoly életfelfogást, mely szentek lelkét tölti el s a dolgok rendjének azt a helyes megítélését, mely bölcs emberek sajátsága. Az első keresztény király nem a fegyver erejében bízott. Nem is az ipar és mezőgazdaság eszközeire épített, sőt még a tudós iskolák szellemi kincseitől sem várta háza és népe boldogulását, hanem mindenek előtt a lelki életet tartotta szükségesnek megalapozni, jól tudván, hogy ennél biztosabb fundamentumot senkisémmel vethet.

Kétségkívül nagy jelentősége van a nyert csatáknak Szent István életében is. Áldás kíséri emlékét, amiért a kalandozó magyar templomok és kolostorok körül letelepítette s barbár sorból szellemi magaslatra emelte. De mind ez az erőfeszítés eredménytelen és hiu lett volna ha a lelki talajt biztosítani, megdolgozni és fogékonyra tenni nem sikerül. Szent királyunk bölcsességének ép az a bizonyítéka, hogy előbb hívő népet akart s a lelki leg megnyert nép termőtalajába vetett el azután minden tudományos, hősi és gazdasági erényt.

Ártó szándékkal teli történetírás késő századokban azzal vádolta a katolikus egyházat, hogy előbb hitére téríteni s azután koldussá tenni és így rabságba hajtani kívánta a magyart. E rémmesével szemben ott a katolikus magyar gondolatnak első képviselője a szent és bölcs István király, aki tisztában volt vele, hogy a lelkiség föléb-resztése, a kereszténység világosságának meggyújtása, a katolikus egyház fegyelme-

nek elfogadtatása által tulajdonkép azokat a föltételeket szerzi meg népe számára, amelyek birtokában testi munkára és szellemi erőfeszítésre egyaránt kellőkép lesz felvértezve. Tudta azt is, hogy az első és legszükségesebb, templom felé vezérelni egy gyermekfokon álló nép lépteit, mert onnan föllelkesítve és megedzve tér vissza az élet kötelmei és küzdelmei közé.

Nem volt titok előtte, hogy a hatalmas szervezet, amelyre Krisztus bízta az Ő egyháza kormányzatát, fegyelmeivel és rendtartásával a népeket magasabb életstíltra neveli s azért ennek az egyháznak központjához, a római Szentszékhez úgy fűzte nemzetét mint a sötétségben iránytmutató fényforráshoz. Amikor a szent király Róma felé orientálódott ott hatalmi támasztékot nem nyert. Abban az időben a pápaság nem volt oly világhatalmi tényező mint kétszáz évvel később, hanem ellenkezőleg kisebb-nagyobb helyi hatalmasságok erőszakoskodásait volt kénytelen elviselni. Nem is fegyveres vagy anyagi segítség reménye vezette a bölcs királyt Rómába, hanem az az „egy szükséges”, mely mindenekelőtt a lélek érdekét kereste s azt csak ott találhatta, ahova Krisztus tette le mennyek országa kulcsait.

Ha Szent István szövetségi lehetőséget vagy gazdasági kapcsolatokat áhított volna, a császárok udvarába küldte volna követeit. De bölcs meglátással úgy ítélte, hogy mindenek felett az ország szabadságát kell fenntartani. A népi önállóságot pedig misem fe-

nyeleti úgy, mint ha földi hatalmasságok pillanatnyi politikai érdekeihez alkalmazkodik, míg az Istentől rendelt lelki hatalom csak ki-meríthetetlen erőforrást nyit: azért csak Krisztus helytartójához fordulhatott, aki az örök élet ígét őrzi. Ha van valami ami kormányzati bölcseségről szól, úgy Szent István római orientációja az. Az a magyar nemzetet csak tiszteletadásra kötelezte de századokon át a legnagyobb földi tekintély felbecsülhetetlen erkölcsi és anyagi támogatásához juttatta. S amikor egész Európa cserbenhagyta a helyette vérző magyarságot, az apostoli szent-szék egyedül állt oldalán, igazolva ezzel késő nemzedékek előtt is a szent király bölcs előrelátását.

Újabbkori gyűlölet elkeseredett német jelszavak alapján azt meri hirdetni és lenyomatni, hogy Rómától meghalnak a népek. A magyarok legbölcsebb királyának elgondolása és kilencszáz esztendő sikerei amelyet bizonyítanak, hogy ebből a szent forrásból az élet ígét merítik a nemzetek. A századok viharaival dacoló kősziklán termékeny elveket és energiákat őriznek és tesznek a világ közkincsévé, amelyek megedzenek és föntartanak. Hatalmas birodalmak is veszélyt idéznek fel ha történelmükkel szakítva dőre káprázatoknak engedik át lelküket, de a bennük rejlő óriási lehetőségek mégis a menekülés nagyobb reményével kecsgetnek, azonban a magára maradt kicsiny magyar nemzet létével játszik, ha apostolának bölcs intelmeit feledi s a biztonságot nyújtó isteni szikláról önfeledten

és hálátlanul kalandok viharos hullámaira ereszkedik.

*

Az az életbölcselet, mely a lelkiélet igényeire van tekintettel mindenek előtt s amelynek ragyogó példája volt Szent Istvánnak egész működése, nem elméleti elgondolás, hanem irány és határozottság. Rendelkező tényezőket, népek sorsának intézőit imádságba merülve látni azt az érzetet kelti, hogy itt nem elhamarkodottan fognak szent érdekekről dönteni, hanem felsőbb világságot keresve készülnek földi célokért is megfontoltan s ezért a siker nagyobb reményével síkraszállni. Amikor magyar hazánk legutóbbi élet-halál küzdelme során minden kockára volt téve s aggódó lélekkel mérlegeltük mindannyian az eshetőségeket, minő nagy megnyugvás költözött a lelkekbe, hogy megláttuk azt a fenséges képet, amely agg uralkodónkat térdreborulva s buzgó imába merülve mutatta, mialatt seregei kinn a harctéren védték nem annyira az ő dicsőségét mint inkább az ország létét. Tudtuk, hogy kormányférfiak és hadvezérek mindent elkövetnek, ami a sikert biztosítja; tisztában voltunk vele, hogy hős fiaink nehézséget nem ismerő önfeláldozással állanak őrt a Kárpátok ormán s vetik magukat oroszlánként az orvul támadó ellenség elé; s mégis éreztük, hogy ennek a gigantikus küzdelemnek, amelyben szinte áttekinthetetlen erők kavarogtak és mérköztek, sikerét leginkább

az biztosítja, hogy aki az egész történet irányítja s mindent kezében tart, nem pillanatnyi ötletek és fellobbanó szenvedélyek alapján intézkedik, hanem leborul az élet és történelem Ura előtt s onnan vár segítséget ahol csalhatatlanul intézkednek.

Szent István győzelmes fegyverei, bölcs törvényei, tudós iskolái kétségkívül mind hozzájárultak, hogy a kalandokban elaprózódó és veszedelmekbe rohanó magyar élet egységes és határozott irányt nyerjen, de hogy ez a törekvés ne csak kísérlet legyen, hanem új és szilárd életrend, annak biztosítéka a nagy királynak az a bölcsessége volt, amellyel a földi győzelmeknél inkább áhította népe lelki újjászületését, belső átalakítását s az eredményt nemcsak a seregek, hanem a lélek és élet Urától várta és kérte. Megismétlődött nemzetünk történetében az a bibliai jelenet, amikor Salamon király a szent hegyen elfeledve minden emberi hiúságot és nagyratörést *„értelmes szívet kért, hogy ítélni tudja a népet és megkülönböztetni a jót és rosszat”*¹⁾ s arra a mennyei szózat legnagyobb áldásként azt felelte: *„Mivel nem kértél magadnak sem hosszú életet sem gazdagságot s nem kérted ellenségeid életét, hanem csak bölcsességet, íme szavad szerint cselekszünk veled s oly bölcs és értelmes szívet adunk néked, hogy hozzád hasonló nem volt és nem lesz, sőt azontúl is amit kívánhatsz magadnak.”*

Szent István is annak a bölcsességnek jutalmául és betetőzéséül, melynek kezdete

¹⁾ III. KIR III. 9.

az Úr félelme volt, elért mindent amit nagy ember és nagy uralkodó kívánhatott. Tekintélye oly szilárd volt mint az az örök alap, melyre hatalmát építette. Ereje dacolt minden földi veszedelemmel, mert hívei és harcosai fegyelmét emberfölötti energiákkal biztosította. Rendelkezései hódolatot váltottak ki, mert csalhatatlan igazságot sugároztak. A késő utódok válságos korokban jól tennék ha hozzá járnának iskolába nem csak formákat elsajátítani hanem megtanulni a nagyszabású kormányzati bölcsességet, melynek szintén kezdete de egyetlen lehetséges célja is az Úr félelme.

A királyi dicsőség a legfényesebben az igazság védelmében ragyog. „Az igazság és jog királyi széke alapja”¹⁾ zengi a zsoltáros ajka s ismétli utána népek millióinak kórusa. A mi kúriánk homlokán is biztatón ragyog az ősi szó: *Justitia regnorum fundamentum*, — s árasztja bele a lélekbe a vigasztaló tudatot, hogy ahol e gondolat uralkodik, ott az emberek életébe a biztonság érzete költözik. De uralkodó családok minden dicsőségüket is e mondásban kívánták kifejezésre juttatni s a bécsi Burg homlokán szintén az erőnek és önbizalomnak hitvallása: *Justitia regnorum fundamentum*. Magam is elmerengtem nem egyszer az erőtenyezők helyett az erkölcsi igazságban hátvédet kereső uralkodóház e hitvallása előtt. De egyszer csak feszes lépésben közeledő katonák végeláthatatlan sora s nyomukban ágyúk és harci szekerek dübörgő rajvonala fel-

*) LXXXVIII. zs. 15.

riasztott álmodozásomból s kevésbé ábrándozó sőt a realitásokkal szemben túlzott érzékkel rendelkező barátom mosolyogva mutatott rá a harci szervezetre s játszott velem szava azzal a kijelentéssel: Barátom, ez az országok és dinasztiák igazi alapja, főmaradásuk biztosítóka s vele együtt népek boldogulásának is feltétele.

Akkor kételyt keltett bennem e szkeptikus életfelfogás, de később az események kegyetlen kényszere már-már elhitette velem, hogy inkább annak a realizmusnak mint a palota homlokán díszlő erkölcsi biztatásnak van igaza. S mégis bármily parancsoló kényszerrel jelentkeznek a történelmi események ma, amikor a nyers erő túltengése végveszedellemmel fenyegeti egész civilizációnkat és emberméltóságunkat, még kényszerítőbb realitás visz rá a belátásra, hogy csakis az igazság erő. A haladás úttörői csak azok a Szent István formájú egyéniségek, akik bölcsen látják, hogy a külső hatalom belső rend nélkül bukásra vezet s azért keményen fogják az igazság mérlegét, Hogy nem borul fel minden s népek jövőjükbe bízón tekinthetnek, ennek a lelki egyensúlynak köszönhető.

Egy félszázad esküdött a bismarcki szóra, hogy a hatalom előbbre való mint a jog s e mámor végzete lett nagy birodalmaknak. Az a bölcs higgadtság viszont, amellyel Szent István fiát is intette a bírásokodásban és igazságszolgáltatásban türelemre és belátásra, s népét is nevelte a féktelen nomádság helyett törvénytiszteletre és önzetlen rendszeretetre, az igazságban rejülő elemi

erőnél fogva nagyságnak és virágzásnak lett forrása. Nem az ökölnök van igaza, hanem annak az isteni kinyilatkoztatásnak, mely az Üdvözítő ajkáról oly biztató módon szól felénk: „Az igazság szabaddá fog tenni titeket.”¹⁾

*

Attól a bölcs államvezetéstől, melynek útmutatója az igazság csillaga, távol áll minden elfogultság és kisszerűség. Az a Szent István, aki az istenkereső lélek bölcsességével kormányozta népét, ellentmondást kizáró tekintéllyel tudta az ország egységét biztosítani s épen abban áll keresztény és nemzeti nagy történelmi jelentősége, hogy lelkeket összeforrasztani s a hit erejével széles kalandok útján járó törzseket nemzetté kovácsolni ereje volt. De emellett mily távol áll a bölcs király lelkétől minden kisszerűség! A nemzeti sajátosságnak, ősi szokásoknak képviselője és őre tiltakozik az ellen, hogy „*görögöket latinok latinokat pedig görögök szokásai szerint kormányozzanak*” s megőrizni kívánja mindazt ami a magyarság régi értékes hagyománya. De emellett nem fél kijelenteni, hogy az egynyelvű ország gyenge s a vendég-népeket szintén meg kell becsülni, mert a sovíniszta nemzetszemlélet, amely elbizakodottan csak a maga értékét látja és becsüli, az emberismerő bölcseségtől távol esik.

A vallásos lelkület természetsszerűleg mindenkinek megadja a magáét s Isten min-

¹⁾ Ján. VIII. 32.

den teremtményének elismeri jogát az élethez. Kisserű és veszedelmes történet szemlélet, amely a haza bármilyen nyelvű hű fiát kizárni akarja a nemzeti közösségből s elfogult gyűlölettel fordul mások kegyeletes szokásai és hagyományai ellen, bár azokkal szintén az ország nagysága érdekében kívának közreműködni. Nemzeti dicsőségről és nagyságról szűkkeblűséggel szónokolni lehet, de annak realizálói csak azok a nagy lelkek, akik a szentek példája szerint s az ő emelkedett bölcs igazságszeretetükkel barátta és testvérré tudnak tenni mindenkit, aki egyetemes cél szolgálatában erőit rendelkezésre bocsátja. A pogányság nagy lehet a vakmerőségben, a kereszténység azonban halhatatlan műveket alkot a vallásos lélek által sugallt felelősségérzettel s abból folyó helytállással. A Koppányok és társaik dicsősége üstökös csillagként ragyog és ijeszt, a szent Istvánok bölcs kormányzata és Isten akarata szerint elkötelezett felelősségérzete birodalmakat épít és nemzeti nagyságot biztosít. A határozott irányvezetésben erőt s a jogosult szent igényekkel szemben belátást az a szentistváni gondolat jelent, amely nem pillanat és ösztönök kilobbanása, hanem a mindig emelkedett méltányos és megértő Krisztus bölcs követése.

Attól az életbölcselettől, amely a szentégből táplálkozik s amelynek gyönyörű példáját szolgáltatta Szent István királyunk is, távol áll a kisszerűséggel együttjáró hiszékenység és meggondolatlanság. Aki a nagy felelősség tudatával bír s nem röpke

percek, hanem korszakokban és ezredévekben gondolkozik, illetve az örökkévalóság számára dolgozik, annak nem jut eszébe kalandokat hajszolni vagy meggondolatlanul magát és nemzetét mesevilágba vezetni. Apró-cseprő törzsfőnökök, akik a nagy összefüggéseket nem látták, de annál inkább hallották vérük és ösztönük zsákmányoló és zsaroló vágyát, megfontoltság és felelősség nélkül belerohanhattak kockázatos kísérletekbe, de azzal az örvény szélére is sodorták népüket. Aki a lelkében mennyei szózatot nem hall, aki nagy elhatározásokra térdreborulva nem készül, avagy aki csak azt látja, ami pillanatnyi lehetőség és kínálókozó haszon, nem érez lelkipurdalást, ha magával együtt másokat is veszedelembe sodor. De aki nagy lélekkel mérlegeli a felősséget, mellyel mások, esetleg milliók, szent érdekeivel szemben tartozik és jobban szereti a közt mint saját egyéni érdekét, az a kalandok útjára egykönnyen nem fog sodródni. „*A tapasztalt ember bölcsessége — mondja a példabeszédek könyve — vigyáz az útjára, a balgákat pedig bolondságuk tévútra vezérli. Az ostoba csúfot űz a bűnből az igazak között pedig kegyelem lakozik.*”¹⁾ E komoly életszabály illetve tapasztalat a szenteknek nem könyvébe vagy házuk falára, hanem szívébe van írva s ez ihlette az első szent királyt is. Sem hiú dicsőségvágy sem mohó zsákmány reménye, sem hódító szenvedély el nem kápráztatta, hanem a szentek bölcs nyugalmaival és fölényével állt népe

¹⁾ Péld. XIV. 8.-9.

érdekei mellett őrt s védte az ország határait minden ellenséggel szemben. Ezzel az önuralommal, mely az igazi hősök jellegzetes vonása, lett példa a magyarság számára minden időkre.

Ma újból hangos a világ felelőtlen izgatók és kalandkeresők zajától. A bölcs mérsekletet, a nemes felelősségtudatot ócsárolják és diszkreditálni töreksenek s ezzel szemben a hajrá lett jelszó, mely kihí mindenkit s nem mérlegel semmiféle kockázatot. Már pedig ősi igazság, hogy a hazát — de minden más szent és nagy érdekét is — nem szabad kockáztatni, ha érte mindent kockára kell is tenni. De azok a hangosok és bajszerzők, akik becsmérlik a kereszténység ezer éves örökségét, akik önmaguk által kitalált botor szertartásokkal lejárt és nevetőségessé vált pogány gondolatokat kivannak följutítani s akik lepiszkolják a nemzet legnagyobb fiait mert óvatosságra intenek, az ősi lelki kincsek elpocsékolásától sem irtóznak elvakultságukban és kalandos hajlandóságukban. Nem törődnek vele, hogy milliókra biztos romlást idéznek fel, csak azt érzik, hogy merész rajtaütéssel esetleg érvényesülhetnek s e kárhozatos szenvedéllyel meg gondolatlanságra ragadtatják nemcsak magukat, hanem arra terrorizálnák a nemzetet is.

Mily különbség e felelőtlen kalandorok vakmerősége és Szent István bölcs előrelátása között! Mennyire kívánatos volna, hogy minden magyar ráeszméljen arra a veszedelemre, mely e pogány kalandozó szellem részéről fenyeget egyént, családot és

nemzetet s vele szemben megérténé mindenki annak az államszervező és nemzeti nagyságot biztosító szentistváni gondolatnak erejét, amellyel a magyar virágkorát élte s boldogult, míg a pogányságba vissza-süllyedve mindig katasztrófákba sodródott.

Ez a szentistváni bölcsesség nem félt az élet tapasztalataiból szükséges következtetéseket levonni. Nem irtózott hangoskodó fiatalság és féktelen pártoskodás dacára az öregek tanácsait- igénybe venni. A bölcs királynak nem volt elavult közmondás az ősi szó: „consilium estin senibus”, vagy a magyar nép egyszerű véleménye: jó az öreg a háznál, hanem a királyi tanácsot püspökökből s a nép véneiből állította össze elsősorban. Nem mintha a haladástól irtózott volna, hisz önála bátrabb és nagyobb-stilü ujitó nemzetünk történelmében alig volt, hanem azért mivel az a mély belátás, melyet az életet áttekintő és vallásos ihlettől illatos bölcsesség sugallt, csak a jól kipróbált és legnagyobb valószínűséget jelentő gondolatokat engedte szóhoz jutni.

Ha ma, amikor egy önmagával meg-hasonlott lelkeség elvet mindent, amit a múlt-tól örököltünk s csak a meggondolatlanság hajszololásában véli üdvösségét biztosíthatni, s ha ennek megfelelően a kortól és tapaszta-lástól megtagadja a józanság által diktált tiszteletet és bizalmat is: értse meg minden magyar, hogy az újdonságnak öncélként hajszolása a tapasztalatlanságnak a kor-mányszékbe ültetése, az ifjúságnak a tapasz-talt évjáratok ellen felvonultatása kóros tünet,

ferde gondolkozás jele s veszedelem forrása. Ne feledjük, vannak nemzetek, amelyek — lehet hogy a történelem szerencsés játéka folytán megkímélve idegőrlő megpróbáltatásoktól — de mégis következetesek maradtak a hagyományos értékek megbecsülésében, s ha ezek a lelki tusában is felül maradnak, az amelyik elveszti józan ítélőképességét, a háborús vereség után az erkölcsi csata-vesztés szörnyű kockázatait is vállalja.

A bölcs Szent István királynak a nemzeti nagyság általa épített és gazdagon ékesített csarnokából visszajárt lelke int, ne higyjünk a vérimádóknak, hanem ismerjük el a lelkiség elsőbbségét és erejét, ne kísérletezzünk felelőtlen kiskorúsággal, hanem lássuk meg, hogy az a határozott irány, amelyet ő mutatott a nagyság útja s emellett ne engedjük magunkat és népünket kalandok útvesztőjébe sodortatni, hanem szent hitünk sugallata szerint törekedjünk mindenkivel szemben igazságosak és méltányosak lenni s akkor bízhatunk, de csakis akkor, hogy ez életbölcesség útmutatása szerint az emelkedés útjára vezéreljük vissza hazánkat.

Örülünk mindannak, amit a magyar szellem tudományos és művészi téren alkot. Jól esik tudnunk, hogy az egészséges magyar virtus erőfeszítései el nem lanyhultak s a nép arca verejtékével elővarázsolja szűk határai között is a tisztességes megélhetés föltételeit. Büszkék vagyunk, hogy ellenálló-

képességünk meg nem tört s a reánk zúdult végzet megpróbáltatásai között is a magyar kar rugalmassága s a magyar kard tisztasága érintetlen maradt. De hogy mindezt a maga helyén és maga idején állítsuk munkába vagy küzdelembe, ahhoz az átlagot messze fölülhaladó előrelátásra és felelősségtudatra, tehát szent bölcsességre van szükség. Azért akik hazánkat szeretjük s szebb jövőjét biztosítani törekszünk nemcsak a szenteket áhító és hívó lélekkel zengjük az ősi dalt: „Ah hol vagy magyarok tündöklő csillaga . . . Jöjj el István király hanem a népeket és államokat fönntartó bölcsesség példáját és ihletét is Szent Istvánnál keressük s az ő ünnepét azzal a lélekkel üljük, mely hagyományait mindig őrizni kész s mely az ő bölcs tanácsai és útmutatása szerint vezeti a magyart a talán kevésbbé csillogó, de szebb és boldogabb jövő magaslatai felé.

A HŐS KIRÁLY.

Emberemlékezet óta a szellemóriások ambíciója, hogy a történelem kimagasló egyéniségeit és nemzetek sorsának korszakalkotó tényezőit hőskölteményben örökítsék meg. Csak a legújabb kor figyelme irányul kizárólag egyéni érzelmek megéneklésére, mint ha csak ezzel is jelezni akarná azt az elfogultságot, mellyel az önmagával eltelt nemzeték könnyen el tud szakadni a múlt dicső emlékeitől s megelékszik saját öröme vagy fájdalma ápolásával. De évszázadokon át szünet nélkül zengett dicsérete az emberiség nagyjainak s Homeros és Vergilius ép úgy mint hazánk koszorús költői is nem tudtak *elég* találékonyak lenni, hogy a lélek örömét ragyogtassák a hősök és hős nemzetékek nagy tetteinek és küzdelmeinek megéneklése közben.

Népregék is telve vannak régi korok legendás alakjainak dicséretével, és amily fogékony a lélek nagy sikerek és áldozatokkal szemben, ünnepi hangot is talált mindig a tisztelet méltó kifejezésére. A hősök szinte oly dicső fényben ragyogtak a nemzetek égen mint a szentek s örölük is azt vélte a

nagyság fölött elmerengő utókor, hogy isteni küldetésben jártak a földön. A pogányok isteneik alakjait szerepeltették eposzi elbeszélésekben, a keresztény lelkület pedig az isteni Gondviselés eszközeit látta a hősök korszakos harcaiban. A frank krónikás megírta a *Gesta Dei per Francos* jámbor könyvét, amely nem versben, de annál nagyobb költői lendülettel mutatja be a nagy népnek Isten terve megvalósítása érdekében végzett történelmi szerepét. A magyar népnek is megvolt a maga krónikája Szent Istvánról és Szent Lászlóról, amelynek töredékei föllelhetők középkori íróink műveiben elszórtan, s a hézagok feljegyzésekből is kisugárzik a rajongó tisztelet, amellyel a kortársak és utódok a szent királyok hősi küzdelmét szemléltették és benne Isten nagy tetteit magasztalták, a zsoltár szavát, hogy „*csodálatos Isten az ő szentéiben*”¹⁾ az ő hős harcosaira is vonatkoztatva.

Szent István királyunk élete méltó volna hogy a legnagyobb lángész daloljon páratlan tetteiről és emberfölötti sikereiről. De a letűnt századok mostohasága, a magyar nemzeti élet folytonos tragédiája nem engedte meg, hogy hozzá méltó hősköltemény zengje nagyságát. Szellemi életünk kitűnőségei pedig inkább a tudomány hideg eszközeivel közelítették meg dicső alakját. Ma azonban, a keresztény, magyar dicsőség emlékűnnepén nem szabad köznapi mértékhez nyúlni, hanem a nagy győzelmek mögött a nagy küldetésre kell ráeszmélni s akik a lelki magány csendjé-

¹⁾ 67. zs. 36.

ben vagy a szentélyek titkos fényforrásainál keresik az igazságot, illik meglátni a hős király alakját s megérteni, hogy a szent király a hősöknek is mintaképe volt s ebben a ragyogásban is minden korok számára utánzásul lehet őt megmutatni. Szent István jubileumán, amikor oly sokan tolongnak a magánéletben és a fórumon egyaránt törpe lelkek, az ő egyéniségét idézni azért is kell, hogy a magyar a hősök csarnokába ne csak a kegyeletnek áldozni zarándokoljon, hanem ott megértse, hogy *„nem a féltékenység lelkét adia nekünk az Isten, hanem az erőét”*¹⁾ s a nemzeti nagyságot és emberi méltóságot kalandok és lelki törpeség oktalan tanácsai között ma is csak az a krisztusi lelkület védi és érvényesíti, mely a keresztény élet nagyvonalúságát a Szent István típusú vezéregyéniségek komolyságán, áldozatán és felelősségtudatán át biztosítja.

*

Ha Szent Istvánnak, a hős királynak, történelmi szerepét a hadak élén, a nemzeti sors irányításánál röviden meghatározni kívánjuk, nem kell hosszas lélektani búvárkodást végezni, sem történet-bölcselemi fejtegetésekbe bocsátkoznunk. Van egy vonás, ami az ő egész hősiességének lényegét teszi s amellyel Szent István korában és késő századok során típusként jelentkezik s ezt röviden úgy fejezhetjük ki, hogy a hős király kereszté s vitéz volt. A hősöknek is van, t. i. különböző fajtájuk s Nagy Sándortól Dsin-

¹⁾ II. Tim. I. 7.

giszkánig, Nagy Károlytól Napoleonig a hősi babérral homlokukon oly különböző lelki beállítottságú történelmi egyéniségek jelentkeznek e jelzőért, hogy egy élet sem volna elég őket osztályozni s az emberi sorsra gyakorolt hatás szempontjából jelentőségüket megállapítani.

A hős szerepe nemcsak a kardforgatás művészete. Nem leigázott népek száma, sem elfoglalt országok terjedelme, még kevésbé összeharácsolt kincsek tömege dönti el, áldás vagy átok fűződik-e szereplésükhöz, hanem az, küldetést teljesítettek-e, a sebek melyeket ejtettek boldogulásnak is voltak-e forrásai, vagy pedig csak viharként száguldtak végig országokon s céltalan pusztítás nyomai őrzik-e csak szomorú emléküket. Vannak a hősök közt, akiknek ambícióját kielégíti a hódítás gyönyörűsége. Nem egy csak a dacos ellenállás szolgálatába állította erőit, amellyel nemzete igazságtalan sorsán változtatni törekedett. Igen soknál világuralmi ambíció tüzelte az energiát vagy legalább az élre vezetni kívánta népét, melyet kellenél jobban szeretett. De bármily indulat hevítette, bármily cél csábította a hősokeket, — ha a legnemesebb elhatározás acélzata is erőiket — mindannyiuk között eszményi küzdelmet leginkább azok folytattak, akik a keresztes névvel dicsekedtek s fegyverüket a természetfölötti cél szolgálatába állították.

A keresztesvitézek nem földi előnyért, hanem örök igazságért küzdöttek. Senkisémm fogja tagadásba vonni, hogy a kereszteshadak mellé szintén odaszegődtek kétségbe-

esett elemek. Ezek minden szent ügyet saját érvényesülésükre használnak fel és diszkreditálnak. De a keresztes háború igazi lényege szerint mégis csak harc az Istenért. Ha valakire, a keresztesre illik Szent Pál szava: „*Törd magad mint Krisztus Jézus jó katonája.*”¹⁾ Akik Bouillon Gottfrieddal, Szent Lajos francia királlyal vagy a mi II. Endrénkkal harcba szálltak s mérhetetlen áldozatot vállaltak, nem harácsolni és foglalni indultak, hanem Krisztus sírjának szeretete, egy teljesen eszményi gondolatnak szolgálata, töltötte el rajongással lelküket. A profán történetírás tulajdonkép nem is tudja, hova helyezze ezt a vállalkozást, sőt amikor oly tünetekkel találkozik mint a gyermekek keresztes-hadjárata a XII. században, mely annyi csalódásnak és könnynek volt forrása, az emberi gondolat eltévelyedéséről, egzotikus és céltalan vállalkozásokról szeret példálózni. A nagy lelki felbuzdulásokat nem szabad csak külső siker szerint nézni. Kézszel-fogható eredmények hódítás és gazdasági lehetőség kínálkozása formájában e misztikus erőfeszítések nyomán nem mutatkoztak. De kiszámíthatatlan sikert jelentett az a lelki összeforradás, amelyben a keresztény eszményiségért, a szellemnek a műveletlenség és barbársággal szemben való helytállásáért a népek találkoztak s áldozatukat egy szent oltárra tették. A szentsírt nem lehetett keresztény kézben megtartani s a szent helyek pogány uralom alatt maradtak, de az a hősi erőfeszítés, melyet a keresztes-

¹⁾ II. Tim. II. 3.

hadjáratok kiváltottak, állandó inspiráció volt, hogy Isten népe, Krisztus tábora a kereszténység egész gondolatvilágával, civilizációjával s erkölcsi ambíciójával frontot alkosson a keleti barbársággal és zsarnoksággal szemben.

Úram, „*ki tudna ellenállni a Te kardod erejének,*”¹⁾ kérdi az isteni bölcsesség szava. A kereszteshadak szelleme volt az a ki nem merülő energiaforrás, mely a spanyol félsziget felszabadítására 800 éves küzdelem során vezetett. Ez az eszményi lelkület volt a hajtóerő, mely a kereszténység s az európai civilizáció határait besenyőkkel és tatárokkal szemben sokszáz és ezer kilométerre előretolta, Ez a kereszties elszántság és áldozatkészség volt a magyarázata, hogy a magyar lélek el nem ernyedtt, másfélszázados török uralom dacára az ország területének egy kis szélére szorítva tartotta magát s az első kedvező pillanatban az ország integritását visszavívta tőle egészen idegen nemzetiségű, de a kereszties gondolatban vele eszmei közösségben összeforrt szövetségesek segítségével. Ne mondja tehát senki, hogy az a kereszties gondolat pusztá romantika vagy vallási elfogultság, mert kiszámíthatatlan és lemérhetetlen erőtartalék rejlik benne, mely a tett mezején csodás teljesítményekre képesít, amelyekről világvégezetéig szólhatnak majd a regősök énekei és nemzetek hőskölteményei.

Ennek a kereszties gondolatnak volt első hőse a magyarok között Szent István király.

¹⁾ Bölcs. XI. 22

Ha ez áldott földön egységet és biztonságot kívánt teremteni, akkor nem volt elég a magyart letelepíteni és földművelésre fogni, sem városokat megépíteni s abban az ipar és kereskedelem műhelyeit megnyitni, sőt még az sem vezetett volna célhoz, ha az iskolák egész sorával hinti tele országát, mert mindebben külső keretet biztosított volna csak, melynek igazi tartalmat egyedül a lélek és életfelfogás adhatott.

Új lélekre, eszményi életfelfogásra, a bátorságnak erkölcsi tartalmára, a hatalomnak hitben és kegyelemben megalapozására volt szükség, hogy a magyar törzsekből nemzet s az egyéni önkény útján járó szabadságból állam legyen. Nemcsak hatalmas törzsfőnökök és oligarchiák megfélemezéséről volt szó, amikor Szent István államszervező tervei megvalósítása érdekében harcba szállt, hanem valóságos keresztes-hadjáratról nemcsak oly értelemben, hogy száz bálvány helyén ugyanannyi templom emelkedjék s a magyarok új szertartások szerint dicsérik s keressék üdvösségüket, hanem hogy egész új lelkiesség győzzön, mely az egyéni és nemzeti boldogságot nem féltelenségben, hanem örök igazságok és törvények tiszteletteljes elfogadásában és megvalósításában élje.

Ez az elgondolás, hogy a magyar földön keresztes hadjárat foly, kifejezést nyert abban, hogy a szent király a somogyi lázadást letörő hadjárat elején lovaggá üttette magát. A keresztes lovag-eszmény az Isten ügyéért való küzdelem gondolata. Szent István ezzel a szertartással nemcsak címet áhított,

hanem abba a nagy európai eszmeközösségbe kapcsolódott bele, mely a polgári rendet az Isten törvényének érvényesítése alapján kereste. Ugyanez a felfogás jut érvényre amikor hősiünk a lázadó seregek elibe vonulván, a magyar kereszténység bölcsőjénél és első tűzhelyénél, a pannonhalmi szent hegynél, áll meg és Szent Márton jámbor szerzeteseinek áldását kéri s az előrelátható zsákmányt nem maga, hanem az Isten háza, a pannonhalmi kolostor számára, ajánlja föl s annak köti le a meghódítandó terület dézsmáját.

Később is keleten, a keresztény rendbe beilleszkedni nem tudó erdélyi törzsfőnök, majd délen a pogányság felé kacsingató Ajtony vezér elleni küzdelemben, a hős inspirációja mindig a kereszt diadala, de ezen keresztül a királyi hatalom s egységes nemzeti állam történelmi gondolata. Minden győzelmet templomépítés vagy monostor-alapítás örökít meg, s a diadaléneket épúgy mint a legyőzöttek sóhajtásait csakhamar elhallgattatja a zsolozsmák szava, mely véres csaták helyén a legrövidebb időn belül megcsendül s arról zeng dalt, hogy Isten aratott győzelmet s Krisztus Király zászlói lobognak diadalmasan. Csak ezek árnyékában alakul ki az új magyar állami és társadalmi rend, amelyben a szilaj erkölcsöket felváltja az Isteni Mester népéhez méltó, békés és civilizált munka.

A keresztény lovag szemében a harc nem öncél, hanem az isteni Gondviselés felsőbb tervei megvalósítására irányuló felelősségteljes kötelesség. A pogányság kalandor törzsei és portyázó csapatai magukénak tekin-

tették az egész világot s féktelen zsákmányoló vággyal veszélyeztették a környező népek biztonságát, de kihítták ezzel az egész magyar létet kockáztató ellenállását és megtorlást is. Ez talán nem is lehetett másként, mert a pogány lélek Istene önmaga s ép azért korlátot vagy féket ösztöne kielégítése terén nem ismer.

Szent István — jóllehet a hatalom oly teljének birtokában volt, mely abban a korban bármely szomszéddal felvehetette volna a harcot — nem kalandozott és kockáztatott. Megelégedett azzal, hogy Isten országát Magyarországon felépítette s ezzel a magyar nemzetnek is karddal épúgy mint bölcseséggel lakályos otthont biztosított és minden veszedelemmel szemben menedéket nyújtott. Ha Szent István nem a keresztény lovagok lelkével s mindenekfölött Istenért buzduló akaratával kezdte és mérlegelte volna a lehetőségeket, abban a zűrzavaros időben játszva indíthatott volna bármely világtáj felé hódító hadjáratokat. De őt sem a haszon reménye sem a képzelet káprázata meg nem tévesztette s pillanatnyi sikerekért népét kockázatok elé nem állította. Az örök igazságot és törvényt látta s ezzel nemzete számára is — melyet mindennél jobban szeretett e földön — az állandó fennmaradás föltételeit biztosította.

Az Isten ügyét minden elé helyező keresztény hős küzdelmének ép az a nagy értéke, hogy nem mulandó eredmények címén nyer hervatag babért, hanem harcait felsőbb célért vívja s az örökkévalóság ér-

dekeinek. szolgálatába állítja s ezért áldása, hogy rövid dicsőség helyett a maradandó győzelem és időtálló alkotás bajnokaként szerepel nemcsak az emlékezetben, hanem fennmaradó műveiben. Szent István pogány tanácsadóira hallgatva lehetett volna káprázatos sikerek hőse, de Isten sugallatát követve a nemzeti egységet teremtette meg s a Gondviselés által a magyarnak szánt határokat szilárdította meg hosszú századokra. A birodalmak, melyeket előtte és utána Attilák és Dsingiszkánok isteni tekintetet félretéve szörnyű emberáldozatok árán meghódítottak, igen rövid idő alatt összeomlottak. Szédítő sikereknek csak legendás és megdölgondolatlanságokra hangoló emlékei maradtak. Annak a hősi koncepciónak azonban, melyet Szent István kifelé és befelé egyaránt megvalósított, összeforrasztó hatása oly erőnek bizonyult, hogy vele szemben végzetes történelmi erők ideig-óráig érvényesülhettek, de az első kedvező alkalommal az újból jogába lépett, Szent István népét egyesítette, szent koronája fényét újból fölragyogtatta s korszakok multával is nemzetboldogító és egységesítő tényezőnek bizonyult. Mindez azért volt lehetséges mert az államépítő szent király nemcsak a kard és vér erejével „hódított, hanem az Isten harcait vívta s az Ő rendelését valósította. Népével is ezt az eszményt fogadtatta el, annak hősi szolgálatára avatta fel az egész nemzetet, s ennél az örök isteni vitalitásnál jobban összefogó és tettekrelesztő erő semmiféle emberi gondolatban még kevésbé szenvedélyben föl nem lelhető.

Ma vakmerő divat lett sokaknál Szent István hősiességét lekicsinyelni s helyette fantasztikus elgondolással a vér jogának kizárólagosságát magasztalni. Arról nem is szólok, hogy a turáni vér tisztaságát igen gyakran azok reklamálják, akikben az ős magyar vér egy cseppjét sem tudná fölfedezni a legtalálékonyabb vérvizsgálat. De szólni kell és hirdetni bátran, hogy bármily szent dolog a vér misztériuma s bármennyire is kell annak tisztaságán örködni, a nemzeti vér igazi rendeltetését és méltóságát csak lélek által fogja betölteni. A legtüzesebb vér felhasználásának helyes módját is csak szellem sugalhatja, s akik a vér lüktetésének korlátlan szabadságát hirdetik s ezzel a szenvedély szabad érvényesülésének nyitnák tág kaput, nemcsak az egyéni, hanem a nemzeti élet nagy próbatételeinek idején katasztrófák útját teszik szabaddá.

Őrizzük a magyar nemzet vérenek tisztaságát. Tüzeljük ifjúságát bátor és hősi tettekre. Csillogtassuk meg a magyar kard régi dicsőségének emlékét új történelmi feladatok megvalósítására bátran és reményteljesen. Csak egyről ne feledkezzünk meg soha: hogy a hazáért mindent kockáztathatunk, de a hazát nem kockáztathatjuk semmiért. Azt a felelősségtudást, amely ítélni képes, hol végződik a hősi áldozat s hol kezdődik a kalandos vállalkozás, csak lélekkel lehet biztosítani, amelyet a véges erők és idők felett rendelkező Isten világosít föl, de egyúttal fel is vértéz, hogy ha üt a történelmi komoly óra, — melyen a nemzetért mindent

kockára kell tenni, az Örök célt lássuk s ne a pillanatnyi érdeket. Az Isten harcait vívó Szent Istvánnak ez a XX. század hősi fiai számára figyelmeztetése és hagyatéka.

Ha történelmünk során újból a Kálvária útját járjuk, nem elég láncainkat rázni, még kevésbé káromkodni és mesés ábrándokat szőni, hanem lélekben kell megnőni, erkölcsi ellenállóképességünket edzeni s annak tudatára ébredni, hogy az első szent király által nemcsak megálmodott, de hősi karddal megvalósított isteni tervet kell újból jogaiba helyezni s kontár történet-csinálókkal szemben Szent István birodalmát helyreállítani. Nem oktalan pogánykodásra, hitelét vesztett mesevilág felújítására, pártviszályt és nemzeti meghasonlást hirdető dacos Koppányok idézésére van szükség, hanem Szent István hősi szellemére, mely Isten tervéért, Isten nevében és Isten erejével száll síkra amikor az Úr szava szólít, s akkor bízhatunk, hogy az Istenért helytálló hősök a XX. században is diadalra viszik a Szűz Máriás magyar zászlót.

*

A hit hősei nemcsak Isten országáért küzdenek, hanem abban és annak erejével az emberi szabadságnak is bajnokai. Zsarnokok kovácsolnak bilincseket és vetnek szolgaságba népeket, a szentek pedig, akiknek lelkében az Istenben való testvériség gondolata él, ennek az emelkedett eszménynek megfelelően embertársaik szabad érvényesüléseért buzgólkodnak s ha a Gondviselés seregek élére állítja őket, azt kívívni

tekintik legnemesebb feladatuknak. Valami kegyetlen kényszer hajtja a hitetlen és önmaguk imádatába merült kényurakat embertársaik leigázására. Minél több helotáról, gladiátorról, janicsárról, terorfőről számolhatnak be az emberi méltóság és szabadság ez ellenségei, vélt dicsőségük annál nagyobb s kegyetlen örömük annál teljesebb. Ez így volt ősidőktől fogva s úgy látszik tragikus kényszer, hogy az Istent vesztett világhódítás megszállottjai eltiport népek könnyeiből és bilincseik csörrenéséből állítsák össze győzelmi indulójuk dallamát.

Ma is az Istentől elszakadt, vallásüldöző és lelkiismereti szabadságot tipró zsarnokok tetteiről szól a krónika s ugyanannyiszor zokog benne keserű refrénként összeomlott népek sóhaja, szolgasorba döntött társadalmi osztályok szünet nélkül lázongó jajkiálltása. Ez az istentelenség logikája, mely megfosztotta magát az Isten fiai szabad mozgásának és szárnyalásának áldásától s azért nem bírja elviselni mások örömét, lelkük emelkedését s emberhez egyedül méltó szabad és nemes erő kifejtés szent büszkeségét. A babiloni királyok satrapái épúgy mosolyogva és vért szomjazva tiporták el a gyengébb népeket, mint ahogy Lenin és elvtársai a szabadság jelszavával kérkedő korban a hitetlen felvilágosodottság megértő mosolyának kíséretében törnek minden szellemi szabadság vesztére s minden nemzet önállóságának megtörésére. Nem is tudnak belenyugodni abba a gondolatba, hogy legyen egyén vagy nép, amely a maga sorsát és boldog-

ságát szabadon munkálja, mert elvesztették Isten tudatával együtt a felelősségnek azt a komolyságát, mely a mások jogainak tiszteltetére serkent.

Mily más és mennyi reményt keltő azoknak a nőknek útja, akik isteni küldetésben járnak el s ezért az Istennel szemben tartozó felelősség embertársak és népek jogos igényének tiszteletére készíteti őket. „*Ahol az Úr lelke* — mondja az apostol — *ott a szabadság.*”¹⁾ Hétköznapi gondolat ezt a nagy igazságot hirtelen meg sem érti s nem tudja megmagyarázni, mi e két tényezőnek összefüggése. Sőt felületes életszemlélet inkább arra hajlik, hogy a vallási függést az emberi szabadság korlátjának tekintse. Pedig oly egyszerű okfejtéssel világosít fel Szent Pál, hogy Istenben „*élünk mozgunk és vagyunk*” s tehát „*az Istennek ivadéka vagyunk,*”²⁾ ki van zárva tehát a Krisztus hű követőinek észjárásából a szűkkeblő önzés, de annál teljesebb a készség az ember-testvér jogának elismerésére élethez és boldoguláshoz. Isten bajnokai ezért lesznek a nemes értelemben vett szabadságnak is hősei. A Nagy Konstantinok és Szent Lajosok nem szálltak harcba deszpota-uralom határainak kitégítéséért, hanem hogy az istenes rend érvényesítésével, az emberi lélekben gázoló zsarnokság megtörésével visszadják népeknek, családoknak és egyeseknek azt a legnagyobb ajándékot, mely Isten fiainak szent öröksége, a lelki szabadságot.

¹⁾ II. Kor. 111. 17.

²⁾ Ap. csel. XV11. 28.

Nagy ősök nyomdokain járt Szent István is, amikor csapatait a keresztény császárok példájára Krisztus és a Boldogságos Szent Szűz képével díszített zászlók alatt harcba vitte. Népe szabadságáért küzdött s országa függetlenségét kívánta biztosítani kelet és nyugat felé egyaránt. Nem imponált neki semmiféle jelszó alatt közeledő zsarnokság. Elhárította magától a szakadár bizánci császár hatalmi igényeit, melyek a keleti despotizmus követelményeivel léptek fel, de épúgy függetleníteni tudta hatalmát és birodalmát a nyugati császárságtól s visszaverni annak csapatait amikor keresztény mezbe öltözött, de alapjában pogány imperialista viláгурalmi törekvéseivel tett kísérletet az ország függetlenségének megdöntésére.

A szent király nem hiába kérte Rómától koronáját s nem ok nélkül nyert szentesítést a legfőbb erkölcsi tekintély részéről államszervező munkájához. Ebben a tényben az a felfogás nyert kifejezést, hogy a magyar birodalom taten oltalma alá helyezi magát s egyedül az Ő törvényeit ismeri el életszabályul, illetéktelen emberi beavatkozást pedig és idegen szellemet érvényesíteni kívánó kísérletet ép ezen égi szentesítéssel nyert szabadság és függetlenség jogán hárít el magától — ha kell az Isten nevében forgatott kard erejével.

Álomkergetők és közéleti kalandorok Szent István hagyományait megtagadva idegen hitetlenség jármába óhajtják törni a nemzetet. Hamis jelszavak hangoztatásával, hazug ígéretek csillogtatásával megejteni ki-

vánják lelkét, hogy szent rendeltetéséről megfeledezzék és ősi hagyományainkkal ellenkező életfelfogásnak hódoljon. Értse meg tehát minden magyar, hogy ez az ország dicső és független csak úgy lehetett, hogy kiszabadította magát idegen szellem igézete alól s szabad és nagy a jövőben is csak akkor lesz, ha felfokozza azt az erőt, mely a szent királyokat ihlette és a szentek útján járó hősök bátorságát a lelki egyensúly fenn tartásával biztosítja.

Történelmi nagy feladatát a szent király példájára nemcsak külső de belső ellenséggel szemben is kell Szent István népének megvalósítani. Mert Szent István a szabadságot nemcsak a szomszéd császárokkal, de sokkal inkább saját féktelen pogány alattvalóival szemben volt kénytelen megvédeni. Minden kor lázadói s az istenes rend és fegyelem felforgatói végeredményben az emberiség legdrágább kincsére, a szabadságra, törnek. A szabadság nevét üvöltik, de a legkegyetlenebb szolgaság bilincset kovácsolják. Oltárt és trónt feldöntenek, mert azok körül állítólag rab-fülkék rejlenek, de közben titokban ők készítik elő a legkegyetlenebb börtönöket és verpadokat, amelyen a tisztesség és jószág minden ellenállását tönkretenni törekszenek. A felgyújtott templomok, a lemeszárolt hithirdetők, a némaságra kárhoztatott szószékek a pogány seregek útján mindenütt a lelki halált hirdetik s a temetői csendben zavartalan uralmat remélő oligarchák valódi szándékát szemléltetik.

Szent Istvánnak is meg kellett ütközni

ezzel a szűkkeblű elfogultsággal, mely a maga jogát kürtölte, de minden más és főleg emelkedettebb életfelfogás számára bilincseket kovácsolt. Amikor a Koppányok türelmetlenségével szemben a lelkiesség igényeit diadalra segítette, akkor a hős király a szentek világos látásával és nagy emberszeretetével a magyar szabadságnak is bajnoka lett. S ha ma, közel ezer évvel az ő történelmi feladatának teljesítése után, egyfelől forradalom, másfelől pedig deszpota zsarnokság fenyegeti a magyar életet, ne szédüljünk egyik örvénybe sem, hanem híven őrizve a szent király intelmeit és okulva példáján, tanuljuk meg iskolájában azt a nagy igazságot is, hogy a keresztény hősiesség az emberi és nemzeti szabadságnak is hordozója s az ő nyomdokain a szentek és hősök lelkével iparkodjunk a nemzet fiait mai nagy történelmi feladatokra felvértezni.

*

Akik a hős nevet megérdemelt diszgyánánt hordják, mert arra lelkük emelkedettsége révén is érdemet szereznek, nemcsak külső sikert keresnek és nem győzelmes csaták dicsőségéből fonnak csak babérral homlokuk köré, de főleg azzal, hogy soha, még a legkeservesebb kötelesség teljesítése közben sem, feledkeznek meg arról a tiszteletről, amelylyel az emberméltóságnak tartoznak. Igazi hősök sebet ejthetnek, kényszert alkalmazhatnak, fájdalmas kötelességek érvényesítésével keserves könnyeket is csikarhatnak ki milliók szeméből, de meg nem alázhatnak.

Az emberi méltóság lealacsonyítása nem hősök hanem törpe epigonok kiváltsága s kegyetlenségek mesterei vagy bámulói — bármennyire törekszenek is hősöknek feltűnni — csak mészáros szerepet tölthetnek be s az emberiség átokkal fogja nevüket emlegetni, nem azért mert fájdalmat okoztak, hanem mivel megaláztak s önmagukkal másokat is becstelenségbe rántottak.

Szent István hősisége késő századok multán is fényesen ragyog, mert mindazt amit tett és amiért küzdött, a magyar nép életszintjének emelése, a magyar nemzet becsületének gyarapítása s a magyar név hírének gazdagítása érdekében végezte és harcolta végig. Csatát kellett nyernie, hogy a magyar népet a barbár sötétségtől és alacsonyyságtól megkímélje. Az idejét múlt pogányság erőszakos képviselői nem emberhez méltó sorsot szántak az elámitott magyarnak, hanem az ösztönös duhajság felszabadításával a féktelen szenvedélyek rabságában kívánták megtartani, hogy ez után annál könnyebben zsarnokoskodhassanak a megalázott emberi természetén. A sátorlakást nem az ősi magyar sajátosságok gyűlölete miatt kívánta a szent király emberséges otthonnal fölcseréltetni, hanem azért mert a kalandor élet kísértéseit és nemtelenségeit kellett a magyar lélekből kiirtani. A munkára és imádságra szoktatott keresztény műveltséget kellett szóhoz juttatni nemcsak könyvben hanem az egész magyar társadalmi életben, s e nagy cél elérése volt feltétlenül szükséges a hős királynak

szembeszállni a féktelenség lázadásaival, s ha szép szóra nem hajlott, erővel is magasabb életszínvonalra emelni népét.

Harcolni kellett a nyugatért s annak emberségesebb életformáiért. A római egyház hitét kellett elfogadtatni még keserves küzdelmek árán is s a kelet felől beözönlő erőket kellett legyőzni. Szükség volt erre nemcsak az ország függetlenségeért, hanem főleg azért, mivel csak ez a győzelem biztosíthatta a magyar életnek azt az emelkedett rendjét, amelyben többé nem ellenség volt a haladottabb szomszéd népek békés fejlődésével szemben hanem testvér és barát, aki a kereszténységben megnőtt nemzetekkel együtt munkálja a saját lelki gyarapodását és szolgálja a fejlettebb életstíl követelményeit. „ *Ti szabadságra vagytok hivatva — írja az apostol — csak a szabadságot ne adjátok alkalmul a testnek, hanem a lélek szeretetében szolgáljatok egymásnak.*”¹⁾ Mint ha csak a hős Szent István győzelmi jelszavául szánta volna ezt a szót a nemzetek apostola, kinek küzdeni és száz csatán s ezer ellenállással szemben győzedelmeskedni kellett, hogy ne a test szabadsága, se az ösztön és indulat féktelensége, vagy az önzés korlátlansága, hanem a léleknek és lelkiiségnek szeretete uralkodjék a magyar magán- és közéleten.

Ha Szent István megérdemelte nemzetétől s az utókortól a hősi babért, mert országa függetlenségét minden külső támadással szemben meg tudta védeni s még inkább

¹⁾ Gal. V. 13.

azért, mert a lelki szabadságra törő ellenségeket meg tudta törni, a hősöknek kijáró hódolat mégis mindenekfölött azért jár ki neki, mert új és emelkedett életformát tudott a magyarral elfogadtatni és megszerettetni s áldott jobbja a fegyvert nemcsak azért forgatta, hogy megtörjön és engedelmességre kényszerítsen, hanem hogy szebb és embersegesebb életre segítsen. S ha volt uralkodó, aki hazája történetében gondviselészerű szerepet töltött be s nemzetét az emelkedés útjára segítette mert az erkölcsiség fölényét a nyers erővel szemben kivívta, ő a legelső köztartozik. Dicsőségét nem csak a mű hirdeti, amelyet töretlen és meg nem alkuvó bátorsággal létrehozott a Kárpátok koszorúza egységben, nemcsak az idegen szolgaságtól ment nemzeti függetlenség, hanem mindenekfölött az az egész életrend, mely a dekadens múlt emlékeivel szakítva a lelki nagyköröséget, az európai egyenjogúságot jelenti a nemzet számára.

A legdicsőbb nemzeti múlt megtagadói s a legértékesebb nemzeti erők elsorvasztói tehát, akik ábrándképeket hajszolva a pogányság szellemét idézik s Szent István hős alakját a mai kor magyarságának szemében diszkreditálni megkísérlik. Mindazt, ami ezt a népet értékesé teszi, pocskolják el azok, akik pogány formák és pogány lelkiség dohos barlangjaiba akarnák a nemzetet visszakényszeríteni. Mi az Isten fiainak szabadságára születtünk s az Isten fiai méltóságának ragyogtatására rendeltettünk. Legnagyobb áldása a nemzetnek az volt, hogy

jött a hős király, aki egy végzetszerű atavizmussal szembeszállt s azt a kiskorú vakmerőséget, amely emberhez nem méltó kalandokban kívánta a nemzeti életet kiélelni, megtörte s rávezette a nemzetet annak belátására, hogy a barbárság vesztét okozza, míg a kereszténység emelkedést és életet jelent számára.

A magyar az első ezredév küszöbén felismerte hős királyában az Isten küzdöttét, a hozzá egyedül méltó életrend képviselőjét és győzelmes zászlói mellé szegődve elért a második ezredév küszöbére. Az elmúlt ezer év sok örvendetes és fájdalmas tanulsága azonban fenn hirdeti, hogy nemzeti életünket méltóképp élni s a művelt népek sorában helyünket megőrizni továbbra is csak abban a szellemben lehet, melyet a hős király képviselt és diadalra vitt. Ma új barbárságot hirdetnek s az ősi keresztény értékek és alkotások hitelének lerontásával kívánnák rákényszeríteni a világra. Kelet felől minden műveltségnek és emberiségnek oly pusztító áradata fenyeget, amelyhez a tatárjárás sem volt fogható, mert a bolsevizmus megalázó merényletei mellett még a Dsingizskánok kegyetlenségei is ártatlan gyermekjátékok. A veszedelem már tüzetfogott Európa nyugatán s a világ több más pontján és szívettepőn hangzanak fülünkben a megalázott emberiség jajkiáltásai. Lobogó lánggal égnek a tudás és művészet szentélyei, a jámborság otthonai, az emberszeret mentsvárai s kegyetlenül kínozzák és halálra gyötrik azokat, akik életüket az emberi bajok

enyhítésének szolgálatába állították. Sőt arra is képes ez az újkori vad barbárság, hogy az anyák kebléről letépi magzataikat s tömegével küldi számkivetésbe az ártatlan vagy megrontott gyermekeket, hogy a remény se maradjon meg s a jövő is szégyenbe fulladjon.

Amikor pedig ez újkori tatárjárással szemben egy másik barbárság a kíméletlen ököljog érvényesítésével és szintén a lélek jogainak tagadásával kíván segíteni, de maga is, csak rombol és eszményiséget tipor, úgy értse meg mindenki, hogy semmiféle szélsőségben és felelőtlenségben nincs menedék, hanem csak az igazság és szeretet krisztusi evangéliumában, melyet az Úr apostolai életükkel igazoltak s melyet a mi nemzetünk apostola a hősök erejével és komolyságával oltott be a magyar életbe. Azért őt követni, zászlaját büszkén lobogtatni, igazáért ősi és modern ellenségekkel szemben bátran síkra szállni ismerheti csak kötelességének minden igaz magyar.

Hódolat illeti mindazokat, kik az ország integritását védték s szent határaink védelmében életüket hagyták. Illik szobrot emelni azoknak, akik magukról megfélemlítve teljesen a nemzeti ügy szolgálatába állították minden erejüket s véres vagy szellemi csatákon mentették meg a nemzeti becsületet. De bármily dicsők történelmi múltunk hős alakjai s bármennyire lelkesítsék utánzásra hazánk ifjúságát, egy sincs akinek oly döntő szerep jutott volna e nemzet változatos küz-

delmei között s akinek diadala oly marandó áldást jelentene hazánk életére mint a hős Szent István. Azért amikor nemzeti múltunk fényes történetének lapjait forgatjuk s ifjúságunkat a dicső múlt emlékein gyönyörködtetjük, főleg pedig amikor azokat a lelki erőket kívánjuk megmagyarázni és érvényrejuttatni, melyek minden korban a siker és győzelem biztosítékai, Szent István emlékéhez zarándokoltassuk az egész nemzetet, az ő lovagi bátorságát, emelkedett gondolkodását és krisztusi szabadságszeretetét kedveltessük meg vele, mert akkor ellenünk támadhatnak a pokol minden hatalmaságai s összeesküdhetnek vesztünkre a földi gonoszság fenekedett képviselői, ezzel a lelkülettel és ebben a vértetben csak győzelmet arathatunk.

A NAGY KIRÁLY.

Sok címen örökít meg neveket a történelem. Az uralkodók pedig, akiknek jó vagy balsorsa milliók boldogságát vagy szerencsétlenségét jelentette, különösen változatos jelzők kíséretében élnek az emlékezetben. Gyermekek Lajostól Erős Károlyig annyiféle címmel találkozunk, hogy ezekből magukból az uralkodói típusok egész galériáját lehetne megfesteni. Egy jelző van, amelynek adományozását a történettudomány kiváltságának tekinti, s mély analízis, egyéni és közéleti sikerek szakszerű mérlegelése után juttatja csak a legarravalóbbaknak amikor őket a nagy jelzővel ékesíti föl.

Nem egyszer századokig tartó tudományos viták folytak, megilleti-e e cím hordozóját. De még többször szenvedélyek ütközőjébe került a kérdés, mert pártok és érdekeltségek kívántak a gondolatok világában is döntőbíróként szerepelni. S így megtörtént, hogy akiket nagy tudósok és történetírók piadesztálra emeltek, az ellenpárt vagy a felfogás változtával érvényhez jutott eszmeáramlat e dicsőségtől megfosztani törekedett. De pártos elfogultságtól függetlenül vitatható,

joggal soroljuk e nagyok közé azt, aki sorsdöntő szerepet játszott, ha csak külső sikerek alapján formálták róla az Ítéletet. Akik úgy vélik, hogy minden csak szám- és erőprobléma s a történelemben is csak anyagi tényezők játékát látják, könnyen kísértésbe esnek a külszín alapján dönteni nagyságról vagy törpeségről. Ezek négyszögmérőföldek és leigázott népek tömegeinek vagy nyert csaták számának labirintusán keresztül látják csak a hétköznap fölé emelkedő kiválóságot.

Felszínes ítélet a közvéleményt is könnyen megejti s amióta elmechanizálnak és elgépesítenek mindent s csakis rekord-sikerek szerint értékelik az életet, nagyon hajlamosak az emberek az uralkodó nagyságot, a vezérlő egyéniséget, kizárólag számtani képletek szerint mérni és értékelni. Pedig a nagyság, amely maradandó és áldás forrása, nem a külső keretekben és eredményekben, hanem az erkölcsi és lelki adottságokban rejlik. Ennek megítélésére és lemérésére sokszor elégtelen a tudományos készültség s megvalósul az írás szava, hogy ezt az Úr *„elrejtette a bölcsektől és okosoktól s kinyilatkoztatta a kisdedeknek.”*¹⁾

Gyakori eset, hogy a történelmi érdemet, a világsiker helyett a világ-értéket, képletekkel és görcsövekkel dolgozó tudósok nem látják meg és nem tudják lemérni. De az ősi és romlatlan emberi természet Isten szemüvegén át nézi és ítéli a világot és eseményeit, s inkább sejti, hol van az igazi nagyság s kit illet meg a babér. Iskolai okosság

¹⁾ Máté XI. 95.

helyett gyakran népítélet vezet rá az események és emberek igazi értékelésére. Szent Istvánnak a hivatásos történetírás nem adta meg a nagy jelzöt. Lehet azért, hogy a szent jelzőben a nagy fogalmát is benne sejtette. De tény, hogy tankönyveink lapjain e diszszel ékesítve neve nem tündököl. S mégis a magyar nép lelkében és emlékében, a nemzet ítéletében, az ő egyénisége úgy ragyog s az ő művét úgy értékeli, hogy — ha az hivatalosan kifejezésre nem jut is — mint a nagyok között a legnagyobb él a képzeletben és kegyeletben egyaránt.

Népítélet emelte nemzetünk apostolának megdicsőült alakját oltáraink fölé s az egyház millióknak ezt az ítéletét szentesítette. Ugyanannak a fórumnak lelkiismeretén át megnyilatkozó isteni szót, mely a nagyságról zeng diadaléneket, az utókor szintén kénytelen szentesíteni, mert a küldetés és felelősség tudatának oly teljességét ragyogtatja, mellyel egyedül volt lehetséges új korszakot nyitni a történelemben s lesz mód mindig a nemzeti élet méltóságát megőrizni.

*

Az isteni küldetés tudata és érvényesítése fejedelmi nagyság legelső ismerető jele. A napkirálynak, XIV. Lajosnak, udvarában ragyogtatta ékesszólását a francia egyházi szónoklat egyik legnagyobb dicsősége, Bossuet, s az udvaroncok által előszertettel nagynak nevezett király jelenlétében az isteni kiválasztás terveiről szólva egyszerre csak ezzel a felkiáltással fordult az

uralkodó felé: „Sire Dieu seul est grand”, Felség, csak az Isten nagy. Az udvaroncok megdöbbenően pillantottak össze s valósággal felségsértést szimatoltak a nagy püspök és szónok szavaiban, de ő erkölcsi fölénnyel s az egyetemes történelmet áttekintő Ítélettel megismételte és hangoztatta, hogy csak Isten nagy.

A hívő léleknek, mely nem udvariasági és hízelgő szabályok szerint, hanem a dolgok igazi rendjét értékelve állapítja meg a hamisítatlan nagyságot, az emberi dolgok múlandósága és törekenysége láttára tényleg fel kell kiáltani, egyedül csak az Urat, a végtelen és változatlan valót, illeti meg a nagyság jelzője. Egyedül Ő az, akinek szüntelen hozsanát kiáltani hivatott és köteles az angyalok és emberek zengő kara. S ha a földön van valami vagy valaki, akiben nagyság rejtőzik vagy alkotásban jelentkezve elismerést követel, csak az, aki az örökkévalóság és végtelenség vonásait tükrözteti, mert Isten tervének megvalósítására érez hivatást s ezen szolgálat elvégzésében remél dicsőséget. Amit az apostol oly lapidáris rövideggel hirdet, hogy „*Istenben élünk, mozgunk és vagyunk*”¹⁾ s hogy ennél fogva minden emberi érték attól függ, mennyiben sikerül e szolgálatot teljesíteni, az nemcsak a vallási élet kötelmeire, hanem az egész élet tartalmára vonatkozik.

Értéket jelent-e valaki, attól függ sikerült-e neki ezt az életelvet megvalósítani. Lehet hadaji élén országot hódítani, vagy törvényes

¹⁾ Ap. csel. XVII. 28.

intézkedésekkel népeket boldogítani ép úgy mint emberi bölcseséget káprázatos módon ragyogtatni — mindez kisszerű s főleg áldás nélküli tevékenység lesz, ha nem igazodik Isten akaratahoz vagy ép szembehelyezkedik vele. De ha emberek vagy népek sorsának intézője nem pillanatnyi, káprázatos sikert hajszol, hanem örök tervet valósít, Isten országának a történelemben realizálására vállalkozik, akkor nem múló és kisszerű célok szolgálatában merül ki energiája, hanem időálló vagyis igazi nagyságért dolgozik. S minél inkább sikerül valamely uralkodónak földi működésében a történelem isteni célját előmozdítani s minél kevésbé kísértette meg lelkét saját emberi dicsőségének hiú hajszolása, annál inkább jár ki e gondviselészerű ténykedéssel szemben az utókor hódolata, melynek csak halvány kifejezője a nagyság dicsfénye.

Szent István nagyságának az a bizonyítéka, hogy mindent az örökkévalóság szemzőgéből ítél meg s Isten országáról nemcsak Szent Ágostonnak szárnyaló gondolatait olvasta, hanem földi országának ügyeit rendezve és képviselve azok szerint cselekedett és küzdött is mindig. Az ő nagy lelkében mielőtt még földrajzilag kialakult volna meg volt rajzolva Nagymagyarország képe. Egész tevékenysége, szüntelen harca — véres csatatereken épúgy mint a szellemi tornákon — arra irányult, hogy a szűk koncepció, a kismagyar gondolat nyomasztó keretei közül népét az egész világ tiszteletét kiváltó nagyhatalmi gondolatra elvezesse. Kétségkívül

politikát szükség is volt, hogy a sátorlakó és kalandszomjas népet szerves egységbe kényszerítse s szigorú fegyelemhez szoktassa, de ennek titkául a mi első királyunk nem az erőszak zsarnok eszközeit választotta, hanem sokkal mélyebben ható és sokkal átfogóbb erőt, azt a hitbeli meggyőződést és erkölcsi komolyságot, melyet Krisztus sugározat az Ő híveire s amellyel emberfölötti feladatok megoldására vérteti fel őket.

Szent Istvánnak nemcsak imádság és kegyelmi ténykedés volt a magyar nemzet megtérítése. Nem csak azt akarta, hogy Krisztus előtt térdre hullni tudó nép mutassa a kereszténység határainak messze keletre kiterjedését, hanem ezzel az erővel talpraállani s pogány és hazug-keresztény pretenziókkal szembeszállni is megtanította nemzetét. A magyarok apostolának elgondolása szerint a katolikus egyházhoz való csatlakozás nemcsak új istentiszteleti formát jelentett, hanem sokkal tágabb éleltszemléletet mint aminőt a kard és zsákmány vágya nyújtott és sokkal nagyobb önértetet és hatalmi tudatot, mint aminőt egy-két nyert ütközet, melyet ugyanannyi vereség követett, jelenthetett.

Szent István lelke előtt világosan állt a tudat, hogy a kereszténységre áttért s az egyház védelmére fölesküdütt magyar nemzet világtörténeti küldetésre vállalkozott s nem mindinkább gyérülő törzseinek és harcosainak száma, hanem a szűkkeblű sovénizmus fölé emelkedő világszemlélet és

hivatástudat biztosít majd neki első helyet a népek rangsorában. A szent király nagyságát a magyar földrajzi integritás biztosítása is jelenti, de még sokkal inkább annak a lelki integritásnak kiépítése és védelme, amely a keresztény eszményiséget képviselő és védő magyar történelmi hivatásban a nagy király elgondolása szerint hazánknak részül jutott.

Ha a mai materiális történet-szemlélet és értékelmélet az emberi nagyságot csak számban, súlyban és pénzben keresi s ha ennek megfelelően történelmi múltunk erkölcsi értékeit lekicsinyli és befeketíti, nem árt Bossuet bölcs mondását idézni és a kortársakat is figyelmeztetni, hogy egyedül Isten nagy s az emberek közül a dicsőség babérját csak az viselheti, aki Isten tervének megvalósításával remél az átlag fölé emelkedhetni. Mindaddig míg múltó értékek és sikerek igazete alatt állnak az emberek, számolni kell a törpe lelkek vakmerőségével s érték-telen jellemek túlfeszített igényeivel. Ahol nem lelki kiválóság s főleg nem isteni küldetés címén osztogatják a vezetés jogát, ott el lehetünk készülve mindig arra, hogy nem Szent István jogos örökösei, hanem az ő ócsárlásával értéktelen kalandorok nyers ösztöneire pályázó szerencselovagok fognak hazánk sorsa irányítására lelkiismeretlenül törtétni.

A magánéletben békét, a közéletben fegyelmet csak úgy lehet remélni, ha újból általános érvényű elv lesz, hogy Istenben kell élni, lenni és mozogni s irányításra csak

annak szabad jelentkezni, akinek isteni küldetése van s aki embertársait Isten fiaivá kívánja nevelni. Aki az élet kötelmeiről oly komoly gondolatokat táplál mint a nagy Szent István király, van történelmi nagy szerepre elhivatva. Aki törvénykönyve élére azt a valamást írja: *„Látom, hogy amit éltünk hasznára és díszére Isten kegyelme engedélyezett, úgymint királyságokat, kormányzóságokat és egyéb méltóságokat, mindazt isteni parancsok és intézmények igazgatják, védik és szervezik”*¹⁾ s törvénykönyve minden cikkében, intelmeinek minden sorában az Istennek tartozó felelősségről szól s annak szellemét kívánja népe lelkébe is beoltani: az joggal gondolhat döntő történelmi szerep betöltésére s remélheti csak, hogy művével együtt egyénisége is korszakokat fog ihletni.

Amikor a hit elsorvadásával, a keresztény erkölcsi felelősség megrokkolásával szinte divattá válik a törpék tolongása s az első helyekre törtétese, s amikor ez a nagy erkölcsi zür-zavar a legnagyobb veszedelmbe sodorja a hitben amúgy is megingott emberiséget, akkor csak idézzük minél gyakrabban és minél bátrabban Szent István emlékét. Vetítsük főleg ifjúságunk lelke elé az ő soha nem alkudozó nagyságának tudatát s győzzünk meg mindenkit, hogy csak az isteni gondolatban és kegyelemben gyökerező s attól küldetést nyerő kiválóság és vállalkozás számíthat elismerésre és áldásos sikerre. Csak ez a felsőbb számvetés, ez a szinte zord lelkiismeretvizsgálat fog kalan-

¹⁾ Intelmek 1. §.

dok és kockázatok kísértéseitől megóvni s komoly teljesítmények, az emberi és nemzeti nagyság útjára vezetni.

Isten küldöttjének, a Gondviselés választottjának, nagysága nemcsak azért ragyog, mivel természetfölötti elrendelését mélyen átérzi, hanem legalább is ugyanoly mértékben azért, mivel látnoki szemmel a történelmi pillanatot képes felismerni. Nagy hivatás teljesítésére, emberfölötti feladat végzésére gyakran éreznek egyesek kényszert, de ha nem akkor bontanak zászlót vagy rántanak kardot, amikor a történelmi óra ütött, a merész elgondolás kudarcba fullad és átütő siker helyett bukás és történelmi szerencsétlenség kíséri a meggondolatlan vállalkozást.

Nem elég nagyot gondolni még kevésbé lehetőségnél többet merni, hanem tudni kell megítélni a lelkek fogékonyságát, lemérni a rendelkezésre álló erőket, bölcsen értékelní az esélyeket s főleg meglátni elérkezett-e a kedvező pillanat, amikor a történelem szerkerét új útra lehet irányítani. „*Micsoda király az — kérdi az Üdvözítő — aki háborúba indulván más király ellen előbb le nem ül s meg nem fontolja, vájjon képes-e tízezerrel szembe szállni azzal, aki húszezerrel jön ellene?*”*) Ebben az isteni szóban nem a számon és mértéken van a hangsúly s nem is a sablonos megalkuvás szabályát hirdeti az Úr, hanem a prófétaí meglátás

*) Luk. XIV. 31.

szükségességét szögezi le, amely ha hiányzik, a legnemesebb elgondolás és legfelségesebb terv szerzője is kátyúba viszi nemzete történelme szekerét. Akik kétségbeesett vállalkozásra ragadtatták magukat s lángoló hévvel gyűjtötták fel kortársaik lelkesedését s harcot provokáltak a lehetetlenséggel szemben, sokszor heroikus lelkek voltak s igazságtalanság volna őket mindig kalandoroknak bélyegezni, de az a hősiesség, amelyet a szentek ihlete nem emel és irányít, hanem inkább szenvedély fűt és felelősség nélkül, rajtaütéssel, kivan nagy sikert biztosítani, rendszerint csúfos csatavesztéssel végződik s a tragikus hőst ritkán övezi a bajba vitt népek elismerésének babérja.

Kétségbe nem vonható annak nagysága, aki a szokás és balvélemény igézetét lerázva a szentek ihletével s a született vezér lendületével visz diadalra eszmét, melynek ideje már elérkezett de hőse még nem. Ezért Macedóniai Nagy Sándor a legnagyobbak sorában tündöklök, mert egy nagyra hivatott nemzet igényeit akkor tudta érvényesíteni, amikor annak erkölcsi magasabbrendűsége a keleti deszpotizmus és barbárság fölött nyilvánvaló volt s ezért a győzelem esélyeit is nagy mértékben lehetett biztosítani. De ennél a hódításnál is sokkal nagyobb szabású és kihatású egy Nagy Konstantin elhatározása, aki ráeszmélt, hogy elérkezett a gondviselészerű pillanat, amikor egy régi világ elavult életszemlélete, jogi- és hatalmi-rendszere kiélte magát s többé nem hordozza az állandóság jellegét, s bár minden emberi

szempont ellene mondott mégis a megvetett és három századon át üldözött galilei Jézus keresztje után nyúlt nemcsak azért, mert feltűnt az égen s jegyében a győzelem ígérete, hanem mert próféta lélekkel megsejtette, hogy hitelvesztett és letűnőfélben levő emberi alkotáshoz az isteni rendelés helyett ragaszkodni egyértelmű a bukással és csak átkot szerző katasztrófával. S mindazok, akik az első keresztény császár nyomdokain jártak, egy Klodvig a frankoknál vagy egy Nagy Vladimir a szlávoknál, ha nem is láttak égi jelt s szemmel olvasható isteni üzenetet, mely a győzelem útját mutatta, kegyelem által megvilágított lélekkel tudtak olvasni a Gondviselés könyvében, hogy „*itt a kedvező óra, felkelni az álomból*”¹⁾), amikor a lelki, társadalmi és nemzeti átalakulás érdekében nagy elhatározásra jutni szükséges új s élet himnuszt kell a színtelen és üressé vált formák helyett megzendíteni.

A keresztény magyar jövő és keresztény nemzeti hivatás hajnalhasadását látta meg s óraütését hallotta Isten malasztja által szokatlan fogékonnyá tett lélekkel Szent István. Az ő történeti — minden más fejedelmi nagyság fölé emelkedő — nagyságát is ez állapítja meg. Megérezte, hogy itt a pillanat s nem szabad tovább várni, hogy a magyarból Krisztus népe legyen. Látta a tájékozatlan kapkodást, mely a középeurópai tartózkodás száz esztendeje alatt pillanatnyi sikereket biztosított, de végül a keresztény népek fenyegető kereszteshadjáratában a

¹⁾ Rom. XIII. 11.

végveszély szörnyűségével rémített. Meg tudta ítélni, hogy a magyarnak nem hunok, avarok és besenyők tiszavirágszerű életét szánta az isteni Gondviselés, hanem fenséges hivatást, Krisztus előőrseinek dicső seregeként a kereszténység kapujában. De szinte végzetes kényszerként áll előtte a szükség parancsa is, hogy e tiszt vállalásával késedelmeskedni nem szabad, mert ütött az utolsó óra, amelyen Isten országa népeinek be lehet még bizonyítani, hogy a Kárpátok medencéjében nem kalandor csapatok, hanem Krisztus örökségének hű védői, a keresztény erkölcsök és művelődési eszmények keresztes lovagjai élnek.

Nem volt még szó akkor megszervezett kereszteshadjáratokról, de Szent István lelkében már ott ragyogott késő századok nagy magyar dicsőségének képe, amikor e nemzet a Szent Lászlók, Nagy Lajosok, Hunyadiak és Kapisztránok vezetése mellett védte a keresztet mindennemű pogányság rohamival szemben s érdemelte ki nemcsak a pápák részéről a kereszténység védőbástyájának büszke címét, hanem az európai népek sokszor talán eléggé ki nem fejezett, de mindig érzett háláját.

Ennek a történelmi koncepciónak életbe léptetésével emberi közepszerűség talán várt vagy alkudott volna. Akik az áldozattól irtóznak s világtörténelmi eseményeket csak számmal és pénzzel mérnek, Szent István helyén talán a lassú átmenet s a félmegoldás expediensét választották volna. De nagy lélek, mint aminő Szent István volt,

akivel a hősi kardot a krisztusi programot mindenütt megvalósítani kívánó szent forgattatta, kisszerűsége nem volt kapható. Amikor látta a döntő pillanatot, amelyen a kereszténység jegyében fényes nemzeti jövő kínálkozik pályabérül s azzal szemben a szolgasorba beletörődő szomszéd népek megalkuvását, nem tudott habozni, hanem a dicsőséget választotta nemzete számára, de a maga nagyságának megkoronázásául is. Ezért áll a magyar történelmi nagyság fényes csarnokában a legnagyobbak előtt szentek és hősök ragyogó vértetében.

A mű mesterét dicséri. Bármennyire indokolt is azonban a történelmi Ítélet, mely emlékezetes tettek alapján hódol az emberi nagyságnak, tiszteletet parancsoló egyéni tulajdonságok nem hiányozhatnak abból a képből, mely nagy uralkodók dicsőségét van hivatva megörökíteni. Kétségtelen, hogy az alkotások a szerzők jellemétől függetlenül is tiszteletre hangolnak, de amikor példát keresünk, amely után indulni emelkedést jelent s amelynek igézete az utókort lelkesedéssel tölti el, vagy nemes ambíció számára kívánunk mintát felállítani, nemcsak az ajándékokat nézzük, melyekkel kiválóságok korukat s a későbbi nemzedéket megajándékozták, hanem a lélekben is felfedezni kívánjuk a nagyvonalúságot. Birodalmak nagysága, törvények bölcsesége, társadalmi átalakulás merészsége, mind remekmű lehet a történelem mérlegén, de Isten az ő mértékét a lelken

próbálja ki, s akik itt megmérettek és értéknek találtattak azok „tündökölnék majd örökön örökké miként a csillagok”¹⁾), mikor a könnyűnek talált talmi nagyságok birodalmi már összeomlottak. Iskolába járni nagyságot tanulni azoknál fognak késő utódok.

Ismer a történelem emberi nagyságot, mely szédítő sikereivel kápráztat és mégis a lélek, mely mozgató ereje volt, nem serkenthet utánzásra. Barbár hódítók, Nabukodonozorok és Antiochusok, kitágíthatták hatalmuk határait, úgy hogy ezer mérföld távolságban kőtáblák és szinte égbe emelkedő piramisok hirdetik győzelmüket, mégis többet jelent az az erkölcsi erő, mely velük szembeszállt s — akár győzött akár vereséget szenvedett — nemes erények érvényesítésére nyújt késő századokban is biztatást és segítséget. A meggyötört makkabeus testvérek tiltakozó szava: „*Van hatalmad kényed-kedved szerint bánni az emberekkel. Várj csak türelemmel! Meglátod te még az Isten nagy hatalmát,*”²⁾ nem csak az üldözött ártatlanság jajszava, hanem Ítélete a látszat-nagyságának is, mely vakít vagy rémit, de benső hódolatra csak az isteni vonásokat tükröző lelki fölény kényszerít. Ezért nem nyugtat s nem csábít a Nagy Péter cár formájú gigantikus nagyság. Van akit elszédít a külső siker arányaival, de inkább félelmet kelt és menekülésre készít, amikor föltárulnak lelki mélységek s szemben állunk indulatokkal, melyek sem a hitvesi hűség, sem az atyai szeret követelmé-

¹⁾ Dán. XII. 3.

²⁾ 11. Mak. VII. 16.

nyeit nem ismerik, hanem kíméletlenül végiggázolnak minden emberi érzelmen és legszentebb érdeken ha az kormányzati vagy imperialisztikus terveknek esetleg nem kedvez.

Hitetlen kor, mely a legfelségesebb eszménytől elfordult, léptethette csak elő Nietzsche vascsizmás és vérgőzös Übermenschét az emberi nagyság képviselőjévé amikor kicsinységének bizonyságául a számot és sikert tette meg egyedüli erkölcsi mértékül. Lélek és isteni vonásai ragyogtatása nélkül nincs igazi nagyság. A tirannusok nagysága, a kíméletet és jóságot nem ismerő hódítók nagysága, nem az a keresztény eszmény, mely a dicsőséget hiány nélkül ragyogtatja. A zsoltáros azt énekli „*Te vagy Úram az én dicsőségem és fölemelem fejemet*”¹⁾ s a szent könyv másik lapján azt olvassuk „*Nagy dicsőség követni az Urat.*”²⁾ Zavartalan dicsőség, amellyel szemben senki tévedésben nem esik, hibátlan nagyság, mely a nyilvánosság előtt épügy hódolatot vált ki mint a lelkiismeret titkos magányában, csak ott lelhető fel, ahol az élet az örök elveket meg nem hazudtolja s belső tökéletesség a külső győzelmek ihletője és hordozója.

A lelki nagyság a történelmi nagyság kísérője ha a hős a felelősség tudatát hordozza. „*Debitor sum*” — mondja az Apostol — „*adósa vagyok bölcsnek és tudatlannak*”³⁾, vagyis felelős, hogy akiknek hitét próbára tettem, akiket merész cél szolgálá-

¹⁾ 111. zs. 4.

²⁾ Eccl. XXII. 38.

³⁾ Rom. I. 14.

tára magammal ragadtam, ne csalódjanak, botránykő számukra ne legyek. Hány erkölcsi csatavesztésnek s milliók hite megrendülésének volt már oka, hogy tömjénfüstbe burkolt közéleti nagyságokról lehullt a lepel s pórére vetköztetett emberi törpeségük minden ellenséges filippikánál meggyőzőbben bizonyította megbízhatatlanságukat. S ha bevezetőben azt mondtam, isteni küldetéstudat képesít elsősorban emberfölötti tettekre és történelmi nagyságra, évezredek kezdeményezőinek és szereplőinek megfigyelése és áldást vagy bajt szerző sikereinek lemerése után azt kell hirdetni, hogy e küldetéstudat az egyéni felelősségérzet komolyságát és finomságát nem nélkülözheti.

A szerencse kedvencei a történelem játékasztalánál kockázva is elnyerhetni vélik a babért, de az igazi nagyok akiknek képét felt el nem csúfítja s akik lelki kettősségükkel az embereket tévútra nem vezetik, mindig arra törekszenek, hogy a népek csatáján épügy győzzenek mint a szenvedélyek viharai között. Isten kiválasztott nagyjai nemcsak új fejezetet nyitnak a történelemben, hanem az örök erkölcsi eszményt is őrzik és ápolják a szívekben. S alig van bántóbb ellentét mint amikor dicsőséggel övezett világtörténelmi nagyságok dolgozó- vagy hálózobájukban megfeledkeznek arról a felelősségről, mellyel Istennel szemben tartozik mindenki, de elsősorban az, aki emberi sorsok irányítására vállalkozik.

E mértéket alkalmazva, a mi első nagy királyunk a keresztény erkölcsi felelősségérzet

oly komolyságát ragyogtatja, hogy őt nyugodtan lehet minden uralkodó és országvezető elé például odaállítani, de a legszerényebb parasztház gazdájának is megmutatni benne az emberi nagyság példáját, mely trónon is tündököl, de a mindennapi életben is példaadásra hivatott. Nincs benne semmi kisszerű és közönséges. Eszközeit vagy célkitűzéseit kifogásolhatták, de személyéhez törpe mértékkel közeledni nem mertek legelfogultabb ellenfelei sem. Ma azt látjuk, hogy a dicsőség hajszolásában, a nagyság külső formáinak áhításában oly szertelen törtetés jellemzi a közélet embereit s amellet tudjuk, hogy az erkölcsi komolyság, mely a magánéletet volna hivatva minden nagy terv jelzője gyanánt biztosítani mennyire hiányzik: akkor megértjük, hogy ennek a kornak harcai mért oly meddők s mért fulladnak annyiszor neveltségességbe. Az egyéni törpeség diszkreditálja a legnagyobb gondolatot is s ha mai technikai berendezkedésünk mellett villámgyorsan jut tudomására a világnak, nemcsak az erény hanem a fogyatkozás is, az csak eggyel több figyelmeztetés arra, hogy a közélet emberei még sokkal fokozottabb mértékben kötelesek vigyázni az egyéni intaktságra és Szent Istvántól példát venni, hogyan kell felelős lélekkel helytállani s nemcsak azt keresni, sikerül-e paragrafusok útvesztőiben elsiklani, hogy a közvélemény ellenőrző szigorát elkerüljék.

Ahol az egyéni és közélet összetartozásának emelkedett erkölcsi szemlélete megvan, ott nem hiányzik majd az a hősi lendület

sem, mely az igazi nagyságnak szintén elsőrendű biztosítója, t. i. az áldozatkészség szelleme. Fájdalmas tény, hogy az emberiség legnagyobbjai magánéletükben nem élvezhettek zavartalan boldogságot s az élet igen gyakran próbára tette őket. Vannak lélekbúvárok, akik ezt a nagyság egyik tényezőjének tartják s úgy magyarázzák, hogy a fájdalom érleli a dicsőséget mint a szenvedés a kagylóban az igazgyöngyöt. De bármilyen összefüggések legyenek is s bármennyire sújtsa is az élet a közélet porondján küzdő kiválóságot, hordozzon keresztet vagy élvezzen derült napokat — a készség helytállani, az igaznak felismert és hirdetett eszméért önmagáról megfeleledkezett lélekkel küzdeni oly követelmény, amelyet az emberi nagyság keresztény koncepciója nem nélkülözhet. Fényes győzelmek vagy ragyogó sikerek elkápráztatják a kortársakat vagy hódolatra kényszerítik az utókort, de a nagyság képe akkor tökéletes, ha az önmaga fölé emelkedő erő sugárzik belőle s hallgattat el minden ellenmondást.

„Eleven az Isten szava és hatásos — úgymond az Apostol — és áthatóbb minden kétélű kardnál és lehat az elmének és léleknek, az ízeknek és velőknek elosztásáig.”¹⁾
A szentek élete pedig arról szól, hogy ez az eleven erő az áldozatkészség tűzforrása s a legnagyobb nagyság motora. Mi magyarok pedig a mi hazai külön kis siralomvölgyünkben nem lehetünk eléggé hálásak az isteni Gondviselésnek, hogy kálváriás történelmünk

¹⁾ Héb. IV. 12.

útjára hajnalcsillagul oly tragikus nagyságot állított mint Szent István volt. Mert az áldozatban nagyobb mint ő senkisémet találtatott.

Legjobb szándékait félreértő alattvalók lázadása, szeretett gyermekeinek sorra elvesztése, végül pedig egész élete művének folytatására hivatott Imre fiának korai halála oly próbatételek voltak, melyek a legnagyobbakat is megviselték volna, de a mi nagy királyunk a csapások súlya alatt nem lett kisebb. Sőt amikor élte alkonyán az egész épület, melyet emelt, megrendült s összeomlani látszott, és annak megmentéséért családja pártutó tagjait kellett ártalmatlanná tenni kemény rendszabályokkal, elfogultság és pártos szenvedély vádat emelhetett ellene, de aki a Gondviselés terveit érti, e történeti tragédiában is csak a hősi áldozatot csodálja, mely a felelősségtől akkor sem irtózik, ha fájdalmas elhatározást csikar ki belőle. „*Mint ahogy kemencében próbálják ki az aranyat, úgy vizsgálja az Úr a szíveket*”¹⁾ s akiknek különösen nagy szerepet szánt, azokkal rendszerint megízlelteti az ő Kálvária-útjának fájdalmait, hogy az ő kiváltságosainak életéből a nagyság babérkoszorújának egyetlen levele se hiányozzék.

A keresztény nagyság képének teljességéhez azonban még egy szerény virág tartozik, melynek illata olyan mint a tömjénfüst s ez az alázatosság. Nem hiába mondja a példabeszédek könyve:” *a dicsőség előtt alázatosság jár*”²⁾ s nem ok nél-

¹⁾ Péld. XVII. 3.

²⁾ Péld. XV. 33.

kül szögezi le Krisztus utolsó útja előtt mint teljes erkölcsi sikert, hogy *Jön e világ fejedelme; de énbennem semmije sincsen*¹⁾ — a kísértést, mely a világ minden országával és dicsőségével²⁾ csábított, legyőzte és mindig is legyőzi az alázatosság. Az igazi nagyságok a szív kicsinységében vagy a nyolc boldogság alaptörvénye szerinti lelki szegénységben és igénytelenségben jelennek meg a századok és népmilliók példaadói gyanánt. Dicsőségük kétségtelen akkor lesz, amikor a külső sikerek mellett, szobrok emléksarnokok és himnuszok felett templomi áhítat igazolja életüket, amelyből az Istennel szemben gyermekségét trónon és kunyhóban egyaránt érző ember alázatossága kívánkozik ég felé.

Szent István is bevonult a magyar nemzet történetébe úgy mint előtte és utána senki. Mint az uralkodók és hős vezérek legnagyobbikának állított neki szobrot a nemzet és költői képzelet egyaránt. De hogy bevonult a nép lelkébe s ott nem csak óriásként él, hanem mint Isten előtt térdet hajtó földi nagyság oktat s feltárva az emberi sikerek igazi értelmét, önismeretre, életbölcsestre vezet nemzedékeket évezredekken át: nagyobb dicsőség, mint aminőt művészek megörökíteni, költők megénekelni képesek. A fényes csarnokok, melyekben nagyságát ünnepezték, a történelem mostoha fordulatai között — lehet — összeomlottak, de a falusi kunyhókban és szegények ajkán csendülő ének, mely

¹⁾ Ján. XIV. 30.

²⁾ Máté IV. 8.

az alázatban nagy királyt szólítja s ezer év után is tőle vár győzelmet az élet csatáján, csalhatatlan bizonyíték, hogy ma is él, hat és emel s el nem halványuló fényben fog dicsősége ragyogni, amikor azok a felfúj talmi nagyságok, melyeket az ő helyére szeretnének csempészni, már rég letűntek majd a magyar élet egeről.

Azt írja szent Ágoston Isten országáról irt hatalmas művében: *„Két országot épített két szeretet: a földit, az önszeretetet egész Isten megvetéséig, az égít az istenszeretet egész az önmegvetésig. Az előbbi ugyanis önmagával az utóbbi Istennel dicsekszik. Amaz emberektől vár dicsőséget, emennek a lelkiismereten keresztül tanúskodó Isten legnagyobb dicsősége. Az a maga dicsőségében emeli magasra fejét, ez az Istennek mondja, „Te vagy Úram az én dicsőségem és főlemelem fejemet.” Az nagyjában saját erejét énekli, ebben pedig nincs semmi emberi bölcsesség, hanem csak jámborság, mely az igaz Istent leheli s a szentek társágában csak azt reméli, hogy Isten legyen mindenütt mindenekben.”¹⁾* Az Isten országának ez a víziója Szent Istvánnál élet- és kormányprogramm. Mindenben Isten dicsőségét kereste s a korlátolt emberi szempontokat kerülte, ezért nőtt oly nagyra, hogy a csodálkozó utókor szeméből és kegyeletéből nem fog eltűnni soha.

Temesvári Pelbárt mondja Szent Istvánról: *„Corpore parvus, animo magnus, audax, bellicosus”*, kis testben nagy lélek, harcra

¹⁾ S. Augustinus: De civitate Dei. L. XIV. C. 28.

termett, elszánt élet. Akik nagyot akarnak maguk vagy népük számára, értsék meg, hogy nem a Góliátok „karddal, dárdával s pajzssal” hanem a Dávidok „a seregek Urának nevében” aratnak döntő győzelmeket. Ezért hangoztatja a mi nagy királyunk is szüntelen az Úr szavát: „Az Isten országa bennetek vagyon”¹⁾; a nagyok sorába kerülni szerinte nem izom, hang és tömeg erejével lehet, hanem a belül való erők kifejtésével fogjuk csak Isten országa felséges ígéreteit valóra váltani.

Oly kor, melyben csak a pillanatnyi sikert értékelik s az erkölcsi nagyságot is rőffel mérik, ezzel a gigantikus életszemlélettel szemben tájékozatlan és tiszteletlen. De ugyanakkor ennek a nagyságnak kicsinylöi a maguk törpe és kalandor elgondolásainak erőltetésével — bármily délibábot rajzolnak is az égboltra, bármily tündérvilággal hitegetik is honfitársaikat, sőt épen azért — a nemzeti bukás előkészítői.

Valahányszor a magyar történelmi nagy emlékeiről megfeledkezett s komoly munka, felelősségtudat és áldozat nélkül kihitta a végzetet, szörnyű veszedelem szakadt rá, melynek következményeit évszázadokon át sínylette. Nincs könnyű siker, mert az élet a történelem szüntelen harc s már Jób könyve megállapítja, hogy „*katonasor az ember élete e földön.*”²⁾ Nem lehet remélni, hogy felelőtlen könnyelműséggel, paj-

¹⁾ Luk. XVII. 21.

²⁾ Jób VII. 1.

zán tűzijátékkal, nyers ösztönök könnyelmű fölszabadításával, isteni és emberi kötelmek lekicsinylésével, — csak azért mert pökhendi vakmerőség sző ábrándokat — a győzelem útján lehet járni s egyéni és nemzeti nagyságot biztosítani.

Minél többen dicsekszenek vezéri küldetéssel s árulnak el törpe egyéniséget s minél hangosabban tagadják az erkölcsi fölény jogát, a kiválóság jelentőségét s a múlt értékeivel szemben tartozó tiszteletet, annál hangosabban és bátrabban kell hirdetni, hogy Szent István a magyar nagyság első és felülmúlhatatlan mestere, hogy az ő gondolata a magyar történelmi dicsőség csodaszere, az ő jelleme minden időkre szóló példa, s ha őtöle elpártolunk örvények közé csábbítjuk a magyar népet s kiszámíthatatlan kockázatok felé sodorjuk történelmét. De ha szemünket rá mint eszményre s az emberi és magyar haladás és fölemelkedés útmutatójára szögezzük, jó úton haladunk. Ő vezette ki nemzetét kora veszedelmei közül szédítő magaslatokra s csak ő, az ő emberi és nemzeti koncepciója, fog mai siralmas helyzetünkben is utat és erőforrást mutatni. Tehát ragaszkodjunk hozzá s kövessük őt híven és rendületlenül, mert az ő útja nem testvérharcban elhullott lelkek Csaba-útja, hanem a magyar élet és nagyság örök ígérete.

SZENTEK ÉS HŐSÖK. *)

Ma, amidőn a háború fogékonnyá teszi a lelket nagy tanulságokkal és törvényekkel szemben, amikor szinte a Sina hegyének menydörgése és villámlása között tárulnak elénk szent igazságok, melyek alantjáró nemzedék emlékezetében már-már elhomályosodtak, élénkebben mint bármikor máskor lép elénk a nemzetszervező és államalkotó első szent király alakja mindazzal, amit szava és élete hirdet, míg magyar és keresztény él a hazán.

Az ének, mely ma fokozott áhítattal sóhajt Szent István után s szólítja magyarok tündöklő csillagát, nem csak régi buzgóság visszhangja, hanem azon meggyőződés szava, hogy a szent király által megjelölt nyomokon lehet csak a nemzet létét és nagyságát biztosítani. A szent jobb a hazánk körül viharzó orkán veszedelmei között nemcsak kegyelettel övezett ereklye, mely elé ősi buzgósággal járul a magyar hódolni nagy idők szent emlékének, hanem az ma fölemelkedik s a magyar nemzet történelmének oly komoly

*) 1915. Szent István király ünnepén a budavári koronázó templomban.

órában felütött lapjára a bibliai — pusztulást jelző — mene-tekellel ellentétben a haza jövőjét hordozó intelmet és törvényt ir. Az áhítat világos látássá lesz, a kegyelet megértéssé változik.

Az első szent király emlékezetbe idézi a sikereket, melyek személyéhez fűződnek. Áldott jobbja lelkünk elé idézi a törvényeket, melyeket irt s melyek a magyar nemzet fejlődését évszázadokon át biztosították. Meglátjuk a kardot, mellyel a nemzet belső és külső ellenségeire lesújtott. De ugyanabban a kézben látjuk a keresztet is, melynek igazságait szertehordta a hazában, hogy azoknak soha el nem évülő erejével szervezze népét s forrassza egybe nemzetté, kalandoknak és eshetőségeknek kiszolgáltatót laza részeket hazává, ezredéves történelem hordozójává.

S a nagy vállalkozás sikerének legfőbb biztosítékát az ő személyében látjuk, ki nagyszabású programot nemcsak adott, hanem életében meg is valósított. E program lényege szakítás a kisszerűséggel s szüntelen törekvés a tökéletességre. Ezért volt ő egy személyben hős és szent, ki külre való működésében s belső életének alakításában egyaránt a nagy stíltre való törekvésnek, a köznapi fölé való emelkedésnek szükségességét hirdette.

Hős és szent volt az első magyar király s a hősök és szentek kultuszát hagyta legértékesebb hagyomány gyanánt nemzetére. De nem oly értelemben, hogy a nemzeti és vallási élet nagyjainak ércszobrot kívánt volna csak emeltetni, hanem abban a tisztult

felfogásban, mely a haza minden egyes fiának és lányának lelkét az erkölcsi nagyság szobrává kívánta alakítani. S amint az Isten kegyelme az ő szívét hős és szent elhatározásokra ihlette, ugyanoly szívű és felfogású magyarokban remélte az egyéni és nemzeti nagyság feltételeit biztosíthatni.

S mivel az első szent király azért tudott nagyot alkotni, mert a pogány korlátoltság és anyagiás önzés köréből a hősök és szentek eszményi életfelfogására tudott emelkedni, életét eszményi cél szolgálatába tudta állítani, s nemzetét is a pillanatnyi sikerek és hódítások helyett a keresztény erény, kötelességtudás és áldozatkézség pilléreire nyugvó eszményi irányba sikerült neki terelni: a késő unokáknak, kik a történelem fonalát tovább akarják szőni, szintén ki kell tartani abban a meggyőződésben, hogy a hősök és szentek rokon táborának eszményi lendülete biztosítja csak az egyéni boldogságot és nemzeti nagyságot.

A szent király nemzeti ünnepén e történelmi esztendőben nem hangozhat nagyobb igazság ez ősi templom boltívei alatt mint az, hogy az egyéni és nemzeti nagyság biztosítója az eszményi életfelfogás, mely a vallásos lelkület legnemesebb virága, s mely szenteket és hőseket nevel. Mindig igazság volt e tétel, de ma, amikor a nemzet és minden egyes fia legnagyobb érdekei és reményei forognak kockán, különös világossággal kell a nemzet és minden egyes magyar öntudatában élnie.

K. H. Kik a szentek? Kik azok a választott lelkek, akiket az anyaszentegyház oltáraitra emel s akiknek tiszteletére a hívek lelkében millió és millió templomot állít? Kik azok a kimagasló jelleme, akiknek nagyságát a zsolttáros elragadtatásában nem tudja kifejezőbben jellemezni, mint hogy a mindenható Isten dicsőségét az ő kiválóságukban látja mindenek felett ragyogni s felkiált: *Csodálatos Isten az ő szentjeiben.*"¹⁾)

Oh mily ferde Ítéletet alkot magának a világ gyakran azokról, kik előtt a hívő lelkület mint az isteni kegyelem remekei előtt tisztelettel földre borul! Az a társadalom, mely a lelki törpeség annyi fonákságát érleli s azokba belebonyolódva oly szánalmas képet nyújt, mily kicsinyes fogalmakat fűz a szentek egyéniségéhez és működéséhez! Akik a vallásos élet mélységeibe hatolni nem tudnak vagy nem akarnak, azok szemében a szentek élete csupa kicsinyesség és gyengeség. Mily eltévelyedése a józan ítéletnek! Mily felcserélése a fogalmaknak! A vallási és erkölcsi élet kiválóságai, az egyház szentéi, dicső sorát alkotják azoknak, akik leghívebben járnak Krisztus nyomdokain. Akiknek semmi feladat sem nehéz, semmi áldozat sem nagy, csakhogy az Isten képének hasonlatossága minél fényesebben ragyogjon lelkükön. Állítsa őket az élet bármily feladat elé, nem kicsinyesek, nem tétováznak, hanem a nagy lelkek nagy elhatározásával és áldozatkészségével mindig megtalálják a módot, hogy Isten dicsóságére s embertársaik

¹⁾ LXVII. zs. 36.

javára nagyot tegyenek. S mivel nem lehet nagyobbat tenni, mint önmagát feláldozni, a lelki élet e nagyságai akár élniök akár halniok kell, tiszteletreméltó önzetlenséggel és könnyedséggel adják oda önmagukat, mert „*nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint ha valaki az ő életét adja barátaiért*”¹⁾ s őket „*a Krisztus szeretete ösztönzi,*”²⁾ vagyis az önfeláldozás legnagyobb lendülete, melyet a történelem ismer. Ép azért, ha királyok vagy szolgálók, pápák vagy kolduló barátok, tudósok vagy betegápoló nővérek, egy örömük, egy szenvedélyük, egy dicsőségük van: megelégedezni önmagukról s élni Istennek, eszmének, nemzetnek, embertársaknak.

Szent Pált nem csábítja a római élet kellemetessége és öröme. Eszmény híjjá őt, hogy a nemzeteket Krisztusnak megnyerje, s meghal érte, de egyúttal lelke vágyát kielégítve, beszámolhat a legnagyobb boldogságról: „*Eltéteztet nekem az igazság koronája.*”³⁾ Szent Gellért nem érti félre a kolostor csendjét és nyugalmát, merész gondolat ragadja magával: egy nemzet lelki újjászületését kell munkálni s ha feladatának teljesítése után elesik is — boldogító érzés kíséri az örökkévalóságba, hisz végig szerette az igazságot s helyt állt a kötelesség mellett és örök emléket állított magának. Szent István megmaradhatott volna a középszerűség útján s elkerülhette volna a kockázatokkal teljes válságokat és harcokat, de csillaga hitta,

¹⁾ Ján. XV. 13.

²⁾ II. Kor. V. 14.

³⁾ 11. Tim. IV. 6.

hogy eszmény szolgálatába álljon, a kereszténység történetének új, fényes lapját írja meg s azzal nemzetét is új korszak elé vezesse. Vállalkozása lehetett veszélyes és áldozatos, de mindenesetre dicsőséges, mivel benne az egyén háttérbe szorult s minden iparkodás egy magasztos cél szolgálatában állott. Ez a Krisztus követőinek nagysága, hogy önmaguk felett el tudnak tekinteni s egészen eszme szolgálatába állni. Ez nem kicsinység és gyengeség, hanem erő, a legnagyobb érték, melyet ember nyújtani képes. A glóriával övezett nagy keresztény lelkek, kiknek mindenek fölött való az eszme szolgálata az emberi haladás legkiválóbb munkásai. Szent István az ő eszményi lendületével nem áll az életen kívül, hanem ép ezzel a magasztos életfelfogással indítja meg a nemzettestben szunnyadó erőknek évszázadokon keresztül termékenyítő munkáját. Lelke szárnyalása nem felhőkben keresi a valóságot, hanem magával ragadja az életet, hogy az ne legyen tespedt, hanem mozgalmas tevékeny és emelkedett. S akik idegen földön előtte tündököltek, úgy mint azok akik itthon utána következtek, Szent László, Szent Erzsébet, Boldog Margit, a szent életű Hunyadi János, Rákóczy Ferenc s a többiek mind az emberi nagyság legkiválóbb képviselői, mert önmaguk fölé emelkedő eszményi lelkületükkel áldásos tevékenységnek voltak példaképei s másokban is megindítói. Ne úgy tekintsünk fel rájuk mint az élettől menekülő lelkekre, hanem lássuk bennük az eszménység hőseit, kik az életet meg-

nemesítik s annak tartalmat szereznek. Nekik „nem adta Isten a félelemnek, hanem az erőnek és szeretetnek és józanságnak lelkét.”¹⁾ Az erőt, mely legyőz minden alacsonytságot, a szeretetét, mely nem ismer önzést s a józanságét, mely nem tűri a tespedést. Virágai s díszei ők a teremtésnek, mely a lelki élet rendjén náluk kiválóbbat nem mutat fel s meggyőződéssel mondhatjuk mi is a zsoltáros után: „Csodálatos Isten az ő szentjeiben”²⁾

*

A szentek dicsőséges tábora mellett egy másik hatalmas sereg is igényt tart a babérra, melyet élet és örökkévalóság osztogat.

Az Isten szent ügyének hősei mellett az emberi harcok kiválóságai szintén fáradságos munkáik a történelem nagy művén. S ha a szentek az emberi haladás számottevő munkásai, a hősök, kik harcok viharai között tanúsítanak a szentekéhez hasonló eszményi gondolkozást, szintén az emberi haladás dicsőséges úttörői.

Amint a szenteket sokan félreismerik, úgy a hősöknek is megvannak a maguk becsmérői. Ezek csak a vért és tüzet, a pusztulást és halált látják, mely a hősök útját szegélyezi. Megtört szívek sóhajtását hallják csak, özvegyek és árvák panaszszava ér csak lelkükhöz, amikor a hősök diadaléneke zendül meg. Mily téves és igazságtalan ítélet, mely a dolog mélyére hatolni nem képes! A borzalom, mely a háborút

¹⁾ 11. Tim. 1. 7.

²⁾ LXVII. zs. 36.

kíséri, bizonyára fájdalmas és szívettempó. De érte azok felelősek, kik e szörnyű pusztulást lelkiismeretlenül felidézik. Azonban ha a nemzet benne áll a reá kényszerített harcban, köteles hódolat illeti meg azokat, akikben a lelkiesség, az áldozatkészség eszményi szelleme minden földi indulat fölé emelkedik.

A szentség tiltakozás és harc a közönséges és alacsony ellen, épúgy a hősiesség is küzdelem a kicsinyesség és megalkuvással szemben. A gyász és borzalom, mely a hősök harcait kíséri nem lényege az ő világuknak, hanem az életfelfogás, az átlagos fölé való emelkedés, mely közös a szentek világnézetével, s melyet ismét csak egy szóval lehet kifejezni: eszményiség. A hős Szent István hősiességét nem az üszkös romok és elpusztított ellenségek holttesteit teszik, hanem az az elhatározás, mellyel veszéllyel szembeállni, életet kockára tenni, mindentől elszakadni képes az eszméért, melynek szolgálatába állott.

Nagyobbnak érezni a haza ügyét mint a sajátját, szentebbnek tartani Isten törvényét, mint önérdékét, meg nem alkudni múltó sikerért, hanem ezer ellenmondás és veszélyes kockázat dacára sikerre vinni az eszmét, mely jövőt biztosít és nemzeti nagyságot: ez a felemelkedés, az önzés kísértéseinek e leküzdése teszi a hőst, ez biztosít neki koronát csak úgy, mint az Isten szentjének. S nemzeti életünk, százados harcaink hősei ebből a gondolatból merítettek ihletet. Közülük sokan nem gyűjtöttek kincseket, nem tettek szert hatalomra, nem írtak

könyveket, de beleírták halhatatlan nevüket a történelem lapjaira s küzdelmük nem rombolás, hanem alkotó munka volt, mert nem csak földben, kőben, ércben él a nemzet, hanem mindenekfölött szellemben és mulandósággal dacoló eszményiségben, s ennek papjai — csakúgy mint a szentek — a nemzet hősei.

E gondolat magyarázza meg, hogy a hősök a szentekkel közös utón járnak, mely Istenhez vezet. Bizonyára nem voltak ők mindannyian az istenes élet választottai. Sajnos, közülök is nem egy az erkölcsi élet nehézségei között eltévedt. Lehet, hogy a hit világossága nem mindegyiket ragyogta körül s tévedés kerítette hatalmába szívüket. De az, ami bennük nagy, ami őket a közönséges fölé emeli, isteni szikra s örök reménység hordozója. Amint a szentek nagysága az eszményiség szenvedélyes kultusza, úgy a hősök dicsősége is e szent tűz lángolása. S amint az erősség a sarkalatos keresztény erények között foglal helyet, úgy a hősök is az Isten gondolatának hordozói s az ő ígéreteinek részesei.

Ebből értjük meg, hogy a hősök oly gyakran éreznek mélységes vonzalmat a valósi élet misztériumaival szemben, hisz az eszményiség vértanúi nem zárkozhatnak el az eszményiség legtisztább forrásai elől. Innen van, hogy a legnagyobb harcosok oly melegen tudnak szólni Istenről és örök igazságairól. Ez a magyarázata, hogy a legjobb katonák nyilatkozatai szinte liturgikus kenettel teljesek s a szózatok, melyeket a harc-

térről szeretteiknek küldenek, a legékeőbb papi ajkakra illenek. A harcos leginkább megérti a pap szavát, Hogy a Gondviselés kezében vagyunk; ez teszi fogékonyá lelkét a vallás ígéivel szemben annyira, hogy megindulással értesülünk a hit megnyilatkozásairól a táborban.

Természetes, hogy a kereszténység szellemét annyira megértik és becsülik vitézeink. Mert ha a kereszténység nem ajánlja is a harcot és háborút, s szent Ágostonnal vallja, hogy a békére törekedni kell s a háborút csak tűrni:¹⁾ de neveli a harcra termett s a harc áldozatait elviselni képes önfeláldozó eszményi lelkületet. A békét munkálja, de a háború áldozatainak elviselésére képesít. Hogy az emberekben legyen érzék a hősiességgel járó felemelkedésre és áldozatokra, az az Egyház szüntelen iparkodása. Ezért hirdet fegyelmet, önmegtágadást, lemondást, s ezzel nevel hősöket. Az Egyház szüntelen ismétli az irás szavát: „*Estote filii fortitudinis,*”²⁾ erős nemzedék legyetek. Az ő ambíciója nem a gyenge, megalkuvó, alantjáró lélek, hanem a fegyelmezett, engedelmeskedni tudó, fájdalmat és lemondást viselni képes jellem, mely a hősiességnek is feltétele.

Ha a Kárpátok bércei megszólalhatnánk, ha Galícia és Lengyelország sírjai titkaikat a világ elé tárhatnák, mennyi hősköltemény menne át az álmélkodó emberiség tudatába! A hazáért hozott készséges áldozatnak mily csodái kerülnének napvilágra! De azok a

¹⁾ Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas.

²⁾ 11. Kor. 11. 7.

bércek, melyek elesett hőseink utolsó sóhaját fogták fel, azok a sírok, melyek nagy honfiszívek utolsó gondolatát temették be, arról is szólnának, hogy legtöbb esetben a hazának és Istennek neve összeolvadt az utolsó sóhajásban s hogy az egyikért hozott áldozat a másiktól nyert ösztönzést és szentesítést.

De nem szükséges a néma ormokhoz fordulnunk s tőlük kérni felvilágosítást, mi adott erőt egyszerű lelkeknek arra, hogy minden földi tekintetet félretéve, örömmel áldozzák fel önmagukat a haza oltárán. Utolsó leveleik, melyek mint végrendeletek szólnak s melyeknek magasztos felfogása könnyet csal szemünkbe, bizalmas közléseik lelkipásztoraik számára, melyekben nem annyira bűnök terhét teszik le, — mert azt sokan nem is hordják — hanem inkább hitvallást tesznek: az égieknek a földiekre, a vallásnak a polgári önérzetre, a szentek életfelfogásának a hősök áldozatkészségére gyakorolt csodálatos hatását tárják elénk. Legtöbbjük nem tanulta az iskola padjain a klaszikus ódát „*Dulce et decorum est pro patria mori*”; szellemes magyarázatokat se hallottak világnézetek lényegéről és harcáról: de a Krisztus iskolájában jártak s ott megjegyezték maguknak, hogy minden földi kincsnél, hatalomnál és tudásnál nagyobb a lélek szárnyalása, a kötelességben megnyilatkozó isteni akarat teljesítése, a hősök áldozata. Sírjukon helyén volna a zsol-tár szava: „*Nem halok meg, hanem élni fogok és hirdetem az Úr cselekedeteit*”¹⁾) S a nemzet ifjúságát el kell majd vezetni a szentek

¹⁾ CXVII. zs. 17.

ereklyéihez eszményi ihletet nyerni s onnan a hősök sírjához megtanulni, hogy ez ihletben született gondolkozás mily tettekre képes. S e két helyen tanulja meg a mai és jövő nemzedék, hogy a legnagyobbak azok, kik eszméért élni s halni tudnak.

*

Fordítsuk tekintetünket az eszményiség által fölmagasztosult szentekről és hősökről, a szentek és hősök iskolájában nevelt nemzetekre s ismerjük el, hogy az az eszményi irányzat, melynek szolgálatába kívánja állítani az Egyház a népeket, nagy emelkedés eszköze, dicső fejlődés feltétele. Ha egyesek eszményi életfölfogás által lehetnek csak nagyok, nemzetek még inkább ezen az utón érik el a dicsőség magaslatait. A népeket nemzetté nemcsak gazdasági erejük, tudásuk és fegyvereik teszik, hanem mindenek fölött erkölcsi tényezők, melyek összeforrasztanak és megacéloznak. Jaj volna a népeknek, ha a történelemben a fizikai tényezők játszanák a legnagyobb szerepet. Minden emelkedett gondolkozásnak, finomabb lelkiességnek halálát jelentené, ha tény volna, amire egyes államférfiak oly elbizakodottan szeretnek hivatkozni, hogy a siker egyetlen biztosítéka a kimeríthetetlen tömeg vagy az utolsó milliárd. A történelem megszűnnék a lelki fejlődés, a szabadság, az erkölcsi erő eposza lenni, ha ez anyagias fölfogás az emberi élet legfőbb törvénye volna. A Leonidasok és Nagy Sándorok alakja eltűnnék az emlékezetből, ha az emberi küz-

delmek során is a nyers erő elve érvényesülne mindenk fölött, s a krisztusi életfelfogás, mely a lelket fölébe helyezi a testnek s ezzel az erkölcs uralmát a földön megalapítja, feledésbe menne. Az ázsiai veszedelmekkel szembeszálló magyar nemzet történelme, a tízszeres túlerő ellen védekező maroknyi nép hősiessége esztelen öngyilkosság volna s nem utánzásra serkentő dicső elhatározás.

Ép a kis nemzeteknek kell tiltakozni a történelem és élet anyagias felfogása ellen, mert ez bukásukat, életképességük megrokkanását jelentené. Kis nemzet csak eszményi lendület birtokában, csak hős és szent lelkülettel tud nagy lenni s nagy népekkel szemben való számbeli inferioritását pótolni. A fegyverek túlereje fizikailag kiegyenlíthetetlen. A vagyon tömege nyers kényszerűséggel korlátozó nyűg. Sőt még a tudás kincsei sem állhatnak mindig annyira rendelkezésére apró nemzeteknek, mint százszor annyi eszközzel rendelkező népóriásoknak. De az erkölcsi képességek kifejtése terén nincs korlát. A szentség és hősiesség csodái ellenében nem érvényes sem kis sem nagy szám. Az eszményi gondolkozás és kötelességteljesítés útjába nem gördít akadályt a nép csekély volta, amint hogy ebben nem biztosít első helyet az állam határainak óriási kiterjedése s alattvalóinak rengeteg száma. Az eszményi lendületben van a kisebb népek biztonsága. A szentek és hősök életbölcseiségében van fennmaradásuk záloga.

Magyarország nemzeti életének alapjait is szentek és hősök építették. Az első király szent és hős. Vérének legkiválóbb sarjadéka Szent László szentségével és vitészségével szerezte meg a világ csodálatát és bizalmát. Történelmünk legnagyobb alakjai az Isten és a nemzet harcait együtt vívták, Isten és a haza igazát egyaránt bizonyították. Ez államalapító és nemzetfenntartó nagyok tágabb határokat mint a minőket a természet kijelölt, nem hagytak az utódokra. A nemzet földi javait oly arányban, mint más szerencsésebb viszonyok közt élő népekéivel történt, nem szaporították. A fegyverek számát meg nem sokasították. De egy nagy örökségük megmaradt, mely sok kincsnél többet ér, s ez azon eszményi életfölfogás, mely történelmünk legnagyobb magyarjainak, szenteinknek s hőseinknek, áldott hagyatéka. Ez tette képessé a magyart arra, hogy a hazai földet száz ellenség közt megvédje. Ez adott erőt, hogy a történelem folyamán soha meg nem szűnő megpróbáltatások e nép lelkét meg ne törjék. Szenteinktől s hőseinktől öröklött eszményi gondolkozásunk őrizte meg a nemzeti öntudatot akkor is mikor a haza függetlensége összetört, s e hamu alatt lapangó parázból lobbant újra lánggra a nemzeti erő és élet szent tüze, mikor kedvező körülmények azt megengedték.

Nem a haza javát szolgálják tehát azok, akik a gazdasági és anyagi szempontok túlbecsülése mellett a vallásból és történelemből táplálkozó eszményi gondolkozást kicsinylik és gúnyolják. Mert abban a válságban,

melyen ma országunk keresztül megy, e hazának minden osztálya becsülettel megállotta ugyan helyét s igényt tarthat az utókor elismerésére; de a legnagyobb becsületet azok szerezték, a magyar névnek új dicsőséget azok biztosítottak, kik a szentek és hősök lelkületével, az újabb korban nem egyszer lekicsinyelt eszményi lendülettel, habozás nélkül követték a hívó szózatot s a becsület és áldozat mezején nem kerestek mást csak azt, hogy lelkük idealizmusa szerint a hazaszeretet és kötelességtudás oltárán áldozhassanak.

Bármily nagy eredményeket mutat fel a magyar tudomány, bármennyire belekapcsol a nemzetközi életbe közgazdasági tevékenységünk, s bár a művészet és irodalom a hír szárnyára emelték is hazánk nevét: nem tették oly nagyvá e nevet mint tették azok a vitézeink, kik meghordozzák zászlóinkat, nemzeti ereklyéinket, nyelvünket és szokásainkat de imádságunkat is messze földön, s tiszteltté teszik a magyar nevet s tekintélyt szereznek annak egyedül lelkük eszményiségével s áldozatkészségükkel.

E komoly órákban nincs helye a kérdésnek, de igenis szükség van tanulságos, nagy igazságok leszögezésére. S így meg kell állapítani azt az igazságot is, hogy a magyar nép ez eszményi életfelfogását leghívebben és legkövetkezetesebben az Egyház ápolta. A népek e nagy nevelőanyja, kit hogy a magyar mindenekfölött becsüljön, Szent István legelső törvényébe írta, sok mindennel gazdagította a nemzetet, de mindennél amit

nyújtott, értékesebb az a meggyőződés, melyet folyton ébren tartott, hogy szentek unokái vagyunk s magunknak is mint szenteknek áldozatkész szívvel kell eszmények szolgálatába állani. Nevelt e hazának kimagasló hősöket, de megnevelte e győzelmes életfelfogás számára az egész népet is. Jól tudta, hogy a nagy átlag a lapos utón jár s csak kiválók keresik a meredeket. De hogy az átlagban, a nagy tömegben is legyen a kiválóságnak legalább megértése és vágya, az volt az Egyháznak ez országban 900 éven keresztül szüntelen iparkodása. Ahány templom emelkedik rónáinkon és hegyeink közt, az mind fölfelé mutat mint állandó tiltakozás az alacsonyság és eszménynélküliség ellen. Ahány imádság hangzik, az mind a nép lelkét emeli. Ahány szentbeszéd buzdítja a népet, annak mindnek az a refrénje, szentek legyetek tehát eszményekért lelkesedők és áldozatkészek, s akkor hősök is lesztek, Istennek és királynak, Egyháznak és hazának nagyságát majd egyaránt szolgáljátok.

Mi lett volna a nemzettel, ha sikerül az új kor hamis prófétáinak elhallgattatni a vallás szózatát? Mi lett volna belőlünk, ha némaságra lett volna kárhoytatva az, aki az eszményi gondolkodásnak, tehát nemcsak az istenes, hanem a hazafias iránynak is leghívebb szószólója? Mi lett volna Szent István örökségével, ha modernnek nevezett hazug törvények, melyek az embert lealázzák, mert belőle az eszmények kultuszát kiölik, átmentek volna népünk meggyőződé-

sébe s megmérgezték volna gondolkozását? Adjunk hálát Istenünknek s magasztaljuk e nemzet történelmi szerencséjét, hogy akkor, midőn élete legnagyobb válságában viaskodik, fiai megőrizték az ősoktól öröklött kegyeletet a szentek és hősök eszményeivel szemben, s ebben hordozzák a reményt, hogy a szentek és hősök méltó unokái megtartják az országot annak minden nagy törvényével és emlékével együtt.

*

Mialatt a határokon túl ágyúink dörögnek s testvéreink egy ellenséges világgal viaskodnak, az itthon maradt nemzet térdreborulva könyörögjön. Nem kérünk kincseket. Nem akarunk szolgaságunkba hajtott nemzeteket. Nem óhajtjuk, hogy az ellenséges vér patakja mossa fel diadalunk útját. Hanem azért könyörgünk, hogy megmaradjunk s amit az ősoktól drága kincsként átvettünk: hazánkat, szent koronánkat, ereklényeinket, nemzeti integritásunkat, szokásainkat és törvényeinket, az utódoknak becsülettel átszolgáltassuk. S mivel — ha eddig nem láttuk, ma tapasztaljuk — ehhez ellenségek közepette mindenek fölött emelkedett lelkültre, erős nagy áldozatokat hordozni képes szívre van szükség, olyanra, aminő a szenteké és hősöké volt: könyörgésünk refrénje: „*Cor magnum crea in me Deus*”, Nagy szívet, áldozatkész lelket adj Uram e nemzetnek „Te, ki „*elváltoztatod a föld népe fejedelmeinek szívét*”¹⁾), őrizd meg

¹⁾Jób XII. 24.

a hősök és szentek lelkületét apostoli királyunkban. Aki majd egy századon át járt a szentek és hősök útján, áraszd reá az első szent király nagy lelkét, hogy kormányzatát, melyett páratlan kötelességtudás jellemzett, hős harcok után szentek elismerése jutalmazza. Te, „*ki által országolnak a királyok és végeznek igazat a törvény szerzők*”,¹⁾ ihlesd meg e nép előljáróinak és tanácsadóinak szívét, hogy csak arra gondoljanak, ami Isten tervébe illik s a nemzetet emelni alkalmas, s legyen erejük küzdeni az ellen, ami nemtelen és alacsony. Ki „*megtartod a népeket*”²⁾ s fölmagasztalod a nemzeteket, ihlesd meg a magyarság lelkét, hogy méltó maradjon szentéihez s hőseihez, hogy ne váljon alacsony gondolkozás rabjává, hanem szüntelen követve az eszményeket, melyek felé Szent István áldott jobbja int, boldoguljon s dicsőséget arasson. Amen.

¹⁾ Péld. VIII. 15.

²⁾ XXVII. z8. 9.

A SZENT JOBB.

Ünnepet ülünk, amelyhez foghatót ez a nemzedék még nem látott, de aminőről krónikák sem regélnek. A múlt fölkelte és útra indult ragyogni és tanítani. Máskor úgy szokott lenni, hogy ünnepi hangulatért és elhatározásokért magunk merülünk el évszázadok dicsőségében s magunk keressük fel azokat a szent helyeket és emlékeket, amelyek lelkünket emelni, keblünket hevíteni és akaratunkat szent elhatározásokra serkenteni képesek. De ma Szent István jobbkéze, az az áldott szent jobb, melytől annyi magyar ének remél védelmet és segítséget s amely felé annyi magyar öröm és fájdalom hangja száll, oktadni és figyelmeztetni jött el közénk. Felkeresett minket, híveit, hogy ne csak a messze távol ködében sejtsük nemzeti életünk misztikumának rejtelmes magyarázatát, hanem közvetlenül közelről csókolhassuk és simogathassuk azt a szent ereklyét, melyet a magyar zokogva néz s amelytől maga és országa számára minden áldást remél.

Úgy látszik oly apokaliptikus kor köszöntött ránk, amikor a dolgok szokott rendje lelkünk vágyát ki nem elégíti s amikor, világ-

történelmi megrendülések közepette, soha nem tapasztalt veszedelmeket élve, eddig ismeretlen indításokra is rászorulunk. Véres kardként hordozzák-e körül az országon a szent jobbot, mely közelgő veszedelem elhárítására szólítja hadba a nemzetet, vagy nyert győzelem diadaljeleként mutatják meg a népnek, azt most nem kutatom, csak azt érzem, rendkívül nagy történelmi időkben kell élnünk, hogy Isten gondviselő kegyelme ily szokatlan eszközöket használ föl lelkünk megmozdítására.

Mintegy sírjából híjjá elő az élet és történelem Ura a szenteket és hősöket, ráz-zanak föl minket is, ébresszenek nagy hivatásunk tudatára s ráeszméltsenek, hogy nagy idők nagy embereket igényelnek s a legnagyobbak emlékei azért maradnak meg, hogy himnuszok és ódák eléneklésén túl rávezessék a völgyben ülő gyáva kort, mely őseinek sas-lakára csak félve ha néha föltekint, a szentek és hősök utánzásának kötelező gondolatára. Szent István jobb keze is azért érkezik közénk s azért indul tovább végig az egész országon. Figyelmeztet vagy ha úgy kell fenyeget, hogy csak az ő példája szerint szabad egyéni és nemzeti életet élni s csak akkor számíthat a magyar arra, hogy további centennáriumokat és millenniumokat fog ünnepelhetni és nem törpeségben tengődni, hanem szentek unokáihoz és hősök követőihez méltó súllyal érvényesülni.

Minden nemzet fényes csarnokot emel

szentjei és hősei ereklyéinek tiszteletére, melybe csak leoldott saruval enged belépni. Szent Lajos francia király földi maradványait őrző, ragyogó párisi Sainte chapellebe az idegen ép oly elfogódott lélekkel lép be mint Szent Bonifác fuldai bazilikájába, ahol a német nemzet kegyelete őrzi az ő apostolának és megtérítőjének drága ereklyéjét. S a külföldi vendég ha belép a budai várkápolnába s a főoltár mögött megnyílik előtte a szent jobb fülkéje, elragadtatással szemléli a fényt és pompát, mely azt a száradt kezét körülragyogja s megsejti, hogy itt egy nemzet felette drága kincsét őrzi s kegyelettel adózik ő is az előtte ismeretlen történet emlékének. De ha mi magyarok térünk be a szent jobb kápolnájába, a mi szemünket nem a fény és pompa kápráztatja, nem a tündöklő ereklyetartó aranyán és drágakövén akad meg tekintetünk, az sem riaszt minket, hogy elevennek látszó hatalmas kar helyett fakó múmia kerül tekintetünk elé, hanem érezzük, hogy itt a múlt él s a nagyság beszél. Minden drágakőnél jobban ragyog a szentség s előtte hódolni a nagyság ihletét érző lélek önmegbecsülése s ennek visszhangja csak a kánoni parancs, hogy a szenteket, Isten kiválasztott szolgálóit és ereklyéiket tisztelet illeti, mégpedig azért, amit a törvény szava talán nem emel ki különösképp, de amit a lélek és történelem húz alá nyomatékosan, mert Isten barátai. Szent István jobb keze előtt pedig minden magyarnak meghajolni még külön azért is kell, mert ő Isten barát s á g á b a n kereste nemcsak saját nagy-

ságát, hanem abban biztosította népének is boldogulását.

*

Elfogult és szűklátókörű emberek azok, akik az ereklyék tisztelete miatt lenézik vagy szemrehányással illetik a katolikus egyház gyermekeit. Anyagias gondolkozás és történetiszemlélet nem tud a jelenből a múlt igazi okainak kegyeletes megértéséhez eljutni, de ép ezért arra sem képes, hogy kézzel talán nem fogható értékek szolgálatában tudjon a jövőért sikraszállni. Lehetnek sokan, akik számára a hősök kardja csak aranya vagy ezüstje miatt bír jelentőséggel, de akik a történelemben érvényesülő emberfölötti erővel számolnak és azok jelentőségével tisztában vannak, egy Attila vagy Szent László kardjában azt a lendületet tisztelik és áhítják, mely e kiválóságok erejét nemcsak maguk, hanem az őket megértő minden utókor számára is sikeressé tette. Ugyanígy a szentek testét borító leplek és díszruhák a hitetlen szemlélő számára csak esztétikai vagy történeti értékük szerint bírnak jelentőséggel, de akik nagyra törnek s az élet ormain kívánnak járni, azok az emberi kéz alkotása miatt az isteni kegyelem csodatetteit bámulják és szeretik, mely a lelki élet hőseinek egyéniségében tündöklött leginkább. Másodrendű szemükben a művészi kéz alkotása, mert ők a legművészebb és minden emberi képzeletet felülmúló belső értékeket becsülik és keresik. Az isteni malaszt hőseinek ereklyéi számukra nem holt emlékek, hanem

indítás és bátorítás azon az utón, melyeken e dicső elődök jártak.

Szent István drága jobb keze minékünk magyaroknak ily értelemben szent és hős ereklye. Mert a mi nagy királyunk nemcsak Isten hű szolgája volt, hanem ezzel a lelki-lettel a nemzeti életet is formálta és erősítette. Az ő szent keze nemcsak templomok alapköveit rakta le s nemcsak a keresztet tűzte fel büszke tornyok ormára, hanem a magyar nemzeti életet minden vonatkozásában is az Isten útján vezette és megtartotta. Úgy örködött felette, úgy simogatta vagy fedte, úgy tanította és segítette mint az édes-anya szokta gyermekét. Nemcsak kegyelet-sértés hanem pártütés volna a közömbösség a szülők sírjával és földi maradványaival szemben, tehát még sokkal több joggal a nemzeti múlt legdrágább hagyományainak és legbeszédesebb emlékeinek elhanyagolásával kellene vádolni azt, aki a szent jobb előtt közömbös lélekkel állana vagy ép annak becsmérélsére ragadtatná magát.

A nemzetek csak addig állnak szilárd talajon s történelmükben törések és omlások akkor nem fenyegetnek, ha a múltra támaszkodnak s ha azt amit nemzedékek sorsa népi energiákból és kegyeletből mint drága kincset kitermelt tovább fejleszteni kötelességüknek ismerik s a múlt és jelen értékesnek bizonyult erői összeforradásában biztosítják az emelkedő jövő föltételeit. Szent Istvánt mi magyarok nem mint szobrot vagy művészi képet bámuljuk és tiszteljük, hanem mint az egész magyar élet jellegében jelent-

kező szent és hős valóságot. Ezért szent jobbja elébe, e legnagyobb magyar nemzeti ereklje hódolatára, nem elavult gondolatot tisztelni és idejét múlt anakronizmushoz értetlenül ragaszkodni zarándoklunk, hanem a szent jobb előtt újból és újból megérteni kívánjuk azt az életelvet és kormányzati művészetet, amellyel szent király ugyanoly válságos időben mint a mai, megmen-tette és megvédte a magyarságot.

Azt mondják, kezet festeni nem kisebb művészi feladat mint arcot vásznon megörökíteni. De anélkül, hogy ez esztétikai kérdés tekintetében állást foglalnánk vagy annak fejtegetésébe mélyebben belebocsátkoznánk, az életet és valóságot szemlélve megállapíthatjuk, hogy a kéznek ép oly változatos szerep jut az emberiség életének alakításánál mint az értelemnek. A bölcsőtől, melyet jószágos kéz ringat, a sírig, melynek kapujában egy hálás kéz zárja le a szeretett lény pilláit, ennek a kéznek jó és balsorsban, sikerek biztosításában és balsikerek felidézésében, mindenütt szerepe van. Ez épít és rombol. A kéz mutat irányt és vezet tévútra. Forgatja a munka eszközt épúgy mint a veszedelem vagy támadás fegyverét, s az emberi sors szerencsés vagy szerencsétlen alakulata nemcsak attól függ, nagy elmék mit gondoltak el, hanem legalább is ugyanannyira, serény kezek mit alkottak hősi kezek mit vívtak ki, imádkozó kezek mennyire tudták az örökkévalóság kapuját megnyitni.

Ez a kéz, amelynek tiszteletére összegyűlt ma a nép, de amely körül itt tolong a nemzetnek sok milliója s itt buzog minden szent magyar emlék és remény, történelmet csinált. Szent István keze nem pihent ölben mint elkényeztetett szerencse-fiak kényelmet áhító keze. Ez a kéz nem ernyed el soha s nem lehetett feladat oly nehéz vagy győzelem oly kockázatos, hogy Dávidként meg ne feszüljön s az igazság érdekében parittyáit el ne hajítsa. Ez a kéz simogatott, amikor arra érdem jelentkezett, de büntetett is, amikor annak szüksége fölmerült. Mert ezt a kezét nem kényurnak szeszélye, hanem hivatás- és felelősség tudatával bíró keresztény uralkodó lelke mozgatta. S ez a kéz imára is tudott kulcsolódni és viselője nem félt, hogy ezzel a szent gesztussal gyengeséget árul el s a fenséget degradálja, mert oly hősi lélek mozgatta, ki tekintéllyel kiemelkedett kortársai s az utókor fölé, de oly szentség is ihlette, mely tudta, hogy egyedül Istent illet meg minden tisztelet és dicsőség s ennek elismerése a soha kétségbe nem vonható emberi méltóság és nagyság. Szent István keze harcolni, dolgozni és imádkozni egyaránt tanított s ma is azért jelenik meg köztünk s keresi fel a haza legelrejtettebb tájain is megtámadott, nehéz kórral küzdő és kétségbeeséssel környezett magyarságot kunyhóban és palotában egyaránt, hogy kezünket úgy használni mint ő és úgy sikereket érni mint őneki megadatott, mi is képesek és készek legyünk.

A szent jobb harc os kéz volt. S

kérdik bizonyára sokan, illeti-e a bőszi indulat, mely harcba visz, Isten szentjéhez s oda-
való volt-e a kard vagy harci bárd a kegyes király szent jobbkezébe? Akik ezt a kérdést fölvetik nem mind őszinték vagy nem ismerik az életet. A szentek nem tehetetlen bá-
bok földi események játékaik között, hanem Isten küldöttei az Ő örök tervének e földi életben megvalósítására, s azért jellemükben a hősi vonás ép oly természetes, mint történelmi feladatokért küzdő harcosok lelkében a szentek önfeláldozása.

Krisztus kétségkívül béke-király volt s az üldözött, a válságok között vergődő emberiség számára örömhír volt ajkán a szó: *Békességet hagyok nektek, nem miként a világ adja adom én nektek.*"¹⁾ Az ő evangéliuma a megértés és szeretet Magna Chartája s az Ő egyháza a világbékének s egyének és nemzetek közötti szent testvériségnek emberfölötti lehetőségekkel felruházott szervezője. Nem kellene nemzetközi békéről álmodni s egy őszinteség hiánya miatt szenvedő népcsalád nyugalmanak biztosítására mesterkéltné és sokszor hamis ürügyekkel és felfangokkal népszövetséget létesíteni, melynek kísérletezéseit és rendelkezéseit senkisémmel veszi komolyan, mert senkisémmel hódol be a béke gondolatának őszintén. Elég volna Krisztusnak föltétlen hitelt kölcsönözni, őt vezérnek és királynak elismerni, s a béke aranykora, amelyről proféták oly gyakran szóltak s amelyről angyalok a Megváltó bölcsője fölött énekeltek, s amelyért Krisztus

¹⁾ Ján. XIV. 27.

egyháza minden szent ténykedésében, főleg pedig a szent áldozat bemutatásánál mint az emberiség legnagyobb kincséért annyiszor könyörög, rávirradna a nyugtalan emberiségre.

Ha Krisztust követnék, az a sok energia, melyet ma a pusztítás szolgálatába állítanak szüntelen, mint építőmunka az emberiség összeforradásának és közmegelegedést keltő haladásának lenne forrása. De mivel az emberek többsége az angyali üzenetet még mindig nem érti s vezetői és ámitói a gyűlölet tüzenél remélik pecsenyéjüket megsütni, mindaddig míg az önzetlenség és lemondás krisztusi erényei érvényesülnek, elkerülhetetlen a harc s azért hangzik el isteni Megváltónk ajkán is mint fájdalmas sóhaj a jövőbe látó szó: „*Ne véljétek, hogy békét hozni jöttem a földre, nem jöttem békét hozni hanem kardot.*”¹⁾ A krisztusi eszmény a megértés és béke, a rideg valóság, a gyűlölet és rendetlenség. Azzal szemben azonban a Krisztust követőknek nem szabad kapitulálni, hanem az igazság és szentség védelmére, Isten országa diadaláért fájdalmas kötelességteljesítésként kardot is kell ragadni. A szentek ezen kegyetlen logika parancsa miatt kénytelenek nem egyszer harci vértet öltetni s dúló csatákba indulni, hogy azok viharai között hősöknek is bizonyuljanak.

Szent István is erkölcsi kényszer követelményei miatt volt köteles gyakran hadbaszállni. A szent jobbnak a kardforgatásban is kellett kitűnni s a magyart meggyőzni, hogy amikor az isteni Gondviselés szentek

¹⁾ Máté X. 34.

vezetése alá helyezte, biztonságáról és méltóságáról meg nem feledkezett s annál a dicső szent jobbnál, mely Isten nevében emelte a fegyvert s vívta a harcot, erősebb védelmet számára nem is biztosíthatott.

Ez a szent jobb küzdött a nyugati és keleti császárok ellen épúgy mint az ázsiai sivatagok rejtekéből előtörő pogány barbársággal. Ezt lemondó alkura sem imperialista ígélet, sem könnyű érvényesüléssel kecsegtető erkölcsi kötetlenség nem tudta hangolni. Erősen tartotta a kardot annak az eszménynek védelmében, melyet Róma s Szent Péter utóda oltott bele a magyar gondolatvilágba, hogy ez az ország független és nagy csak addig lesz, míg Isten lovagjaként a kereszténység védőbástyájának hivatását tölti be a műveit világ keleti várfokán. S amikor a szent jobb diadalutján végig vonul minden magyar megyén és városon, ősi dicsőségünk emlékei megújulnak s elesettségünkben is figyelmeztetnek, hogy fönmaradni és szabadságunkat megőrizni, a népek családjában és tanácsában helyünket biztosítani csak addig lehet, amíg Szent István kardja által oly hős lélekkel és szent kitartással védett nemzeti eszményekért helytállunk.

Ez a szent jobb a belső ellenségekre is lesújtott. Jóságos atyai kéz volt hü gyermekekkel, de szigorú igazságszolgáltató a törvényes rend féktelen tagadóival szemben. Talán megremegett amikor saját vérére kellett csapást mérni, de azonnal visszanyerte biztonságát amikor ráeszmélt, hogy a nemzet-család nagy többségét alkotó jó és enge-

delmes fiak boldogulásáért kell felelnie, Hiába káromolják emlékét akik Magyarországot inkább kicsinynek és népek játéklabdájának szeretnék látni, csakhogy a szent-istváni rend és ősi hit kötelmeit lerázhassák s újból pogányul kalandozhassanak. Jobb belátás ellenére idézik a szent jobb által porbasujtott barbár lázadók szellemeit, hogy sorainkban ma is zavart és testvérharcot idézzenek fel. Ez a szent jobb büszkén emelkedik fejünk fölé s nem mint valami zsarnok ököl, hanem mint a rend és tisztesség védelmét biztosító áldott erő tűnik fel a magyar szemhatáron s kitérja magát, hogy mindenki lássa, nem tapadt hozzá vér, melyet szenvedély ontott volna, hanem tisztán tündököl és biztatja a késő unokákat, hogy csak az ő ereje és hűsége teremt nyugalmat és zavartalan haladást.

Küzdött a szent jobb minden erkölcsi fogyatkozás ellen. A hősök néha megelégedhetnek a külső győzelemmel, a szentek a lelki tisztaság sikereit áhítják. Szent István harca, a szent jobb kezében forgatott igazság pallosa is a magyar népet az erény és a becsület útjára terelte. Lesújtott a vérengzőkre, megbüntette a törvénytágadókat, a mi fölfogásunk szerint talán kegyetlenül is megtorolta a tévelygőket, de ez mind azért történt, hogy a magyar ősi hibáit levetve Krisztusba öltözzék s a Krisztus édes igáját nyakába véve a művelt népek sorában egyenértékű családtagnak bizonyuljon.

Elbuktunk és megsemmisültünk volna ha ez a szent jobb nem tudott volna har-

colni és szenvedélyekre törni. Hogy élünk s a magyar névre büszkék lehetünk s egy népnél sem vagyunk alábbvalók, azt annak az erkölcsi küzdelemnek köszönhetjük, amelyet e szent jobb folytatott s amelyben hogy el nem lankadt, a magyar nemzeti becsület legnagyobb áldása. Némuljon el azért minden felelőtlen szó, mely vádolón mert e szent jobb ellen föllépni s öröm érzetével magasztaljuk az Urat, hogy az „*Ő jobbjá győzelmet szerzett*”,¹⁾ megacélozta ezt a kezét s erőt adott neki külső és belső ellenséggel szemben egyaránt, hogy a magyar szabadságnak és dicsőségnek legyen őre és bajnoka. De fogadjuk is meg, hogy magán- és nemzeti életünk minden fordulatánál ettől a bátor és mocsoktalan szent jobb kéztől tanulunk meg szentül küzdeni, mert akkor erőt is nyerünk helytállani és győzni.

*

Nagy erő volt a harcos szent jobb, de semmivel sem kisebb a békés alkotás terén. Ez az áldott szent kéz magát vérrel be nem mocskolta, mert a lélek, amely mozgatta, a harcot nem gyönyörűségből s önmagáért kereste, hanem a hit és nemzeti becsület érdekeit védte. Mihelyt a szent ügyért folytatott küzdelem elült, a szent jobb a kardot fegyvertárba helyezte s attól fogva egy pillanatig sem szűnt meg a nép érdekében s a nemzet dicsőségéért tevékenykedni. Nemcsak békeokmányokat szerkesztett és irt alá ez a jóságos kéz, hanem dolgozott és épí-

¹⁾ CXVII. zs. 16.

tett, alkotni és előbbre vinni ép oly ernyedetlen energiával tudott mint a harctéren helytállni s a nemzet igazát véres tornákon megvédeni.

Szent István dolgos keze van oly fontos a nemzeti életben mint az ő harcos jobbja. Ez a pihenést nem ismerő kéz ma körüljár a napi robotban fáradó magyarokat lelkesíteni. De amikor élt és erőt sugárzott akkor is körüljárt a magyart a munka szeretetére ránevelni s a munkakészségben példát nyújtani. A gondos apa vagy a jóságos nevelő kezén fogja az élet útján tájékozatlanul botorkáló ifjú karját s megmutatja neki, hogy nem kalandok hajszolása vagy sült galamb várása az emberhez méltó sors, hanem a fáradságos munka vállalása. A Paradicsomból elszakadt, vándorútra induló ember isteni kalauza pedig az örök figyelmeztetés volt: „arcod verejtékével eszed a kenyered,” azért Szent István is kézenfogta és a tisztességes munka útjára vezette a kalandok viharai és veszedelmei közül csak alig kiszabadult magyar nemzetet.

Ez a kéz tanította meg a magyart állandó otthont építeni. Ez vezette, hogy az együvértartozás és az örökkévalósággal való kapcsolat szimbólumául tudjon templomot emelni. Ez a kéz mutatta meg a magyarnak azt a munkatérét, amelyen évszázadok óta a nemzeti erőfeszítés elsősorban folyt, a mi áldott rónánkat és lankáinkat s magyarázta meg, hogy ott nemcsak vadászterület kínálkozik, hanem a mindennapi élet termőtalaja is, amelyen megélhetést és méltóságot egyaránt

talál e nép minden fia, ha az ekeszarvát tartva vagy a kaszát suhintva ráeszmél isteni és emberi rendeltetésére. Ha a magyar nép szereti földjét s büszke arra a rögre, melyet verítéke öntöz s melynek megmunkálásában látja a legnagyobb nemzeti virtust s hozzávaló példátlan ragaszkodása a nemzeti biztonság acéltornya s a polgári erőkifejtés csodaforrása lett: akkor értse meg mindenki, hogy a föld szeretetére, az acélos búza termelésére, a páratlan magyar kenyér felszolgálására ez az áldott szent jobb tanította a nemzetet s azért benne ne csak a vallásos buzgalom kegyeletos ereklyéjét lássuk, hanem a magyar munkának és élniakarásnak is lendítő erejét.

Induljon tehát diadalútjára nemcsak a hadvezérnek győztes keze, hanem a munkaszervezésnek és polgári gyarapodásnak irányítója, a dolgozó, áldott szent jobb kéz. Esméljen rá minden magyar, hogy nem csábító ígéretek tündérlak-rajzolásán, hanem a Szent István által legszentebb örökségül hagyott keresztény gazdasági és társadalmi rend törvényes keretei és komoly erőfeszítései között int ma is számunkra a gondok és nyomor közül való fölemelkedés reménye. Szent István hősi karja megtörte azt a balga ígézetet, mintha erőszakkal és felelőtlen rajtaütéssel egyesnek vagy népnek boldogulni lehetne, az ő dolgozó keze pedig ránevelte a magyar népet a munka szeretetére: példája értesse meg a nemzettel, hogy csak ernyedetlen kötelességteljesítés biztosít mindig kenyeret épúgy mint hatalmat.

Jelenj meg hát ma is dicsőséges szent jobb mindenütt mint nagy intelem, hogy nem erőszakos kalandok útján, nem felelőtlen ígéretek hazugságaiban, hanem a magyar gazda, iparos és szellemi munkás áhítatosságában, hűségében és becsületes verítékében, mely mindegyikük keze munkáját kíséri, lehet csak igaz, jobb és emberségebb élet föltételeit megszerezni s Nagy-magyarországról nem álmodozni, hanem azt építeni. Szent István dolgos kezét a szebb jövőt áhító és sokszor oly tévutakon kereső magyar épügy becsülje és ép oly lélekkel híjjá mint hazánk nagyságát biztosító hősi szent jobbját.

Amikor a szent jobb közénk ér és szent-éleinkbe bevonul, bizonyára ugyanaz a szent ének fog elhangzani s a drága ereklyét üdvözölni, amely Budavarában csendül, amikor Szent István ünnepén a nemzet drága kincsét diadalmenetben körülhordozni készülnek. Akkor a templomi kar azt énekli: *„Te megfogtad jobbomat, tanácsoddal vezetsz s aztán dicsőségre emelsz”.¹⁾* Valóban nincs semmi ami nemzeti múltunk emlékei között oly emelkedett dicsőséget ragyogtatna mint e drága ereklye. De a dicsőség jogcíme, mely e szent jobbot környezi, igen különböző. Amint Szent István nagyságának magyarázata is oly sokféle mint a keresztény erények tárházának gazdagsága. De amiért a szent jobb fölmagasztaltott s aminek

¹⁾ LXXII. 23. 24.

okán a népmilliók kegyelete vele szemben évszázadokon át oly változatlanul ragyog, annak magyarázata, hogy ez a drága ereklye segítő kéz is volt.

Az istenfélő gazdagról szól az írás, hogy „*a szentek egész gyülekezete hirdeti alamizsnáit*”.¹⁾ De Szent Istvánról nemcsak írás és legenda szól rajongó szeretettel s hirdeti az ő irgalmasságát, hanem az ő szent keze sértetlenül egyenesen azért maradt fenn, hogy csodálatos tanúságtétel legyen Isten részéről a jótékonyság megbecsülése mellett. Az egyházi zsolozsmáskönyv a régi krónikák nyomán megható egyszerűséggel örökíti meg, hogy amikor a szent király temét szenttéavatása után a székesfehérvári bazilika sírjából fölemelték és oltárra helyezték, az egész test az enyészet nyomait mutatta, egyedül a jobb kéz maradt sértetlen és üde. Bizonyosságul, hogy amint az alamizsnaosztásban el nem fáradt, az Úr az enyészet romlásával szemben csodálatosan megőrizte.

Nincs semmi, ami a dicsőség pálmáját s az emberi elismerés hálaszavát inkább megérdemelné mint az a jóság, amellyel a jámbor lélek szorult helyzetben sínylődő embertársa segítségére sietni tud. S ha ez a szent jobb nemcsak épségben maradt volna ránk hanem szólni is tudna vagy legalább újból inteni, akkor zúgó szó süvöltene végig a hazán s e szent ereklye figyelmeztetően emelkednék föl s rá mutatna az emberi nyomorúság tanúin a szükségét szenvedők kétségbeesett

¹⁾ Eccl. XXXI. 11.

csapataira s az elégedetlenség parázsló tűzfészkeire, ahonnan pusztulás fenyegeti azt a művet, melyet ez a szent jobb megalkott s veszedelmekkel szemben megvédett.

A nemzeti ereklye azért jár körül, hogy megértsék kicsinyek és nagyok a kötelességet, mely kölcsönös szolidaritásra int. A XX. század fiát is figyelmezteti, hogy nem szabad gazdasági szabályokra és célszerűségekre hivatkozni, amikor az embertömegek a legegyszerűbb szükségletek terén nem nyernek kielégülést s hiába keresnek támogatást az egyesknél vagy közösségnél. Ez a szent jobb figyelmeztet, hogy a nagy király semmit sem veszített dicsőségéből sőt ellenkezőleg óriássá növekedett, mert eltalált a nyomortanyákra s az emberi baj százféle otthonaiba. Gondviselészerű hatalomnak bizonyult, mert nemcsak népek csatáin tudott győzelmet aratni, hanem az emberi szerencsétlenség megszüntetésében is nagyot alkotni. Ez a segítő szent kéz felrázza a gazdagokat puha kényelmükből s megérteti velük, hogy elhibázott és hazug ünneplés volna a szent jobb elé drága szőnyegeket teríteni s dicsőségére harsonákat megzendíteni, ha a kunyhókba szalma sem jut a nyomorgóknak s az örömdalt elnyomja a szenvedők sóhaja vagy káromkodása.

Ez a drága ereklye, mely sértetlenül megmaradt az ezer éves múlt legbiztosabb ígérete gyanánt, a XX. század magyar népét is figyelmezteti, hogy ne a külső csillogásban, ne a technika vívmányaiban, ne a civilizáció páratlan kényelmi eszközeiben keresse csak egyesek jólétét, hanem amint a szent király

elgondolta és elrendelte, mindenki emberséges megélhetéséről történjék gondoskodás. Amit a kereszténység atyja szüntelenül tanít, arra mutat rá a népet újra meglátogató Szent István. Az emberi önzés által szétárasztott nyomort a keresztény felebaráti szeretet sugallatából élő karitásznak és kormányzatnak egyaránt kell megszüntetni s az irgalmas szamaritánus gyengédségében épúgy mint a társadalmi igazságot érvényrejutó törvényes intézkedésben kell a társadalom bajainak orvosságát megtalálni. Ha ezt a tanítást a magyar megérti s Szent István segítő kezének vezetése mellett az irgalmas szeretet műveinek megvalósítására felbuzdul, akkor a szent jobb látogatása nemcsak ünnepi alkalom lesz, hanem népi és nemzeti újjászületés. Az egyház a szent jobb hű öre s tanításainak századokon keresztül következetes magyarázója ezt áhítja, az emlék-ünnepet ezért rendelte, a magyar népet nemzeti zarándoklatra ezért szervezte s ha őt megértik és nem jött-ment apostoloknak kölcsönöznek hitelt, akkor a mi szerencsétlen korunkra is oly békekorszak köszönt, aminőnek megvalósítására ihlette és képesítette ugyanaz a közös anya az ő korában Szent Istvánt.

Valamikor az egyiptomi József felé kiáltotta a hét szűk esztendőben a tömeg: „*Megmaradásuk a te kezében vagyon.*”¹⁾ Ott volt a nép reménye és menedéke, mert az ószövetségi pátriárka Isten gondviselésének volt eszköze s ő nem a maga erejében biz-

¹⁾ Gen. XLVII. 25.

va, hanem Isten segítségét kérve s tanácsát készséges lélekkel fogadva, szervezte meg a mentő műveletet. A szent jobb kezében van a mi üdvünk is. Nem valami csodaváró vagy babonás hit hajt feléje, hanem a tudat, hogy Istent kereste s az Ő tervét valósította. Mert ez a harcos, dolgos és segítő kéz imádkozó kéz is volt. Imára tudott kulcsolódni, ép azért tudott kormányozni, győzni és segíteni.

Ma erős kezek imádkozás helyett lehatatlanak. Sőt egész népek is égfelé emelkedő, kérő kezek helyett ökölbe szorított kezekkel fenyegetőznek. Ezért nincs béke s ezért nincs rend s ezért nincs kenyér. Az igazság és isteni rend ellen nem lehet bűntetlenül lázadni, hanem kezünket az egyetlen biztos erőforrás után kell újból bizalommal kinyújtani. Szent Istvánnak csak egy szövetségese volt — Isten, s hogy népét dolgozni, küzdeni, túrni meg tudta tanítani, annak rejtélye ez a szövetség volt. Ehhez a frigykötéshez azonban nem volt szükség sem előzetes diplomáciai tárgyalásra sem óvatos okmányszövegezésre, hanem csak élő hitre, mely az emberfeletti feladatra vállalkozó király kezét ég felé emelte s elrebegtette vele a zsoltár szavát: „Nyújtsd le a magasból kezedet, ragadj ki, ments ki a nagy vizekből,”¹⁾ s akkor ez a két kéz egymásra talált, s ebből a kézfogásból született meg az új szent-istváni élet minden sikere, amint a magyar és krisztusi kéz elválásából szakadt a nemzetre történelmünk minden szerencsétlensége.

A szent jobb azért jár köztünk, hogy

¹⁾ CXLIII. zs. 7.

tőle ezt a kéztartást megtanuljuk. Mert csak ha erre az ügyességre szert teszünk, lehetünk nyugodtak, hogy a viharok óráján is menedékünk lesz s hatalmas erejével fölemel mindnyájunkat. Mert nem ember, hanem Krisztus az aki szól mikor ez áldott jobb utánunk nyúl: „Ne féljeteK kicsinyhitűek, én meggyőztem a világot.”

Budavárában nemzeti dicsőségünk sok drága emlékét őrzik. De egyik sem mond annyit a nemzetnek mint a dicsőséges szent jobbkez, „melyet magyar zokogva néz.” Zokog az örömtől ha arra a sok áldásra gondol, melyet e kéz szerzett, de zokog a fájdalomtól is, mely azért emészt, hogy e kezét nem egyszer elutasítottuk s mindannyiszor szerencsétlenséget idéztünk magunkra és népünkre. Történelmünk legnagyobb csapása alatt pedig ép most vonaglunk, mert Júdás-kezek hívásának engedtünk s Szent István atyai intelmét megvetettük. Elbuktunk, mert amikor erősnek és hűnek kellett volna maradnunk, az idegen kezét ragadtuk meg s a mi drága ereklyénket hitelvesztettnek nyilvánítottuk.

Nehogy mégegyszer hamis kéz után nyúljunk s az teljes pusztulásba vezessen! A szent jobb azt kínálja, amit Isten szánt a magyarnak, s ha a magyar nem útvesztőbe akar tévedni hanem boldogulni, akkor hűnek kell maradnia önmagához vagyis, ahhoz az isteni örökséghez, melyet Szent István áldott jobbjá oltott be a magyar életbe, mely

ettől nyerte kilencszáz éven át erejét és gazdagságát. Az új divatok „*mint a ruha, mind elavulnak, Te azonban ugyanaz maradsz és éveid el nem fogynak*”¹⁾ hirdeti az Úrról a királyi lantos s emlékeztet minket komolyan figyelmeztető atyai kézzel nemzeti apostolunk. Lássuk meg, csókoljuk meg, ragadjuk meg, s akkor bátran indulhatunk viharos történetünk új szakasza felé.

¹⁾ CI. zs. 27.

A SZENT ASSZONY.

Nagy férfiak életében a nő szerepe nem egyszer döntő jelentőségű. Ha nem is fogadjuk el azt a szállóige-szerű és sokszor léha értelemben használt közmondást, hogy férfi sorsa a nő, a két nem viszonya nemcsak házi boldogságot és szerencsétlenséget magyaráz, hanem a történelemben is nem egyszer az asszony értet meg győzelmeket ép úgy mint vereségeket. A kortársak talán nem látják az első sorokban küzdeni és babéron osztozkodni, de akkor is a házi élet rejtekében, a hitvesi szentélyt őrizve, fényét és illatát gyarapítva lesz rendszerint az az erőforrás, amely a nyilvánosság előtt versenytárs nélkül dicsőségesen szereplő hős urát titokzatos módon ihleti és sikerre vezeti.

Hogy Nagy Konstantin életében minő szerepe volt a szentéletű anyának, s a kereszténység diadalának előkészítésében mily döntő befolyást gyakorolt ez a finom női lélek, azoknak kik az egyház történetében jártasak bővebben magyarázni nem szükséges. A nyugati egyház sorsa a frankok királyának, Klodvignak, kereszttségén fordult meg. De kevesen tudják, hogy e világtörténelmi siker Szent Rémy reimszi érsek mellett első

sorban a hős király hitvesének, Klotildnak köszönhető. Imádsága és könnye térítette meg urát s erénye értette meg vele a kereszténység szellemét, amellyel a hős csatán szerzett birodalmat kiépítette úgy, hogy századokon át mintául szolgált és végeredményben államszervező első nagy királyunkat is ihlette.

Szent István oldalán is egy szent asszony állott, kinek nagyobb szerep jutott a magyar kereszténység és új állami rend kialakításánál mint azt általában sejtik. Boldog Gizella képe nem domborodik ki eléggé a magyar lélekben. Sőt volt idő amikor elfogult, pártos történelem oly gyűlölettel emlékezett meg róla, mintha e népnek nem javát hanem kárát, a magyar szent koronának nem dicsőségét hanem bukását kívánta volna. Pedig ha Szent István az ő korszakos harcaira felkészülhetett s emberfölötti erőt igénylő államszervező munkájában sikerrel fáradhatott, annak magyarázata nem utolsó sorban, hogy oly hitves állott oldalán, akit a Gondviselés szánt neki s akire illik az apostol szava: „*Az asszony a férfi dicsősége*” ¹⁾ Azért ha a szent király dicsőségét hirdetjük, a babérból, mely homlokát övezi, nem vesszük el illetéktelenül egyetlen levelet sem, ha azt boldog Gizellával megosztjuk, sőt ellenkezőleg, keresztény nemzeti kötelesség felújítani a nagy asszony tiszteletét, ki a nagy hős és szent mellett a gondviselés eszköze volt, mert a kettő együtt magyarázza csak azt a

¹⁾ I. Kor. XI. 7.

sikert, melyet a magán- és közélet terén nemzetünk megkeresztelője és megszervezője elért.

*

A nő csak a kereszténységben érte el méltóságát. Isten őt férje oldalán a mindenség úrnőjének tisztére emelte s csak amikor ehelyett a csábító büntárs szerepét választotta, hagyta őt sorsára, mely a rabszolga vásárra és hárembe vezetett. Ebben logika volt és van. A nő vagy hü marad önmagához és magasztos hivatásához, vagy függvénye lesz rideg anyagi erőtényezőknél és játéka önző szenvedélyeknek. Hatalmában áll boldogítani és irányítani fenségben, vagy tetszeni szolgáskorban esetleg arany kalicában.

A letragikusabb tévedés áldozatává lett nőt Krisztus emelte föl. Biztató szava: „*atehited megszabadított téged; menj el békével*”¹⁾ nem csak egy hazug morál áldozatát vigasztalja, hanem a nő eredeti, szent hivatásának újraéledését hirdeti. Hogy isteni küldetés hite bizonyítja a nő méltóságát s nem emberi szenvedély szeszélye, a keresztény családi rend alaptétele. Ez nyitotta meg a háremeket s oldotta meg a bilincseket. A Krisztust követő szent asszonyok s az apostol szolgálatában serénykedő jámbor női lelkek már bizonyosságul szolgálnak, hogy selyem suhogása és arany csillogása, sőt a testi szépség ragyogtatása nélkül is, tisztán lelki szolgálattal, lehet nagyra nőni, hírre

²⁾ Luk. VII. 50.

szert tenni és századok csodálkozó tekintete előtt tündökölni. Nemcsak a názáreti ház Szent Asszonya, hanem a Márták és Máriák egyszerű háziassága és elragadtatása, valamint az első keresztények vértanú keserűségét enyhítő szent nők mutatják azt az új női típust, mely nemcsak testet tud gyönyörködtetni, hanem ami végtelenül több, a lélek vágyát kielégíteni s az életet elviselhetővé tenni.

A Krisztus kegyelmében újjászületett női lelkekből nőttek ki a Szent Mónikák s varázsoltak át rideg lelkek oldalán pogány otthonokat a béke, munka és polgári haladás fellegváraivá. Az ilyen Krisztus ihletét megértő és nőhöz illő módon képviselő elit lelkekből lettek a barbár királyok oldalán a Szent Klotildok és Szent Olgák, akik a nyers erő győzelmei után a keresztény reneszánsz és művelődés apostolai lettek. Ennek a dicső seregnek Magyarországra került és Szent István oldalán nemcsak trónra jutott, de az isteni Gondviselés tervének megvalósításában is egyenrangú szerepet nyert dicső képviselője volt az a bajor földről hozzánk származott királylány, Gizella, akit a Gondviselés gyermekkortól úgy formált, hogy szentek unokája lévén, egy hős és szent férj nagy gondolatainak tudjon megértő magyarázója s ezáltal egy nemzetnek a szó legnemesebb értelmében anyja lenni.

A szent király szent hitvesét nem véletlen, hanem az isteni Gondviselésnek történelmünk során oly gyakran kézzelfogható módon jelentkező terve vezette hazánkba. A

magyar még kalandozó vágyainak hódolt vagy legalább annak emlékein merengett és sikereit kívánta vissza, amikor a nyugati kereszténység már útrakelt a magyar lélek megnyerése céljából. Bármennyit szenvedett is Krisztus anyaszentegyháza a kalandok útján járó magyar néptől, amikor hatalmi fölényét sikerült súlyos áldozatok árán kivívni, nem gondolt megtorlásra. A bosszúállás kísértő gondolatát elutasította magától s ahelyett a legnagyobb jóval, az isteni kegyelemmel, kívánta viszonozni azt a fájdalmat, melyet a magyar pogányság nyilai okoztak. Fegyveres hódítók helyett igehirdetők, a békés hódítás kegyelmet és szentséget árasztó harcosai indultak el a Duna mentén kelet felé, megnyerni Krisztusnak azt a féktelen népet, mely még nem rég réme volt a nyugatnak. Revansot venni kívántak nem véres csatatereken, hanem a krisztusi hit és erény áldott versenypályáján.

Az újkor hithirdetői sem elégszenek meg azzal, hogy a pogányság rabjait a kegyelem hordozóivá avatják, hanem minden erővel azon vannak, hogy a kereszttvízzel együtt új életstil, gazdagabb szellemiség, nemesebb polgári és családi rend honosodjék meg. A X. század békés hódítói is, Krisztusnak ez áldozatkész és fáradhatatlan pionírjai magyar földön, nemes hivatásuknak azt tekintették, hogy ne csak Istennek emeljenek templomot kőből, de az emberek számára is Istenhez és emberhez egyaránt méltó otthont segítsenek építeni. Oltár és tűzhely keresztény elgondolás szerint egymás mellett emel-

kedik s egyik a másakra árasztja fényét és melegét.

Lélekhódító expedíció során került Magyarhonba s az Árpádok fejedelmi otthonába a szomszéd bajorok főpásztora, Szent Wolfgang regensburgi püspök is. Nem kaland hajtotta, hanem az a nemes vágy, hogy azt a népet, amely hazáját még nem rég pusztította s mellyel szemben saját nemzete a Lech-mezőn csak az imént aratott véres győzelmet, most végleg legyőzze s igába, de a szeretet és béke édes és könnyű igájába hajtsa. A szent püspök éles szeme csakhamar észrevette, hogy a félelmes hír, mely a magyar népről Európaszerte szállingott, téves föltevésen alapszik. Mert ez a nép lehetet zabolátlan és nyers, de csak azért, mert lelke előtt még az örök igazság fátylát meg nem gyújtották s öldöklő fegyver helyett a békés munka eszközét s a szeretet szimbólumát, a keresztet, kezébe nem nyomták.

Meggyőződött a szent püspök arról is, hogy e nép vezére tévesen él úgy a keresztény nemzetek képzeletében mint egy késői Attila vagy korai Dsingiszkán, mert a kalandozás és hódítás átöröklött vágya csak azért csábította, mivel nem hallott arról a sokkal nemesebb és boldogítóbb győzelmi ittasságról, melyet a lelkek meghódítása biztosít s mely sokkal messzibb horizontot tár az uralkodó elé mint a legnagyobb világbirodalmak határai. De látta a nagy hithirdető azt is, hogy e gondolat megszerettetésére, e lelki finomságot feltételező uralkodói program

megértetéséhez társlélek szükséges, aki nem úgy jár a harcos férfi oldalán mint kíméletlen rajtaütésre biztató amazon vagy mint a germán és ősmagyar asszonyok a hadak nyomán, hogy csatakiáltásaikkal bátorítsák férjeiket a kíméletet nem ismerő és megértést megvető teljes győzelemre, hanem angyal-lelkű szentre van szükség, aki őrzi a fegyvert mindaddig és imádkozik érte míg azt a becsület parancsolja, de különben a béke fegyvereit és eszközeit élesíti és díszíti, hogy az uralkodás ne csak rémületet keltő erő, hanem békét és munkát, polgári megelégedést és istenfélelemben erkölcsi gazdagodást jelentő áldás forrása is legyen.

Szent Wolfgang megértette, hogy a magyar vezéri méltóság örökösének, a leendő koronás királynak, feleséget kell szerezni, ki nemcsak szépségével gyönyörködtet mint fejedelmi elődeinek hitvesei, sem dicsőség-szomját nem fokozza csak, amint azt hódító uralkodók oldalán az ó- és újkorban egyaránt ambiciózus királynék tették. Nem parancsoló dívát, hanem hitvest keresett, ki elsősorban férje lelkébe, de azon keresztül az egész nép gondolkozásába és életébe beleoltja azt a krisztusi hitet és életrendet, mely minden győzelemnél inkább biztosítja a fennmaradást és boldogulást.

A hős vonások rá voltak vésve az Árpádház fiának arcára, de hogy ne pusztító, hanem építő erőt sugározzanak s ne pillanatnyi sikerek hanem századokra kiható eredmények csábítsák, a szentség balzsamát kel-

lett e nemes törzsbe beoltani. S a szent püspököknek nem kellett sokáig szemlét tartani az európai uralkodó házak szóbajöhető nőtagjai fölött. Voltak ott ragyogó szépségű királylányok, dúsgazdag örökösök, hatalmi szövetséget biztosító lehetőségek, de oly fejlődési otthon, amelyben a szentség ragyogott és uralkodott, csak a szent püspök székhelyén, a bajor hercegi család udvarában volt. Ép Szent Wolfgang tanítása és áldása nyomán oly udvari élet virágzott Regensburgban, amelyben a szentség ép oly családi hagyomány volt, mint később az Árpádok házában. Henrik bajor herceg fia Szent Henrik császár, a másik Brúnó, a szent életű augsburgi püspök. Kisebbit leánya, Brigitta, zárdába vonult s szentéletű apátnő hírében halt meg. Másik leánya, Gizella, is a zárdaszüzek fátyla után esengett s már útban volt a szent otthon felé, amikor Szent Wolfgang felismerte az isteni Gondviselés rendelését s megértette Isten szavát, amely azt parancsolta, hogy az áldott lélek nemcsak a maga, hanem egy nép megszentelésére van Krisztustól elhíva.

Gizellának szíve elszorult amikor szent vágya teljesülésének küszöbén meg kellett fordulnia. Már megcsendült ajkán a mennyei vőlegényt áhító zsoltáros dal s akkor egy felsőbb érdek visszarántotta és trónra ültette, hogy ne önlelkének hanem csak másoknak éljen. Tájékozatlan közvélemény talán a politika áldozatát siratta meg benne, de a népek sorsát intéző titkos erő történeti szerepet szánt neki, hogy ne a kolostor szent mátyájában ragyogjanak lelke kincsei Isten

dicsőségére, hanem egy egész nép életére árassza a szentség ihletét s egy egész országot varázsoljon át a misztikus erények virágos kertjévé.

Az égi és földi ambíció ily szerepcseréje később sem ismeretlen a szentek Árpádházi törzsénél. Gizella királyné e fordított áldozat bemutatásával iskolát csinált s dinasztikus hagyomány lett a zárda erényeit és nagyvonalúságát az életre és kormányzatra alkalmazni. Megtette ezt az utat Szent László lánya, Piroska, hogy megtanulja, mint kell császárokat nevelni. A nemzet szabadulásaért áldozati oltárra tett Boldog Margitnak sikerült két hatalmas trónt magától elhárítani s Isten szolgálatában elégni, de nővérei Kinga és Kunigunda, kiket ugyanaz a szent vágy hajtott, már nem tudták elkerülni sorukat, hogy lelkük királyi szolgálatát egy nép érdekeinek szent szolgálatával cseréljék föl a földi trónon. Áldozatuk milliók lelki gyarapodásának lett forrása, ők pedig példaképükkel, Boldog Gizellával, együtt a közjót az egyéni boldogság elé helyező igazi női nagyságnak lettek dicső képviselői. Megértették a krisztusi szót: „*Legyetek okosak mint a kigyók és szelídek mint a galambok*”¹⁾ s azért a kegyelem bájában ragyogni és erével uralkodni egyaránt tudtak.

Jó volna ha a XX. század elmenne tanulni a X. század iskolájába s ellesné Boldog Gizella és követőinek példájából a keresztény női hódítás titkát. Mily komolyság s mennyi biztató erő rejlik e hős leányok

¹⁾ Máté X. 16.

magatartásában, akik a mennyei vőlegénynek kivannak mindenekelőtt tetszeni s ebben a szent iparkodásban megszépül és megnesbedik arcuk, de főleg lelkük úgy, hogy ellenállhatatlan erővel érvényesülnek milliók lelkén s azokat szebb és nemesebb élet-szintre emelik.

Mily balkezűek s mily nevetségesek ezek mellett azok a mai divatbábok, akik annyi gondot és furfangot alkalmaznak, hogy tessenek s reménytelen törtetésük a népszerűség után csak gúny tárgyává teszi őket. Az a leánysereg, amelynek ma csak azon jár az esze, hogy piperkőc eszköz alkalmazásával megnyerjen vagy megejtsen férfiakat, siralmas cirkuszi látvány azok mellett az egyszerű és elfogulatlan szent hajadonok mellett, akik tekintetüket az oltárra szegezik s egyetlen vágyuk, hogy Krisztusnak tessenek s azért mindenkit meghódítanak.

A XX. század nagyra van iskolai műveltségével s társadalmi finomságával. Kérkedik ügyességével, mellyel magát kendőzi és kelleti, de mivel nem természetes és nem istenes eszközökkel akar célt érni, hanem a mesterkéltségben bizik, azért kétes minden sikere roskatag minden boldogsága és múló minden öröme. Ha megértené, hogy nemes életstílt, ellenállhatatlan bájt, lefegyverző erőt Krisztusnál lehet csak találni s övele az életet gazdagítani, s ha zárdában és előkelő iskolában nemcsak divatot keresne, hanem a lelki gazdagodás forrását és a szentek iskoláját, akkor nem fölcicomázott és mesterkélten mozgatott bábuk kérnének bebocsá-

tást a családi boldogság szentélyébe, hanem a krisztusi élethivatás tudatával bíró elit lelkék s azok tényleg boldogságot találnának is és nyújtanának.

*

„*Derék asszonyt ki talál*” — kérdi a szent író s egyben megállapítja, hogy „*becse a korátokét messze meghaladja, férjének szíve bátran reá hagyatkozik.*”¹⁾) A ház áldása, a férj boldogsága, terve sikerének záloga az olyan derék asszony, ki Isten szándékának szolgálója a családban. Ennél is nagyobb szerencse ha egy egész nép vezetése közben hagyatkozhatik rá királyi ura. Ily asszonyt vezetett a Gondviselés küldöttje, regensburgi Szent Wolfgang, a magyar fejedelmi udvarba. A nagy jövőt tervező István vezér mellé az ő korszakalkotó művének befejezésére oly munkatárs kellett, aki a hős oldalán a bibliai s őskeresztény szent asszonyok szerepét tölti be, áld, példával oktat és győzelemre segít.

Gizella királyné Szent István oldalán nemcsak fejedelmi pompát ragyogtatni volt hivatva, hanem az emelkedett keresztény életszemléletet sugározni és megkedveltetni. Hogy ezt elsajátítsa a magyar nő, az elmaradhatatlan föltétele volt a lelki átalakulásnak, amellyel Szent István a nemzet fönmaradását biztosítani törekedett. A hatalmas magyar uralkodó aki akkor már nemcsak a törzsfők között első, hanem egy nagy birodalom fejeként jelent

¹⁾Ef. V. 25.

meg a történelem színpadán, válogathatott a a legszebb vagy leggazdagabb nők között. De mit használt volna a testi szépség, ha asszonyai lelkéből nem árad több emberség, jóság és kegyelmi báj arra a népre, melynek gyökerében kellett átváltozni, hogy történelmi hivatását betöltse s Isten harcait lélekkel vívja.

Mit ért volna a világ minden kincse, győzelmes hadjáratokban összezsákmányolt lemérhetetlen aranya, ha hideg és érzéketlen pogány szív zsarnokoskodik a magyar felett s nem az a krisztusi jóság simogatja, melynek gazdagsága a szegények hálája, otthon pedig ereje a krisztusi szeretet és türelem fölénye? Ezekre az asszonyokra gondolva rendelkezhetett csak az Apostol: „*Férjek szeressétek feleségeteket, amiképp Krisztus szeretete az egyházat és önmagát adta érte.*”¹⁾ Ezek a szent nők feledtették el a marcona hősökkel a háremeket és léha kalandokat s kedveltették meg a népekkel a kereszténycsaládi boldogságot. A király boldogsága s a nemzet szerencséje volt, hogy a Gondviselés Gizellában oly királynét emelt a trónra, aki megértette, hogy az uralkodónő elsőrendű tiszte az erő oldalán a kegyességet és gyengédséget érvényre juttatni s amit fegyver és jogszabály nem képes elérni, a lelkeket szent befolyásával egy családdá összeforrasztani.

Az első magyar királyasszonyról a legendák és történelmi följegyzések nem sokat szólnak s ez bizonyítja, hogy szerepét a legjobban töltötte be. A keresztény uralkodónő

¹⁾ EF. V. 25.

épúgy mint az igazi keresztény hitves nem versenytársa urának, hanem tartózkodó szent ízléssel feladata teljesítésénél megértő tanácsadó és gyengéd ihlető. Talán ridegen hangzik — különösen a mai fülnek — Szent Pál szava: „Az *asszonyok engedelmeskedjenek férjüknek*”, pedig mennyi mélység és biztatás van a folytatásban: „*akárcsak az Úrnak, mert a férfi épúgy feje az asszonnak, mint Krisztus az egyháznak.*”¹⁾ Nincs itt zsarnokság vagy méltatlan sors, hanem a legeszményibb viszony és jogrend, melyet csak isteni szív bölcsesége diktálhatott. Mennyi gond és baj szűnne meg, ha minden asszony — trónon úgy mint kunyhóban — megértene hogy a hitves gondterhelt szívét felvidítani, homlokáról a barázdát nemcsak finom kézzel, hanem főleg érzékeny lélekkel elsimítani tulajdonkép királynői hivatás. Palotába békét, kunyhóba megelégedést a szeretetnek ez a fejedelmi gesztusa varázsol, mely nem korona és jogar után nyúl, hogy azzal illetéktelenül parancsoljon, hanem mint Istentől rendelt feleség lelkét kínálja, hogy azzal segítsen és boldogítson. Mélységesen bölcs szimbolika rejlik abban, hogy a szent koronát nem teszik a magyar királynék fejére, hanem csak vállukat érintik vele a koronázáskor. Ez Boldog Gizella szellemi öröksége, mely a hitvest segítségre s nem zsarnokságra jogosítja. Parancsolni kívánó asszonyok nem értik, hogy szent szolgálatot teljesíteni isteni küldetésük de egyúttal emberi örömük is, azért lesznek az önkény

¹⁾ EF. V. 22.

rossz tanácsadói s boldogítás helyett a családi otthon szeszélyes démonai.

Boldog Gizella nem szerepelt sokat a nyilvánosság előtt, de annál többéi térdelt felséges hitvesével együtt az Úr templomában. A veszprémi Gizella-kápolnában tanulságos dolgokat regélhetne erről a szent meghittségről, de a férfi-hivatásra gyakorolt bűvös hatásáról is. Nem tündököltek egymás mellett káprázatos diadalmeneten, hanem a legnagyobb erőforráshoz együtt zarándokolva fedezték fel a verhetetlen fegyvert, mellyel Isten harcainak küzdőterén a királyi férj győzelmet győzelemre tudott halmozni. Bárcsak megértenék késő századok asszonyai szintén, hogy nemcsak a fegyveres győzelem de a munka sikere s az életöröm is ott készül ahol férj és feleség együtt tudnak eget ostromolni s isteni tervet szöni s nem ott ahol külön utakon járva a nő csak a nagyvilágnak él, a férfi pedig unatkozik vagy elkeseredik.

Gizella királyné országépítő tevékenységéről tankönyveinkben kevés szó esik, mert hozzáillő szerénységgel csendben folyt. De a veszprémi királynői vár termei regélhetnének arról a tervszerűségről, mellyel királynői kéz és szív az országépítő király szervező munkáját kiegészíti. Azt mindenki tudja, hogy a koronázó palástot Gizella királyné hímezte udvarhölgyeivel, de kevesen, hogy az miseruhának készült s amikor államjogi rendeltetést nyert, tulajdonkép az első szent ki-

rályné tündér keze vagy lelke nyúlt bele a magyar történelembe, hogy az minden vonatkozásban kegyeletes és szent legyen. A szent szerelvények pedig, melyekkel a kegyes királyné valóságosan elhalmozta városon és tanyán az egyházakat, nemcsak díszül és lelki gyönyörűségül szolgáltak, hanem annak bizonyítékául, hogy minden szentély a keresztény új életrendre rátért magyarság gócpontja s minden isentiszteleti ténykedés annak az új életszemléletnek forrása, mely a lelkeség jogán biztosít több életlehetőséget a nemzetnek. A szent asszonynak így jutott nagy szerep a szent király országépítő munkájában.

A szellem birodalmában lélekkel és kegyelemmel végzett munka életgazdagító jelentőségét ősi lényegükből kiforgatott delnők nem értik. „*Érzéki ember nem fogja fel, ami az Isten lelkéé; mert ártatlanság az előtte, és nem tudja megérteni, mert lélek szerint kell megítélni.*”¹⁾ A mi korunk elprofanizál mindent s azt hiszi ezzel több boldogságot juttat az emberiségnek, holott kifosztja lelkét és lealázza méltóságát. A szentély csendjéből a szórakozóhelyek zajába csábítja a nőt s azzal hitegeti, hogy emancipálja és szabaddá teszi, pedig csak szabadosságba taszítja, hogy aztán lelki üressége szeszélyeivel mindenkit gyötrő nyűg legyen.

Ezer év előtt, boldog Gizella korában az asszonyok lehettek ügyetlenebbek, tanulatlanabbak és kevésbé érdekesek, de sokkal elégedettebbek voltak s ennek öröme

¹⁾Kor. II. 14.

maguk körül is terjesztették. S ha azok a nők, akik ma helyüket sohasem találják, mert a lelki összeszedettség vallási föltételeit elvesztették s csak a pillanatnak élnek, mely őket szüntelenül hajszolja és még mélyebb elégedetlenségbe taszítja, zarándokoljanak el Boldog Gizella sírjához, vagy ha azt nem tehetik merüljenek el az ő szent életének szemléletébe s értsék meg, a mai asszonyok is csak oly mértékben lesznek újból nyugodtak, megelégedettek és boldogok, ahogy a kegyelem egyszerű és tiszta forrásához viszszaforognak.

A nagy királyné és szent asszony élte alkonya pedig példa arra is, hogy a hívő lelket a balsors össze nem törheti. Mint a legtöbb asszonynak, Boldog Gizellának élete sem pergett le tragédiák nélkül. Szent István műve, amelyben ő elsőrendű munkatárs volt, nem valósulhatott meg ellenállás és veszedelmek nélkül. S amikor férje élete hajszálon függött s az új rend ellenségei orvul vesztére törnek, vagy amikor a nagy király halála után kegyetlen reakció tört alkotásaira s üldözőbe vette munkatársait, közöttük első sorban térítő buzgalmának inspirátorát, szent hitvesét és özvegyét, Boldog Gizella nem adta meg magát, Tőr járta át lelkét és könnyek között hagyta el hön szeretett új hazáját, amelynek érdekében annyit tett és szenvedett, de özvegyen is erős asszony maradt, dicső férje emlékét őrizte, szent terveit ápolta, azok érdekében minden tőle telhetőt megtett s hogy a magyar kereszténység ügye el nem bukott, az végeredményben az ő hűségének

köszönhető, mellyel szent és hős ura emlékének hasonló lélekkel áldozott s magának a magyar kegyelet hálás emlékezetében kiemelkedő helyet biztosított.

A kereszténység ügye végleg diadalmaszkodott Magyarországon s akkor nemcsak a megdicsőült nagy király az égben, hanem életszentségben párja és méltó munkatársa is e földön, a nagy mű sikere fölött érzett örömben rázendített a hálaadás dalára okulásul mindenkinek, főleg pedig minden üldözött és félreismert nőnek, hogy kétségbeesni sohasem szabad, a bajokat sorstragédiává fejlesztetni keresztény lelkülettel nem lehet, az akadályokkal szembeszállni s a viharokat otthon és házon kívül hittel kivárni, szentek példájából merített kötelesség, s jó és balsorsban a hősök útján járni a női méltóság követelménye s az asszonyi lélek boldogságának föltétele.

Ne engedjük késő unokák elválasztani egymástól hamis vagy pártos beállítás által azt a két nagy egyéniséget, akiket az isteni Gondviselés állított egymás mellé. Ünnepeljük szent büszkeséggel a nagy és szentkirályt, kit Isten legnagyobb nemzeti ajándékkul adott nekünk. Magasztaljuk a Gondviselés kegyelmét, hogy amikor nemzeti életünk kockára volt téve, a hősi kardot egy szent vezér kezébe nyomta s azzal megmentette Magyarországot. De adjunk hálát azért is, hogy a hős oldalára szent asszonyt állított az ő boldogítására s műve teljessé tételére, ki a magyar asszonyok lelke előtt

mindig úgy ragyog mint a keresztény női eszmény példaképe s az Isten által kívánt, Krisztus által nevelt hitves mintája.

Legyen az ünnep fogadalom, hogy azt a nagy oktatást, amelyet boldog Gizella élete nyújt, senki el nem felejtí, s a férfiak, nem a női léhaságot, hanem a keresztény hitvesi nagyságot keresik és értékelik, a nők pedig nem kifelé kívannak élni, hanem lelkükben és életükben Krisztus evangéliumát s a szent asszony vigasztaló példáját fogják megvalósítani. Akkor szent István jubileuma nemcsak történelmi emlékezés lesz, hanem családi és társadalmi megújulás, új életfakadás és nagy magyar reményeink legszilárdabb megalapozása.

A HŐS ANYA.

A Gracchusok anyját szokás idézni mint hős fiak született géniuszát életben és áldozatban. Ez a római nagyasszony a párt-harcok és osztályellentétek forgatagában közdő fiát oroszlánként bátorította s hiven és biztatón állt őrt becsülete felett akkor is amikor betelt végzete. Földosztásról és jogkiterjesztésről volt szó, s az ifjú néptribun rendjének hagyományaival szakítva a tömeg védelmére kelt. Elbukott s az eszme mártírja lett mint oly sokan utána, akik a történelem hajnalhasadását megérezték, de elfogult kortársaikat meggyőzni nem tudták. Mindenki cserbenhagyta, csak édesanyja tartott ki oldala mellett, aki a merész gondolatot talán föl sem mérte, de az anyai szív büszkeségével a fiú heroizmusát látta s hűségével vállalkozását fedezte a diadal útján épúgy mint a sikertelenségben.

Ennek a római hős anyának fia a földet látta s abból kívánt minél többet embertársainak juttatni. Az a kor a földön élt, s csak attól várta boldogságát, a lelkes néptribun tehát ezt kívánta mindenki számára biztosítani. A rajongó anya pedig babért óhajtott

fia homlokára fonni, s mivel az csak a földet kereste, az anya is arra szegezte tekintetét s attól remélte kikényszeríthetni fia dicsőségét.

Tragikus volt e hős anyának szerepe de a nagyságot tőle elvitatni nem lehet. De ez a nagyság — miután a földben gyökerezett — a földi határokon túl nem terjedt. A szent írás egy másik anyáról szól, aki a Grachusokénál is tragikusabb helyzetben biztatta fiait helytállásra és áldozatra. A Makabeusok anyja volt ez, aki hét fiát látta vérpadra lépni s a hitért és örökkévalóságért életet áldozni. Amikor pedig a legkedvesebbre került a sor, remegő lélekkel de bátor ajakkal szólt: *„Kérlek fiam, tekints az égre, a földre és mindenre ami bennük van s értsd meg, hogy mindezt valamint az emberi nemet is semmiből teremtette az Isten Ne félj tehát ettől a hóhértől, hanem légy méltó testvéreidhez. Osztózzál sorsukban és vedd el a halált, hogy majdan az irgalmasság idején testvéreiddel együtt visszakapjalak téged is.”¹⁾*

Ez az anya is látta a földet, de csak azért, hogy onnan tekintete fölemelkedjék az égre, ahova minden emberi és anyai ambíciónak is végeredményben irányulni kell. „Fiam tekints az égre” — ez a Makabeusok anyjának és minden utána következő hős anyának megrendítő, de a képzelhető legnagyobb dicsőséget megcsillogtató vezényszava. Nem rejti el a földet sem — sőt kinyújtja utána kezét — de az anyai szív szent ösztönével megérti, hogy minden földi

¹⁾ II. Mak. VII. 28.

szépség és érték csak annyiban méltó a fiu erőfeszítésére s az anya védelmére, amennyiben az örökkévalóság harmata csillog rajta. A nagy anyáknak és hős anyáknak szent vágyuk nemcsak az, hogy a gyermekeik úgy nőjjenek oldalukon mint repkény a tölgyfa törzsén múló sikerek s kétes örömök élvezetében, hanem hogy Isten tervének földi végrehajtói s ha úgy fordul az Úr katonái legyenek, akik az élet harcain az örökkévalóságot képesek meghódítani. Ily hős anya Szent Istvánnak, a hős királynak, szent felesége, aki a Grachusok anyjának kötelességtudását a Makkabeusok anyjának eget ostromló szenvedélyével egyesítette, s a Boldogságos Szűz és a többi szent asszonyok királyi útján járva örök példakép lett, hogy kell az anyai szent hivatást nagystílusú betölteni s a család és haza jövőjét gyenge kézzel de erős lélekkel biztosítani.

*

Amikor az isteni Gondviselés Boldog Gizellát a magyar király oldalára állította és arra rendelte, hogy a magyar királyi gyermekek anyja legyen, nemcsak szédítően nagy, de ugyanoly terhes feladatot hordozójává is avatta. Mert anyának lenni a dolgok átlagos rendje szerint szintén áldozatos feladat, de ahogy Boldog Gizellának jutott részül, telve volt kockázattal és emberfölötti gonddal. Attila hun király udvarába hoztak egykor a Nibelungi-ének elbeszélése szerint germán királyleányt, s amikor a politikának ártatlan áldozata a Felső-Dunán

hajóra szállt s utra kelt megremegett minden érző szív. De az két pogány nép frigykötése volt s a földi érdek ennek a fájdalmas nász-utazásnak értelmét valahogy megmagyarázta. Boldog Gizella azonban egy keresztény udvar és szentek levegőjétől illatos család sarja volt, s bár a királyi jegyes, ki őt nőül és gyermekei anyjául kérte, Krisztussal már szövetségre lépett, a nép, amelynek uralkodónőjéül kiszemelték, még pogány volt.

Tapasztalatlan volt a gyermeklány, de azt tudta vagy legalább is sejtette, hogy ennek a népnek lelkében két világ szörnyű küzdelme dúl. Nem lehetett titok előtte, hogy fejedelmi jegyese minden jóakarata vagy emelkedett elgondolása dacára az ősi pogány ösztönök és erők daccal szállanak szembe a keresztény uralommal s állanak ellen annak a krisztusi gondolatnak, amely Gizellának, a szentek unokájának, egész lelkét betöltötte. Hallotta, hogy véres csatákon dől el a kereszténység ügye s a megtört pogányság halálhörgésében átkot kiált arra az uralkodóra, akinek oldalán volt ő hivatva ország-anyaként tisztet betölteni s kinek gyermekeket szülni lett szent kötelessége, hogy utána e népet vezessék.

Bizonyára fölrémlett Szent István hitvese előtt a félelmetes jövő, mely gyermekeire vár, akikkel ezt a , dacos és ellenálló népet megajándékozza. És álmában vagy képzeletében talán látta a Vatak lázadó tömegét, mely Isten templomaival együtt Szent István örökségét is készült néhány év múlva lerombolni s eltiporni mindazt, ami Boldog Gizel-

lának drága és remény forrása volt. De ezek a látomások és rémképek az Isteni Gondviselés választottját meg nem riasztották, szent kötelessége teljesítésében fel nem tartóztatták, mert a bibliai s őskeresztény hős anyák vére lüktetett benne, akik mint egy Szent Félicitas a cirkusz porondján, a vadállatok hörgése között is ismételték a Macheusok anyjának szavát: „Kérlek fiam tekints az égre” s értsd meg, ha a pálya veszélyes is, a pályabér egy örökkévalóság. Azért küzdeni s nemcsak virágfüzért, de vértanú koszorút is vállalni Krisztus szentjeihez és hőseihez méltó feladat.

Bárcsak okulnának az első királyasszony nagy vállalkozásának szépségén azok a mai mennyasszonyok, akik életük legkomolyabb lépésénél mindenre gondolnak csak arra nem, hogy hős anyákká kell lenniök. Mirtusszal és babérral díszítenek fel jegyeseket, pedig léleekben csak vásárra vagy színházba mennek. Nem jut eszükbe egy óra vagy legalább perc csendjében arra gondolni, hogy történelmi szerepre készülnek mert hősök anyjává akarnak lenni, hanem oly gondtalansággal és felelőtlenséggel vállalnak fölséges szerepet, mintha mutatványos bódé deszkái várának rájuk.

Tragikus korunk válságainak magyarázata itt rejlik. Nincsenek hősök, mert akik nevelnék — hős anyák — nem jelentkeznek. Jajgatnak és mindenkit felelősségre vonnak, akiknek első kötelességük volna gerinces és edzett fiaikat szülni és nevelni a tornyosuló veszedelem elhárítására, de félnek hősök

anyjává lenni s kislelkűen elhárítják az anyai méltóságot, csakhogy egyéni kényelmük zavartalan legyen. Pedig oly nemzedék, melynek érdeke a kötelességet elhallgattatja s a gátakra védőerőt nem állít, hanem ehelyett önző magánosságba temetkezik, nem számíthat menekülésre, annak betelt végzete. Értsék meg az asszonyok, hogy rajtuk fordul meg, az új pogányság rohama megtörik-e, vagy pedig összeomlik egész műveltségünk, nemzeti rendünk és családi boldogságunk. Mert mindezt csak akkor védhetjük meg, ha hős anyák hős fiaikat szülnek és nevelnek a trónon épúgy mint a kunyhóban, palotában és műhelyben egyaránt.

A lelki ellentét veszedelmén kívül Gizella királynét a gond is emésztette, hogy gyermekeinek nem biztosíthatja azt a módot, amelyet ő megszokott. Egy ősi fejedelmi udvar művelt keretei között felnőtt fejedelmi sarj, akinek bátyja a német-római szent birodalom császára lett s aki tehát az akkori kor minden hatalmában és pompájában gyönyörködhetett, tudta, hogy az ő gyermekei egy sokkal elmaradottabb és szerényebb lehetőségekkel kínálkozó otthon igényeihez lesznek kénytelenek alkalmazkodni. Köznapi lélek ettől a kilátástól megriadt volna, de az Isten-küldötte anya ráeszmélt a bibliai szóra, mely a legnagyobb reményt fejezi ki: „Fiam tekints az égre,” és érezte, hogy minden földi dicsőségnél, jómódnál és fénynél ragyogóbb valóság a Krisztus országa felől sugárzik, melynek megértése és földre varázsolása minden fejedelmi nagyságnál fenségesebb dicsőség.

Ha minden anya megértené, hogy a boldogság nem földi javakban és örömökben, hanem lelki gazdagságban rejlik s ha mindenki tudná feladatát ezen példa szerint teljesíteni s a felnövekvő nemzedékben az Isten-gyermekségnek s a belőle származó örömmek tudatát ébreszteni, ó bizonyára sokkal megelégedettebbek volnának a családok, nyugodtabbak a férjek és hitvesek, kiegyensúlyozottabb a társadalmi élet s nem fenyegetné fölborulás veszedelme a világot azért, mert az emberi együttlét sejtjében, a családban, felborult a dolgok helyes rendje s az Isten országa helyett a földi dolgokért versengenek.

Kényes helyzetében nem kevésbé volt bölcs és hős a királyi anya mikor gyermekei jövőjét mérlegelte. A legnyomasztóbb gond, mely Boldog Gizellát az új környezetben és idegen udvarban eltöltötte az lehetett, hogy az ő keresztény jogfelfogásától idegen, nomád harcos szokás szerint nem a családban maradt volna az öröklés joga, mert a fejedelmi ház idősebb, a kalandok emlékeihez ragaszkodó magyarok szerint harcra termettebb tagjai igényelték a vezetést a maguk számára. Bármily hatalmas uralkodó volt is Szent István, a trónvillongás már életében megindult sőt a király vesztére is tört — képzelhető mily szenvedéllyel és gyűlölettel fordult a legitim öröklés leghatározottabb képviselője, a királyi anya, ellen. De ez őt meg nem rendítette. Nem annyira a koronát mint inkább a koronás király által megoltalmazandó keresztény rendet látta.

Bármennyire áhította is gyermeke számára biztosítani a trónt, hős lelke ambícióját az a gondolat tüzelte, hogy a keresztény trón-utódlással a keresztény gondolat folytonossága is biztosítva van s nemcsak fia számára szerez trónt, hanem a Krisztus hitében megőrzött magyar nép számára üdvösséget, maga számára pedig égi koronát. Gyáván lemondani a lázadó pogányság támadásaival szemben nem tudott, mert hős volt. De hogy helyt tudott állani a legkockázatosabb körülmények közt is, annak magyarázata az az eget néző lelkület, mellyel a makabeusok anyja és a keresztény őskor hős anyái gyermekeik földi örökségét is égi szemszögből mérlegelték s védelmében a harci eszközöket lelki érdek szolgálatába állították.

Zarándokoljon el tehát minden magyar családfő és családanya Boldog Gizella emlékéhez és tanulja meg ott, hogy szabad védeni jogot és törvényes igényt s az utódok számára biztosítani, de ez a törekvés kifogástalan csak akkor lesz, ha az emberi vágy „az isteni rendelés hordozójává szegődik. Érthető ha családok meg nem alkuvó küzdelmet folytatnak örökségükért és jogaikért, de ha emellett elvesztegetik a lelki örökséget s megelégszenek az ősi vagyon megmentésével, az ősi erényeknek az utódok lelkébe átültetéséről pedig megfelelkeznek, akkor megmaradhatnak ugyan hatalmas birtoktestek és fényes paloták, csilloghatnak az ősi családi ékszerekben késő unokák, de azok erkölcsi jogcímről, melynek egyedül

jár hódolat, nem fognak szólani. Címekre teljes joggal csak akkor lehet hivatkozni, ha ősi erényeket is ragyogtatnak, s az ősi hagyományokat nemcsak külsőségben és meg nem alkuvásban, hanem lelki mélységben, komolyságban és felelősségtudatban is kifejezésre juttatják. Ha hős anyák hű lelke komoly nemzedék e szent Örökségért fog sikra szállani, s nem csak erkölcsi jogosultság nélküli kiváltságokat védeni, akkor a nagy családi eszmények nem a múlt mindinkább halványuló emlékei, hanem az élet megnevesbítői és boldogítói lesznek mindenkoron.

*

Boldog Gizella hős lelke nemcsak nehéz történelmi küldetés vállalásában mutatta erejét, hanem a világ szeme elől inkább elfedett, de annál nagyobb örömeket és — sajnos — tragédiákat is rejtő családi magányban is. Büszke öröm volt a hős anyának gyermekek seregével megajándékozni királyi hitvesét s ezzel bizalmat önteni belé, hogy nagy művének folytatói és beteljesítői lesznek. Ez az öröm nyilván áldozatos öröm, mert a legszentebb anyai büszkeség vajúdás és könnyek között születik. De Gizella hős lelke ezt az áldozatot nem utasította el magától s egy pillanatig se töprengett, nem tett-e eleget kötelességének, amikor trónörökösrel ajándékozta meg az országot, hanem vállalta a feladatot, benépesíteni a királyi udvart, hogy példát adjon a legkisebb zsellérháznak is, s az ország

első asszonya, a nemzet anyja, meggyőzőn mindenkit, hogy a haza nagysága a családi erény nagyságán épül fel.

Hány szerencsétlen anya fosztja meg magát az örömtől s tépi le homlokáról a büszkeség koszorúját, mert fukar lélekkel úgy véli, gyermeke boldogságát és az utána következő nemzedékek nagyságát biztosítja azzal, ha egy kézben tart mindent, amit az elődök gyűjtöttek és utódaikra hagyományoztak. Mintha bizony számok és értékek raktára volna csak a családi boldogság s nem inkább erények és erők szent tűzhelye, amelyet nem lehet pénzen megvenni sem paragrafusokkal és végrendeletekkel biztosítani, hanem csak lélekből lélekre átszarmaztatni. Balga anyák akik ezt a lelki és legfontosabb végrendekezést nem ismerik s csak egy gondolatuk van, csorbíthatatlanul áthagyni a házat, a földet, a marhát s a marha mellett elfelejtik az embert és a lelkét.

Szegény anyák, akiknek a gyermek csak játék, amellyel szórakoznak, s azért azt hiszik, gondjukat több közt meg nem oszthatják. Mennyi szent örömtől fosztották meg magukat és mennyi áldásosztó alkalmat sikasztottak el az isteni Gondviselés elől, amikor Boldog Gizellának és a keresztény hős anyáknak otthonát lenézve, önző magányosságot választották részül lelki és kegyelmi virágzás helyett, mely égnek és földnek egyaránt lenne gyönyörűsége. Ha látok felcifrázott és elrontott egykéjével kérkedő anyát, felrémlik előttem az előre kapituláló kislelkűség szomorú képe, melyből vajmi

hamar a kétségbeesés fog vigyorogni, míg ha arra a tanyai magyar anyára gondolok, aki szegényen és özvegyen két keze munkájával s bízó lelke imádságával hat gyermeket nevelt föl s mindegyik körül az egyéni és családi boldogságnak, szent örömnök új temploma emelkedik, akkor érzem, hogy ezt az egyszerű lelket babér illeti meg, mert a Boldog Gizellák iskolájába járt tanulékony lélekkel, s cifrázkodó és hivatásukról megfeledekező önző anyák legfőljebb szerény cseléd-sorsra számíthatnak abban az örök hazában, ahol az embereket igaz mértékkel mérik s talmi hősök tiszteletére nem gyújtanak tömjént.

A gyermekén érzett anyai büszkeség örömét nem egyszer megtépi az élet, illetve a halál s a hős anyák akkor bizonyulnak a legnagyobbaknak. Koldus bölcsőt ringatni s fölötte dalt zengeni az élet bizonytalanságáról kétes anyai öröm, de királyfiakat temetni hatványra emelt vértanúság, mert sírjaik felett nemzetek történelmi tragédiája is zokog a szenvedő anya jajszájában. S ezt a keresztet Boldog Gizella ugyancsak hordozta. Isten őt gazdag gyermek-áldással jutalmazta, de talán annak bizonyosságául, hogy a nagyság fájdalomban bontakozik ki mint az arany a tűzben, megengedte, hogy ugyanannyi koporsót helyezzenek el a székesfehérvári kriptában mint amennyi bölcső ringott a királyi várban. De Boldog Gizella a fájdalmas anya hivatását is azzal a hősi méltósággal viselte, amellyel történelmi szerepre gyermekeit Istentől fogadta s az életre előkészítette.

Vitatható, hol bizonyul a jellem nagyobb-

nak, a dicsőségben-e vagy a szenvedésben. Kétségtelen azonban, hogy a fájdalom hősdalát rendszerint inkább értik mint a győzelem himnuszát, s azért a keresztény magyar történelemnek ezt az első hő asszonyát és anyját, ki tudott minden helyzetben égre tekinteni, ki kell emelni a feledés homályából, hogy ma is oktasson, hol kell vihar idején menedéket keresni. Minél inkább járják a mai magyar anyák a kálvária útját, annál nyomatékosabban kell hangoztatni Gizella királyné hő példáját s annál inkább kell képének a magyar családok otthonában megjeleníteni, hogy amikor újból nehéz történeti időt él az egész magyar nemzet s benne minden magyar ház, a magyar anyák az áldozatban legyenek a nemzeti feltámadás ígéretei. A szentek is könnyeztek de még inkább hittek. Boldog Gizella is megtört szívvel temette gyermekeit, de élő hite, mely az emberi reménytelenség óráján is súgta az isteni szót: „Tudom „kinek hittem, s biztos vagyok benne, hogy Ő meg tudja őrizni reá-bízott kincsemet/¹⁾ nem ismerte a kétségbeesett lemondást, s ha vérszerint gyermekekről le kellett mondania, annál világosabban látta lélekszerinti kötelmeit s szolgáltatott példát, hogy nem testben hanem kegyelemben kell nemzedéksorok dicsőségét biztosítani.

*

Kérdés, Boldog Gizella életében az az áldozat volt-e a legnagyobb, amelyet a hálálnak kellett hoznia s akkor kellett-e leg-

¹⁾ II. Tim. IV. 24.

inkább hős lelket ragyogtatnia, amikor a sírba telte gyermekeit? Mert ennek a hős anyának oly rendkívüli módon kellett a nagyságot ragyogtatnia, hogy megszokott emberi mérték rá nem is alkalmazható. Az a hősnő, aki történelmi küldetésre vállalkozott s abban oly nagynak bizonyult, úgy érezhette hogy célt' ért mert egyetlen megmaradt fiában, Imre hercegeben, királyi férje művének továbbfolytatóját hagyhatta a trónnak és nemzetnek. A daliás levante, már egészen keresztény környezetben nőtt fel s erényei úgy ragyogtak, mint a legszebb drágakövek sötét éjben vagy szürkületben. Sok fájdalomért és csalódásért nemcsak vigasztalta édesanyját, hanem azzal a büszke öntudattal jutalmazta, hogy nemzetének a dicsőség és szentség útján vezére lesz.

Képzeltető a lelki válság, amely Gizelát sújtotta, amikor egyetlen megmaradt gyermeke, a dinasztia s egy egész nemzet reménysege, a szent ügy folytonosságának hordozója, tudomására adta, hogy szent meddségre kárhóztatta magát s Magyarországot helyett a mennyországot választotta királyi hivatása szinteréül. A bizonytalanság, amelyet ez az elhatározás a kormányzat terén jelentett, a vihar amelyet a legyőzöttnek hit pogány szenvedélyek fölkelésével keltett, az intrika, mely a titok kipattanása után alant és fönt egyaránt megindult, nemcsak egy nagy reménynek, hanem egy egész világnak összeomlását jelentette az édesanya számára.

Kis lelkek ily helyzetben kétségbeesnek

vagy lázadoznak. Azt hiszik a nagy dolgok apró-cseprő szenvedélyek vagy vágyak mértékéhez igazodnak. De a hősök viharban mutatják meg arravalóságukat s a hős anyák ember számára érthetetlen helyzetben bizonyítják be isteni küldetésüket, Boldog Gizellát is kétségkívül megdöbbsentette az első pillanatban a lilimos herceg vallomása, de aztán csakhamar ráeszmélt, hogy a refrén, mellyel fiának nemes ambícióit fütötte, a Makabeusok anyjának szava volt: „Fiam, tekints föl az égre.” S amikor meggyőződött róla, hogy ezt a figyelmeztetést a fiú száz százalékgig teljesítette s az eget minden földi dicsőség és emberi érdek elé helyezte, akkor már megértette azt is, hogy itt nem emberek számításával, hanem Isten örökkévalóságával kell a dolgokat mérni.

Ha célja lett volna is ellenállásnak s a magyar ifjúság védőjéül és hősi vállalkozások terén alkut nem ismerő példájául kiszemelt királyfit elhatározásától el lehetett volna tántorítani — amint hogy nem lehetett — a hős anya fölismerte a Gondviselés ujját, mely emberfölötti feladatok irányában mutatja a hősök útját. Már nem ellenkezik, nem jajgat és lázadoz, hanem — mint kétszáz évvel később szintén tragikus helyzetbe került Árpádházi Szent Erzsébet a nyomortanyán tette — az ő ajka is Te Deumra nyílik, mert az ő lelke is eljutott a hősiesség legfőbb fokára, amikor már Isten van mi bennünk és mi Istenben s mi vérző szívvel is örvendünk, hogy Isten győzött általunk.

E helytállás az áldozatban, az emberi

igények fölött isteni végzés vállalása, példa mindenkorra, de főleg a maihoz hasonló, komor történelmi időben élő magyar anyák számára. Isten utjai kifürkészhetetlenek s vállalni kell az áldozatot, melyet az Ő végtelen hatalma de bölcsesége is sokszor tőlünk kiván. Nem trónok csillogásában és földi boldogság múló örömeiben van a legnagyobb áldás, hanem a végtelenség irányában nyílik a dicsőség útja. Azon rendszerint áldozatos lelkek járnak, de ők az Isten választottai s azért a hős anyáknak is igazi büszkeségei. Bármennyire fájdalmas is tehát emberi számításokban csalódnai, a szeretett gyermek áldozatán keresztény anyák ne síránkozzanak, ha az nagy cél szolgálatában történt. S ma a legszentebb eszmények forognak kockán, melyek nélkül nem érdemes élni, s ha azok védelmében sokat ígérő fiak is elesnek, ne vádolja senki a végzetet, hanem áldja a Gondviselést, mely nem epigon sorsot juttatott nagyreményű ifjaknak. Talán Krisztus szólt nekik is: „*Jöjj kövess engem*”¹⁾ — s ha készséges örömmel mentek utána fájdalomba és dicsőségbe, hogy megalkuvó korban vigasztaljanak mert vannak még férfiak, úgy ne panaszzóra nyíljanak az ajkak, hanem hálaénekre. A toledo-i Alcazar ifjú hőseiről századok múlva is zeng majd az ének, de az ha lehet még hangsúlyosabban fog szólni a hős anyákról, kik velük a világot emberségesebb kor ígéretként megajándékozták.

Ha pedig úgy fordulna, hogy daliás fiút

¹⁾ Márk II. 14.

vagy szívet gyönyörködtető leányt érint a Mester tekintete s szólít az Ő ellenállhatatlan szava: „Jöjj kövess engem, mert emberek halászává, angyali erények ragyogtatójává akarlak avatni” s ez elemi erővel szembe szállni a drága gyermek nem képes és elmegy papnak vagy szerzetesnek: keresztény anyák akkor ne panaszkodjatok mintha veszteség ért volna. Nagyobb nyereséget ember el nem könyvelhet mintha az örökkévalóság szolgálatára, Isten országa győzelmeinek biztosítására állít hősöket és szenteket. Amely társadalom feledi, hogy nemcsak az egyéni érdek védelmére, hanem a köz javára kell harcosokat csatasorba állítani, lejtőn lefelé megy s a megváltásban nyert kiváltságokat elvesztegeti.

Minden kornak szüksége van hősökre, hogy a törpelelkűség úr ne legyen fölötté s hogy ma a kislelkűség uralkodik, annak egyik főoka, hogy Krisztus hősei elégséges számmal nem jelentkeznek. A keresztény anyák figyeljenek tehát Boldog Gizella hős példájára. Tanulják meg tőle, hogy ha az áldozat terhet jelent is, sokkal nagyobb az öröm, melyet nagy gondolat szolgálata jelent, s a megindult döntő küzdelem számára engedjék át a legjobb bajnokokat. Akkor nemcsak a hős fiak, de a hős anyák is, kik gyermekeiket az „égre tekinteni tanították, hallják majd az Üdvözítő szavát: *„Jól van derék és hű szolgám, mivelhogy a kevésben hű voltál, sokat bízok rád; menj be Urad örömébe.”*¹⁾

¹⁾ Máté XXV. 21.

Az Úr szavát: „*Aki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, vegye föl keresztjét s kövessen engem,*”¹⁾ szabados életfelfogás, pillanatnyi örömet hajhászó könnyelműség és szolgálalkúság meg nem érti, mert hasznát nem látja. Ezek csak a mának élnek, de a mai nappal együtt le is tűnnek. Akik meg nem halnak, ' de örökké ragyognak, akik óriásként emelkednek ki a kortársak közül épúgy mint a feledés homályából, azok a hősök s közöttük talán első sorban a hős anyák, akik Krisztus küldetésének tudatával járják az élet útját s építik az Isten emberéhez méltó boldogság otthonát.

Emberek ők is mint mi, de napba tudnak nézni mint a sasok, akiknek ez a fényességhez szokott szemük szédítő szárnyalást tesz lehetővé. Emlékük el nem évül s az áldás melyet hintenek nem egy-két vérbeli nemzedéken, hanem századokon és ezredéken keresztül árad szét és boldogít. Az ilyen szent István vágású hős férfiak és Boldog Gizella formájú hős anyák tartják fenn a bizalmat az emberiség szebb jövőjében s óvnak családokat és népeket a nemtelenség nyomán járó süllyedéstől s vezérlik őket a dicsőség útjára. Ezek példáját iparkodják követni minden magyar anya függetlenül attól selyemben jár-e vagy szegényes vásári gúnyában. Csak a lelkük legyen nagy és tettekkészségük hős, akkor fiaikban és unokáikban valamint a példájuk igézete alá került egész nemzetben erő fog lakozni és győzelmet biztosítani.

¹⁾ Márk VIII. 34.

A KÖZSZOLGÁLAT ANGYALA.

Sokan akadtak már fenn azon a kategorikus rendelkezésén, amelyet Szent Pál apostol a korintusi levélben tett: „Az asszonyok az egyházakban hallgassanak; mert nem szabad nekik szólaniók, hanem legyenek engedelmesek amint a törvény is mondja.”¹⁾ Korunk, amely a női eszményről egészen más képet festett, mint aminőt a keresztény hagyomány kialakított, s azzal dicsekszik, hogy a nő egyenjogúságát kivívta, holott tulajdonkép divatok és máról-holnapra változó áramlatok szolgálatába sodorta, a kereszténységnek a női méltósággal szemben megnyilvánult elfogultságát olvassa ki az apostol szavából. Következetlenséget vetnek az egyház szemére, mely a nő hajlandóságát a misztikummal szemben állítólag kihasználja, de viszont érvényesülését lehetetlenné teszi. S nem egyszer olyanok is, akik teljes meggyőződéssel ragaszkodnak az ősi tanhoz, nemes indító okból kérik számon, mért nem állhatna nyitva a papi pálya az emberiség azon nagyobb fele számára, amely a finom

¹⁾ I. Kor. XIV. 34.

lelkiség, a kegyelmi élet mélységeivel szemben való fogékonyság oly felemelő példáit, mutatja.

Az egyház végig hű maradt az apostol szavához. A szentély rácsait sohasem emelte fel, hogy azon belül akár a leglángolóbb női buzgalom jogot nyerjen az oltár szolgálatára vagy az Isten igéjének apostoli küldetés címén hirdetésére. A nő a kereszténység erkölcsi értékelésében mindig a legmagasabb helyet foglalta el, de az egyházi joghatóság terén döntő szerephez sohasem jutott. Ámde téved aki azt hiszi, hogy ez a keresztény szellemi élet irányításának lehetőségétől megfosztotta volna.

Trónon és kunyhóban a nők számára a lélekgazdagításnak és emberformálásnak oly tere nyílt s azon oly hősi sikert értek el, hogy férfiak légióinak erőfeszítése sem hasonlítható hozzá. Szent Ilona császárné érdeme nemcsak a kereszt feltalálása, hanem szellemének diadalra juttatása — inkább mint korának nem egy püspökéé. Szent Klotild, a frankok megtérítőjének felesége, szintén hallgatásra volt kötelezve a templomban, de férjének s népének megnyerésével a kereszténység számára játszott oly szerepet az egyházban mint Szent Remigiusz, akit a frankok apostolának neveznek. Szent Erzsébet irgalmassága, Boldog Margit példaadó önsanyargatása, Szent Franciska és Lujza nyomorenyhítése, Alacoque Szent Margit vagy Soubirous Bernadette látomása oly események az egyház életében, amelyek hittérítő prédikációkkal, keresztes hadjáratok vagy

Bossuet és Pázmány ünnepi szónoklatainak hatásával érnek fel.

Tettekkel prédikáló szolgálói voltak ők Isten országának, papi jelleg nélkül, de nem kevésbé ékes karizma birtokában. Az apostoli küldetés nőkre át nem száll, de az angyali hivatás az ő különleges szent örökségük. S ebben az isteni tervben van következetesség. Jogi forma és kényszerítő hatalom inkább illik a harcratermett férfiúhoz, míg a gyengéd lelkiség, finom megézés és sejtelmes hatáskeltés adománya inkább azé az érzékeny szervezeté, amelyet Isten a nőnek adott. Kétségtelen dolog, hogy apostolok és jogutódaik nélkül nem volna egyház de époly kétségtelen, hogy az Úr körül buzgólkodó jámbor asszonyok és az ő példájukat utánzó női szentek nélkül hiányoznák az egyházból az a finom vonás, amely megérteti, hogy az nem idegen világ szüleménye, hanem minden emberi szükség és nemes vágy kielégítésének finom eszköze.

A közéletet gazdagító női lelkek dicső sorában foglalt helyet az első magyar király szent életű hitvese is, akinek godviselésszerű küldetése, hogy nemcsak mint feleség és anya tündököljön a kereszténység és magyarság egén, hanem a nyilvánosság érdekében teljesített szolgálata címén is helyet foglaljon nemzeti dicsőségünk pantheonjában s gazdagítsa azon nagy asszonyok ragyogó sorát, akik bár hallgatásra voltak kötelezve a templomban s áldozatot az oltárnál be nem mutathattak, mégis apostoli ékesszólással és prófétai ihlettel nyertek szerepet a leg-

szentebb közérdek szolgálatának terén s lettek példák arra, hogy lehetnek a nők papnők nem szentelés jogán, hanem angyali küldetésük felismerésével s annak minden helyzetben érvényesítésével.

Boldog Gizella hétköznapi felfogás szerint a politika áldozata volt, a valóságban pedig az isteni Gondviselés nagy tervének eszköze. Géza fejedelem István fia számára oly feleséget keresett, akinek személye nemzetközi kapcsolatot és ezzel a magyarság számára erőgyarodást jelentett. A szomszéd bajor herceg leánya, a későbbi római császár nővére, volt e tisztre kiszemelve, hogy a hanyatlásnak indult magyar hatalomnak támaszt, de egyúttal az állandón fenyegetett németiség számára védelmet biztosítson. Ez volt az emberi elgondolás. Az isteni terv pedig, hogy a keresztény királyleány, akit politikai zálognak tekintettek mindkét részről, egy nemzet történelmi hivatása beteljesedésének Istenhez fordulásának, legyen záloga.

Az emberi szövetségek és szerződések bizonytalanok és változók, amennyiben csak papírra vannak írva, de szilárdak, ha a népek szent meggyőzésében gyökereznek. A békét és megértést Magyarország és a nyugat között ünnepélyes kötések ideig-óráig biztosíthatták, de a kölcsönös igazság és méltanyosság szolgálata életelv csak akkor lett, amikor a pogány megbízhatatlanságot fölcserélte a lélekben lakó istenséggel szemben

fennálló felelősség tudata, vagyis amikor a világ biztosítékot nyert, hogy a magyar keresztény lett. Ezt a biztosítékot a magyar trón örökösének jegyese, Boldog Gizella nyújtotta, aki e tiszt vállalásával s azzal a szent elhatározással, hogy kolostor helyett egy megtérítendő pogány nép fejedelmi házában szolgálja Istent, nagyobb sikert ért el a köz érdekében mint korának összes diplomatái és hadvezérei. Boldog Gizellának ez az első kapcsolata a magyar történelemmel volt oly áldás, mely sok papi erőfeszítés sikerével fölér. Boldog Gizella a trónon teljes mértékben beváltotta a reményt, melyet a politika ehhez a frigykötéshez fűzött. Békét hozott létre két egymásra utalt nép között. De nem kisebb áldást szerzett új hazájának azzal, hogy a szent királyné nagy királyné lett. Ennek ellenmondani látszik az a tény, hogy Gizellát nemcsak a hadak élén nem szerepelteti a krónika, de még a politika titkos szövőszéke mellett sem, s amikor életírói jelentőségét kiemelni kívánják nem történelmi tettekről, hanem arról emlékeznek meg, hogy a szent király hitvese jó feleség volt. Az apostol szavai szerint „*az asszony dicsősége urának*”¹⁾, s akik a dicsőségét csak földi fogalmak szerint értelmezik, azok kísértésbe esnek hinni, hogy a királynői dicsőség ragyogás és pompa az uralkodás eszközeivel. Erről pedig Boldog Gizella életében egyáltalán nincs szó. Az uralmat megosztani férjével sem nem akarta sem nem tudta, mert a magyar lélek elgondolása a jó asszonyról is az, amit Szent Pál

¹⁾ II. KOR. XI. 7.

oly egyszerű szavakkal juttat kifejezésre: *Az asszonyok engedelmeskedjenek férjüknek.*¹⁾ Ez az életszabály a polgári otthon békéjének és boldogságának föltétele, de királyi házak emberséges rendjének és örömének is forrása.

Ahol az uralkodók hitvesei a királyi jogar megszerzéséért vívnak küzdelmet s nem azt tekintik dicsőségüknek, hogy férjük szíve fölött uralkodjanak, oly válságok szakadnak dinasztiaakra és az ő boldogságukkal szorososan összefüggő népek életére, hogy a történelem leggyászosabb lapjai regélnek róla. Nem kisebb baj szakad azonban a társadalmi ranglétra alacsonyabb fokán élő emberekre sem, ha feledésbe megy az apostol intelme, hogy a család feje a férfi, az asszony királynői dísze pedig megértésben és gyengédségben elővarázsolni azokat a lelki kincseket, amelyek egyenjogúságot biztosítanak a szeretetben anélkül, hogy versengésre vezetnének a hatalomért. A keresztény hit elhalványulásával járt együtt a földi érvényesülés mohó vágya.

Azok a feleségek, akik nem isteni joron, hanem szeszélyen és önkényen keresztül kívántak és kívánnak maguknak illetéktelen helyet, többé nem őrői a zavartalan családi boldogságnak. Látszat-hatalmat csikarva ki maguknak kifelé tündökölhetnek, de az otthon angyalai többé nem lesznek. Az emancipált nő, aki lerázta magáról azokat a korlátokat, amelyeket nem pogány zsarnokság, hanem isteni rendelés állított föl hogy férjnek és feleségnek természetüknek megfelelő

¹⁾ Ef. V. 22.

hatáskör biztosítsák, s ehelyett természetellenes vezetős szerepre tör s férfi-jogok vindikálásával férfi-harcok kockázatai közé bocsátkozik, lehet pártszervező vagy politikai vezér, de kevésbé lesz a családi otthon őrző anyaga, amely szolgálatra pedig az egyéni boldogságnál talán még inkább a közérdek tart igényt. Hivatásukat legjobban azok a királynék töltötték be, akik férjeik oldalán az emberi örömmel voltak őrangyalai s ezzel lehetővé tették, hogy nagy történelmi feladatok számára uralkodó hitveseik egészen rendelkezésre álljanak. Hősköltemények mint győzelmes hadvezéreket nem ünneplik őket, de férjeik diadalában a női nagyság és hősiesen beteljesített hivatás minden dicsősége zeng.

Volt azonban egy munkatér, amelyen Gizella királyné nemes versenyre kelt Szent Istvánnal s mellette nem vallott szégyent. A magyar nép megtérítésének korszakos műve várt mesterére. Oly lehetőség, melynek sikerét egyik a másiktól nem irigyelhette, mert azok teljes mértékben Krisztus dicsőségének gyarapodását szolgálták. Szentek sohasem fognak abba belenyugodni, hogy lelki győzelmet kizárólag törvények vagy fegyverek biztosítsanak. Egész egyéniségük, kezdeményezésük és példájuk az apostol szent álmának megvalósulását áhítja: *»hogy megerősödhetek benső emberré az Úr Lelke által, hogy Krisztus a hit által szívetekben lakjék; s a szeretetben meggyökerezve és megalapozva legyetek.»¹⁾*

¹⁾Ef. III. 16.

Gizella királyné nem csak gyönyörködött Szent István térítő sikerein, hanem tudta, hogy abból neki is részt kell kérni s ezt a szerepet hős módjára vállalta is. Emlékezett, eljegyzése mily világtörténelmi elgondolásnak volt folyománya s hittel látta, hogy a nemzetközi béke nagy ígérete csak a magyar és szomszédai krisztusi találkozásán valósul meg. Ép ezért a hős asszony, aki maga is szentek unokája volt, nem elégedett meg az igehirdetők fáradozásával, hanem ő maga is beállt a munkába, hogy Krisztus uralma alá hajtsa a magyar lelket s ezzel biztosítsa volt hazája nyugalma s második hazájának fönmaradását.

A magyar nők lelkén keresztül kívánta történelmi feladatát teljesíteni. A szent király szóval és példával jobbjait és az ország nagyjait nyerte meg Krisztusnak, de ez félmunka lett volna s lelkitéren különösen kétes siker, ha a családi otthon szellemének legfőbb ápolóját, a hitvest és anyát, nem sikerül az Ur lábaihoz vezetni. Ép azért a szent királyné nemcsak udvarlásra vonta veszprémi fényes otthonába az ország asszonyait és leányait, hanem hittanulásra. A keresztény eszmény megértetése s az egyház megszerettetése volt felsőbb célja, amelyért a magyar nőt fejedelmi hatalma büvkörébe vonta. Ha a férfiak a hatalmas király szavára dacos fejüket keresztvíz alá hajtották, de az asszonyok pusztai magányukban Krisztus világosságának fölismerése elől elzárkóztak volna, Szent István apostoli tevékenységének sikere vajmi felületes maradt volna.

Csak amikor az európai keresztény életrendbe beilleszkedő magyar urak és jobbágyok oldalán feltűnt a Krisztust követő és szentjeinek nyomdokán járó szelíd és szeretetteljes, keresztény magyar nő, akkor lett teljes a hódítás műve s egyúttal kétségtelen Gizella királyné diadala. Azt mondja az isteni bölcsesség szava, „jó feleség jó osztályrész, mely istenfélő férfinak jut jótetteért.”¹ Szent István király jótetteiért gazdagabb osztályrész nem juthatott mint Gizella királyné jósága, mely minden hatalmi gyarapodásnál és kormányzati ügyességnél többet ért uralkodóra és nemzetre egyaránt s századok múltán is hirdeti, hogy az a feleség, aki nem hatalomban pompázik, hanem szentségben ragyog, a legnagyobb áldása Istennek.

Bármily tartózkodó volt is Gizella királyné az uralkodói jogok igénylése terén, példát szolgáltatva ezzel koronás és koronázatlan királynéknak egyaránt, talált munkakört, amelyben a közérdekért teljes odaadással és vitathatatlan joggal érvényesíthette női hatalmát, s ez a hitbuzgalom elterjesztése terén kínálkozott. Ezt a munkalehetőséget Krisztus nem foglalta le sem nemek sem hivatáskörök számára, hanem megnyitotta minden jóakarát előtt. A talentumokat, melyeket Istentől nyert, ne rejtegesse kebelébe senki, hanem embertársai javára bátran gyümölcsöztesse. Ez az actio catholica tevékenységi lehetősége és közszereplési alkalma, mely nemcsak az apostolok számára van

¹) Eccl. XXVI. 3.

fönntartva, hanem a Krisztus nyomán járó szent asszonyok buzgalmára is számít.

A szentség jelöltjeinek a leghősibb erőfeszítésekre kínál alkalmat ez a közéleti tevékenység. A Krisztust kísérő jámbor nők közül senkisémet nyert papszentelés címén jogot az igehirdetésre, de azért egyik-másik félénk lelkű apostol helyett nem egy közülük mestere volt e művészetnek, mert tömegeket mozgósított Krisztus meghallgatására. Amikor pedig az egyház már meghódította a világot, a hivatásos igehirdetők és fölszentelt papok mellett a Szent Ilonák, Szent Melániák, Szent Franciskák nem voltak fölszentelve, hogy misézzenek és gyóntassanak, de a női lélek bájos hatalmával és szívóságával a lelki hajótöröttek ezreit vezettek az Úr asztalához és bűnbocsátó székéhez s a kegyelem forrásából többet merítettek az ember természetfölötti szomjának enyhítésére mint akárhány lekipásztor. S ha arra a magyar asszonyra gondolok, aki a szegedi homokon húsz kilométert tett meg gyalog, hogy papot híjjon a haldokló szomszédasszonyhoz, akit ellenkezése dacára a maga együgyű módján — mint monda — „rátört a szentségre,” akkor velem együtt bizonyára mindenki érzi, hogy e szolgálatokra nem törvényes cím, hanem angyali lelkület jogosít.

Az *actio catholica* nem XI. Pius pápa új gondolata. Krisztus egyházának veleszületett vágya, hogy senkise pihenjen s ne nézze ölhetett kézzel a hivatott munkások fáradozását se a sokszor még mozgékonyabb ellenség cselvetéseit, hanem felvilágosító és

jóttevő buzgalommal álljon be Isten orszá-
gának nagy építői közé. A szent vagy szent-
ségre törekvő női buzgalom ez akcióban
csodákat művelhet, s ha az nem is kárpótlás
a papi jelleg hiányaért, de az elit lelkek leg-
nagyobb kitüntetése Isten részéről.

A magyar katolicizmus számára kiszá-
míthatatlan áldást jelentett, hogy gyermeklép-
teit szeretettel kísérte egy királynői lélek
apostoli buzgalma. Ezáltal az új hit nemcsak
hatalmi szóval terjedt, hanem az actio catho-
licában jelentkező buzgalom és jóság melege
is igazolta. Ha csak a püspökök vagy az
apostoli király épített és díszített volna templo-
mokat, azt hivatali kötelemnek minősíthette
volna bárki. De amikor a királynő önzetlen
lelkessedésből emelt szentélyt Veszprémben
és Székesfehérvárt, de még inkább az eldu-
gott kis falvakban és tanyákon, akkor a
magyar megértette, hogy nem paragrafus
végrehajtásáról, hanem a legszentebb lelki
igény kielégítéséről van szó.

Megragadta a nép figyelmét papjainak
szava, de még inkább ez a tettekkel szóló
oktatás, amelyet világi renden a királyné
nyújtott, amikor udvarhölgyeivel együtt áldo-
zott kincset és fáradságot csak hogy Isten
háza méltóképpen ragyogtassa a hívő buz-
galmat. Ünnepelesen szólt a harangszó és
hívta a népet a templomba, de sokkal mesz-
szebb hangzott a királyné példája, aki oly
buzgalommal vezette a népet Istenéhez,
mintha csak pappá szentelték volna. Papi
rend nélkül teljesített szolgálata szerelte le
az ellenállást s győzött meg mindenkit, hogy

az életnek és hitnek össze kell forni s a hétköznapot az ünneppel, a földet az éggel, szent szövetségbe kell hozni.

Talán semmisen fejezi ki szemléltetőbb módon a természetes és természetfölötti szempontoknak e szükséges harmóniáját, mint a Gizella királyné által nagy fáradsággal de még nagyobb buzgalommal hímzett koronázási palást. A nemzeti kegyeletnek ez a drága ereklyéje istentiszteleti célra, miseruhának, készült, egy szent asszony buzgalma és nagylelkűsége Isten dicsőségének szánta azt. Ámde a nemzet csakhamar ráeszmélt, hogy a polgári élet rendje is abból a kegyelmi forrásból meríti föltételeit, amely az oltárnál csörgedez s ahol ebben az ünneplő szent ruhában nyitja meg az Úr papja mintegy Mózes csodavesszejével sziklás regetegben az üdítő forrást. S volt a magyar nemzetben annyi megértés és bátorság, hogy nem engedte a közéletet laicizálni, hanem át- meg átszötte vallásos hite motívumaival, ahogy Krisztus gondolta. Ennek az élet-szemléletnek mintegy megpecsételése a tény, hogy a miseruhából királyi palást lett, hogy igazolja mindenkorra Gizella királyné előrelátását.

Hogy a magyar kath. akció előfutára, kit Gizella királynéban joggal tisztelhetünk, az irgalom és felebaráti szeretet hőstetteinek gyakorlása terén is példát adott, nem kell különösképen magyarázni. Szent István dicsőséges jobbja egy irgalmas kezét talált együttes áldásosztásra. A jótékonyág királyi hőse az emberszeretet angyalával lépett frigyre

s azóta a krónikások nem győznek csodálkozni a virágfakadáson a magyar nyomortanyákon, mely a két áldott kéz simogatását kísérte. Az „ország anyja” címét megszokásból szinte hivatalosan adományozzák már az uralkodónőknek. De B. Gizellánál ez nem üres jelző, hanem az irgalom csodatetteivel igazolt tétel, hogy a krisztusi szeretet győzhetetlen erő s nemcsak mennyek országát hódítja meg, hanem a lelkek fölött is békés uralmat biztosít. Tanulhatnak az első magyar királynétól — nemcsak utódai a trónon, hanem a nőiességben és anyaságban sorstársai a köznapi életben — hogy nem jogok és mentességek, hanem a kegyelem által kiváltott jóság és apostoli tevékenység erejével lehet a kétségbeeséssel küzdő, fáradt emberiséget talpra állítani s az emberi és magyar sors boldogabb fordulatának őrangyalaivá lenni.

Mily nagy a szakadék a természetimádó és örökkévalóságot szolgáló gondolat között, semmisen bizonyítja jobban, mint a női méltóság és hivatás értékelése, amikor egyéni boldogságnak többé nem osztogatója. A pártában vagy özvegyen maradt nővel a hitetlen világ tulajdonkép nem tud mit kezdeni. Míg tündöklött, lábai előtt hevert s az emberi méltóságról megfélelkezve tömjént gyújtott tiszteletére. Amikor elvirágzott, csak azt érzi, hogy közelsége fészélyezi s gyámoltalanul vagy kíméletlenül keres kifejezést, hogy ezt tudomására hozza. Csillagok ragyognak a társaság egén, amelyeknek fényét nem győzik magasztalni, de ragyogóbb üstökös tűnik fel,

s a pillanat és élvezet rabjai utána rohannak, az előbbinek pedig nemcsak fénye halványodik el, de oly szánalmas szerep jut egyszerre osztályrészül, hogy az a körülrajongott nagyság és hódoló tábor törpeségét egyaránt jellemzi.

Ez a kor, amely megfélekedezett Istenről s teremtményeiből is ördögi találékonysággal tünteti el mindazt, ami isteni, istennőket, dívákat emel trónra s valóságos kultuszt honosít meg női bálványok körül, de lelkének ürességét s az igazi emberi értékekkel szemben való érzéktelenségét nap-nap után kifejezésre juttatja, amikor a körülrajongott és angyaloknál is többre becsült, cifra démonokat vállvonogatva, cinikus mosoly kíséretében szórja ki az utcára és a sárba. Ma arról adnak hírt a lapok, hogy a társaság hajdan ünnepelet, lecsúszott szépsége padlásszobájában gázzal megmérgezte magát. Másnap arról hallunk, hogy a detronizált divatkirálynő nem bírta tovább az éhséget s utolsó rongyait felöltve vízbe ölte magát. A köznapivá vált társadalmi tragédiák mind arról szólnak, hogy a lelkiséget értékelni nem tudó, a tisztaságot és szentséget mosolygó emberiség teljesen elveszítette a női nagyság érték-tudatát.

A liliomtiprással szemben vigasztalásra és önbizalomra ok, a templomokban és szent helyeken azokat a tiszteletreméltó nőket látni, akikkel szemben az élet mostoha volt és megtagadott tőlük mindent, amit kevésbbé értékeseknek juttatott, s ők mégis gazdagabbak maradtak, mert nem az élettől, hanem Isten-

től és kegyelmétől várták az erőt és díszet, mely komoly méltóságot biztosít. Özvegyek, akik a végzet súlya alatt össze nem törnek, hanem isteni küldetésük tudatára ébrednek és ráeszmélnek, hogy az „erős asszony” akiről a Szentírás szól, nemcsak a szerencse óráján támassza férjének, hanem viharok idején, amikor magára marad is helytáll, mert nemcsak férfi-karra, hanem isteni kegyelemre támaszkodik, okkal sorolhatók azon hősök közé, kik diadalra vitték az emberiség legszentebb ügyét. S ha a gyáva harcosokról azt mondja a Szentkönyv, hogy *„nem voltak a férfiaknak abból a fajtájából amely szabadulást hozott Izraelre”*¹⁾ e szentéletű asszonyok magukra hagyottan is reményei az emberiségnek.

Boldog Gizellát özvegyége szomorú óráján sem szerelte le a fájdalom. Nem nézte ölbetett kézzel és letört lélekkel a veszedelem közelségét, hanem tudva, hogy a nagy és szent király özvegyére hős és szent feladat vár, mindazt az erőt, amelyet emberi jog és isteni hit számára biztosított, felhasználta a szent király örökségének megmentésére. Kincsek nem érdekelték, földi hatalom ígéretei nem csábították, csak azt érezte, hogy a fiatal magyar kereszténységet a gyűlölet viharaival szemben meg kell védeni és mindent megtett, amire ember csak vállalkozhat, míg a szent király elárvult örökségét sikerült is hőslélekű özvegyének biztonságba helyezni. Okulhat belőle minden özvegy, hogy családi és közérdek nem veszett

¹⁾ I. Mak. V. 62.

el a férfi erő kidőltével, ha az asszonyok hitből és nemes hivatásuk megbecsüléséből emelnek bátyát az emberméltóság védelmére. Akkor még az elférfiatlanult kézből kihullt kardot is pótolni fogja a keresztény női energia.

Nemrég írták meg a lapok, hogy a párisi karmelita apácák temploma a világot jelentő társaság érdeklődésének központjába került. A bíboros érsek kis Sz. Teréz rendjének tagjai közzé vette fel a francia főváros ünnepektől színpadit csillagát, Lavalier Évát. Aki csak számottevő tagja volt a párisi társaságnak, mind részt kívánt venni a szertartáson. Persze kíváncsiságból. Látni kívánták, amint az ünnepektől primadonna aranyhaja lehull s a pompázó ruha helyett a szegény szerzetesnők daróc köpenye borul csodált vállára. A gondolkodástól elszokott világnak ez csak csemege volt, vagy bizar színpadit jelenet. Viszont a gondolkozókat tájékoztatta az életigazi értelme felől.

Színjátéknak vélik sokan az emberi sort és nem látják, hogy az milyen tartalmatlan, s mily áldásban részesülnek, akiket mennyei szózat elszólít a zsidvasárról s a hétköznapi fölé emel, nem hogy elfelejtsék, hanem megszenteljük. Akik csak magukra gondolnak nem is sejtik, mily gazdag forrás ontja áldásait az egész társadalomra a szerzetesi magányban. B. Gizella királyné is befejezte történelmi szerepét s a magyar életformálásában többé tevékeny részt nem vehetett. Visszatért tehát oda, ahova gyermekkorában kívánczolt, belépett a kolostorba.

A passauai zárdatemplom csendes szögletében ma szerény kőlap jelzi azt a helyet, ahol a szent nő áldásos szerzetesi tevékenység után az utolsó ítélet harsona-szavát várja.

Bizonyára sokan vannak, akik nem értik, hogy vonulhat vissza egy hatalmas nemzet királynéja csendes kolostori magányba, de akik a lélek igazi rendeltetését ismerik tudják, hogy az a szolgálat, melyet a zárda falai között teljesítenek, nem kevésbé felséges tevékenység, mint amelyet trónon végeznek. Félénk kislelkűség a szerzetes életben csak búvóhelyet lát, ahova az élet viharaival szembeállni nem tudó törekeny lelkek menekülnek, holott az a képzelhető legtökéletesebb önfeláldozás a közérdekért. A szerzetesi beöltözés szertartásában érzélgős lelkület csak könnyfakasztó búcsúzást sejt, pedig annak értelme, lemondani önmagunkról és felolvadni Isten és az emberiség szolgálatában. Ennél nemesebb köztevékenység nem képezhető. „Suscipe me Domine” — éneklí a fogadalmattevő szerzetes jelölt, „*Végy fel engem beszéded szerint, hogy éljek s ne szégyenits meg engem vállalkozásomban.*”¹⁾ Mélységes értelmű szó, minél többen és jobban fogják magukévá tenni, az emberiség annál többet fog nyerni.

Az a Gizella királyné, aki a veszprémi udvarban is alkalmat talált másokért élni, most már egészen felolvadhatott Isten szolgálatában s a lelkek megmentésének szent művében. Egy nemzet anyjaként milliók gondját tudta megosztani, annál inkább értette most a mód-

¹⁾ CXVIII. zs. 116.

ját, hogy az iskolában a tudatlansággal vagy a kórteremben a nyomorúsággal tudjon szembeállni. Akármilyen szegényes öltözetben végezte is tisztét, bármennyire igénytelen szerepe volt is a szerzetesi ranglétrán, nem volt kisebb és kevésbé tiszteletreméltó mint hatalma és fejedelmi pompája teljében, mert a szentek köntösében járt s az ő koronájuk ígérését hordozta lelkében. A trónon milliókat költhetett az Úr házának ékesítésére, most sokkal többet fordíthatott a szent célra, mert önmagát, minden tehetségét, idejét és ambícióját ajánlhatta fel, nem kőtemplomok, hanem az élet és lélek építésére. Minél több lelket fog megihletni az ő példája s minél több hősi elhatározás fog jelentkezni a szent szolgálatra, annál jobban fog gazdagodni tőle az emberiség itt a földön s a remény az égben.

*

Kérdés lehet, mikor volt nagyobb Gizella királyné hatalma. Akkor-e amikor megértő hitves oldalán szeretettel uralkodhatott, vagy amikor egy nép sorsának intézésére befolyást nyerhetett, avagy pedig, amikor zárdai magányában kizárólag a lélek érdekében tevékenykedett? De nem kérdés, mikor volt legnagyobb Ő maga? A trónon vagy családi otthonban, a jótékonyság gyakorlása közt ép úgy mint a zárdá élén, minden üdvös ténykedése áldást jelentett. De hogy mindenben egészen Istené tudott lenni s Istent szerettei számára egészen biztosítani, ez minden koronánál, méltóságnál és szolgálatnál nagyobb dicsősége. S mi hálás magyar utó-

dok csak térdre borulva köszönhetjük meg sorsunk örök intézőjének, hogy a magyar kereszténység bölcsőjét ily szent anyai kézzel ringattatta s csak azért könyöröghetünk, hogy az Ő példáját a magyar lányok és asszonyok minél több megértéssel és buzgalommal utánozzák, mert akkor nyugodtak lehetünk, hogy ily szent gondoskodás áldásaként jobb jövő virrad a hazára.

ÖRÖK TAVASZ*

Kilencszáz év előtt csillag gyúlt ki az égen s jelezte, hogy a magyar keresztény hősköltemény első vezéralakja helyet kér Krisztus dicsőségének panteonjában. A Szűz Mária öntözte hires Pannónia virágos kertjének első csodás hajtása odakívánkozott Krisztus kebelére, hol azok pihennek a szeretet apostola óta, kik emberi méreteket meghaladó módon élték Krisztus életét Isten dicsőségére, Egyháza szent termékenységének igazolására, törpe emberek vigasztalására, úgy mint nagyranevelésére. Az első magyar szent földi korona helyett égi gloriolát kért, hogy ég és föld elismerje a katolikus egyház, legifjabb gyermekének, a magyar népnek, egyenrangúságát nemcsak a nemzetek földi tanácsában, hanem a vitán felül álló s többé kétségbe nem vonható nagyság örök ragyogásában.

A hős férfiak, kik a kereszténység védelmében ontva vérüket helyezkedtek el Isten trónja zsámolyán, elcsodálkoznak, hogy a rettegett magyar nemzetet egy ifjú képviseli elsőnek az örök siker emlékcarnokában.

* *Szent Imre jubileumra. 1930.*

Ők inkább harcedzett, vagy az élet tapasztalatain lehiggadt, meglett férfit vártak volna a történelem viharfészkében hazát talált magyar első égi követé gyanánt. S a földi epigonok még inkább fennakadnak majd vagy tán gúnyos mosoly kíséretében fognak példázgatni, hogy a világverő, harcos nemzet első hősi ideálja egy törékeny ifjú, ki csatát nem nyert, törvényt nem irt, nevét a történelemben be nem véste, csak tiszta liliomként járt az életben, ellenmondás nélkül adta át magát egy vértanú püspök vezetésének, különböztetett csókkal tüntette ki a lelki ártatlanság hív szolgálait, a hitvesi ágyat nemcsak szentül őrizte, hanem annak jogos örömeit is megtagadta magától, s huszonnégy éves fiatal életével csak azért tart igényt a szentek hős nevére, mert abból, amit Istentől az étellel kapott, semmit sem rontott meg, hanem a maga teljes integritásában adta vissza Teremtőjének.

De az Úr „*kinek dicsérete örökké megmarad*”¹⁾ s „*aki tekint az alázatosakra is, de a magasakat is távolról megismeri*”²⁾ tudja, hogy jönni fognak a csaták és uralkodás hősei is, a Szent Istvánok, Szent Lászlók, Hunyadiak és Kapisztránok és részt kérnek az égi magyar kórus dicsőségéből. De mivel mindezen ragyogó nagyságnak alapfeltétele az a lelki integritás, melynek ragyogása Szent Imre alakját sugározza be, azért tárja fel diadalmas kapuját repeső örömmel a királyi ifjú előtt, hogy nem feje-

¹⁾ 110. Zsolt. 10.

²⁾ 137. Zsolt. 6.

delmi, hanem sértetlen emberi nagysága káprázatos fényével oktassa népét s a világot, hogy egyéni, házi és nemzeti boldogulásunk alapja azon lelki kiválóság, mely Szent Imre ifjú alakját magasra emeli hősök, tudósok és államférfiak fölé. S a megdicsőültek fényes sorában szünet nélkül, de amikor égbe ragadtatása kilencszázados fordulóján egy nemzet borul le kegyelettel emléke előtt, s hogy ugyanazt tegye, a világot is buzdítja, különösképen mint példa áll a hős ifjú mindenki elragadtatott szeme előtt, melyhez iskolába kell járni késő nemzedékek lelki nagyságot és harmóniát áhító fiainak és leányainak, ha hanyatló társadalmakat a lejtőn megállítani s egyéni kiválóságot, tiszta családi örömet és nemzeti dicsőséget biztosítani kívannak

*

A szentkönyvek Istentől sugalt írói alig ragadtatják magukat érzelmi kitörésekre. Nyugodt tárgyilagosságuk az eseménynek hű tanúinak jellegét, a Szentlélek — egyéni érzelmeiktől független — igazságai befolyásolatlan hírnökeinek szerepét biztosítják számukra. S mégis a Bölcsesség Könyvének írója, ki az emberi dolgok hiúságát oly meggyőző erővel s minden földi dicsőség értéktelenségét oly lehiggadt nyugodtsággal tudja közel hozni lelkünkhöz, szinte költői szárnyalással, rajongó áradozással emlékszik arról az erényről, mely Szent Imre egyéniségének legmegragadóbb bája, emlékével szemben el nem halványuló tiszteletünknek

magyarázata: „*Oh mely szép a tiszta nemzetség fényességben! Mert halhatatlan annak emlékezete, mivel mind az Istennél, mind az embereknél ismeretes.*”¹⁾)

Szent ártatlanságukat megőrzött ifjak és férfiak térdre kényszerítenek, ha az angyalok hasonlatosságát a zárda falai közt megőrzik. Szent Alajos, Kosztka Szent Szaniszló s a többi angyali lélek a bűnnel viaskodó ember és pap örök vigasztalása és reménye. Hogy mennyi szent elhatározás, mennyi áldozatkészség fakad ez angyal-formában földön járó hősök lelkesítő példája nyomán, azt csak a szívek és vesék mélyén olvasó örök Bölcsesség tudná elsorolni. A világ megtérítésének szent szenvedélye ebből a mindent legyőző áldozatból meríti emberileg érthetetlen erőfeszítéseinek merészségét. S akik elhagynak minden kényelmet, örömet, civilizációt, hogy vad népeket Krisztushoz vezessenek s Ázsia vagy Afrika nyomorúságába temetik műveltségüket egy-két lélek megmentéseért: az égért minden földit feledő, átszellemült hősök példájának hatása alatt vállalkoznak sokak előtt érthetetlen, de a lelki nagyság tisztelőinek bámulatát kikényszerítő hőstetteikre.

Csodálatraméltó a zárda szentelt falai közt vagy a papi hivatás felséges magaslatain díszlő, tiszta életszentség, de még is nehezebb győzelmet az arat, aki a hétköznapi emésztő gondja, a társaság száz cselvetése vagy ép az udvar számtalan veszedelme és csábítása közt őrzi és menti meg lelke ártatlan-

¹⁾ Bölcs. IV. 1.

ságát s ezzel erkölcsi integritását. A jellem teljes győzelme ez, vagyis a legnagyobb siker azon a téren, mely az embert minden mulandó érték és tulajdonság fölött igazán emberré teszi. Szent Imrének az egyéni élet-eszmény szempontjából ez a jelentősége, soha el nem homályosuló dicsősége.

Nem szóval, hanem példával bebizonyítani, hogy az ember nagy lehet bárminő életviszonyok, kedvező vagy mostoha körülmények között; az erkölcsi defetistákat, kik törpe lelkükkel mindent nivellálni, köznapivá tenni s a lendületet az emberi törekvések és értékek közül kitagadni vagy kigúnyolni törekszenek, a legnagyobb erővel, önmagunk megalkuvást nem ismerő teljes legyőzésének bátorságával megcáfolni: nem csak egyéni siker, hanem oly nevelő hatás és tett, melynek bája és magával ragadó befolyása alól nem képes szabadulni sem kortársaknak, sem késő nemzedékeknek erkölcsi fölénytel térdre kényszerített közvéleménye. Ez nem egy erény diadala s nem egy bűn bukása — ez a szellemnek az anyag, a léleknek a test, a szabadságnak az ösztön, a reménynek a lemondás, a haladásnak a megalkuvás, a rendnek a buta véletlen, az Isten képére formált embernek a természet és világ fölött aratott győzelme. Ez a Szent Imrének — járjanak bár bíborban vagy darócban — fölségesen nagy emberi jelentősége.

Ily beállításban egészen megértjük a szent író elragadtatását s vele együtt lelken-dezünk: „Oh mely szép a tiszta nemzetség”. S ha van a földön erőfeszítés, melynek „hal-

hatatlan emlékezete”, mely Istennek örömét, embernek reményét egyaránt jelenti: e földön járó angyalok emberfölötti ereje és példája leginkább az. Ezeket csodálja az Újszövetség egyetlen kanonizált prófétája, amint „*a Bárányt kísérik, akárhova megyén*”,¹⁾ s legyen a Bárány útja bármily meredek vagy áldozatos, vezessen szédítő magaslatok vagy véres örvények felé, e hív kísérők nem riadnak vissza a Bárány szolgálatában semmitől, mert legyőztek magukban a legelképzelhetőbb módon mindent, mi az embert megoszthatja s minden föntartás nélkül egészen átadva magukat égi szerelmük tárgyának, oly erőt nyernek tőle, mely nemcsak menynekországa kapuit pattantja föl, hanem a földi élet nagy tetteire mindennél inkább képesít.

E szentimrés hősookról állapítja meg Szent Pál, hogy „*nincsenek a törvény alatt*”,²⁾ mert „*a lélek által vezéreltetek*”³⁾ s tehát a törvény szigorát félni nincs okuk, mivel „*a test cselekedetei*”, melyeknek egész gyászos sorozatát, emberi méltóságunk mindmegannyi lealázó rokkantságát, sírja el a nemzetek Apostola, szöges ellentétben vannak az ő ártatlanságukkal, „*a lélek gyümölcsei; szeretet, öröm, békesség, türelem kegyesség, jószág, szelídség, szerénység*”,⁴⁾ hordozójával és forrásával. S amily mértékben lesz úrrá ifjúságon és férfi nemzedéken az erkölcsi megalkuvást nem ismerő, az erényt legnagyobb

¹⁾ Apoc. XIV. 4.

²⁾ Gal. V. 18.

³⁾ U. o.

⁴⁾ Gal, V. 19-21.

földi jónak és boldogságnak tekintő s áhító lelkület, ugyanoly arányban nő a jellem, gyarapszik a meg nem tört és el nem fonyadt életöröm s buzog fel a sértetlenül megőrzött önérzetből a vállalkozó tettekésség, emberi méltóságunk díszé és koronája.

Ó, ha a mi hervadt arcú és minden nagy eszményt fáradtan lemosolygó ifjaink és véneink mellett látjuk a gyermekded, hívő készséget és merész vállalkozó kedvet sugárzó Szent Imréket s a nyomukba lépő keresztény lovagok dicső sorát, az erkölcsi lemondás cinikusainak s a lelki integritás hőseinek fájdalmas kontrasztjában megértjük, mért rejlett minden történelmi bukásunkban az új életnek több csirája és reménye, mint mai legyőzött társadalmunk szkepticizmusában. Annak a nemzedéknek fia, mely élete mélypontján, bukásában is azzal vigasztalódik lelkéből szóló költője lantján, hogy „virágos lejtőn haladt lefelé fuvolák zenéjét hallgatva”¹⁾ „*nem azon férfiak ivadékából való, kik által szabadulás lesz Izraelben.*”²⁾ Főlemelkedés, haladás, dicsőség, csak azon férfiktól jön, kik a győzelmet önmagukon kezdik. Lehet, hogy az élet útvesztőjében eltéved az eszményi lelkesedéssel teli ifjú lélek; a kísértés talán erősebbnek bizonyul a viharban álló férfinál, mint a Szent Imréért rajongó ártatlanság elképzelte: de oly szép és magasztos, oly merész és tettekéssző az „integer vitae scelerisque purus” férfiúnak krisztusi kiadása, hogy ragyogása áttör min-

¹⁾ Wilde Ó.: De profundis.

²⁾ 1. Mak. V. 62.

den borún, s ha a bűnt az életből el nem tüntetheti, az életet a beletörődéstől és gyáva lemondástól megmenti, s ép vagy sebzett szíveknek egyaránt ígér emelkedést és Isten fiaihoz egyedül méltó életszintet és önérzetes örömet.

*

Akik a dolgok mélyére nem hatolnak s a szembeszökő tényeken túl a szellemi és erkölcsi összefüggéseket meg nem látják, nem fognak követni engem, ha egy lépéssel továbbmenve azt állítom, hogy ez annyira szép tiszta nemzedék, a földön járó angyalok, a Barányt kísérő szüzek a családi boldogságnak is hordozói. Azon meg épen séggel mosolyogni fognak, ha Szent Imrét, ki házas életét fogadalmával tette meddővé és mindennapi képzetek szerint örömtelenné, a házi tűzhely védszentjeként s a családi erények sugalmazójaként ünnepelem. S én mégsem félek tételem második állítását hangosan védeni s bármily ellenmondással és selejtes gúnnnyal szemben nyomatékosan hirdetni, hogy Szent Imre szelleme a keresztény családi erkölcs forrása s Szent Imre példája a megrendült családi élet gyógyulásának feltétele.

Bizonyára mindenki látott már közöttünk sínylődő tölgyeket s azokkal dísztelenkedő, elnyomorodott, az életet szinte csúfoló, üdülést alig nyújtó, reményt sem fakasztó erdőséget. Mi az oka, hogy míg ugyanabból a magból másutt életerős, dus lombosított, sudár fa szökik égnek, itt csak sínylődő, korcs törzsek dísztelenítik a vidéket és bántják a szebb tájhoz szokott szemet? Hisz a

gond, amit a reménytelen ültetvényre fordítanak, nem kisebb, sőt a fáradság és veritek sokkal több, mint dus gyarapodással gyönyörködtető virányokon! Mi magyarázza a bántó különbséget? Nincs más felelet a kérdésre, mint amit az egészséges és beteg gyökérszettől televény vagy köves és szikes talajon nyerünk. Egészségtelen gyökérből — öntözze bár azt dus harmat vagy áldott tavaszi eső — ép törzs nem fog kinőni soha. S ha a világ leghíresebb kertészei tudományuk és tapasztalatuk minden eszközével forgatják is azt a terméketlen sziklatalajt vagy kísérleteznek a meddő sziken, nincs mesteri vagy akár művészi készség, mely az erőnélküli talajban sýnylódó gyökérből életet és örömet tudna elővarázsolni. Kikel a mag, de nincs áldás rajta. Száraz talajban száraz gyökér virulás nélkül tengődő, szegény fát fog nevelni.

A természet rendje erkölcsi és kegyelmi vonatkozásban ismétlődik. A családi élet válságáról panaszkodik ma minden gondolkozó emberbarát. Hazánk s a világ legjobbjai vészjelekkel figyelmeztetik a társadalmat, hogy minden haladás és rend, minden boldogság és emberhez méltó élet összejtje és bölcsője, a szentelt tűzhely, szétesik. A hitvesi hűség meginog. A kölcsönös áldozatosság szellemét kölcsönös gyötrellem váltja fel s a meleg otthont pokollá alacsonyítja. A válás lassankint annyi mint a frigykötés, s nyomában a szabad szerelem, ha törvényeink betűje szerint nem is, átkos gyakorlat szerint elfogadott és társadalmilag szentesített

életformává lép elő. S a gyermek — igen a gyermek, melynek jogát frivol ajkak annyiszor kérték számon a tisztaság önkéntes hőseitől — elsikkad, vagy előbb jegyzik el a bűnös halálnak, mint a kacagó, biztató életnek.

Törvényes intézkedéseket sürgetnek, melyek az élet jogát állítólag megmenthetik s a család csendes öngyilkosságát megakadályozzák. De papír törvény s parancsát kikényszerítő minden fegyveres erő nem bír a lélekkel s romlott akaratával, mert ahhoz csak felsőbb lelki erő tud férközni. Gazdasági rendszabályokat léptetnek életbe s hiszik, hogy azok majd megállítják a gyermek-sikkasztást — de nem veszik észre, hogy a jó mód és rossz szív együtt hányszor csalják meg az életet, míg az anyagi szegénység és lelki gazdagság szent szövetségben mennyi hőstettet sugallnak a gyermekért, s hogy tehát a vesztett reményt nem alkalmi eszközökkel, hanem lelki megújulással lehet csak visszaszerezni s a házaselet virágát és gyümölcsét — s vele békéjét és boldogságát — csakis az emberi élet legmélyebb értékeinek, az Isten teremtő erőihez visszaérő gyökérezetének, gyógyításával biztosítani.

A magán- és közélet kuruzslóinak, a félrendszabályok híveinek, a fejüket homokba rejtő hitetlen tudósoknak, pedagógusoknak és államférfiaknak fennhangon kell odakiáltani, hívő népünk előtt pedig számtalanszor ismételni, hogy a gyökereket kell gyógyítani. Az erkölcsi felfogást kell megújítani, a vért megtisztítani, az emelkedett életszemlélet be-

csületét visszaállítani, az önmagát fegyelmezni merő ártatlanságnak, a szüzi szeméremnek, a tiszta férfiúságnak alapvető jelentőségét a boldog házaselet szempontjából törvénynek elfogadni, szóval a Szent Imrék útján járni, vagy arra visszatérni. S ha nem is adatik meg sokaknak a kegy, hogy szívüket és vérüket szent elkötelezésben teljesen Istennek áldozzák s mint Krisztus szerelmesei oltárainkra kerüljenek, de az a lehetőség mindenki számára nyitva áll, hogy a nagy lelkek példáján buzdulva, készüljön a férj és feleség fölséges hivatására s tisztsággal ragyogó angyali lelkek biztató szavára, Szent Imrék vezető kezén kerülje a piszkot és alacsonyyságot, mely a lelket elhervasztja és ifjan elvéni, úgy hogy örömet érezni s örömet sugározni s vele mást is boldogítani nem lesz képes; s hősöket utánzó bátorsággal éppen és sértetlenül megőrzött, össze nem tört, szét nem szórt és pazarolt ifjú életet és energiát egészen átadva tudjon családot alapítani úgy, ahogy az Apostol képzelettel és követeli: „*Menjen férjhez akihez akar, csak hogy az Úrban.*”¹⁾)

Az Úrban való családalapítás, ahol nem „hiába fáradnak, mivel az Úr építi a házat”, a boldog otthon, mely tűzhely és oltár egyúttal, csak ott lehet meg, ahol az életet Isten szolgálatának tekintik s annak megörökítésére azzal az önfegyellemmel és emelkedett lélekkel készülnek, mely a szentek tulajdona. Ahol kegyelet, komolyság és mélység nincs, ott hiányzik a családi élet

¹⁾ I. Kor. VII. 39.

örömei és áldozatai által egyaránt megkívánt minden előfeltétel. Ifjak, kik vérontásra és vérrontásra egyforma pökhendiséggel készek, lányok, kiknek egész maguktartása, szabadoságuk, ruházatuk vagy inkább ruhátlan-ságuk a tisztas erkölcs és női méltóság ki-gúnyolása, nem születtek — illetve életük által nem képesítettek — az atya és anya magasztos méltóságára. „*Ő szegyenletes er-kölcseink* — kiált föl az újkor talán legna-gyobb egyházi szónoka, mintha csak a huszadik század gyermekeinek szólna — *nemünk egyik része szegylenei téged — szent szüzesség — megőrizni, a másik pedig, amelynek szinte öröksége volnál, ép oly kevésbé tart tőle, hogy akár másokban akár őbenne még veszendőbe!*”¹⁾

Csoda-e, ha komolyság nélkül kötött, léha életfelfogással előre is megmérgezett, gyökerében romlott házaselet nem biztat sem az egység, sem a hűség, sem az állandóság áldásával? Akik ifjan meglelt koruk kötel-meire nem gondoltak, sőt azt fitymálva léha önzést alakítottak ki magukban, fognak-e később viharok és válságok között az áldo-zatos, hü szerelem magaslataira emelkedni? Akik a nemi élet szent misztériumát elvből profanizálták s benne pillanatnyi mámoron és ösztönös szeszélyen kívül mást nem is-mertek, helyt fognak-e állni, ha az örömet ürm s a mézeshetek illúzióját a hétköznapi kötelességteljesítés szürkesége váltja fel? S aki sinai hegyének lábánál kacagta Isten villámain és menyköveit, melyekkel hatodik

¹⁾ Bossuet: Dicsőítő beszéd Szent Szulpicról.

parancsa komolyságát szemlélteti, megáll-e majd a kilencedik parancsolatot hasonlító nyomatékkal hangsúlyozó isteni feltség előtt? Amint az erénynek, a bűnnek is meg van a logikája s ha Szent Imre példája megszűnik életrevelő iskola lenni s nem a férfias és családi erények ihletője lesz, hanem könyvtárak rejtek polcain meghúzódozó, poros krónikák kételkedésbe és cinizmusba ütköző naiv legendája, akkor a keresztény erkölcs és műveltség bölcsője, a család, martaléka lesz az erkölcsi nihilizmusnak, mi az emberséges élet és boldogság végét jelentené.

Szülők, kik családi szentélyetek örömeit gyermekeitekre átörökíteni akarjátok, az ő lelkükre legalább is oly gondot fordítsatok mint testükre! Ifjak, ha szívetek bűvös sejtelve, véretek titkos lüktetése két emberi lény egybeforrt örömének reményével kecsegtet, higgyétek el, a remény csak akkor nem bizonyul majd csalóknak, ha szívetek ábrándjait nem csak a mesebeli királyfi képzelete tartkítja, hanem az égi hősök útján járó szent királyfi ihleti s véretek termő erejét az ő tisztelettudó hős lelke és bátor ártatlansága őrzi szentül és gazdagon. Bölcs tanítók, a szebb jövő dajkái és mesterei, kik hazánknak s az emberiségnek megelégedett családok öln kívánjátok a haladást és emelkedést biztosítani, szóljatok az angyalok nyelvén, hogy az életgyökerek egészsége és tisztasága táplálja a törzs és korona erejét és gazdagságát. Népek sorsán töprengő, sötét végzetük ellen ágaskodó államférfiak, ha lelketek nemes

szenvedélye, hogy ne a halál, hanem az élet legyen úr a földön, üldözzétek a léhaságot, cáfoljátok a kislelkűséget, büntessétek az élet bármely tagadását s védjétek az ártatlanságot, írjatok törvényt az erény jogáról és a bűn felelősségéről és gondoskodjatok róla, hogy az ifjú nemzedék Szent Imre nyomdokain járva, oly családi otthonba lépjen, melynek Isten a központja, eszménye és törvénye — s azután bontsátok ki bátran a nemzeti nagyság és érvényesülés győzelmi zászlaját!

*

Igen, a nemzeti nagyság álmodói és építői szintén Szent Imre hősveretű, tiszta alakjához zárandokoljanak, ha a képzetnek szárnyat, a léleknek ihletet, az energiáknak feszítő erőt biztosítani kívannak úgy, ahogy történelmi helyzetünk szinte tragikus komolysággal követeli. Mert hogy „Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha elvész, Róma megdől s rabigába görnyed,” az a népek élete elfogulatlan bírálóinak egybehangzó ítélete, de hogy a földkerekség egyetlen pontján sem annyira létfeltétel, mint a Duna-Tisza mellékén, hol a Gondviselés magyar népünk bölcsőjét elhelyezte, az a legszigorúbb okfejtés ellentmondást nem tűrő következtetése.

Vannak népek, melyek életét és nyugalomát megívhatatlan határok biztosítják. Nem föltétlen előny minden tekintetből, mivel a túlzott biztonság érzete az energiát és éber-

séget lohasztja, de a lét és nemlét kérdése itt mégsem merül fel olyan fenyegető közelségből. Másutt a nemzettest nagysága, a haza földjének kimeríthetetlen gazdagsága és ereje látszik csúffá tenni az enyészet törvényeit. Nyugodt életet és zavartalan fejlődési lehetőséget biztosíthat megértő testvérnemzetek békés koszorúja. De a mi nemzeti életünk biztonságát nem szolgálják gondviselészerű adottságok. A magyar geográfiai helyzet s a magyar történelem az élet természetes és kézenfekvő magyarázatának egyenes tagadása. Ahol a mi népünknek élni kellett és kell, ott az események s a jelen hatalmi vonatkozásai csak veszedelmeket szültek és érlelnek, melyek az anyagi tényezőkre felépített politikai szemlélet minden matematikai képletét megcáfolják. A mi történetünkben és helyzetünkben minden természetes magyarázat a sikertelenség mellett szól s csak természetfölötti erőknek a történelem során diadalmaskodó csodás hatalma magyarázza a sikert s a nemzeti reményt. A mi nemzeti létünket nem hatalmi tényezők, kincsek vagy szövetségek biztosítják, hanem lélek és el nem alkudott erkölcsi erők. Ez Szent Imre öröksége. Nem egy erény, nem egy elragadtatott pillanat égretörő lángja, nem egy szent fogadalom, hanem az életnek egész és készséges odaadása egy szent eszményért, melynek kulminációja a földön a haza s ennek Istentől rendelt szolgálata kötelességben és áldozatban az önmagukról egészen lemondani tudó, szentimrés lelkek dicsősége s a nemzeti lét legerősebb támasza,

A hétköznapi történet-szemlélet fölé emelkedő e mélyebb meglátás érteti meg Szent Imre misztikus szerepét a magyar kereszténység és pogányság párviadalában s nemzeti életünknek hozzáfűződő alakulásában. A harcot a történelem színpadán Szent István és Koppány vívták, de a lelkek mélyén tulajdonkép az utolsó pogány magyar s az első magyar szent szelleme ütközött meg. Koppány dacos lelke és Szent Imre szelidsége, szent engedékenysége álltak szemben egymással. A pogány győzni akar karddal, de nem ér célt, mivel a siker feltétele, az önmagát legyűrő, fékentartó, áldozatos szellem ismeretlen előtte s ebben van a pogányság végzete. A szent — Isten kegyelmével — „mellyel mindent merhetünk” önmagán arat diadalt s az így felszabadult kedvesség és jóság erejével nyeri meg azokat, kiket megtörni Koppány kardja sohasem lesz elég erős. Ebben van a keresztény szellem fölénye s a rajta emelkedő nemzeti élet reménye.

A nagy tanulság, hogy a szellem több a nemzet életében minden anyagi tényezőnél, történelmünk minden lapjáról hangosan kiált felénk. A lelki erő felsőbbségének tudata török-tatár harcaink forгатagából, nemzeti tragédiánk ismétlődő fájdalmából állandó refrénként kerül költőink ajkára, történetíróink tollára s a nemzet legjobbjainak meggyőződésébe. S amikor Magyarország Szent Imre jubileumát üli, nem elmerengő emlékezésre, nem a múlt sejtelmes homályát kereső romantikára van szükség, hanem a történelem hangjegyeiből összeállított riadóra, mely a

korunk ezer veszedelmei közt testvértelenül itt álló és tengődő magyart felébreszti és emlékezteti, hogy csak az áldozatos szentimrés lelkület biztosítja számunkra a szebb jövőt.

Az értékek világszerte elváltoznak. Az emberi méltóság valami szörnyűséges lealázásának s ezzel felsőbb rendeltetésünk fel-emelő tudata elhalványulásának idejét éljük. Ennek a kornak, mely az ember, állati, gépi, determinált voltának szinte szenvedélyes hangoztatásával deklasszifikálja a teremtés koronáját, különösen szüksége van a Szent Imrékre, hogy a szabadság és akarat győzelmes himnuszával fölébressze az ember felsőbbrendűségének tudatát s ezzel megmentse a világot a barbárság veszedelmétől, melybe elmechanizált civilizációnk minden bűvészi ügyessége dacára lerántani készül. Ha hazánk ebben a világválságban nemzeti szentjei által sugallt hivatása magaslatára emelkedik s kicsinysége dacára a nagy lélek példáját nyújtja az emberiségnek, szentjei — s köztük az áldozatban legbájosabb Szent Imre első helyen — világraszóló dicsőségének lesznek forrásai.

*

Magasságokat földre varázsló ünnepi kórus adjon szárnyat a népek nagyratörő buzgalmának, hogy a keresztény lelkiséget egy vérnélküli új milviusi csatában vagy keresztes hadjáratban diadalra vihessék. S ha ebben a közdelemben a mi szentimrés jubileumunk lesz a nyitány, a mi ifjú szentünk az új Nagy Konstantin vagy Bouillon

Gottfried, a tisztaszívű magyar ifjúság az elő-
 őrs s az önzetlen áldozatkészség szentimrés
 dicsőségében ragyogó magyar nemzet a
 derékhad: arról hazai történelmünk oly káprá-
 zatos fejezete fog regélni, hogy azután
 már nem következik mohácsi vagy trianoni
 sirató ének, mert az egy nemzet történelmi
 hivatásának legfényesebb beteljesedése lesz.
 Ez erkölcsi honfoglalás előkészítésének
 szóljon a szentimrés magyar szentév minden
 gondolata, terve és kezdeményezése. Ne
 legyen abban semmi kicsinyes hiúság, ha-
 nem csakis a szent ifjúhoz méltó fiatalos
 tettekkészség. Ne kápráztatni, hanem alkotni
 akarjunk. S legkáprázatosabb alkotásunk
 Szent Imre dicső szellemének magán- és
 közéletünk minden vonatkozásában érvényre
 juttatása legyen. Ha szentségből építjük a
 jövő erősségeit s tiszta ragyogásban nézünk
 az élet s örökkévalóság elé, nincs mitől fél-
 nünk — élni és érvényesülni fogunk. Amen.

ÉGI TRÓNIGÉNY.

Életében úgy virágzott mint a lilium tövis és bojtorján között, mennyei dicsőségében úgy tündökölt mint egy egész nemzet sőt a világ ifjúságának tökéletes eszményképe.

Ha valakire, úgy Szent Imrére illik az apostol megállapítása: *„Érzéki ember nem fogja fel ami az Isten lelh.ee, mert oktalanság az előtte és nem tudja megérteni mivel lélek szerint kell megítélni.”*¹⁾ Az érzéki ember nem értette meg a XI. században és ép oly kevéssé érti még a XX. században a liliumos királyfit, mert ha valakit úgy ezt a földiekkel játszó égi tüneményt kell lélekkel megérteni s lehet csak lélekkel megközelíteni. A nyers realitás megütközik vagy mosolyog rajta, mert amint Krisztus keresztje *„a zsidóknak botránkozás a pogányoknak pedig oktalanság s csak a meghívottaknak az Isten ereje és bölcsessége,”*²⁾ épúgy a szűz királyfi megoldhatatlan rejtély vagy megütközést keltő különködés azok számára, akik Isten titkainak mélységeibe lehatolni s belőle az igazi értelmet napfényre hozni nem elég erősek.

¹⁾ I. Kor. II. 14.

²⁾ I. Kor. I. 23.

Azt mondja Szent János evangélista a testté lett Igéről: „*A világosság a sötétségben világít, de a sötétség azt föl nem fogta.*”¹⁾ Ez a soruk azoknak, akik az Ige evangéliumát romlandó testben élik, s annál inkább minél tökéletesebben élik. Szent Imre pedig azon kevesek közé tartozott, akik lélekben élni százszázalékig tudtak s azért nem csoda, hogy a sötétségben járók nagyságát fel nem ismerik. Pedig Istennek terve volt vele, csak-hogy azt nem testi szemmel, hanem a lélek meglátásával lehet konstatálni. Aki Szent Imrében nem történelmi sablont látnak, hanem ráeszmélnék, hogy egész különleges egyénisége nemzeti lelket formáló tényező a Gondviselés kezében, csak azok értik meg jelentőségét a magyar élet kialakulásában s azok el fogják ismerni és velem együtt vallani azt is, hogy az egyéniségéből sugárzó erő és báj az életbe átültetve szerez csak jogcímet örök ígéretekre.

I.

Nem értették meg Szent Imrét kortársai, mert nem tudta az életet kiélvezni. Az a félkeresztény társadalom és udvar, amelyben Szent Imre felnőtt, csak azt a lehetőséget látta és áhította, amely az ösztönös ember kielégítésére alkalmas örömet korlátlanul kínálta s azok duhaj habzsolásában ismerte volna fel a maga kedvencét s neki való kis királyát. A pogányság a kötetlenség vallása és életszemlélete a pillanat örömein és alkal-

¹⁾ Ján. I. 5.

main túl nem lát. Otthon jó cimborá, idegenben kíméletlen zsarnok. A hatalmat mohón kívánja, de mert messzebb el nem lát, vele nem a lelki gyarapodás, hanem kénye-kedve korlátlan érvényesítése érdekében tud csak élni, Ezért uralma túrhetetlen s magában hordozza a bukás csiráját. A kardot jól tudja forgatni, de inkább csak a maga gyönyörűségére, melyet mások rettegéséből merít, mint az igazság védelmére és érvényesítésére, Ezért a birodalmak, melyeket ez a kíméletlen hódító kard szerez, törékenyek minden nagyságuk dacára és sorra buknak, mert megcáfolhatatlan törvény és ősi példaszó: *iustitia regnorum fundamentum*.

Ebbe a gondolat- és érzelmvilágba állította bele az Isten a magyar királyság első trónörökösét. Ez a királyság szakítást jelentett volna a pogány múlttal s eljegyzést a keresztény szellemmel valamint benne kínálkozó állandósággal. Ámde a múlt emlékeitől és főleg féktelenségétől szabadulni nem volt könnyű dolog. A szabad portyázás és korlátlan kiélés igézete még ott kísértett a magyar lélekben, és Szent István nem ok nélkül alkalmazott drákói szigort is, hogy annak szüntelen jelentkező lázongását lefogja vagy megtörje. A csábítással teli kalandozás szomszéd földön, de még inkább az erkölcsi síkon, mint legkívánatosabb életcél és nemzeti ambíció tárgya ott kísértett az ősmagyar lélekben, melyet nem egy — Géza fejedelem módjára — két oltáron áldozó félkeresztény titkon ápolt, anélkül hogy ráeszmélt volna, hogy a nyers ösztönök ki-

elégítése a biztos bukás, az egyéni és nemzeti katasztrófa felidézését jelent.

Ezeknek a magyaroknak kiskirály kellett volna, akinek egész életbölcselete a hajrá és sose halunk meg. De az elvezette volna őket, a talán nem is nagyszerű de elkerülhetetlen nemzeti halál nagy temetőjébe. Mert nem tudós elgondolás, hanem kézenfekvő igazság, hogy a keresztény civilizáció kellő közepén azt romboló nép meg nem maradhatott volna. Ezért az isteni Gondviselés kegyes intézkedése volt, hogy a lét és nemlét szédítő mesgyéjén támo­lygó magyar nemzetnek okulásul és például egy Szent Imrét adott, aki az ösztönélet teljes leküzdésével s ez után a lelkiség fölényének diadalmas megmutatásával rávezette népe gondolatát az igazi nagyság feltételeinek értékelésére családi, népi és társadalmi szempontból egyaránt.

II.

Szent Imre dicsőségét rendszerint a szüzesség hősi megvalósításában látják és magasztalják. S ebben van is sok igazság. Mert az érzéki ösztön oly domináló szerepet játszik általában, s a pogány szellemmel átítatott korban különösképen, hogy e téren elért teljes, még a legszentebb jogon is aratott, győzelem ifjú hősünket a mennyei pantheon legelső helyére teszi méltóvá. Az a kor, amelyben ezt az erkölcsi csodát végbevitte, az ifjú és házasesetben egyaránt önmegtartóztató férfi kötelességét és áldozatát

talán nem is értette meg egészen. De hogy az erkölcsi fenség illatát valamikép érezte vagy legalább ösztönösen megsejtette, ahhoz kétség nem fér. Hisz még a testiség orgiáiban fetrengő római világ is tisztelettel adózott a Veszta-szüzek ártatlanságának s elborzadt annak szentségtörő érintésétől. Menynyivel inkább kellett tehát megnyílni és kitágulni a fensőbb életszemlélet méltánylására annak a magyarnak, aki lehetett féktelen és nyers, de a testiségből kultuszt nem űzött mint azt régi és mai népek sülyedtségében is oly sokszor látjuk.

A magyar lélek nem parázna s ha népünk szava és meggondolatlansága néha mást sejtett is, az erkölcsi lánvirág nem honi talajban gyökerezik, hanem idegen szellem fattyúhajtása. Legénynépünk tisztességtudó tartózkodása, hajadonaink szemérmességé szótlan bizonyíték amellet, hogy a magyar az élet nagy misztériumával szemben a Teremtő által megkövetelt kegyeletet megőrizte s Isten VI. és IX. parancsa nem paragrafus csak számára, hanem az emberhez méltó szép élet nemes ösztöne és illemszabálya.

Ez az átöröklött nemes tartózkodás a tisztos magyar családi életnek is magyarázata. Ez a boldog otthon által mindig feltételezett lehetőségnek és oly sokszor igényelt áldozatnak is termőtalaja. A családi öröm hordozója a tiszta ifjúság s akik ennek a művészetnek mesterei és ragyogó példái, nemzedékek szerencsésének kovácsai s az abból áradó áldás méltó részesei. S ha a Bölcsességkönyve elragadtatással zengi az

angyali erény hordozóiról: „*Ó mily szép a tiszta nemzedék dicsőségben*”,¹⁾ az elismerés babérját nemcsak az örökkévalóságban tűzi homlokukra, hanem az ellenállóképesség evilági nagyságát is magasztalja s félénk kislelkűek okulására is hirdeti, hogy: „*ismeretes Isten és ember előtt*”, mert ennél nagyobb győzelmet földön nem arattak. Ez a gazdag érték lelkükben akkor bontakozik ki s illatát legdúsabban akkor árasztja szét, mikor az ifjúból férj és hitves lesz, akik e szent hivatás komolyságát és méltóságát annál imponálóbb módon valósítják meg, minél több fegyellemmel készültek rá s gyakorolták az angyali erényt.

Nem lehet elég nyomatékosan hangoztatni, hogy a tiszta élet nemcsak szenteket és hősokeket formál az örökkévalóság számára, hanem nevükre méltó férjeket és hitveseket, apákat és anyákat e földi élet minden igényei közé. Léha gondolat és felületes élet-szemlélet a boldog családi élet iskoláját külső báj, művelt formák, társadalmi súly vagy gazdasági lehetőségek ügyes felhasználásában keresni. A mélységbe tekintő szem meglátja és megérti, hogy annak termő talaja az a komolyság, tartózkodás és igénytelen szerénység, mely a lilimos kertek bája és lebilincselő megnyerő ereje. Nincs emberi ügyesség, mely jobban tudna érvényesülni, mint e titkos befolyás, mely minden rangnál, hatalomnál és vagyonnál eredményesebben forraszt egybe szerelmesekeket és tölt el boldogsággal családi otthonokat.

¹⁾ Bölcs. IV. 1.

Fáj az ember szíve, amikor látja azt a sok megszegyenítő mesterkedést, amellyel manap a családi boldogságot biztosítani törekcsenek. Számok és értékmérők, fondorlatok és élelnélküli jogi formák ép oly szerepet játszanak mint az erkölcsi kötetlenség, mely testet és lelket egyaránt levetköztet, csakhogy két embert bármily módon egybe hozzon. Nem törődnek vele, hogy lélektelen és tisztaság nélküli frigy csak cinkostársakat kényszeríthet közös fedél alá, akik csak lesik az alkalmat, hogy egymást elárulják vagy egymást gyötörjék, de szentély, aminek már a pogányok tisztult pillanataikban képzelték a házasságot, csak ártatlanság emelhet.

Ha a lélek mélyen lejátszódo életfolyamatot, a boldogság és szerencsétlenség titkos rugóit, fel lehetne tárni és hatásaikat kísérletileg lemérni, a szentek életbölcselete s jelesül a szüzek példája sokkal nagyobb családfentartó és szerencséjét biztosító tényezőnek bizonyulna minden udvarlásnál, alkalmyszerzésnél, táncnál, hozománynál és szabadosságánál. Szalanhősök és aszfaltlovagok gúnyolódhatnak a tiszta férfiaság felett, emancipált delnök olcsó szellemességgel intézhetnek el Szent Ágneseket és Szent Terézkéket: az erő, mely jó és balsorsban emeli a családot, ezekből a tiszta forrásokból csörgedez s a fáradt és kimerült nemzedéknek ide kell visszatalálni, ha emberhez méltón akar az élet útjára indulni.

E nagy életigazság magyarázza, hogy a krisztusi erkölcsnek, de a keresztény lélek

megelégedésének őrei is, a pápák, nem győznek elégszer figyelmeztetni, hogy a családi boldogság a tiszta erkölcsön épül fel s az első pápától, Szent Pétertől, kezdve, ki a hitet is inkább, az asszonyok istenfélő, tiszta élete által kívánta biztosítani, mint a hivatásos igehirdetés által, egész XI. Pius megrendítő szózataig a tisztaságon felépülő szerencsés házasságról, kétezer éves tradíció egész kultúrrendjével meg nem cáfolható apologia azon életrend mellett, melyet Szent Imre példája tanít.

Ne töprengjen azért senki azon a kérdésem, nem használt volna-e többet Szent Imre az Árpádháznak, s azon keresztül a magyar nemzetnek, ha egészséges utódokról gondoskodik, mint hogy eget néző aszkézissal a veszprémi templom homályában az örök szüzességgel jegyezte el magát? A szentek ép úgy mint a hősök nem pillanatok rabjai s nem múltó érdekek kiszolgálói, hanem nemzedékeknek halhatatlanságra nevelői. Szent Imre megörvendeztethette volna az Árpádház jövője felett töprengő atyját trónörökössel s talán nemzetét is megkímélhette volna vele a trónviszály borzalmaitól, de ez csak átmeneti nyugalmat és sikert jelentett volna. Hanem amikor példát mutatott a magyarnak, hogy lehet földön is mennyei ártatlanságban élni s lehet romlandó testben is a lélek fensőbbiségét ragyogtatni s van mód az ösztönök végzetes hatalmával szemben a szellem és kegyelem jogát érvényre emelni: oly energiákat oltott bele a magyar életbe, amelyek egy-két nemzedék-

sor zavartalan boldogulásánál százszor nagyobb áldást jelentenek.

A kalandozó magyart, ki az ősi nomád ösztön zsarnok igényével szemlélte a férfi és nő viszonyát, a királyi ifjú lemondásában megnyilvánuló erő és báj világosította fel arról a felsőbb kötelemről, melynek a két nem frigykötésénél érvényesülni kell, hogy ne hárem, hanem kölcsönös áldozattal megszentelt családi otthon létesüljön. A portyázó beduin a nőt is zsákmánynak tekinti s ezzel az erkölcsi kötetlenséggel értékelte s egy sülyedt életszemlélet szerint formálta a pogányság a feleség szerepét. Ezt a rabló-öszönt minden téren érvényesítő erkölcsi felfogást törte át a keresztény tan családjoga s állította a hitvest és anyát oly piedesztálra, amelyről szelíden és mégis méltányosan irányítja és boldogítja egész házanépét. A Szűzanyának hívő lélek részéről oly magától értetődő természetességgel kijáró gyengédség és engedelmes készség jut szóhoz a keresztény nőtiszteletben.

Ezt a női eszményt tisztelni és becsülni, érte síkra szállni leginkább azok fogják, akik szemérmes tartózkodással álltak meg fensége előtt. Az ő jogát a házaseletben leginkább azok fogják érvényre juttatni, akik a lovagiasság kivirágzását a nyers ösztönösséget legyőző önmehtagadásban látják és gyakorolják. Azért a Szent Imrék ragyogó példája nemcsak oltárokra kívánczó misztikus elragadtatás, hanem az életforrást megtisztító, a családi boldogságot megalapozó, a nemzeti erkölcsöt és erőt megacélozó áldás és erő-

forrás. Aki erre megtanította népét, annak történetében előkelőbb szerepet tölt be, mint aki vérbeli örökösrel ajándékozta meg dinasztíáját.

III.

Amint az egészséges családi életen épül fel az egészséges nemzeti és népélet, úgy annak a lelkiiségnek, melyet Szent Imre ragyogtatott, a nemzeti erények formálása terén is döntő szerep jut. Ma hangos a világ a vér és faj bálványozóinak szólamaitól és megváltást hirdető igéitől. Valósággal felforgatják a dolgok rendjét s ami hivatva volna irányt szabni, a szellem és lélek, szerény hamupipőke szerepére szorul. A test kultusza, az izomerő és ügyesség túlértékelése szinte feledteti az evangéliumi szót, hogy hatalmat a világ felett csak azok nyertek s az emberiség sorsának irányítására csak azok hivatottak, akik *„nem vérből, sem a test ösztönéből, sem nem a férfi indulatjából, hanem Istentől születtek.”*¹⁾

A nemzeti nagyságnak képzelt vérségi felsőbbbségből magyarázata ma valósággal kábulatba ejti a tömegeket s a testi nyers erő imádata új barbárság veszedelmét idézi fel a viliágra. Addig tagadták és gúnyolták a lelki tényezők jelentőségét s a vallás nemzetnevelő hatását, míg végül az ösztönember teljes meztelenségében lép a történelem porondjára s szinte kérkedve hirdeti, hogy a lélek semmi vagy — mint elborult költői látomás elhítenni akarta — csak vér és arany

¹⁾ Ján. 1. 13.

minden. Szörnyű végzete és megszegyenítő vége ez egy büszke és elbizakodott civilizációnak, mely eredetét megtagadta és részeg fővel támolyog vissza abba a sötétségbe, amelyből az ösztön főié emelkedő lelkiség tana a kereszt jele alatt kivezette.

De nincs ok kétségbeesésre addig amíg vannak ragyogó példák s körülöttük lelkek, amelyek rájuk föltekinteni mernek. Mert ha örökké igaz marad Szent Pál szava: „*Hogy test és vér nem örökölheti az Isten országát*”¹⁾ s a történelem által számtalanszor, hazánk életében pedig különösen is beigazolt tanulság, hogy a szabadjára eresztett duhaj test és vér a harc terén és békés kényelemben egyaránt bukáshoz vezet: épúgy meg nem cáfolható igazság és tapasztalati tény, hogy az erény, melyet hősi okból gyakorolnak, az önfegyelem, melyet a Szent Imrék az angyaloktól tanultak, megsokszorozza az erőt, legyőzi a balsorsot s a nemzetet a siralom völgyéből a dicsőség magaslataira emeli.

De amikor azt látjuk, hogy a kard dönti el a népek sorsát, azt kérdezhetné bárki, mi köze a lilimos hercegnek a harci készséghez, mely válságos órán a döntést kicsikarja? Azt feleljük, több mint bármely testi ügyességnek vagy vérbeli adottságnak. Kérdezzétek meg a keresztesvitézeket, csak a harács reménye képesített-e hőstettekre vagy inkább Krisztus keresztje és sírja? És ha újra életre lehetne kelteni a keresztény lovagrendek hőseit, nem arról tennének-e tanúságot, hogy

¹⁾ I. Kor. XV. 50:

az életet szüntelen harcban azért tudták eltölteni, mert Isten segítségével önmagukat le tudták győzni s ezért lehettek az eszme hősei. Avagy csak a közelmúltban voltunk döbönt tanúi annak az epopeás küzdelemnek és helytállásnak, amellyel spanyol földön a toledói Alcazár ifjú hősei a vörös rém tízszeres hatalmával szemben dicsőségüket úgy megörökítették, hogy arról századok múlva is dalolni fognak az emberi nagyság ihletett lantosai: s nem a hit s a hitből mérített lemondani tudás vas energiája aratta-e általuk sikereit? O K. H. a Szent Imrék, akár csak a félelem és gáncs nélküli lovagok, vagy Szent Lajosok és Hunyadi Jánosok, a vihartól és haláltól nem féltek, mert az Istentől és a büntől féltek, s azért lelki integritásukat védve a legszentebb erkölcsi és nemzeti integritásnak voltak és lesznek mindig született bajnokai.

Ne higgye tehát senki, hogy a liliomos hercegek sápadt és törékeny bábok voltak. Nem. Hősök ők, akik győzelmet arattak maguk felett s azért hivatva vannak a népek csatáin is diadalra vinni az igaz ügyet. Szent Imréről történelmileg is megállapított tény, hogy atyja honvédő serege élén haladt, a keresztény vitézek hőstetteit eposzok és legyőzött pogány népek sírversei hirdetik, s ha a magyar nemzet fiai a honért nemcsak lelkesedésben fölolvadni kívannak, hanem annak régi dicsőségét visszaszerezni: értsék meg, a tiszta vér és ártatlan lélek az a fegyver és pajzs, mely ez emberfölötti vállalkozáshoz szükséges főlemelkedést min-

dennél inkább biztosítja. Idézzék azért a hős fiak s a haza nagyságának intézői bátor öntudattal mindig Szent Imre szellemét, mert az erény és erő egy szent forrásból csörgedez s nagyságot azzal építenek.

IV.

Ha a Szent Imrék a családi és nemzeti emelkedés művészetére tanítanak, nem kevésbé áldásos befolyásuk a társadalmi megértés s egyetemes emberi összetartás biztosítása terén. Ma nagyon sok szó esik az emberi szolidaritásról, de annál kevesebb komoly erőfeszítést láttunk megvalósítása irányában. Rémülten tapasztaljuk, hogy a társadalom egysége megbomlik és kultúránk büszke épülete összeomlással fenyeget s erre magyarázatot vagy egyáltalán nem várunk vagy egészen téves irányban tapogatódzunk. Ne kutassuk az okot anyagi vagy jogi téren s ne várjunk gyógyulást egyedül törvényes vagy gazdasági intézkedésektől. Mindezekre nagy szükség van, de addig nem következik be gyógyulás, míg a lelki intaktság újból helyre nem áll.

Az akarat fogyatékos, mely az áldozatot elfogadtatja s annak erejével képessé tesz enyhülést juttatni egyeseknek és tömegeknek s igazságot szolgáltatni méltányos emberi igényeknek. De kérdem, mi hangolja önzetlenségre s a szükös falat megosztására az embert vagy a kényelemből részt juttatásra a gazdagot, ha ma újból az önimádás tévHITE ejti kábulatba a világot s újságok, köny-

vek, pártok ismétlik szüntelen az apostol által lesajnált életelvet: „együnk, igyunk mert holnap meghalunk”? Lehet-e társadalmi békéről szó ott, ahol epikur életfelfogás uralkodik s dözsölő dúsgazdag és koldus Lázár sorsának ellentéte mint valami elkerülhetetlen kényszerűség tudata uralkodik az elpogányosodott lelkeken? A kitagadott s az élet asztala mellől elkergetett nyomorultak türelmetlenkednek és lázonganak, de ez sem segít, sőt nagyobb bajt szerez.

Békét, egyensúlyt és jogos kielégülést csak az önmaga fölé emelkedő lelkeség biztosít. De ehhez indítás és példa kell, vagyis kegyelem és szentség. Azért e világháború porondján szintén mesterekként jelentkeznek a Szent Imrék s lemondásukkal és igénytelenségükkel elénk tárják az ellentétek kiegyenlítésének művészetét s megtanítják az emberiséget, hogy nem azok a vezéregyéniségek, sőt még legnagyobb közigazdák sem, akik az apostol szerint: „a maguk és nem Jézus Krisztus dolgával törődnek”,¹⁾ hanem ellenkezőleg azok szereznek békét és biztosítanak haladást, akik önzetlenül maguk fölé emelkedni tudnak s a lélek ragyogtatásával, több joga hangsúlyozásával szorítják hátra a zsarnok önzést.

Ezek a mintaegyéniségek az apostollal hirdetik: „*Lélek szerint járjatok és nem fogjátok véghezvinni a test kívánságait*”²⁾ „*Ha lélek vezet titeket nem vagytok törvény alatt, mert a lélek gyümölcse szeretet, öröm, béke,*

¹⁾ Fil. II. 21.

²⁾ Gal. V. 16.

türelem, nyájasság, jóság, szelídség, tisztaság”,¹⁾ vagyis mindazok a szociális erények, amelyek a pogány és újpogány társadalomban oly ritkák, de amelyekkel a Szent Imrék annál inkább ékeskednek s azért a társadalom vezetésére, az emberi sors intézésére elsősorban hivatottak. „Akik nem vérből, sem a test ösztönéből, sem nem a férfi indulatjából, hanem Istenből születtek” azok Szent János evangéliuma szerint „hatalmat nyertek, hogy Isten gyermekévé legyenek”, de ugyanazok erőt is kaptak, hogy az emberi társadalmat Isten gondolata szerint formálják.

Ha a szentek mindenütt a finomabb lelkiség s rajta keresztül az emelkedettebb életfelfogás ihletői, úgy tehát Szent Imre abban a korban, amikor a magyar kereszténység még csak gyermekcipőben járt s inkább a pogány ösztönösség diktált tempót, minta és ihlet volt a polgárosodás irányában. A lilios királyfi stílt sugalmazott, amely szerint a civilizált életet élni lehet. Társadalmat nevelt példájával, melyben nem a családtalanság a lényeg, hanem az egyén alárendelése felsőbb érdek alá. Ezt jobban mint a legnemesebb boldogságról való önkéntes lemondással kifejezni nem lehetett volna. Mert az kétségtelen, hogy önfegyelemre, melyen minden erkölcsi és társadalmi rend nyugszik, inkább lesz kész az, aki a legkövetelőbb ösztönt legyőzi hódolatból egy fenséges eszmével szemben, mint aki kiélni magát tekinti a legnagyobb életbölcsestégné.

¹⁾ Gal. V. 18., 27.

Erre tanította duhaj korát Szent Imre, s amikor ezzel a mély igazsággal megbarátkoztatta kortársait s nem szóval, hanem ragyogó példájával megértette velük, hogy „*az Isten országa nem étel és ital, hanem igazság, béke és öröm a Szentlélekben*”,¹⁾ akkor a népművelődés és társadalmi konszolidáció érdekében nagyobb szolgálatot tett mintha akárhány örököst hagyott volna maga után.

Édes mérget hintő szépírók mesteri tollal írták meg nem egyszer, mennyi ügyességgel és találékonysággal vezették bele a francia dauphineket a bűn misztériumába. A roi s' amuse dévajkodása költő- és zeneóriások művészi tálalásában lett széles körök csemegéje. Feleljen bárki őszintén a kérdésre, a könnyelműségnek ez az életbölcselete neveli és nyugtatja-e az emberiséget, vagy inkább a Szent Imrék komoly önfegyelme? S nem morajlik-e a Versailles! és más udvari dévaj zene víg dallamai mélyén a forradalom mennydörgése mint stílszerű felelet az erkölcsi hivatásáról megféleldeztet hatalom könnyelműségére? S ha léha apáknak nincs sürgősebb teendőjük, mint hogy fiaikat az éjjeli élet kétes örömeivel megismertessék, s oktalan anyák arra büszkék, hogy leányaikat nagyra nevelték a szabadosság iskolájában, lehet-e csodálkozni, ha az élet mostohagyermekai föllázadnak, s nem kell-e inkább a Szent Imréket idézni, hogy az igazi életművészetre megtanítsanak?

Városok aszfaltján alakok lézengenek s kávéházak ablakaiból üres arcok bámulnak

¹⁾IRom XIV. 17.

bele a világba s el akarnák hitetni, hogy ők az ország aranyifjúsága. Másutt meg felelőtlen duhajok tudás és hivatottság nélkül vakmerő izgatásba fognak s nyakára akarnak ülni az országnak és emberiségnek. Az egyik tábor ép úgy mint a másik csak kárt és veszedelmet jelent. Akár az enervált modernség fitoktatásával, akár idejét múlt koppanykodással kivannak feltűnést kelteni, ezekben a mesterkéltségek és tartalmatlan kísérletekben nincs semmi amitől a lélek s az emberiség gazdagodnék. A régi s az új pogányság egyaránt lejtőre vezet. Az ifjúság a hazát és az emberiséget boldogítani nem akkor fogja, ha elhagyja magát s rabja lesz szenvedélyének vagy indulatának, hanem ha odaadja magát s mindent ami benne erő és érték egy felsőbb cél szolgálatának. Ha érdekét a közérdeke alá rendeli. Ha az örökkévalót a pillanat elé helyezi. Ha a lélek jogát a test követeléseiével szemben érvényre emeli. Egyszóval ha az önmaga fölé emelkedő Szent Imre példáját a maga viszonyai szerint utánozni fogja, akkor tud majd élni és halni a hazáért és emberiségért s nem üres ígérekkel, hanem hősi lendülettel helyállni a magyar nagyságért.

*

Legenda szól róla, hogy dühödt indulata büntetéseként vasövet hordó német vitéz hiába járta végig a kereszténység szent helyeit, hogy bilincseitől szabaduljon — meghallgatást nem talál. Csak amikor titkos sugallat Szent Imre székesfehérvári sírjához

vezette, pattant szét csodálatos módon az átok terhe s hullott le az önmagával meg-hasonlott szerencsétlen germán felől az ígélet. Ebben a szép legendában logika van. A nagy szentélyekbe, a titkos magaslatokra csak szabad lelkek számára van nyitva az út. Szent Imre sírjánál kell állomást tartani. Az ő példájából kell erőt meríteni s ha ott az erkölcsi törpeség rabbilincsei lepattannak, akkor bátran lehet nagyot merni.

Deákok, munkásifjak, gazdaiifjak — ki-ki a maga helyén — ezt a soha nem alkuvó s visszafelé nem sandító tettekészséget tanuljátok meg a legelső magyar keresztény leventétől, s akkor a nagy magyar és keresztény társadalmi gondolat nem álom, vagy délibáb lesz, hanem tiszteletet parancsoló és sikert biztosító valóság. A magyar ifjúság védőszentjének beszédes példája ezt az ígéletet értesse meg, s közbenjárása ennek a csodás örökségnek elnyerésére vártezze fel az élet útjára induló nemzedéket.

AZ ÉLŐ SZENTSZOBOR.

Szobrot díszül, emlékül és tanulságul állítanak. Díszül, hogy a művészet megkoronázza a természet szépségeit, mert álma szebbé tenni az életet. Emlékezésül mivel a nagyság igézete alól szabadulni nem tudunk s az emberi találékonyság módot keres megörökíteni azt, ami az idő martaléka, de a lélek állandó vágya. Azonban a legszebb dísz is megfakul s a divatok változatával hatástalanná lesz. Az emlékek is értelmüket veszítik amint új nemzedékek váltják föl az elődöket. Ép azért a szobor idővel dacoló figyelmeztetés is. Oktat és századok multán is hirdet igazságokat, melyek nélkül minden dísz üres és minden emlék hatástalan volna. Szent Imre szobra a főváros e forgalmas utvonalán figyelmeztetés, hogy csak abból a szellemből és erőfeszítésből int felénk a szebb jövő reménye, melyet az ércbe öntött szent ifjú és hős levente ragyogtatott s amelynek utánzására fogja serkenteni minden kor magyar ifjúságát.

*

Szent Imre szobra dísz. Művész kőbe, ércbe véste ez alkotással a képzelet díszes

formáit s törekedett az emberi szépséget és erőt talán még tökéletesebb módon szemünk elé vezetni mint az *élet* valósága mutatta. Kimeríthetetlen a művészi képzelet s remekel a mesteri kéz, hogy alkotása a világváros forgatagában milliók tekintetét magára vonja s lelkét gyönyörködtesse. S a szobor disze mégsem a szép forma, mert azt minden nemzedék másként értékeli, hanem a lélek ragyogása, mely a megdicsőült arcán sugárzik s tisztelgőknek és kíváncsiaknak egyaránt hirdeti: ad altiora nati sumus, felsőbb rendeltetésünk van, mely mindig ugyanaz marad s akik eszerint éltek mindig példaképek maradnak. Ez a lelki ragyogás, ez a természetfölötti dísz azt jelenti, hogy hétköznapi életfelfogásba beletörödni nem szabad, hanem az élet felmagasztalása, az örökkévalóság nimbuszába állítása, legbüszkébb emberi örökségünk, amelynél nemesebb szépséget sem szellem sem mechanika nem biztosíthat. A világ botor fejjel hajszolja a kétes örömet és sikert s e hajszában elhervad üdesége épúgy mint reménye, viszont a lélek ragyogása a szentség bájában vég nélkül kínálja azt a tiszta és zavartalan örömet, mely Isten lelkéből, az Ő választott hőseinek példáján keresztül, árad azokra, akik elég fogékonyak a természetfölötti szép megértésére és elsajátítására, s az mindig boldogít.

Elmechanizált civilizációnk csak az érzéki örömben keresi az emberi meglegedés forrását. Amit kézbe vehet s kikóstolhat, az tölti ki lassankint már lelkivilágát is. Ez a

korlátolt életszemlélet, mely legjobb esetben a gép szerepét szánja az embernek, lefokozza méltóságunkat s lealacsonyítja nemzetünköt arról a piedesztálról, melyre a történelem legnagyobb lelkei emelték. Az átszellemült ember az angyali szférák magaslatai közé emelkedik s a szellemnek az ösztönön, a szabadságnak a vak sorson, a léleknek a gép felett aratott győzelmeiben tárja fel a kegyelem által megszentelt esztétikai szemlélet szépségeit, amelyek divattal, szeszéllyel dacolnak s csak tiszta örömet sugallnak, tehát maguk körül zavartalan boldogságot árasztanak,

Amikor a test túlhajtott kultusza az ember felsőbbrendűségének büszke öntudatát és isteni hasonlatosságunk szent emlékét elhomályosítja, aminek áldozata az ifjúság elpocsékolt egészsége és életkedve, a családi otthon békéje és boldogsága s a nemzeti erőt biztosító közerkölcs integritása: akkor a Szent Imre szobor itt a keresztúton, ahol az élet árja örömeivel és bajaival, reményeivel és lemondásaival kavarog, állandó szimbóluma a lelkiségnek, tisztaságnak, talpraállásnak és emelkedésnek, szóval a művelt emberhez egyedül méltó földi életformának.

A bölcsesség-könyvében nem hiába szól elragadtatással a Szentlélek Isten: „*Ő mily szép a tiszta nemzetség fényességben; mikor jelen vagyok követik őt s kívánják mikor eltávozik; és koronázottan örökké diadal-maskodik a fertőzetlen diadalok jutalmát megnyervén.*”¹⁾ Valóban nincs lélekemelőbb

¹⁾ Bölcs. IV. 1.

látvány, nincs méltóbb disz, mely egy büszke nemzet fővárosát ékesíthetné, mint a lelki intaktságnak, a fertőzetlen diadaloknak és győzelmeknek emlékszobra, mely úgy emelkedik ki a mindennapi élet szürkeségéből és gyarlóságai közül mint az erkölcsi szépségnek főséges ígérete. Ez a törpeségbe és alacsonyságba belenyugodni nem tudó emberi lélek szüntelen felmagasztalása.

*

A Szent Imre szobor emlék is egyúttal. Emlékeztet vértelen győzelmekre. Ma újból ököljog kezd uralkodni s annak pogány igézete vérontást sürget. Féktelen nyers vért idéznek dühödt megszállottak és csak az annak jogán aratott győzelmet hajlandók történelmi ítéletnek elfogadni. Pedig a történelem és élet egyaránt dalt zeng azokról a vértelen győzelmekről, amelyeket a tiszta vér arat s figyelmeztet, hogy véres csatákon is annak a népnek volt nagyobb sikere s van nagyobb esélye, mely önvérét tiszteli s szentül őrzi. A magyar nemzet történelmének legszomorúbb lapját azok írták tele, akik történelmi katasztrófánk betetőzéséül minden erkölcsi nagyságot gúnyoltak és piszkoltak s az emberi vér féktelenségét hirdették egyetlen életszabálynak. Legyen tehát az erkölcsi tisztaság szobra figyelmeztető jel, hogy csak a krisztusi értelemben vett „integer vitae scelerisque purus” férfiú és ifjú nemzedék hordozza szent jövőnk ígéretét.

Emlékeztet a szobor arra a korra, amelyben elmélet és valóság, elv és életszemlélet

harmóniában élt meg nem alkuvó, bátor férfi keblekben, mely kifelé azért látott sikert, mert előbb önmagán aratott erkölcsi győzelmet. A fájdalom magyar éjszakájában világítójel ez ifjú ércalakja, hogy nem szavak hanem tettek, nemcsak külső de mindenekelőtt belső nehézségekkel szemben érvényesülő bátorság — az áldozat bátorsága — a tartós nagyság és siker első föltétele.

*

Dísz és emlékezés nem elégíti ki a lélek magasra törő vágyát. A Szent Imre szobornak csak akkor van jelentősége s a leleplezésre rendelt világgraszoló ünnepségnek is csak akkor lesz történelmi súlya, ha a szobor szent meggyőződést és komoly szándékot is juttat kifejezésre, mely a hétköznap fölé emel s az életet szent tartalommal gazdagítja. Ezzel kapcsolatban tehát le kell rögzíteni, hogy ezen a forgalmas utón, ahol az élet minden érverése lüktet s oly ellentétes törekvések találkoznak, a lelki nagyság szobra azt hirdeti, hogy az erénynek és igazságnak nem szabad elrejtőzni, hanem felsőbb jogosultsága büszke tudatával a világ elé kell állni s érvényesülést követelni.

Mi nagyon hajlamosak vagyunk értékekkel bujkálni s azokat véka alá rejteni. Selejtes életszemlélet harsonásai pedig elhittetik, hogy az ő vásári portékájuk nagyobb megbecsülésre tarthat igényt, mint a mi égből jött és évezredek földi tapasztalata által igazolt elveink és életstílusunk. Meg kell tehát mutatni, az átlag mértéket mennyire felülmúló

kiválóságokkal gazdagítottuk mi a történelmet s mily nagy eszményeket állítottunk bele az életbe. A szent íróval „*hadd dicsérjük a hires férfiakat ami őseinket nemzedékeink sorában.*”¹⁾ Minél vakmerőbb az álnokság s minél tolakodóbb a bűn, annál bátrabb legyen az igazság és ostromra készebb az erény. A világ uralmáért foly a küzdelem. Most a jóknak nem rejtekhelyen hanem bástyafokon a helyük s a bűn terror-csapa-
taival szemben a tisztaság falanszának nemcsak hűséggel kell ápolni szent emlékeket, hanem erővel ellenállani, sőt ha úgy fordul harcbaszállni s megmenteni a becsület és szentség, az emberi törvény és isteni igazság számára az életet.

A múlt igazolásán túlmenőleg azonban hallatni kell hangunkat a jelen és jövő nagy kérdéseivel kapcsolatban is. Az egész jövő függ attól, hogy alakul egy nép lelke. Ezt pedig végeredményben nem elméletek sem politikai elgondolások döntenek el, hanem az, hogy formálják az ifjúságot. A Szent Imre szobor-avatás tehát hangos tanúskodás amellett, hogy Magyarország híven áll a keresztény nevelés elvi alapján. A Szentatya személyesen vesz részt ez ünnepen őt oly méltó módon képviselő követe útján. Ezért neki eléggé hálásak nem lehetünk. De amikor túlrad szívünk az örömtől, akkor egyben büszkén valljuk, hogy szobrot állítva az angyali tisztaságú ifjúnak, hitet is kívántunk tenni róla, hogy a keresztény nevelés eszményeit, amelyekről XI. Pius hatalmas kör-

¹⁾ Eccl. XLIV. I.

levelében oly ékesen szólott s amelyeket saját vallomása szerint Szent Imre életében mint tükörben látott, híven őrizzük.

Valljuk XI. Pius pápával, hogy „*a nevelés lényegileg emberalakítás; a földi halandó olyan legyen és úgy viselje magát ebben az életben, hogy azt a fenséges célt, amelyre teremtetett elérje; nyilvánvalóan nem lehet tehát igazi nevelés az, amely nem volna a végső célra irányozva; azért a Gondviselés jelen rendjében, miután Isten nekünk magát egyszülött fiában, Aki egyedül „út, igazság és élet” kinyilatkoztatta, tökéletes és teljes csak a keresztény nevelés.*¹⁾ A Szent Imre szobor leleplezése nemcsak fényes ünnepi alkalom, hanem az érc alak, ki mától fogva oly büszkén néz a világ szemébe, egész Magyarország nevében hirdeti, a pápai nevelő-eszményt őrizni fogjuk s Szent Imre nyomán az ifjúságot a szentek példaadó erejével kívánjuk edzeni s a megalázott hazát a keresztény erkölcsök erejével talpraállítani.

Szent Imre dicső alakjának velünk együtt hódol az egész keresztény világ. Hogy részt kért a szobrot emelő magyarság örömeiből, az nem csak fényes keretet biztosít, hanem a gondolatnak, amelyet hirdetünk, egyetemes jelentőségét is kiemeli. Ez pedig az az általános érvényű szabály, hogy nem csak egyes választott lelkek, mint a magyarság liliosos hercege, vannak hivatva Krisztus dicsőségét hirdetni, hanem Isten jogainak kell érvényesülni e földön családban, isko-

¹⁾ Enc. Divini illius magistri.

lában és nyilvánosságban, hogy az élet újból remény forrása legyen s erre való egyetemes, szent készségünket hirdeti a mai ünnep, a nagy tanulságot szolgáló ércszobor körül.

Nabukodonozor arany szobrot készített, hogy tüntessen az érzéki ember göggyével — s a barmok sorsára jutott, míg csak fel nem pillantott az égre. Mi a lelki embernek emeltünk szobrot, hogy jel legyen s szóljon az Isten fölségéről s csakis belőle áradó emberi méltóságról Magyarországnak és a nagy világnak; mert szent meggyőződésünk, hogy csak e jelben ragyog a velünk együtt sebekből vérző emberiség felé a győzelem reménye. Ha követjük, nem vesznek erőt rajtunk — akik előbb az égre néztünk — az embertelen alacsony ösztönök alvilági hatalmai.

A kicsiny és oly igazságtalanul halálra sebzett Magyarország jól tudja, mi a beteg emberiség orvossága. A kegyetlen tapasztalatokon okulva hívta meg tehát a világ összes nemzeteit nemcsak ünnepelni, hanem közös munkára szervezkedni s a hihetetlen erkölcsi alacsonyság ellen fegyverbe szólító s a gyógyulás módjait érc szobrában is magyarázó liliomos ifjút meghallgatni.

Magyar Testvéreim pedig vessék szívükbe, hogy Szent Imre szobra a keresztény népek képviselőinek és Atyjának jelenlétében külön is komoly szózatot intéz a magyar néphez, s amikor a világ szeme rajtunk pihen, minekünk nemcsak ünnepelni és hódolni kell, hanem a magyar feltámadás

himnuszának ígétét élettel és lélekkel biztosítani. A szobor szól, hogy csak az élet ha a szellem él, s ha az él, benne meghatványozódik és összeforr minden magyar erő és remény a világnak mind a négy táján. Ebből kel új életre minden régi dicsőség.

A PAP SZENT GELLÉRT.

Az apa, anya és gyermek zárja le közfelfogás szerint a családi kört. E három tényező teszi a családi együttest teljessé, gondviselészerű szerepük betöltése ezt a szentélyt boldogság forrásává. Rajtuk keresztül árad az élet áldása s ha megértik egymást de főleg Istent, akkor földi szerencse hordozói mind a hárman együttvéve, külön-külön pedig mindegyik az emberi nem egy típusát jelenti, amelyen ha kiteljesedik a teremtés koronájáról vallott isteni végzés, úgy öröm az élet s biztató a jövő.

Isten tervét azonban halandó ember sokszor meg nem érti s útjára magától el nem talál. Szemeink előtt omlanak szét hatalmas családok, valóságos dinasztíák a társadalmi és gazdasági rendben, s ha az okokat kutatjuk ráeszmélünk, hogy rendszerint azért, mivel nem volt baráti vagy mesteri kéz, amely a pillanatnyi siker és üzleti haszon érdekein túl táguló horizontot tudott volna mutatni és hétköznapi fölé emelkedő ambíciót a lélekbe oltani, hogy abból családi hagyomány virágozzék. Kimondhatatlan áldás, ha a Gondviselés különös végzéseként

az apa bölcsességét s az anya szeretetét kiegészíti egy megértő lélek és magasabban szárnyaló gondolat, hogy a szűkebb családi kört egy tágabb és emelkedettebb lelki közösség kincseivel gazdagítsa.

„*Ha az Úr nem építi a házat, hiába fáradsanak akik azt építik.*”¹⁾ Ahhoz nemes adománylevelek, jogok és tőkék, szövetségi vagy házassági kapcsolatok nem elégségesek, a boldog otthon építéséhez elsősorban több lélek és eszményiség kell. Ha ezt a családok magukból kitermelni nem képesek — s ez a spontán erőgyarapodás a legritkább — Istentől küldött mentor, akár egy Tóbiást vezérlő Rafael arkangyal képében, akár pedig egy bölcs lelkiatya vagy nevelő gondoskodásában van hivatva biztosítani.

Nem szólnak róla krónikák, de Szent István nagylelkű hitvesével együtt bizonyára messze földre küldött követségeket, hogy fiuk számára a legkiválóbb tanítókat és mestereket szerződtessék. Bizonyára nem fukarkodtak a kecsegtető ajánlatokkal sem, csak-hogy a magyarság és kereszténység közös ügye Imre királyfi uralma alatt oly kézbe kerüljön, melyet a legmesteribb erő készített elő s edzett meg a legnagyobb történelmi feladatra. De a legmegfelelőbb eszközöket nem embe-
rek választják ki, hanem Isten küldi, s minél inkább hordozzák magukon ennek a természetfölötti rendelésnek jellegét annál biztosabb, hogy nem kontár erők, hanem igazi lelket formáló s ezért történelmet is alakító tényezők.

¹⁾ CXXVI. zs. 1.

A magyar királyi szent család nevelő munkájára, de rajta keresztül a magyar nép megszentelésére is különös isteni gondviselés készítette elő a mestert és lelkiatyát, hogy szent szülők és uralkodók művét befejezesse egy nemzet reményeit valóra váltsa, de amellet az örökkévalóság igényét is kielégítse s az égi hazának szentet, a földinek pedig hőst nevelve, megvalósítsa a legmagasztosabb harmóniát, amelyet emberi lélek csak sejt, de isteni kegyelem képes is az életbe átültetni. Szent Gellért a legsűrűsben illeszkedik bele a magyar szent család együttesébe, hogy szent atya, anya és fiú mellett szent nevelő emberfölötti eredményt elérve bizonyítsa be soha el nem évülő érvénnyel a keresztény lélekidomítás csodálatos erejét. S ezt a magyar szent család házi tanítója a szent papok lelkével érte el, amelynek kisugárzása értette meg a szülőkkel, hogy az igazi nagyság szentségben van, a magyar néplélek átformálásának csodálatos sikere pedig minden későbbi magyar századdal is hivatva van megértetni, hogy a krisztusi papság gondviselés-szerű erő, mely az élet leghatalmasabb formálója.

Nagy papok a történelem formálása tén fontosabb szerepet játszanak mint a világ azt általában vélné. Sőt az a lendítő erő, mely a szentek és hősök történelmi szerepében jelentkezik, ihletét elsősorban attól a szellemtől nyeri, amelynek Istentől rendelt mes-

terei és osztogatói azok a választott lelkek, kiknek Krisztus szólt: „Elmenvén az egész világra tanítsatok és kereszteljetek,” vagyis világosítsatok fel s edzzétek meg az emberiséget arra a feladatra, amely a hétköznapiságnak, megalkuvásnak és nemtelenségnek állandó tagadása s az az új életstíl, melyet Isten Fia a földre hozott s amelynek legelső interpretátorai a lelki élet hősei s az emberi harcok kimagasló vezérei.

Ez a küldetés nem hivatali aktus. Tévedés volna azt hinni, hogy a formai kiválasztás és oklevélszerű felhatalmazás már szentek és hősök mestereivé avat bárkit. Ha van pálya, amelyen a sikert elsősorban emberfölötti erők akcióba lépése magyarázza, úgy a lelkeket formáló, magán és közgondolkozást átalakító papi tevékenység különös isteni küldetés eredménye. Azt mondja az Úr: „*A szél ahol akarja ott fú és hallod zúgását, de nem tudod honnét vagy hová megyén; így van mindenki aki a lélekből született.*”¹⁾ A kegyelmi indítás, a léleképítés nagy művészete nem sajtítható el iskolapadban kuporgó szorgalommal, csak azon misztikus erő beszüremlésével vagy föllobbanásával, amelynek példái a valástörténelem leghősibb lapjain ragyognak.

Damaszkuszban emberileg érthetetlen égi látomány képein és szózatán mereng a tegnap még egyházzüldöző Saul s az „Egyenes utca” kis házába isteni figyelmeztetés küldi Ananiás tanítványt, hogy bármennyire nem érti, a szent keresztvízzel érintse e földre

¹⁾ Ján. III. 8.

sújtott férfi homlokát, hogy talpra ugorjon s a világ meghódítására induljon Szent Pál apostol. Milanóban egy vallási és erkölcsi tévelyek viharai között hányt-vetett ifjú kételkedve gondol az üdvösség útjára s égi szótatot hall: „Tolle lege”, üsd fel és olvass benne, s ráesik tekintete a keresztény erkölcsi élet és lelki megújulás alapszabályára s a Te Deum hangjai között megkeresztelkedik majd szentelést nyer a tévelygő ifjú, hogy Szent Ágoston lépjen a történelem színpadára s lángeszével, de sokkal inkább a kegyelem kimeríthetetlen erejével, főpásztor legyen egy viharvert városnak s világitó fáklyája a papi rend értékeinek ragyogtatásával az egész emberiségnek. Savonában egy ácsmester kislfia a fahulladékból betűket ró egybe s a körülállók ámulatára mintegy kockát játszva, de tulajdonkép isteni végzést hirdetve, kiveti a zsoltár szavát: „*Uralkodjék tengertől tengerig s a folyamoktól a földkerekség széléig,*”¹⁾ és lett belőle a papi rendnek oly képviselője és bástyája VII. Gergely pápa személyében, ki ennek a szent hivatásnak minden fegyveres és hatalmi erővel szemben érvényesülő lelki fölényét minden idők számára példázza. Ha van hivatás, amelynek előkészítésében Isten ujja csodálatos módon játszik a történelem orgonáján, úgy az a krisztusi papság. Szent Gellért életében is feltűnik szinte kézzelfogható s a titkokat valósággal érzékelhető módon ez az isteni küldetés. A kis Sagredo Gellértet szülei már gyermekkorában papnak és szerzetesnek szánták. A mai kor

¹⁾ LXXI. zs. 8.

ezt az időelőttiiséget meg sem érti. De a X. század, amely egészen hitben élt s életnedveit elsősorban sőt csaknem kizárólag abból szívta, a földnek az örökkévalóság irányában való beállítottságát oly magától értetődőnek látta, hogy akkor mindenki Isten szolgálatára hivatottnak érezte magát, s nem annyira áldozat mint inkább kitüntetés számba ment, ha szülők a gyermekszobából még alig csak kikerült magzatukat Isten szolgálatára ajánlhatták. Akkor még az emberek nem tekintették részükről tanúsított kegynek, ha hetenkint egy félóra ellátogattak istentiszteletre, hanem átéreztek és élték a zsol-tár szavainak igazát: „*Mily boldogok Uram, kik házadban lakhatnak, Téged örökkön örökké magasztalhatnak.*”¹⁾ s ha a keresztény buzgalom zsenge áldozatainak járt is nyomában néha csalódás, ezek a gyermekhősök rendszerint beváltak, főleg amíg a hithűség égisz lánggal lobogott.

A kis Sagredo Gellért is már gyermekkorban bizonyosságát szolgáltatta, hogy Istennek nagy terve van vele s nemcsak csengőszava dicsérte az Urat, hanem a szent papok szerinti magatartása mutatta, hogy legnagyobb szolgálói közé van kiválasztva. S amikor az ősi szent György monostor meglett bencés atyái apátot voltak kötelesek választani, az öregek tekintete a legfiatalabbra nem azért esett, mintha a meglett kort a tökéletesség akadályának tartották volna, hisz a legifjabb az emberi tapasztalást nyilvánvalóan nélkülözte, hanem hódoltak a papi

¹⁾ LXXXIII. zs. 5.

kegyelem ragyogásának, mely a nagyra hivatottságnak és isteni küldetésnek legerősebb bizonyítéka.

A fiatal apát tetteiről nem sokat jegyzett föl a krónika. De az az egy kétségtelen, hogy a szentség utáni vágy akadályt nem ismerő módon lobogott benne s hogy az Úr Jézus közelébe jutni s Vele minél jobban egybeformni volt életprogramja. Ez magyarázza, hogy a tenger királynéjának szellemi és lelki adottságai ki nem elégítették s nem nyugtatta meg, hogy a kelettel állandó összeköttetést tartó velencés hajókon szünet nélkül jöttek a hírek a kereszténység bölcsője felől s Szent Márk evangélista testével együtt az Úr többi tanítványainak szent ereklyéi; ő nem ereklyéket és nem tanítványokat, hanem az Urat magát kereste és hívta, s lelkének ezt a szomját kielégíteni az imádság és elmélkedés sem volt képes, hanem utrakelt, hogy végig járja a szent helyeket s azt a Via Dolorosát, amelynek emberfölötti emlékei s az Üdvözítő szellemével való találkozás lehetőségei elsősorban elégíthetik ki a nagyratörő lelkeket.

Szinte érthetetlen az a nosztalgia, amelylyel a legnagyobb szentek és papok a Megváltó életének és szenvedésének szent helyei után vágyakoznak. Profán gondolkozás beteg miszticizmust sejt ebben, azonban a lelki élet közelebbi ismerete meggyőz, hogy ez csak vágyakozás a szentség és nagyság iskolája után. Szent Jeromos nem tudja fölcserélni a betlehemi barlang dohos szegénységét a császári Róma kényelmével, mert

csak ott éli bele magát abba a gondolatkörbe, melyben minden szó és betű a földre szállt Istené. Assisii Szent Ferenc elvet magától minden földi örömet s amikor kibontakozik minden emberi kötelék közül, csak egy vágya van, a szentföldre jutni s ott Krisztust követve az evangéliumi igazságnak a pogányságot megnyerni s szent elragadtatással a mohamedán despotizmust is lefegyerezni. Loyolai Szent Ignác a közfelfogás szerint az akkor kitört egyházszakadás és lelki válság megszüntetésére jött mint a Gondviselés küldötte, s e hősi történelmi szerep betöltésére hivatott nagy pap legfőbb vágya és első célkitűzése mégis a szentföldre jutni s a szent sir szolgálatában elégni.

A velencei Szent György monostor apátja, Sagredo Gellért, a lelki tökéletesség utáni vágy kielégítésére szintén csak azt az utat látta, melyet Krisztus járt s azon remélt Vele egészen egybeolvadni. Ezért kívánczolt a szent földre s szállt viharos tengerre. De Isten ujja nem az emberek gondolata szerint igazodik, s az isteni küldetés jele, hogy nagy papok rendszerint nem az ő elgondolásuk szerint szolgálhatják az örök célt. A krónika azt mondja vihar volt, mely Gellért apátot az isztriai partokra s a magyar királyság szomszédságába vetette, de a hit megmagyarázza, hogy isteni végzés irányította a szeleket s a tenger hullámain, amikor a magyar királyi szent család leendő udvari papja e dinasztia szellemének és gondviselésszerű igényeinek vonzó körébe

jutott. Jónás próféta menekült az Úr rendelése elől s azért dobták őt a tengerbe. Szent Gellértet pedig csak az a vágy hajtotta, hogy Isten akaratát teljesítse, s mivel annak vállalására a legteljesebb mértékben készen állt, a Gondviselés úgy intézkedett, hogy ne oda jusson ahol saját lelke tökéletességét szolgálhatja, hanem ott vesse partra a tenger, ahol az önmegszentelésen túl egy Isten által különös feladatra kiszemelt nemzet megszentelésének és történelmi hivatása beteljesedésének is lehetett fölként szolgálja.

Jöttek a magyar nép lelki igényeinek kielégítésére az akkori kor minden tudományos készültségével felszerelt igehirdetők s bizonyára még sokkal nagyobb és sokkal képesítettebb sereg is rendelkezésre állott volna megvalósítani azt a dicső feladatot, hogy a kereszténység félelmetes ellenségét, a magyar népet, dinasztijával együtt Krisztus kezes bárányává avassa. Az isteni küldetés, a nagy papi hivatás e bélyege, nyilvánvalóbb azonban senkinél sem volt, mint a velencés Sz. Gellértnél, aki a magyarság Pantheonjában mint a nemzeti újjászületés elsőrendű tényezője azért foglal helyet, mert nála kétségbe nem vonható, hogy őt e szent feladatra a Mindenható küldötte.

*

Akik a mindennapi élet gondolatai és keretei közül kiemelkedni nem tudnak, nem értik azt a meglepő elhatározást, amellyel a Sz. Gellértek s hódító útjukon elődeik és utódaik idegen földön ellenségessé indulattal

szemben merész követelésekkel föllépni s minden emberi fogalmat és lehetőséget csúffátévő igénnyel hódításra vállalkozni tudnak. Hogy egy idegen szerzetes, aki a magyar néphez az ő nyelvén szólni sem tud s kinek egész habitusa, gondolkozása és életformája kiváltja hallgatói kritikáját, bevonuljon az országba s egy érthetetlen tan és minden eddigi gyakorlattal ellenkező életrend számára engedelmességet követeljen, természetesen magyarázatot el nem bír. Ez a jelenet Krisztus egyházának történetében számtalanszor ismétlődik meg. Ez történt akkor, amikor Sz. Pál megjelent az aeropagon s a cinikus görög bölcséletet a kereszt „bolondságával” szemben térdre kívánta kényszeríteni. Vagy amikor Sz. Péter megjelent az imperátorok udvarában s a világ uraitól, a népek és isteneik zsarnokaitól, azt kívánta, hogy a keresztre feszített zsidó Messiást ismerjék el uruknak és királyuknak s a Pantheonból, amelynek falai közé durva góggal és leplezetlen hitetlenséggel bebörtönözték a földkerekség összes isteneit, mindezeket a fából, aranyból vagy fantáziából formált bálványképeket eltávolítsák s helyükre az alázatos, engedékeny, szelíd és megbocsátó, tehát az ő fogalmaik szerint megvetésre méltó Krisztusnak a trónját helyezték. Athenben és Rómában egyaránt mosolyogtak vagy botránkoztak e pretenzió s egy kézlegyintéssel vagy legionáriusok lándzsájával vélték elintézni a tolakodót — s az a világ ámulatára végül mégis csak sikert aratott s ellenfeleit hallgatásra és tisz-

teletre kényszerítette. De ugyanez történt akkor is, mikor az idegen Szent Bonifác benyomul a germán őserdőkbe s ledönti a pogány főisten szent tölgyfáját ép úgy mint mikor a XX. század hithirdetői benyomulnak Közép-Afrika ismeretlen vadonjaiba vagy Oceania emberevő népeinek odúiba s meg nem alkudva balvéleményekkel és kárhuzatos hagyományokkal az ösztönök zsarnokságáról való lemondásra buzdítják és kényszerítik a vadakat s egy ismeretlen Isten tekintélyével a szelídség törvényének elfogadására törekszenek hangolni a szenvedélyeket.

Ki volna képes megmagyarázni e vakmerőséget s miféle emberi vagy történelmi okoskodás tudná felderíteni a siker kulcsát? Próbálgatás és nevetséget keltő tudálékoság minden kultúrtörténelmi erőlködés, amely ezeket az eredményeket emberi és véges kategóriákból törekszik eredeztetni. Azokat csak az a küldetéstudat érteti meg, mely az örökkévalóságból meríti erőit és ihletét s azért dolgozik és mutatja be hősi áldozatait. Ha Szent Gellért katedrái bölcselők vagy akadémikusok tekintélyével lépett volna a magyar földre s azok szavával szól, ostromoz és serkent, a legjobb esetben kinevették volna, mint Sz. Pált az areopagban, de az ő tanításának ellenállni, az ő áldását elhárítani, papi befolyása alól a lelkeket kivonni azért nem lehetett, mert nyilvánvaló volt rajta és egész föllépésén, hogy mennyei erők és az egész történelem felett érvényesülő hivatás teljesítésében járt el.

„Azt ami a világ szemében oktan

választotta ki az Isten, hogy megszegyenítse a bölcseket, s azt ami a világ szemében gyenge, választotta ki az Isten, hogy megszegyenítse az erőseket, és azokat, amik semmik, választotta ki, hogy azokat, amik valamik, megsemmisítse. Általa vagytok ti Krisztus Jézusban, ki Istentől bölcsességünké lett és igazságunkká és megszentelésünké és megváltásunkká, hogy amint írva vagyon, aki dicsekszik, az Úrban dicsekedjék.”¹⁾ Az Isten küldötteinek, ezeknek az addig ismeretlen világhódítóknak, ez a tekintélyük és fegyverük. Az igazi nagy papi hivatás szédítő sikereinek a magyarázata ez az emberileg érthetetlen isteni küldetés ereje. Szent Gellért is utat talált nemcsak a magyar kolostorokba s nemcsak a fejlettebb keresztény igényekkel szemben fogékonyabb királyi udvarba, hanem a magyar nép lelkébe. Sőt utat talált a tömegek gondolatvilágába, ahol nem argumentumokból bontják ki az igazság magvát, hanem az örökkévalóság sugallatát érzik a nagy papi cselekményeken s elfogadják az örök igazságot, akár közérthető nyelven adják azt elő, akár pedig fülnek idegen, de lélekben visszhangzó mennyei harmóniaként. Mindennek az a titka, hogy pap volt, nem mesterségből és -hivatalból, hanem Isten sugallatából, küldetéssel arra, hogy egy nemzetet Krisztus aklába vezéreljen, s ennek az emberfeletti erőnek ellenállni nem képes senki és semmi. Ha a papi hivatás e jellegét pásztorok és nyáj egyaránt megértik, akkor abból na-

¹⁾ I. Kor. I. 27.

gyobb áldás fakad, mint bárminő más anyagi vagy szellemi erőfeszítésből. Joggal örökítik meg a történelemben azok nevét, akik a népeket megtanítják gazdasági ügyességre, harci készségre, vagy elvezetik nagy szellemi sikerre. Nem lehet lekicsinyelni azok szerepét, akik a közrend vagy közbiztonság bástyáit emelik s a békés polgári élet föltételeit biztosítják. De mindenkinél fontosabb szerepet tölt be az, aki lélekben disponálja az embereket, hogy a Gondviselés terveinek elfogadására készen álljanak. A legnagyobb áldást az a papi munka jelenti egyesekre és népekre, amely fogékonná teszi őket, hogy belső hódolattal vállalják a polgári kötelemeket. Ez a magyarázata annak, hogy Szent Gellért is, bár közhivatalt nem bíztak rá, oly befolyást gyakorolt a magyar nemzet alakulására, hogy ahhoz semmiféle politikai vagy gazdasági tevékenység sikere nem mérhető. Az ő munkájának eredménye épúgy mint a történelmi szerepet játszó nagy papok sikere onnan nyeri magyarázatát, hogy Krisztust és az Ő szellemét keresi és szolgálja mindenütt és mindenben. Amit Szent Pál római rabbinlincsei közt oly nagy ékesszólással hirdet, hogy bárminő indulatból vagy okból történik is „csak Krisztust hirdessék és magyarázzák” s hozzáteszi, hogy „számomra az élet Krisztus s a halál nyereség,”¹⁾ ez a teljesen természetfölötti beállítottság a krisztusi papság eredményeinek rejtélye. Az Úr maga mondta s a természetfölötti életszemlélet alaptétele gyanánt hirdette: „Keressétek előbb az Isten

¹⁾ Fil. I. 21.

*országát és az Ő igazságát s a többi mind hozzá adatik nektek”.*¹⁾ Ennek a parancsnak megértése teszi egyúttal érthetővé a keresztény társadalmi rend minden győzelmét, s viszont ennek félreértése magyarázza meg azt a sok balsikert és eredménytelenséget, melyek a legnemesebb emberi erőfeszítéseket kísérik.

A keresztény civilizáció lelkesíten épül fel, s ha felmutat is eredményeket a kultúra minden vonalán, azok nem magukért értékek, hanem azért és annyiban amennyiben Krisztus szellemét ragyogtatják. Szokás rámutatni az építészeti remekekre és zseniális művészi alkotásokra, amelyekkel a keresztény gondolatot az emberiség legnagyobbjai gazdagították és megszerettették; mégis valami kell, hogy bármennyire ragyogtatják is a lángelmét, minden szellemi nagyságot és energiát végtelenül felülmúló s ép azért egyedül kívánatos cél gyanánt jelentkező erő abban a készségben foglaltatik, amellyel Isten választott lelkei a világot teljesen az Ő szándékainak szolgálatába állítani hajlandók és képesek.

A római és görög műveltségnek méretei és eszközei első tekintetre messze túlszárnyalták az őskereszténység minden szellemi megnyilvánulását és mégis eltűntek és használhatatlanoknak bizonyultak, míg az a végtelen erőfeszítésre képes lelkeség, amely nem áll meg az utón egyes mérföldköveknél, hanem a teljes isteni igazságot áhítja és az élet lehetőségeit, melyek az örökkévalóságba

¹⁾ Máté VI. 33.

gyúlnak fel, szolgálja, diadalt aratott és évezredekben keresztül érvényesül a lelkiesség erejével. Hasonlóképp az újkori egész műveltség és civilizáció is ingatag és kérészt életű, nem azért mintha emberi gondolatok és energiák hiányoznának belőle — hisz azok valószínűleg gigantikus arányban állanak a mai nemzedék rendelkezésére — hanem azért mert végső célkitűzése nem az örökkévalóság s annak földi megjelenésű krisztusi élet-szemlélete s ez magyaráz végeredményben minden válságot. Amit Szent Ágoston mond, hogy „nyugtalan a mi szívünk mindaddig amíg Istenben nyugalmas nem talál” azt is jelenti, hogy bizonytalan minden tudományunk, művészetünk, társadalmi és gazdasági rendünk, míg csak Krisztusba nem kapcsolódik, mert Krisztusban jelent meg teljességgel a Mindenható Istennek megváltó kegyelme, mely egyedül képes a kérdések és problémák zűr-zavarából az embert szilárd és örök igazságok révpartjára elvezetni.

*

Az egész életnek ez a Krisztus gondolata alá rendelése, a Krisztus-királyság víziója, amint azt Szent Pállal együtt a legnagyobb papi lelkek látták és ajkukkal hirdették, Szent Gellértnek is a magyar nép életében s a magyar nép történelmében h a l h a t a t l a n szerepe. Főszínes gondolat csak azt veszi észre, hogy egy idegen pap fogyatékos magyar nyelven s a magyar lélek számára idegen gondolatfűzéssel igehirdetésre vállalkozik s bizonyára sokak által meg sem értett lelkesedéssel a

magyar tömegeket buzdítani törekszik. Amikor ő a maga megsúfolt, megkorbácsolt és keresztre feszített Istenével az ősmagyar sátor-táborban megjelent, bizonyára nem egyszer felrikoltott az ősi harci riadó vagy felzokogott a magyar szenvedélyeknek hízelgő pogány istenségek méla dicsőítő éneke, s a dacos magyar valószínűleg megvetéssel fordult el az alázatos és szenvedő Isten képétől a keblében duzzogó és vihart vető kegyetlen és harcos Isten bős alakja felé. S ép abban volt a magyar nép első, apostoli lelkű papjának nagysága, hogy ezt a föld felé irányított, önmagával, szenvedélyeivel és gyarlóságaival megelégedett dacos ellenállást rá tudta vezetni annak belátására, hogy *nincs másban senkiben üdvösség, mert nem is adatott az embereknek — tehát a magyarnak sem — más név az ég alatt, melyben üdvözülnünk lehetne, mint az Úr Krisztus neve.*

A providenciális pap léptei fölött ott örködött egy szent de vaskezű uralkodó éber tekintete s az ellenállást fenyegette kemény karja, de a Krisztus küldöttségében eljáró apóstól nem ezekben a földi, véres fegyverekben bízott, hanem a kegyelem hatalmában, amelynek állandóan ellenállni senki sem képes, ha oly szívből árad, amelyet Isten egészen magáévá tett s oly ajkak hirdetik, amelyeken Krisztus szeretete visszhangzik. Nem szabad vitássá tenni Szent István nagyságát, de az kétségtelen tény, hogy az új magyar élet igazán nem a somogyi és

¹⁾ Csel. IV. 12.

veszprémi győzelmekkel, hanem a Szent Gellértek lélekhez férkőző művészetével, gondolkozást átalakító rábeszélő képességével s az Úr Krisztust ragyogtató és a lelkeket számára megnyerő papi tevékenységével kezdődik.

Szent István legyőzhette a pogány magyarságot, s erre a fájdalmas operációra elengedhetetlenül szükség is volt, de hogy a győzelem nyomán nem romok maradtak, hanem új élet virágzott ki, melyben ég és föld találkozott, az a fáradságot nem kímélő, akadályoktól vissza nem riadó, idegenkedést szeretettel legyőző Szent Gellértek érdeme. Ők értették meg a magyarral, hogy egyedül az Úr harcait érdemes harcolni a Krisztus által megváltott embernek. Ők építették föl a községek közepén az égre mutató templomokat s ők olvasztották azok körül nemes testvériségbe az addig csak harci közösségekben élő törzseket. Ők emeltek kőházakat családok számára nemcsak azért, hogy az időjárás viszontagságai előtt jobban védve legyenek, hanem hogy minden családi otthon valósággal az Úr temploma legyen, amelyben nemcsak fali képek, de Krisztus hős papjai és szent apostolai által ápolt erények magasztalják ajakkal úgymint tettekkel a krisztusi életrendet. Ha a nomád magyarból földet művelő, városlakó, tudományszerető műveit nép lett, annak magyarázata, hogy Szent Gellért és az ő tábora meg tudta érteni az örök ige érvényességét: „*Nincs itt maradó városunk.*”¹ Fensőbb célok számára

¹) Héb. XIII. 14.

születtünk s ha egyenként és népként nagyobbak lenni akarunk, azt nem kalandok útján, hanem azon lelkeség irányában kell keresnünk és biztosítanunk, amelyet mint Krisztus legdrágább örökségét nyújtanak és magyaráznak népüknek Krisztus nagy papjai. A krisztusi szeretet szétárasztásával lett Szent Gellért műve a magyar műveltség és szellemi nagyság alapja. Azzal lett ő és minden hasonló vágású utóda a magyar történelem tartó pillére, Szent Gelléltre közhivatalt nem bíztak s mégis nagyobb befolyást gyakorolt a nemzeti közgondolkodás kifejtése s az ország rendjének megszilárdítása irányában, mintha az összes közigazgatási és katonai tényezőket az ő rendelkezésére bocsátották volna. „*Keressétek előbb az isten országát és az ő igazságát s a többi mind hozzáadatik nektek,*”¹⁾) nemcsak bibliai szó, hanem életszabály egyénekre és népekre egyaránt. A nagy püspök ezt a gondolatot és utasítást minden habozás és alku nélkül teljesítette s azért a mű, amelyet létrehozott, nem egy-két emberöltőnek, hanem az örökkévalóságnak szólt. S hogy a magyar államszervezet abban a viharos és szörnyű veszedelmekkel teli időben ki tudott alakulni és hosszú századok szilárd alapjának bizonyult, annak igazi magyarázata, hogy Szent Gellért papi gondolata, amellyel Krisztust tekintette minden földi alakulat központjának és végső céljának, a magyar lelket megigézte s ebben a benső készségben s krisztusi beállítottságban, mely nem kényszerből, de örömmel

¹⁾ Máté VI. 33.

vállalta a keresztény társadalom és rend kötelmeit, nyert a magyar nemzet oly időálló erőforrást, mely minden történelmi viharral dacolt, mert nem az időt, hanem az örökkévalóságot hordozza.

Mindezek után egy pillantás korunk zilált lelki viszonyaira magyarázatot adja mindannak a bizonytalanságnak, zűrzavarnak és felfordulásnak, amelynek tanúi vagyunk. A világ rendje meginog s a társadalmi kötelek megszakadnak, mivel az a belső összekötő kapocs, mely hithű korokban lelkeket egybeforrasztott s a közös munka és áldozat vállalására képesített, meglazult sőt legtöbb helyen feledésbe ment. Hiába hoznak törvényeket, létesítenek jóléti intézményeket, védik a jogokat s törekszenek gazdasági rendszabályokkal a megélhetést és békét biztosítani, ha a lelkekben nincs béke s ha az emberek nem orientálódnak az örökkévalóság felé s nem onnan nyerik a kielégülést és eligazodást, a népek s az egész emberiség egysége megszűnik s az önző indulatok felülkerekedésével nemcsak általános elégedetlenség, hanem polgárháború szakad a világra.

Megdöbentő súlyos szó az, ami a szent könyv lapjairól mint örök figyelmeztetés szól az emberiségnek: „*Nincs békéjük az istenteleneknek.*”¹⁾ Nincs békéjük azoknak az embereknek, akik magukban nem találván fel az isteni sugallatot, csak külső dolgokban, földi javakban keresik a boldogságot, mert azt csak hajszolni fogják, de mindig mást és többet kívánva megelégedést

¹⁾ L. XLVIII. 22.

nem lelnek. Nincs nyugalomuk azoknak, akik az Isten igéje megszívlelése helyett komoly életszabályok megvetésével hiú örömeiket hajszolnak s ahelyett, hogy Isten föl-kent szolgálira hallgatnának, az ószövetségi tévelygő zsidók módjára a bálványimádás papjait fogadják el mesterüknek s kőből vagy ércből alkotott molochnak erényt, nyugalmat sőt ha úgy fordul gyermeket is áldoznak. Talán nem emésztí meg őket égből szálló tűz, mint a prófétákkal szemben pártot ütő népet, de a hitetlenség és erkölcstelen-ség emésztő lángja tartalmát veszített lelküket úgy perzseli és pusztítja mint a polyvát, mert oly könnyűnek is találtattak.

Nincs békéjük a Krisztus egyházától elfordult nemzeteknek, mert a kereszténység főpapjának megértést és kölcsönös engede-kenységet hirdető szavát épúgy nem szívlelik meg mint ahogy nem hallgattak Szent Gel-lértnek szerető papi szívből fakadó intelmeire azok a konok pogányok, akiket, mivel Isten szava nem hajlította el őket a büntől, kard-nak kellett megtörni. Krisztus helytar-tójának szeretetet és szociális igazságot hir-dető szavai világszerte oly kevés megértésre találnak, ezért az emberiség aligha remélhet a bajból menekülést s az általános összeomlás helyett békét. Az csak azoknak int, akiknek a karácsonyi szózat szól angyalok ajkáról, mert jóakaró, vagyis igazságot kereső, isten-félő emberek. Ha a kereszténység csak templomi cikk vagy épenséggel külső disz, ha az Isten igéje csak egy félórán hangzik, azontúl pedig egy egész héten az üzleti ér-

dek követelése érvényesül, akkor a papi áldás nem segítség és emelkedés, hanem inkább gyászdal az annak értelmét fel nem fogó szűkkeblű emberiség fölött.

Értse meg tehát mindenki, hogy Szent Gellértnek, a nagy papnak, nemcsak dicsőségét kell zengeni s róla himnuszt énekelni, nemcsak örülni annak, hogy az isteni Gondviselés küldötte jött el vele magyar földre s kapcsolódik bele a magyar életbe fölséges igazságokat hirdetni s a gondolatnak szárnyat adni. Nem csak nagy gondolatokra és lelket gyönyörködtető szavakra van szükség, hanem olyan életre és tettekre, aminőket Isten nagy papjai tanítanak s amiért szünet nélkül imádkoznak. A Szent Gellérteknek nemcsak a serdülő nemzedék, a kis Szent Imrék, oldalán van helyük, hanem az egész életnek, vasárnapnak épúgy mint hétköznapnak, az ő útmutatásuk szerint kell alakulni, csak akkor lesz a pogányságból virágzó kereszténység, az eredményt elsorvasztó önzésből jólétet és békét biztosító cselekvés.

Ne szűnjenek meg soha a nép papjai ezt a tudatot keblükben ápolni s annak megfelelően az elfogultsággal és keményszívűséggel szemben is a krisztusi élet igazságát hirdetni. Ha fölséges küldetésük tudatában s egyedül Krisztust kereső szolgálatukban kitartók és nagylelkűek lesznek, ezzel az erővel szemben a pokol kapui sem fognak érvényesülni. A keresztény nép pedig eszmél-

jen annak tudatára, hogy papjai nemcsak hivatalnokok vagy kegyeletes cél szolgálatában alkalmazottak, hanem a legszentebb emberi érdekek védői s a legmagasztosabb nemzeti remények ápolói, s templomban és templomon kívül, ünnepen és hétköznapon tisztelve bennük az Isten által rendelt szent embereszmény jogosult és avatott őreit és mestereit, mint a Szent Gellért nyomán szebb életet talált magyarság, induljon utánuk az új pogányság bilincsei lerázására s egy megújult keresztény társadalmi és szellemi rend felépítésére.

A TANÍTÓ SZENT GELLÉRT.

A küldetés, amelyet Szent Gellért Magyarországra nyert, apostoli feladat volt. Az apostolok legfőbb dicsősége és tulajdonképeni erejük, hogy papok, tehát Isten titkainak sáfárai s kegyelmének közvetítői. Ez az apostoli hivatás azonban oly különböző téren érvényesül ahányféle az emberi élet igénye, s ép azért az utasítás, amelyet Krisztus az Ő küldötteinek adott, nincs korlátozva sem helyre sem időre sem munkatérre nézve. Az egész világ és minden teremtmény az apostolok hódító útjának célja az Úr parancsa szerint, tehát ennek a gárdának rá kell nyomni a krisztusi bélyeget minden életnyilvánulásra, át kell alakítani a magán és közgondolkozást s meg kell valósítani Isten országának célkitűzését a földön, hogy amint Szent Pál mondja, hogy már „*ne én éljek, hanem éljen bennem Krisztus.*”¹⁾)

Elgondolni sem lehet mily különleges utakon és erőfeszítéseken keresztül érvényesül ez a krisztusi akarat. Az Úr annak sem pragmatikáját sem taktikáját nem szedte pontokba, csak annyit jelzett, hogy aki végrehaj-

¹⁾ Gal. II. 20.

tását vállalja „mindenkinek mindene” kell, hogy legyen. A tizenkét világhódító szédítő hatalmat nyert, amidőn az Úr szólt: „*Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.*”¹⁾ Legyen hatalmatok a Krisztust földön tartani s őt nemcsak a történelem tág keretei közé illeszteni, de a legegényibb vágyak realizálásának csodaforrásává varázsolni. Nem kevésbé megdöbbentő erőt juttat a másik szó: „*Vegyétek a Szentlelket, akinek megbocsátjátok bűneiket meg vannak bocsátva.*”²⁾ Ha a szentmisével hatalmat nyertetek mennyek országát a földre hozni, úgy ezzel a jogosítvánnyal erőtok lesz a földet égbe emelni s a mulandóságot, állhatatlanságot és törékeny emberi akaratot az örökkévalóság védelme alá helyezni.

Azt hihetné bárki, e két emberfölötti lehetőség birtokában az apostolok és utódaik minden történelmi feladatra képesítést nyertek. De Krisztus még egy más, emberinek látszó feladatot is biz rájuk amidőn így szól: „*Elmenvén tanítsatok minden népeket!*”³⁾ A legtöbb vallás is ezt teszi s az emberi tudomány szintén az iskolában kivan célt érni. De a krisztusi tanító tiszt s az átlag emberek iskolás mestersége között óriási különbség tátong. Amit Krisztus jelöl meg apostoli feladatul, az egészen abban a lelkületben gyökerezik, amely hordozza a mise-mondás és bűnbocsánat csodatevő lehetőségét, s minden más tanítómunkánál azért

¹⁾ Luk. XXII. 29.

²⁾ Ján. XX. 22.

³⁾ Máté XXVIII. 19.

eredményesebb, mert szent és arra törekszik, hogy „már ne én éljek, hanem Krisztus éljen énbennem.”

Az apostolok nemcsak azért voltak az Úr küldöttei, mert joguk volt misézni és bűnöket bocsátani, hanem azért is, mert Krisztusra nevelni tudtak. Akik nyomdokaikba léptek, mint Szent Gellért, és egyházi tanító tiszteletet vállaltak, megvalósították Szent Pál szavát: *Beszédem és tanításom nem állott az emberi bölcsesség meggyőző szavaiból, hanem a lélek és erő bizonyítékából, hogy hitetek ne nyugodjék emberi bölcseségen, hanem Istennek erején.*¹⁾ Ezt az intelmet minden püspökszentelésnél énekli az egyház s hirdeti, hogy a keresztyén nevelés célja nem részigazságok ragyogtatása sem formai ismeretek terjesztése, hanem a lélek gazdagítása, az akarat megszentelése. Földnek és égnek egybeforrasztása az s oly életrend kialakítása, mely független rikoltó jelzavaktól és divatoktól, hanem az örök igazság és kegyelem alapján áll. Nemcsak a földi létet, hanem az örökkévalóságot is hordozza. Szent Gellértet ily küldetéssel nemcsak az óriássá nőtt papi szerepre szánta a Gondviselés Magyarországon, hanem a nemzet remény és nemzeti lélek megnevelő jenek is, s mivel ez neki minden emberi képzeletet meghaladó módon sikerült, azért e címen is a magyar történelem legdicsőbb nagyságai között él emléke s irányít példája.

¹⁾ 1. Kor 11. 4.

Szent Gellért tanítómunkája terén is hősnek bizonyult. Ennek magyarázata, hogy a szentek küldetésstudatával fogott a feladathoz s azzal állt benne helyt élte utolsó leheletéig. Elég elolvasni azt a királyi intelmet, amelyet Szent István Imre fiához — talán meg sem lehet állapítani inkább mint uralkodó vagy mint atya-e — intézett s amely történetíróink egybehangzó véleménye szerint Szent Gellért nevelő elveit juttatja kifejezésre, hogy meglássuk azt a Krisztus lelke szerint való pedagógus gondolkozást, amely a magyar nemzetnek első tanítómesterét eltöltötte és egész munkájában ihlette. Vagy ha csak egy rövid pillantást vetünk azokba a prédikációkba, amelyek Szent Gellért után fönnmaradtak, szintén csak az tárul elénk, hogy az uralkodó- és nemzetnevelés szentélyében oly lánglélek foglalt helyet, amelynek eszménye nemcsak igazságfoszlányok közlése és ismeretek közvetítése, hanem Isten gyermekeinek formálása, akár trónra hivatott királyfiról akár pedig addig féktelen szabadságban magát kiélő ősemberi anyagról volt szó.

A Szent Gellért által értelmezett tanító és nevelő hivatás egész más koncepció mint aminőt formált és formál magának a pogány életszemlélet. Az ókor a tanítás munkáját és az ifjúság nevelését rendszerint rabszolgákra bízta. Az emberi életről és műveltségről vallott pogány felfogás szerint ez a megbízás érthető is volt. Ha az élet értelme csak a földi hivatás beteljesítése, akkor a tanító feladata sem más, mint minél nagyobb ügyes-

ségeket közvetíteni s az embert a földi lét harcaira fölvértezni. S ha ezt a feladatot rabszolgavásáron pénzen vett barbár vagy fegyvert ügyesen forgató gladiátor a legügyesebben tudta elvégezni, akkor a római apa szemében ő volt a hivatott mester.

Ennek a nevelőeszménynek hőse az akrobata, akinek ügyessége a bűvészet mesgyéjén mozog. Képesít nehéz helyzetben ügyes izomjátékkal vagy mesterien alkalmazott eszközökkel és fegyverekkel pillanatnyi sikert biztosítani tekintet nélkül erkölcsi szempontokra, melyek ezt az anyagias világot nem érdeklik, vagy legföljebb annyiban amennyiben előnyt biztosítanak. Igazságtalanság volna azt állítani, hogy ez a pogány iskola az értelmet nem pallérozta. De a szellemi munka szintén csak sport és torna volt számára, s annyiban számított, amennyiben a verseny sikerének eszköze gyanánt igénybe vehetőnek bizonyult. Hogy erre a munkára a legalkalmasabb eszközöket meg lehetett vásárolni, az a klasszikusnak mondott római műveltség szemében a legtermészetesebb dolog volt.

Voltak ennek a világnak pedagógusai, kiknek nevét a késő századok is emlegetik, de szerepük és befolyásuk nem igen különbözött a rabszolga tanítóéktól, mégpedig azért, mivel az a pedagógiai eszmény, amely élet-szemléletükből szükségképen következik, nem emelkedett a pillanatnyi érdekek és véges szempontok szűk határai fölé. Egy Seneca nevét, bölcséleti és nevelő rendszerét, ma is emlegetik, nevelő munkájának eredménye mé-

gis csak egy női jellem volt, amely kiirtotta anyjával együtt egész családját és végül a tanítómester poharába is mérget öntött, hogy szemléltető módon igazolja a pogány nevelés meddőségét, mivel természetfölötti szempontot nem ismert, hanem csak a hétköznapi igényei szerint tudott formálni egyént és társadalmat. Ez a nevelő szerep érteti meg a klasszikus nevelő mélabús szavát: „Quem dii odere paedagogum fecere,” amelynél nagyobb ellenmondás eszményi életfelfogás szerint nem képzelhető, mert a lelki értékekről ápolt nemes „felfogás úgy vélné, hogy e hivatásnál magasztosabb és áldásosabb tiszt nem is képzelhető.

Az a modern nevelés pedig, mely a keresztény paedagogia elveinek sutba dobása után visszatért a klasszikus emlékekhez, szintén csak fél munkára képes. Az újkori iskola a tudomány, művészi készségek, testi ügyességek terén páratlan eredményeket mutat fel. Ha technikával, gyakorlati és tapasztalati ismeretekkel az életet boldogítani lehetne, akkor a modern iskola az emberi vágyak beteljesülésének tündérkertje volna. Amde ehelyett látunk grammatika és nia-”, tematika szabályaival és képleteivel teli tömött ifjúságot, a gépek mechanikájával szinte játszi könnyedséggel kísérletező és szórakozó gyermekereget, a testi ügyességek terén feltűnést keltő fiukat és lányokat, akiknek rendelkezésükre áll úgy látszik minden, amit az emberi képzelet elgondolhat, s akik mellett mégis oly nyugtalanok és boldogtalanok, hogy az ember valósággal sírni szeretne

amikor ennek a nemzedéknek tájékozatlanságába és kielégítetlen szomjúságába ütközik.

Kultúrpolitikusok meg vannak győződve, hogy mert fényes palotákat emelnek iskolai célokra s azokat berendezik úgy, hogy mellettük az ősi intézmények szinte eltörpülnek, már megannyi várát létesítették az emberi boldogságnak és haladásnak. S mégis azt látjuk, hogy a gyermekek e tündérvárakban csak pillanatnyi kielégülést nyernek, a békés együttlét helyett a társadalmi ellentétek és harcok impulzusát hozzák magukkal s ami a legnyomasztóbb, nem szerzik meg azt a benső jóérzést, hogy az életnek zavartalanul örvendeni lehet s kötelességeit nemcsak kényszerből hanem felsőbb célszerűséggel lehet örömmel vállalni. A nevelőrendszerben, mely laikusán gondolkodik s Istent csak ajkán és nem szívében hordja, nem foglaltaknak oly erők, melyek az emberi életcél teljes megismerésére vezetnének s főleg oly energiák, amelyek annak megvalósítására segítenének.

Ha van emberi munkatér, amelyen százszázalékig érvényes Szent Ágoston szava, „nyugtalan a mi szívünk míg csak benned Uram meg nem nyugszik,” úgy az iskola s az embernevelés szent területe az. Tárjátok föl a legrejtettebb földi titkokat, oktassatok és szoktassatok a legrafináltabb emberi ügyességekre, gyönyörködtessetek a legsziporkázóbb ötletekkel és legeragadóbb meglátásokkal, ha nem nyújtjátok mindazt, ami a lélek vágya s a szív aspirációinak végső igénye, az emberhez egészen hozzá nem férhettek s az ő formálása terén csak kísér-

leteztetek, de egész munkát nem végeztetek.

A keresztény nevelésnek az a rejtélye és áldása, hogy remek munka. A remek munkának pedig az a természete, hogy önmagát egészen adja s amit megvalósít azt a leg-tökéletesebben nyújtja. Mivel a keresztény nevelő tudja, hogy a Teremtő művének koronája nem a zúgó tenger, sem az illatos virág sőt még a száguldó vagy szédítő magasságokba emelkedő motor sem, hanem a végtelenségbe néző s az abba kívánczó lélek, azért tudja azt is, hogy csak ennek az Istentől elinduló és hozzá visszaszárnyaló erőnek van tulajdonkép joga és lehetősége emberformálásra. Fölhasznál mindent, amit értelem vagy képzelet előbbrejutásunkra rendelkezésünkre bocsát, de csak azért, hogy ami az embert igazán emberré teszi, az Isten képmása, önmagához méltó legyen s az örök reménységet hordozza.

Ennek a nevelőnek az iskola nemcsak pedagógiai ügyesség versenytere, hanem szentély, amelyben más eszközökkel mint a templomban, de ugyanazzal a céllal formálják Isten országának polgárait. Ép azért neki a feladat nem nyűg mint a rabszolga pedagógusoknak, hanem áldást szerző apostoli hivatás, melyre Isten a legkiválóbbakat és az Ő hatásaira legkészségesebben reagáló lelkeket hívta el. Így nevelt az Úr Jézus, ki oly kedvesen tudott a gyermekekkel eljátszani és őket oktatni, hogy belőlük nemcsak tudósokat, államférfiakat vagy hadvezéreket, hanem Isten országának nagyjait formálja. Ily tanítómesterek voltak a nagy szentek, akik

világtörténelmet, kegyelmet törekedtek és tudtak alakítani. Az aranyszájú Szent Jánosok sokkal nagyobb sikert tulajdonítottak annak, ha egyszerű embereket felvilágosítottak, mint ha büszke imperátorok és császárnék fejét meghajlítaniok sikerült. Loyolai Szent Ignác pedig boldogabb volt, ha gyermekeket az erény útjára vezethetett, mint amikor történelmi viharokat lecsillapított.

*

A krisztusküldötte tanítók és nemzetnevelők sorát Magyarországon szent Gellért nyitja meg, aki e népet megkeresztelni jött, de tulajdonkép új életrendre vezette. Az ő munkatere a templom volt, de a templom mellett mindenütt iskolát is állított. Boldogasszony csanádi székesegyháza mellett egy időben emelkedett a csanádi iskola is, amelyben a magyar nemzet apostoli lelkű első tanítója az ő munkatársaival együtt a keresztény élet elveire és szellemére vezette el a neveletlen ösztönei alatt sínylődő magyart. De mielőtt e nagy népnevelő munkát megkezdte volna, a magyar kereszténység reménységén, az Árpádház liliomos hajtásán, kellett bebizonyítania hivatottságát minden idők legnagyobb erkölcsi problémájának megoldásával.

Érthető, hogy merész célra törekvő családok a legnagyobb gondot fordítják gyermekük nevelője személyének megválasztására s érte a legnagyobb áldozatokra készek. A francia dinasztia nagy trónörökösnevelő

püspök-mentorainak, egy Bossuetnak vagy Fénelonnak, egész nemzet boldogítására alkalmas pedagógiai tevékenységéről könyvtárak szólnak. Okos szülők ma is minden összeköttetést felhasználnak, csak hogy a legnagyobb sikert felmutató nevelőket biztosítsák fiaik mellé. Elképzelhetetlen, hogy első szent királyunk nem követett volna el mindent, hogy háza és népe a reménye számára a legnagyobb nevelői ügyességet biztosítsa.

Elsőrendű történelmi érdek ez mindig, de a kereszténység és pogányság mesgyéjén mozgó magyar nemzet trónörökösével kapcsolatban sorsdöntő volt a kérdés. A sors pedig ez esetben inkább mint bármikor Isten kezében volt. A Gondviselés az erkölcsi rend csodájául szánta Szent Imrét, hogy a megszokottnak teljes tagadása a benne diadalmaskodó kegyelem erejével kápráztassa el s ragadja magával a magyart, s ennek eszközéül csodás utón rendelte melléje az isteni malaszt műszereihez kivételes módon értő legnagyobb mestert.

Szent Imrében s a magyar népben Szent Gellért mint tanító egyaránt remekelt. A királyi ifjút páratlan ráhatással oly erkölcsi magaslatra emelte, hogy az korában ép úgy mint az utána következő századok során példakép lett, mint kell a keresztény erkölcsi eszményt hősi módon megvalósítani s bebizonyítani Szent Pál mondásának igazát: „*Mindent megtudok tenni abban aki nekem erőt ad.*”¹⁾ Ha volt valaha lelket for-

¹⁾ Fil. IV. 13.

máló mester, aki a márványtömbből remek szobrott faragott, úgy az mind elmarad a tanító Szent Gellért mögött, aki abból az iradatlan sziklából, amelyet akkor a X. században a magyar lelkeség jelentett, azt az éteri finomságú szentet varázsolta elő, akit ezer év kegyeletes imája és himnusza emleget mint ember formában földi akadályok között fölényes biztonsággal ég felé mutató angyali látomást. Benne a lelki nagyság ormaira törekvő magyar fiatalság mindig példát fog találni és utánzásra ihletet meríteni, de abban a Szent Gellértben, ki őt a szédítő magasságokban szárnyalni megtanította, a legnagyobb életmű vészét mesterét fogja tisztelni mindenki, aki az emberi élethivatás magasztos eszményeit becsüli.

A remekmunka Szent Gellért kezéből illetve lelkéből nemcsak Szent Imre erkölcsi hősiességében lép elénk, hanem ami a magyar nép életében is érték és biztató vonás, az annak az iskolának műve, amelyet ő alapított és teli tett szellemmel. A kereszténység nagy tanítói nemcsak lelkesülnek az eszményi példán, hanem azt közkinccsé teszik. Akik a szenteknél tanulnak nevelő művészetet, nemcsak elit lelkeket formálnak, hanem az igazi nevelés föladata számukra, hogy Isten országának a polgárok millióit s bennük az örök ígéretek hordozóit neveljék. Pogány mentalitás megelégedhetik azzal, hogy egyes kiválóságokat kipalléroz s azok-

kai dicsekszik, a tömeget pedig a horatiusi odi profanum vulgus et arceo fölényeskedésével véli elintézhetni, de a keresztény nevelés tudja, hogy Krisztusban testvérek vagyunk mindannyian s azért különbség nélkül segítségére siet mindenkinek.

Hiába dicsekszik a modern kor, hogy a népnevelés problémáját megoldotta, mert e téren csak századokkal kullog az egyház után, mely a keresztény műveltséget már ezer év előtt is emberi közkincsnek tekintette. Lehet hogy ma népiskoláink nagyobb számmal vannak és gazdagabb fölszereléssel dicsekszenek, de nem az épület sem a tanszerek teszik a nevelés igazi értékét, hanem az a szellem amelyet sugároz s az ambíció, amely az iskola mestereinek lelkét eltölti. Ez az ambíció pedig sokkal merészebb és gazdagabb volt abban a Szent Gellértben és tanító társaiban, akik a magyart a nomád-ság és barbárság alacsony fokáról a keresztény lelkeség és szent polgárosodás magaslataira emelték, mint abban az iskolai ügyességben, amely pillanatnyi problémák megoldására képesít, de a legmélyebb életkérdésekkel szemben tájékozatlanságban hagy.

Szent Gellért s az egyházi iskola az ő idejében épúgy mint azóta századokon át szentek lelkével szenteket kívánt nevelni. Jól tudta, hogy a szentek ösztöne és finom érzéke a hétköznapi feladatokkal szemben is eligazít, de mindenek felett a lélek örök igényeinek kielégítésére képesít. Ez az iskola abból a krisztusi elgondolásból indul el, hogy *„mit használ az embernek ha egész világot*

megnyeri is lelkének pedig kárát vallja."¹⁾ Nem hirdeti, hogy a világgal ne törődjünk, de nem áll meg a földön, hanem azt lépcsőfoknak tekinti, amelyen a föld fölé s az örökkévalóságba lehet emelkedni. Nem elégszik meg féligazsággal sőt annál kevesebbel, amely e földi élet labirintusában gyűjt halványan pislogó mécset, de rögtön kialszik, amikor e rövid lét határához érkezünk.

A középkori keresztény iskolát gyakran lesajnálják, mintha tájékozatlanul az embert gyermekcipőben járni kényszerítette volna, s emellett elhallgatják, hogy az a II. Szilveszter pápa, aki a szent koronával oly lelki vezetőket és mestereket is küldött mint Szent Gellért, korát messze megelőző matematikai és természettudományi ismeretekkel is rendelkező s azoknak ápolására buzdította az egész egyház papságát és iskoláit, melyek e téren is tündököltek. Hogy a magyar nép a nomád sátorok homályából kiszabadult s miután karddal az egész világot legyőznie nem sikerült, szellemi téren kelt nemes versenyre szomszédaival és e téren nagyobb győzelmeket aratott mint véres csatákon: ez a történelmi fordulat s az abban rejlő erkölcsi erő és siker, mely fennmaradásunk legelső magyarázata, azért következett be, mert Szent Gellért és munkatársai tudták, hogy csak műveltséggel és a keresztény lelkiség felgyújtásával lehet a nemzetet a boldogulás útján előbbre vinni s az erőszak kihívásával földidézett veszedelmet elhárítani.

Senkinek sem jut eszébe történelmünk

¹⁾ Máté XVI. 26.

hőseit lekicsinyelni, de ép oly hiba volna azokat a hősokeket, akik a szellemi tornán nem kisebb önfeláldozással szolgálták a haza ügyét, második sorba helyezni. Sőt azt sem szabad feledni, hogy a férfi erényeket és harci készséget az a szentgellérti iskola sokszor jobban nevelte és edzette, mint az a vívótér, amelyen csak a vér és ösztön a tanítómester. A lelki erő felfokozásával, a harci készség is gyarapszik.

A Szent Gellérték iskolája s az egyházi nevelés fellegrárai sohasem kívántak elpuhult gyáva nemzedéket ellenséges hatalommal szembeállítani. Amint Szent Imre is minden anyagi ártatlansága dacára a hadak élén szállt szembe az ország önállóságára törő német császárral, úgy a magyar századok során mindig beigazolódott, hogy az első szent tanító méltó utódai a vallásos iskolákban nemcsak szenteket, hanem hősokeket is akartak és tudtak mindig nevelni. Válságos pillanatban Jézus nevével ajkukon rohantak a küzdelembe és imádságot rebegeve ontották vérüket s mentették meg hazájukat, mert Szent Gellért neveltjei az égben és földön egyformán élnek, s mivel az égi hazával szemben kötelességeiket szentül tudták teljesíteni, azért a földi haza harcaiban is hősokeknak bizonyultak s fognak is mindig bizonyulni.

Szent Pál mondja, hogy „a jámborság mindenre hasznos, mert bírja a jelen és jövő élet ígérését.”¹⁾ Aki hitből él az örökkévalóság értékeit a föld számára is

¹⁾ I. Tim. IV. 8.

gyümölcsözteti. A vallásos életszemlélet teljes félreismerése, mintha a szentek és jámborok földi vonatkozásban alkalmatlanok és ügyetlenek volnának. Ha szerények, igénytelenek és engedékenyek, az még nem tehetlenség, hanem csak mások jogának tisztelete. De hogy a természetes ügyességek kifejlesztése terén, a hit által felvilágosított és kegyelmi eszközökkel dolgozó nevelés mily csodálatos eredményeket mutat fel, ahhoz elég az egyházi és szerzetes-iskolák krónikáiban lapozni vagy múzeumaikat végig járni s akkor meggyőződhetünk, hogy a szent tanítók nemcsak mennyekországát népesítették be az istenes erények ápolásával, hanem a polgári életnek sikereit mindenki másnál jobban biztosították.

Volt-e kultúrtényező, amely az európai művelődés talpraállásánál nagyobb szerepet játszott volna mint a püspökségek, káptalani iskolák és monostorok? S volt-e a művészetnek és tudománynak nagyobb mecénása mint az a sokszor maradinak és haladásellenesnek kikiáltott pápaság és hierarchia? Krisztus követői mindenütt, tehát Magyarországon is, megszólaltatták az evangéliumot, de nyomban utána kielégítették az emberi műveltség igényeit. Az *ora et labora*, az imádkozva dolgozás ősi bencés szabályát, Szent Gellért és munkatársai oly nyomaték-kal hirdették, hogy annak eredménye új és nemesebb életforma, polgárosodás és boldogulás lett.

A kalandvágyó és zsákmányt áhító magyart Szent Gellért fiait tanították meg nem-

csak arra, hogy reménykedve tekintsen az égre, hanem hogy ugyanazzal a szent reménnyel fogjon a föld megműveléséhez és teremtsen magának emberséges otthont. Ők világosították fel, hogy emberhez méltóbb tisztességes munkával a megélhetés eszközeit előteremteni s a műhelyben dolgozni, mint mások verejtékes fáradságának eredményeit elharácsolni. A szentgellérti iskola pihenést nem ismerő felvilágosító tevékenységének volt köszönhető, hogy a kereszténnyé lett magyar csakhamar függetleníthette magát a külföldi szellem befolyása alól s ő maga dolgozott ki tudományos rendszereket és élet-szabályokat, amelyek által a nemzet más, régi műveltségű népek dicsőségében osztozhatott.

Komoly figyelmeztetés rejlik a múlt tanulságaiban, amelyek ősi iskoláink falairól épúgy mint az általuk nevelt lelkiségből szólnak felénk, hogy azokat az értékeket, amelyek a magyart a múltban nagyvá tették, ma sem szabad elhanyagolni s nevezetesen a nemzeti élet formálásából a vallásos és egyházi közreműködést kirekeszteni. Nemcsak téves, de vészhozó korszellem volt az, amely az iskolát emancipálni kívánta a természetfölötti befolyás alól. A forradalom szelleme, mely kétszáz év óta tagad és romból mindent, ami a földön isteni, betört az iskolába s ami még nagyobb baj a tanítói lélekbe is, s mialatt ezernyi ezer csillogó ismeret és féligazság közvetítésére használta fel a katedrát, megfeledezett az egy szükségéről, hogy „*az Úr félelme a bölcse-*

ség kezdete,") Könyvismeretekkel pillanatnyi sikert biztosíthatott, de igazi nagy életharcban győzelmet csak úgy lehet aratni, ha a lelket egészen eltöltik az Úr félelmével s győzhetlenné teszik kegyelmével.

*

Ha abból a szörnyű válságból, amelyben ma az emberiség vergődik s amelyben minden bizonytalanná vált és hitetlen barbárság fenyeget felgyújtott templomaival és feldúlt családi otthonaival, a világot kimenteni akarjuk, a gyökereket kell meggyógyítani s az emberi élet kezdetén lélekformálás céljából hivatásos mestereknek átadott ifjúság nevelésénél kell az örökigazságokat és törvényeket, amelyek minden családi és állami rend biztosítékai, a szívbe plántálni és megszerettetni.

Reverentia debet puero, kegyelettel szabad csak a gyermek lelkéhez nyúlni, tartja az ősi mondás. Akik profán lelkülettel veszik kézbe az emberiség legdrágább kincsét, a gyermeket, s nem Isten, hanem a hitetlenség számára formálják, azok valóságos szentségtörést követnek el. De Istenhez vezetni csakis azok lesznek képesek, akik maguk is arrafelé orientálódnak. Keresztényné tenni újból egy társadalmat csak azok vannak hivatva, akik a kereszténységet nem szavalják, hanem élik. Isten gyermekeinek társadalmát jogaiba újból beigatni, a Krisztus királyságának népét a diadal útjára vezetni s ezzel a legnagyobb történelmi feladatot teljesíteni csak azok vannak kvali-

¹)Péld. 1. 7.

fikálva, akiknek jogcímük nemcsak hitetlen tankönyv és rendtartás, hanem lelkükben élő szent láng, krisztusi jóság és áldozatkészség, melyek az élet ridegsége s az örökkévalóság tökéletessége között tátongó űrt egyedül alkalmasak áthidalni.

Ezt a szellemet elsajátítani járjon minden tanító sűrűn Szent Gellért iskolájába. Ebben az életfelfogásban a serdülő nemzedék boldogulását és nagyságának föltételeit megérteni, figyeljen minden gyermek és szerető szülő a Szent Gellértek oktatására. Ezzel a lelkeséggel a nép életét meggyógyítani s tragikus körülmények között különösen szükséges nagy nemzeti erényeket kivirágoztatni, keressenek ihletet államférfiak és törvényhozók a magyar nemzet első szent tanítójának intelmei között. Ne csak szobrot emeljenek neki, nagyságát ne csak dalban dicsőítsék, hanem az életet az ő szelleme szerint formálják. Akkor nyugodtan tekinthetünk a jövőbe, mert az az új nemzedék, mely ebben az iskolában nevelkedik majd a szentek szellemével s a hősök erejével, a reá váró történelmi feladatot is dicsőségesen fogja megoldani.

A VÉRTANÚ SZENT GELLÉRT.

Budapest szívében a Gellérthegy kopár kőfala úgy emelkedik ég felé mint az őstermészet dacos kihívása a körülötte pompázó modern civilizációval szemben. Egy fényesen csillogó és győzhetetlen lüktetésben diadalmas himnuszt zengő világ kellő közepén ez a sziklatömb mintha a hatalmi fölényt igényelné. Az idegen számára az ellentét, mely itt a világ elé tárul, csak érdekességével és rendkívüliségével tűnik fel. Történelmünk ismerői számára azonban a tar hegy és a körülötte nyüzsgő sokszínű élet azt a szakadékot is szemlélteti, mely a régi és új életfelfogás közt tátong s a Krisztus előtti és utáni magyarságot, a pogány és szentistváni világot, egymástól elválasztja. A természetlen szikla mintha azt hirdetné, minden új kísérlettel szemben állni és győzni fogok, a nyüzsgő élet pedig új formáival és lelkiségével azt zümmögi, hogy az őstermészet nyersesége fölött úrrá lesz az a jobb lelkiség, mely ezt a hegyet is körülöleli, de a hegyoldalban és hegytetőn is kigyúló keresztjelekkel és vallási szimbólumokkal Krisztus győzelmét is példázza a pogányság fölött.

A lelkiség fölényét legbeszédesebben hirdeti a hegy lejtőjén álló ércszobor. Papi főalakja tanításra nyitja ajkát s magasra emeli a feszületet. Azt hinnéd, a történelmi egyéniség, akit e kép ábrázol, magas piedesztálon azért foglal helyet, hogy a tanító és pap emberfölötti sikereit szemléltesse. De a krónika mást is mond, s annak a Szent Gellértnek, ki ott a szent hegyen mint a nemzet tanítója és első nagy papja trónol, szenvedéseiről is regél s emlékezetbe idézi, hogy ez a sziklatömb nevét nem csak azért nyerte, mert Szent Gellért rajta templomot emelt és iskolát nyitott, hanem azért, mivel annak meredek szikláiról lökte le a pogány lázadás az ifjú magyar kereszténység apostolát és tanítóját s annak lábánál zúzta össze a bölcs fejet, amelynek minden gondolata és imája a magyar nép boldogságát áhította.

A Szent-Gellérthegy sziklái úgy látszik erősebbnek bizonyultak mint a kereszténység hirdetőjének eszméi és érzelmei, s amikor a magyar nemzet első papja és tanítója lázadó pogányok lándzsái alatt elvérzett és utolsót sóhajtott, a pogányság felülkerekedett mert győzött, míg a kereszténység csak vértanúságot tudott szenvedni. De ez felszínes ítélet és okatlan balvélemény. A vértanú, Szent Gellért nem kisebb tényező a magyar kereszténység történetében mint a szent püspök és bölcs tanító sőt az az áldozat, amelyet nagy művéért hozott tulajdonkép a győzelem teljessége s *a szentistváni és szentgellértyi mű betetőzése.*

Az áldozat a nagysággal rendszerint együtt jár, sőt többnyire annak jele, hogy Isten rendkívüli tervével állunk szemben. Köznapi felfogás ezt meg nem érti, mert úgy véli, hogy a helyes elgondolásnak simán és akadálytalanul kell érvényesülni. Nem eszmél rá, hogy a fájdalom nemcsak a költő szerint a boldogságnak egyik alkatrésze, hanem a szenvedés az egyik legnagyobb és legtermékenyebb történelmi hatóerő. Azt mondják az igazgyöngy a csiga belsejébe került és gyötrelmet okozó idegen anyag reakciójaként válik ki a szervezetből s lesz a szemnek gyönyörűsége és az élet ékessége. A történelem folyamán is bekapcsolódik a legnemesebb indulatba az ellenmondás és gyűlölet, hogy pillanatnyi sikert érve kiváltsa azokat az erényeket és hős tulajdonságokat, amelyek emberfölötti mértéket öltve tragédiákban is ragyogtatják a lelki nagyságot. Így értjük meg a kinyilatkoztatás és az élet sok látszólagos ellenmondását. Ez az elgondolás rejlik az Üdvözítő szavaiban amikor boldogokként magasztalja azokat, akik üldözést szenvednek az igazságért.

Átlag emberek és nyárspolgárok hitetlenül rázzák fejüket s nem találnak megnyugvást az ígéletben, hogy az élet mostohagyermekéé mennyekországa, ők csak e földi élet kínálózó örömeiben és sikereiben sejtik a boldogságot. Pedig az ígélet, amelyet Krisztus a szenvedés jutalmaként megcsillगतott, nemcsak túlvilági babér, hanem földi győzelemnek is feltétele. Nagy dolgok nem

könnyen születnek. Emberfölötti művek veritékből és vérből lesznek, s nemcsak az egyiptomi gúlákat építették százezernyi rabszolga sóhajtása és könnyei között, de a legszentebb gondolatokat is szenvedés igazolja s az emberiség legnagyobb jótevői keserves küzdelemben avatnak diadalt.

„*És majdnem minden dolog vérrel tisztítatik meg a törvény szerint s vérontás nélkül nincs bűnbocsánat*¹⁾” mondja félelmes realitással Szent Pál apostol. A vérrel való tisztulásnak ez az ijesztő szertartása az ószövetségi törvénynek mindennapos rendelkezése. Nem kegyetlenség az, hanem isteni figyelmeztetés, hogy sötét végzet nehezedik ránk, amelynek az élettel adósa vagyunk. Mi tudjuk, hogy ez a végzet az első bűn következménye, melyet vérünkkel örököltünk s értjük azt is, hogy az emberi bünt vérrel kellett letisztítani mindaddig míg az ártatlan Bárány vére minden bűnöknek tartozását le nem mosta. De ugyanígy értjük azt is, hogy a fájdalom az emberi vágnak mindig velejárója lesz s a siker ára az áldozat marad. Minél nagyobb feladatra vállalkozik valaki, annál követelődőbb e szabály, s nyugodtan állítható, hogy a történelmi nagyság és küldetés legbeszédesebb igazolása az áldozat viselésében jelentkező hősiesség, melyet nemcsak eposzok örökítenek meg, hanem az egészséges emberi érzés ismeri fel benne a nagyrahatottságot.

Szent Gellért művét, a magyar” nemzetnek Krisztushoz vezetését, egy meddő múlttal

¹⁾ Héb. IX. 22.

való szakítást s a kegyelmi életre való újjászületést, békésen is befejezhette volna. Ez esetben is elismerés övezné homlokát s a magyar nemzet és a katolikus egyház legnagyobbjai között foglalna helyet. Nem is szabad a szentek különböző kategóriái között fokozati összehasonlítást tenni, s elhibázott dolog volna a hitvallók dicsőségét a szüzek és vértanúk nagysága mellett homályba állítani. Tudjuk, hogy vannak Szent Ágostonok, Szent Ferencek és Páli Szent Vincék, akiknek békés lánggal égő szeretetük magasabban lobog mint nem egy hitéért halált halt szent áldozati tüze. De azért nem vonható kétségbe az Úr szava: hogy „*nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint ha valaki életét adja barátaiért*”¹⁾)

Szent Gellért vértanúsága ha nem is szükségszerű, de mégis stílusos volt azért, mert *ezzel lett nyilvánvaló, hogy a mű, amelyet alkotott, Krisztus akarata.* Még nem volt világtörténelmet formáló tényező, aki híveit és követőit azzal biztatta volna, hogy oly üldözésben és megalázásban lesz részük, amelyről a világnak fogalma sincs. Egyedül Krisztus kivétel e tekintetben. Amint egész tanítása a hegyi-beszéd nyolc boldogságától egészen a Kálvária szenvedésben üdvösséget ígérő biztatásáig a látszólagos ellenmondások sorozata, úgy bátorító szava is, amellyel híveit hódító útjukra küldi, üldözés, nélkülözés és halál mint apostoli utravalók.

„*Ha valaki utánam akar jönni vegye*

¹⁾ XV. 13.

föl keresztjét s úgy kövessen engem.”¹⁾ „Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak.”²⁾ Kezet vetnek rátok és üldözni fognak átadván a zsinagógáknak és börtönöknek, a királyokhoz és helytartókhoz hurcolván titeket az én nevemben.”³⁾ Oly biztatások, melyeket hódító hadjáratra induló sereg vezérétől még sohasem hallott, s az Úr mégsem habozik kijelenteni: „bizonyságul fog ez történni számotokra.”⁴⁾ A krisztusi küldetésnek, az isteni jogosíttottságnak igazolása nem pergamentre irt nemeslevél vagy díszes királyi pecsét, hanem korbács, kereszt és máglya, amelyen kilehelik lelküket azok, akiket az Úr szolgálivá és titkainak sáfáraivá rendelt. Érthetetlen intézkedés emberek számára, de imádattal tudomásul vett parancs és boldogságot szerző küldetés azoknak, akik az Úr szemébe néztek s az Ő szavát hallották és megértették: „Amint engem küldött az Atya úgy küldelek én is titeket.”⁵⁾ Akik nem úgy járnak a földön mint bölcselők, rétorok vagy diktátorok, s nem csillogó szavakkal és kápráztató okfejtéssel, még kevésbé ököl-lel vagy karddal akarják az igazságot elfogadtatni, hanem lélekhez férkőznek, szívhez szólnak, életet formálnak, azok csak úgy indulhatnak útjukra mint Krisztus, fegyvertelen csupaszzal kézzel. Ők a földi hatalmakkal birokra kelni képesek nem lesznek sőt azok erő-

¹⁾ Máté XVI. 24.

²⁾ Ján. XV. 20.

³⁾ Luk. XXI. 12.

⁴⁾ u. o.

⁵⁾ Ján. XX. 21.

szaka külsőleg leteperi őket, de a lelkiélet titokzatos csendjében, a szív rejtekében, az erények virágos kertjében ők győznek s ha valakire, úgy rájuk illik a szó: csak a testük vérezett el s tért vissza a földbe, lelkük ihlete győzelmesen vonult be milliók keblébe s arattott ott nagyobb diadalt mint a világ összes hadvezérei, mert az örökkévalóság számára nyerte meg az embereket.

Amikor Szent Gellértet a sziklatetőről lelőkték s szívét lándzsával átdöfték, akkor lett egészen nyilvánvaló, hogy Krisztus követét és alter egoját vitték halálba. De ugyanakkor kitűnik az is, hogy az ő gondolatát és életfelfogását segítették győzelemre a magyar lélekben, s ha azt abból többé száműzni nem sikerült, annak az talán a legfőbb magyarázata, hogy már nemcsak ékesszavú tanítómester magyarázta és szent pap imádkozó ajka áldotta hitét, hanem hős vér pecsétje tanúskodott isteni eredete és örök érvényessége mellett,

Az életet föláldozni apostoli vonás. A Krisztus nyomdokaiba lépő tizenkét hős mindegyike vállalta ezt a küldetést s nemcsak szóval, hanem étellel tett bizonyosságot róla, hogy az Úr követségében jár el. Amint a Mester engedelmessége az értünk elszenvedett halálig terjedt, úgy apostolainak hűsége az érte és híveiért elviselt vértanúságban lett teljes. Ez a hősi készség, mely nem öl, hanem él és életet akar még ha önmagát kell is a cél érdekében odaadni, perdöntő bizonyíték, hogy nem béresek és szerződöttetett alkalmazottak, hanem a szeretet hősei lép-

nek az Úr szolgálatába s vannak minden földi elgondolást felülmúló módon jogosítva, hogy Őt képviseljék.

Az apostoli hivatottságnak hősi gesztusa volt a kezdő magyar katolicizmus számára is a jel, hogy Szent Gellért Krisztus követésében jár el. Szava lehetett oly ragyogó, hogy megbűvölje még a pogányság felé kacsingató magyarokat is, de sokkal meggyőzőbb volt a tett, mely étellel bizonyított és felvilágosított mindenkit, hogy legyőzhetetlen erő kapcsolódott bele a magyar életbe. Ez a hőislelkűség, mely kész volt feláldozni magát csak azért, hogy Krisztusnak legyen igaza s az a nép, amelyet Krisztusért szeretett, hű maradjon hozzá, adott erőt a fegyvertelen és mindinkább magára maradó szent püspöknek, hogy amikor a pogány reakció már emelgette fejét s Aba Sámuel király kacérkodni kezdett vele s érdekében kegyetlenségekre ragadtatta magát, szembeszálljon a zsarnok uralkodóval s mint egy Szent Ambrus Theodosius császárral tette, kiltassa őt a templom díszhelyéről s szemébe vágja gonosz tetteit, kihíva ezzel magával szemben is az önkény bosszúját. Ez az apostoli bátorság vértette őt fel a félelem és megalkuvás kísértéseivel szemben amikor a budai Kelenhegy lábánál rárontott a már teljesen fékevesztett pogány gyűlölet, s öneki csak imádsága s áldása volt számára. Fölhurcolták a hegyre, s azt hitték, az messze látó vérpad lesz számára, de csak magas trón lett, amelyről a hősök koronájával ékesítve hirdetheti századok hosszú során át a magyar népnek, hogy

legnagyobb szeretettel Krisztusnak ez a követe ölelte, aki a nemzeti emelkedés rejtélyét a szentségben s a győzelemben művészetét a vértanúság hősiességében értette meg.

„Érzéki ember — mondja Szent Pál — nem fogja fel, ami az Isten lelkéé, mert oktalanság az előtte és nem tudja megérteni, mert lélek szerint kell megítélni”¹⁾ Szent Gellértnek hősi áldozatát is az egyén valamint a magyar nemzet érdeke szerint is csak az tudja megítélni és méltányolni, aki tisztában van a lelki élet felsőbbrendűségével s aki vallja Krisztussal, hogy nemcsak kenyérből él az ember, hanem az Isten igéjéből és igazságából is. Az tisztában van vele, hogy a magyar kereszténység megerősödésének s ezzel a magyar állam és művelődés biztonságának tényezői voltak mindazok a királyok, államférfiak, papok és tanítók, akik fáradtak és verítékeztek e nép szellemi és társadalmi szintjének fölemelése érdekében, de az erkölcsi újjászületés nagy művét az tetőzte be s a jövőt végeredményben az biztosította, aki nemcsak zengő szavú hírnöke volt Krisztus igazságának, hanem égő áldozat is lett, amely Istent a nemzet bűneiért kiengesztelte s a nemzetet az örökkévalósággal teljesen összeforrasztotta.

*

A vértanuk hősiessége nemcsak a krisztusi küldetés igazolása, hanem *Krisztus egyháza isteni jellegének is bizonyítéka*, s ezért Szent Gellért áldozata is döntő érv

¹⁾ I. Kor. II. 14.

amellett, hogy Magyarország, amikor a katolikus egyház kebelébe tért, a helyes útra talált. A hittudósok nagy elmeéllel törek-szenek kimutatni azokat a jellegzetes saját-ságokat, amelyek az egyház krisztusi, tehát igaz voltát igazolni hivatottak. Ma egységes a teológia véleménye, hogy az igaz egyház jegyei: az egység, szentség, egyetemesség és apostoliság. De ha nem is vitatjuk, hogy e jegyek számát szaporítani kell, mégis az apostolsággal szinte végzetszerű szükséges-séggel együttjáró vértanúságról nyugodtan lehetne állítani, hogy az is bizonyíték az egyház isteni jellege mellett, s Szent Gellért áldozata a tévelygő magyarokat is meggyőz-hetné, hogy az általa hirdetett egyházban kell az üdvösséget keresni.

Az Énekek énekének jegyese vallja vá-lasztottjáról: „*A kedvesem fehér is piros is, ezer közül is kiválik,*”¹⁾ s ha van valami, ami Krisztus jegyesét, az Ő anyaszentegy-házát, felismerhetővé teszi, az az igazság és szentség hófehérsége mellett az a ragyogó bíbor, amellyel vértanúinak vére borítja be s hirdeti minden szónál ékeesebben s minden emberi bizonyítéknál döntőbb módon, hogy Ő az, akit az emberiség áhít, aki a lélek legmerészebb aspirációit kielégíti s az üd-vösséget biztosítani hivatott. Ez a szent vér háromszáz éven keresztül szünet nélkül csörgedezett s a fölség bíborába öltöztette Krisztusnak minden helytartóját. Ez festette pirosra az arénák porondját, ahova a nép szórakozást hajszolni sereglett s ahonnan a

¹⁾ En. V. 10.

vértanúság hősiessége által megihletve és legyőzve, megszelídülve és megnemesbbedve tért haza új életre.

Ez a hős vér az az érthetetlen termékenységű csira, amelyből már a II. században írja Tertullianus, hogy a vértanuk vére a kereszténység vetőmagva. Nem volt még akkor kidolgozott egyházi apologia, nem döbbsentette még meg a világot a keresztény művelődés lelket leigázó ereje, de az a hősi helytállás, amellyel Krisztus vértanúi az emberiséget meglepték s az a dicsőséges halál, amellyel a gyűlöletnek az istenes élet igazságát bizonyították, minden emberi érvelésnél jobban tanúskodott az evangélium mellett, amelynek ily hősei akadtak s valósággal lenyűgözte a világot, hogy annak az egyháznak, amely ily gárdát nevelt, higgyen.

Évszázadokon át folyton bocsátott ki a római egyház világhódító rajokat, hogy a barbárságot a keresztény lelkiség magaslataira vezessék. Ha ezek az igehirdetők anyagok nyelvén szóltak is vagy csodákat műveittek, melyek megdöbbsentették hallgatóságukat: a Sión hegyének ajkukon visszhangot adó dörgő szava vagy a vakok és bénák gyógyítása mehhökkentette ugyan és az igazság közelébe elvezethette a lelkeket, de egészen legyőzni és benső hódolatot kiváltani mégis leginkább az az áldozat volt képes, amellyel ezek a hősök — miután odaadtak már mindent, ami anyagi vagy szellemi érték gyanánt bennük rejtőzött — meghalni tudtak azért az igazságért, amelyet a népekkel elfogadtatni kívántak.

Az apostol szava: „*Krisztus szeretete sürget minket*”¹⁾ a Szent Gellértek jelmondata, e szeretet teljességének bizonyítéka pedig a vértanuk önfeláldozása. Ezen argumentum elől elzárkózni elfogulatlan embernek nem lehet. Ezért volt Szent Gellért hős halála döntő bizonyíték a magyarnak, hogy nincs másban üdvösség csak Krisztusban, s ezért marad a gellérthegyi tragédia fölséges kinyilatkoztatás a magyar nemzet számára, hogy helye a római katolikus egyházban van, amelynek képviselője minden szónál és üdvös intézkedésnél fényesebben bizonyította igazát.

Kérdés most még, a vértanú Szent Gellértnak korunk számára is van-e szava? Hogy kilencszáz év előtt, amikor a magyar léleknek választania kellett ősi szokás és új igazság közt, a vértanúság odafűzte az evangéliumhoz, azt sokan értik. De vájjon ma, amikor átjárta már egészen a nemzet lelkét Krisztus igazának tudata s amikor egész magán- és közéletünk a keresztény elvek és törvények szerint rendezkedik be, s a kereszt ott ragyog nemcsak templomaink, hanem iskoláink és középületeink ormán és dísztermeiben, szükség van-e a vértanú példára s jelent-e még valamit a hős szobor a főváros rengetege fölött — azt újból kérdik.

Akik mély problémák és nagy történelmi összefüggések fölött könnyedén elsiklanak, úgy vélhetik, hogy Szent Gellért csak

¹⁾ Kor. V. 14.

történelmi emlék. De akik a világeseményekben emberfölötti erők játékát sejtik, megértik, hogy talán *sósa nem volt annyira szükség a vértanuk hős lelkére mint ma*, s talán nem volt kor, amelyben az ő helytállásuk és áldozatuk erősebb apologetikus bizonyítékot szolgáltatna mint napjainkban.

Szent Pál szól a Theszszalonikiakhoz irt levélben arról az elfogult és megzavarodott lelkületről, amelyet a világ végének sejtelve és félelme nevel. S ott említést tesz „*a bűn emberéről, a kárhozat fiáról, aki ellenszegül és föléje emeli magát mindannak, amit Istennek vagy isteni tiszteletre méltónak mondanak*”¹⁾ és azt mondja, hogy „*a gonoszság titka már munkálkodik*,”²⁾ értve alatta mindazt a szörnyűséget, amely a hanyatlásnak „induló római birodalomban az erény rovására érvényesült s annak örével, a kereszténységgel szemben dúlt. Ha ez a *mysterium iniquitatis*, a Szent Pál által a legnagyobb történelmi tragédia hátterére vetített gonoszság titka, az első századokban nem agrumentumokkal, hanem hőslenkűséggel volt csak legyőzhető és vele szemben a megváltott lelkek szabadsága biztosítható, akkor a XX. században sokkal több jogon van szükség arra, hogy ugyanaz a szellem, amely a kereszténységet abban az apokaliptikus korban hősök nagyságával igazolta, a még merészebben és kegyetlenebbül fellépő istentelenséggel szemben szintén vértanuk áldozatával arasson diadalt.

¹⁾ II. Tesz. II. 3.

²⁾ u. o. 7.

Érthetetlen látvány, hogy egy kor, amely hitetlenségével és cinizmusával dicsekszik, oly gyűlölettel támadjon elavultnak mondott szellemi rendszer képviselőire, mint ahogy azt a világnak mind a négy tájékán ma látjuk. Nem sorolom fel a borzalmakat, lángbaborult templomokat, meggyalázott kolostorokat, halálbahurcolt vagy száműzetésbe kergetett papokat és szerzeteseket. Nem hullatok könnyet a művészet és tudomány remekműveinek pusztítása miatt. Nem föllebbezek a civilizált világ közvéleményének jobb érzéséhez a céltalan pusztítás és öldöklés borzalmaival szemben. Csak azt kérdem, mi a titka ennek a gyűlöletnek és türelmetlenségnek azzal a hitrendszerrel szemben, amelyet üldözői halottnak mondanak s tőle az emberség érdekében minden jelentőséget elvitatnak? Természetes okot erre az érthetetlen tünetre felhozni nem lehet. Emberi szóval a céltalan rombolást és tobzódást érthetővé tenni hiábavaló kísérlet. Itt természetfölötti erők érvényesülnek és csak természetfölötti magyarázatnak van helye.

A tagadás most már nemcsak egyes tételeket és törvényeket kezd ki, hanem magát a hitet, az egész vallási életet, vonja kétségbe. Az a világ azonban, amely eddig komolytalanul és tartalmatlanul élte egész lelkiéletét, nem rendelkezik azokkal az erőkkel, amelyek ezt az alvilági rohamot kivédni elégségesek volnának.) Remény csak abban az életszemléletben kínálkozik, mely hitből táplálkozik s erkölcsi fölényrel egyetlen komoly öre az emberi méltóságnak. Ez a mysterium

iniquitatisszal szemben istenfiúságunk titka, ebben van egyetlen reménye annak a keresztény civilizációnak, amelyre oly büszkék vagyunk.

A mi korunk elmerült a technikai kényelem élvezetében, s megfedkezett a felsőbb lelki igények tiszteletéről. Az anyagi örömeket és élvezeteket többre becsüli a lélek értékeinél, s e tévúton elfelejtette azokat az örök igazságokat és szabályokat, amelyek az életet nívón tartják. A szerencsétlen bűne miatt fegyházba került angol író, Wilde Oszkár, írja börtöne magányában bukása magyarázatául, hogy gondolat nélkül ment a rózsás lejtőn lefelé, fuvolók zenéjét hallgatva, s ért el az állomáshoz, amelyen tragikuma beteljesedett. A modern emberiség is gondtalan könnyelműséggel, valósággal füttyürészve, ereszkedett mindig lejjebb az erkölcsi lejtőn s szórta ki lelkéből a hitnek igazságait mint feszélyező s az örömet zavaró kölöncöket, míg végre levette mindazt, ami emelkedett és emberfölötti, szemben találta magát a kárhozatfiával, a gonoszság titkával, mely vadállatként veti rá magát s tépi szét és falja föl mindazt, ami szent emlék és tiszta életöröm volna számára.

Ezzel a kegyetlen ellenséggel, a kárhozatfiának barbár hordájával, amely fölėje emeli magát mindannak ami Istennek vagy isteni tiszteletre méltónak mondatik, birokra kelni csak az mer, aki meghajtja fejét Isten előtt és az emberi gonoszságot felülmúló emberfölötti erőt vet a küzdelembe. Az az elpuhult és felsőbb

szempontokkal szemben érzékét vesztett polgári társadalom, mely ezt az egész romlott szellemet kitenyészttette és annak gyümölcseit száz év óta élvezzi, a veszedelem elhárítására bátorsággal nem rendelkezik. Nyárspolgárok örködhetnek összekuporgatott kincseik fölött, de elszánt vakmerőséggel reánk törő gonoszság rohamát csak hősök fogják kivédeni s ezek a Szent Gellértek példáján lelkesedve Krisztus iskolájában nevelkednek.

Egy pillantás a lángban égő világra, ahol a vezető társadalmi osztályok csődöt jelentenek s megalkusznak, hogy azután hamarosan elsüllyedjenek, eszményiségüket megőrzött proletárok pedig a társadalmi rend és a számukra addig oly kevésbé kínálkozó jólét védelmére fegyvert ragadnak s a romboló istentagadás zsoldosaival birokra kelnek, meggyőző róla, hogy az emberiség reménye csak a vértanúk lelkületében van, mely nemcsak az egyház alapjai számára ontotta a legszilárdabb cementül a vért, hanem késő századok multával is az az ellenálló erő, mely a keresztény műveltséget és rendet az ázsiai pogányság rohamaival szemben megvédeni alkalmas.

Tisztelet és elismerés illet mindenkit, aki a föl forgatással szemben, a rend és biztonság őreként helytáll, de minden fegyvernél és izomerőnél szükségesebb az a lelkület, mely az apostollal „tudja kinek hisz” és miért kell kitartani sőt ha úgy fordul önmagát is feláldozni. Ennek a hősiességnek a szentek iskolája a gyakorló tere. Nem véletlen

vagy szokás magyarázza, hogy akik a legnagyobb odaadással tisztelik Istent és követik Krisztust, szolgáltatják a legtöbb hőst és áldozatot a vörös pokol elleni küzdelemben is. Amikor minden kétségessé válik s az alvilág hatalmai rátipornak mindenre, ami tisztesség és becsület, az emberiség legjobbjai menedéket keresve azokhoz a hithű lelkéhez fordulnak, akiknek nemcsak divatcikk hanem életesmény az Isten, s azok közül toborozzák a Krisztus- király nevével ajkukon harcba, halálba és egyedül remélhető győzelemben rohanó derékhadaikat.

Érdemes elolvasni a spanyolországi vörös pokolból reményszigetként kiemelkedő fehér erődítmények védő seregeinek nyilatkozatait, mint pl. a toledói Alcazár hőseinek szeretteikhez küldött leveleit. Azokban egy szó tér vissza: „Isten akarja.” S ezen isteni akarat megértése ad erőt és sugároz hősiességet a legnagyobb áldozatra. Anyák, kik gyermekeik becsületét féltik, apák, kik a nemzeti méltóságért reszketnek, egy egész nép, mely fölemelkedésért imádkozik, sőt az egész emberiség, mely az erény és tisztesség diadalát áhítja, mind érzi és hangos szóval hirdeti, hogy csak a hit hőseinek kötelességtudása és áldozatkészsége nyújt reményt és hordozza egy szebb jövő biztosítékait. Talán soha nem esett el a becsület mezején a kereszténységnek annyi hőse mint napjainkban s nem ereszkedett annyi vértanú babér nemes homokokra mint e szerencsétlen korban. De ennek így kellett lenni, mert a tespedtségből és elvtelenségből, melybe ez a nem-

zedék süllyedt, magasba emelkedni csak úgy lehet, ha a Mindenható újból hősöket támaszt, akik nemcsak ajkuk himnuszával, hanem életük odaadásával győznek meg, hogy Isten kegyelmének forrása kimeríthetetlen s az Ő hatalma törhetetlen.

Tulajdonkép örülnünk kell, hogy e nagy világmegpróbáltatásból a mi magyar hazánk sem maradt ki. Bármily nyomasztó érzést vált is ki annak emléke, hogy ázsiai gonosztevők prédája lettünk mi is néhány hónapon keresztül, amikor itt vörösvilág volt, mégis vigasztalásra és büszkeségre van okunk, hogy a nemzeti megaláztatás idején nálunk is csatasorba állottak s férfi életet és hős vért áldoztak papok és világiak. Felújult a bámuló világ szemei előtt Szent Gellért epopaeája, aki azért zuhant alá a sziklák szakadékai közé és törtek össze tagjai, hogy a magyar nemzet a hit és kegyelem erejével összeforrjon és magasba emelkedjék, késő utódai pedig azért áldozták fel magukat, hogy a nemzet újabbkori önmegfeledkezését kiengeszteljék s égnek és földnek egyaránt bizonyosságot szolgáltatassanak, hogy a hősök lelke e népből ki nem halt s azért e nép az életet és jobb sorsot megérdemli. Lehet írni a nemzeti hivatásról és történelmi igazságszolgáltatásról fényes értekezéseket, de tettel bizonyítani, ezer év előtt és után egyaránt, ennek igazát a Szent Gellértek és vértanú utódai hivatottak.

A Gellérthegy oldalán a világváros fölött

áldásra emelt kézzel örökös Szent Gellért szobor egy állandó Sursum Corda. A főváros és rajta keresztül az egész ország figyelmét azon felsőbb¹ szempontok felé irányítja, amelyek érvényesítése a nemzeti lét és nagyság föltétele. A nagy püspök dicső alakja mint szent áldozatot bemutató pap jelenik meg a hétköznapi közömbösség oltárán áldozó fővárosi és vidéki nép előtt s hirdeti, hogy az életet megnyerni csak akkor fogjuk, ha előbb megszenteljük. Ékesen szóló ajka a köznapis vélemények és divatok után loholó közönséget pedig oktatja, hogy csak nagy gondolatok és tervek emelnek fel egyeseket és népeket. De szónál és szertartásnál beszédesebben tanít a vértanú püspök példája, kit azért vetettek le a mélybe, hogy hulló vére megtisztítsa a magyar életet s élete áldozata szédítő történelmi feladatok teljesítésére vértezzék föl a nemzetet, melynek történelme kálváriautján hősökre van szüksége.

Ez a kálváriaut évszázadok óta tart s ma sem ért véget. De bármily hosszúra nyúljon is, azon a magyarnak nagynak kell bizonyulni s emberfölötti helyzetekben emberfölötti erőt kell érvényesíteni s emberfölötti erényt ragyogtatni. Hova menjen ezeket megtanulni, ha nem Szent Gellért iskolájába? Hogy abba jártak elődeink, az a magyarázata, hogy tatár és török veszedelem után talpraálltak, belviszály és erkölcsi süllyedés után pedig Krisztushoz s rajta keresztül nagy hivatásukhoz visszatáltak. S ha úgy fordult népünk sorsa, hogy még mindig nem bűnhődte meg eléggé a múltat és jövőt, ne

keseregjünk, végzetünket ne átkozzuk, hanem a nemes energiákat elsorvasztó kereszténytelen életszokások megtagadásával a győzelem reményével kecsegtető hősök vértjét oltuk magunkra, a Szent Gellértek áldozatkészségével fogjunk munkához s mint a törökvész idején keblünkben és erényeinkben építsük fel újra a kereszténység védőbástyáját. Akkor, ha szenvedünk vagy talán véreznünk is kell, nyugodtak lehetünk a végső sikerről, a hős vértanúk zászlajára, melyet szent szellő lobogtat, két szó van írva: győzelem és dicsőség.

TARTALOM.

	Oldal.
Előszó	3
A Szent király	7
A jó király	33
A bölcs király.....	51
A hős király.....	70
A nagy király	93
Szentek és hősök.....	116
A Szent Jobb	134
A szent asszony.....	155
A hős anya.....	173
A közszolgálat angyala	190
Örök tavasz.....	209
Égi trónigény.....	227
Az élő szentszobor	245
A pap Szent Gellért.....	254
A tanító Szent Gellért.....	276
A vértanú Szent Gellért.....	294